

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GİRESUNLU BİR SİYASETÇİ VE İŞ ADAMI OLARAK

AHMET HAMDİ BOZBAĞ

AS A POLITICIAN AND BUSINESSMAN FROM GİRESUN

AHMET HAMDİ BOZBAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MEHMET ULUSAN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜRKAN FIRAT SAYLAN

Giresun-2023

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 22/08/2023 tarihli toplantısında jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Mehmet ULUSAN'ın "Giresunlu Bir Siyasetçi ve İş Adamı Olarak Ahmet Hamdi Bozbağ" başlıklı tezini incelemiş olup aday 05/09/2023 tarihinde, saat 11.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Mehmet ÖZMENLİ	
Üye	Prof. Dr. Ömer ERDEN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Fırat SAYLAN	

ONAY

.../.../2023

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Giresunlu Bir Siyasetçi ve İş Adamı Olarak Ahmet Hamdi Bozbağ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/09/2023

Mehmet ULUSAN

ÖN SÖZ

Çalışmamızın esin kaynağı Ahmet Hamdi Bozbağ'ın yapımını üslendiği ve kendi isminin verilerek 1987'den günümüze değin Giresun'da eğitim öğretime devam eden Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi olmuştur. Tez konusu seçimi sırasında yaptığımız araştırmalar sonucunda Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Türkiye ve Giresun için önemli bir kişilik olduğu, hakkında kapsamlı bir çalışma olmadığı sonucuna varılarak tarafımızca bu konu tez konusu olarak belirlenmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Ahmet Hamdi Bozbağ'ın ailesi, çocukluğu, eğitim hayatı, askerliği ve evliliği konularına değinilmiştir. İkinci bölümünde Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş ve Demokrat Parti'nin iktidar dönemi politikaları, Ahmet Hamdi Bozbağ'ın milletvekilliğine giden süreci, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri ile Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 9, 10 ve 11. dönem faaliyetleri, 1960 darbesi ile Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yassıada ve Kayseri Cezaevi günleri konuları ele alınmıştır. Çalışmamızın son olan üçüncü bölümünde ise Ahmet Hamdi Bozbağ'ın iş hayatında yaptığı faaliyetler ele alınmıştır.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Fırat Saylan hocama; lisans yıllarımdan beri her türlü bilgi ve tecrübelerini paylaşan kıymetli dostum Sayın Doç. Dr. Mehmet Özdemir'e; sadece e posta yoluyla kaynak talep etmeme rağmen konu ile ilgili kaynaklarını paylaşan Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye; Bozbağ ailesi ile iletişim kurmada yardımcı olan Sayın Öğr. Gör. Heves Bozbağ Hanım'a; röportaj için zaman ayırıp konu ile ilgili bilgi ve duygularını içtenlikle paylaşan Ahmet Hamdi Bozbağ'ın kızı Sayın Fatma Handan Bozbağ Hanım ve torunu Sayın Aysel Serra Sarp Hanım'a; bilgi ve duygularını içtenlikle paylaşan Sayın Talat Şenkal'a; sevgili eşime ve aileme teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca toprağına basmakla güven duyduğum, havasını solumakla huzur bulduğum, suyunu tattıkça hayat bulduğum, üzerinde yaşadıkça gurur duyduğum Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 100. yılında ülkemizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ü, ebediyete intikal eden tüm şehit ve gazilerimizi saygı, şükran ve rahmetle anıyorum. Ne mutlu Türk'üm diyene!

Mehmet ULUSAN, Giresun 2023

ÖZET

ULUSAN, Mehmet, Giresunlu Bir Siyasetçi ve İş Adamı Olarak Ahmet Hamdi Bozbağ, Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2023.

Ahmet Hamdi Bozbağ 9 Mayıs 1918 tarihinde Giresun'da doğmuştur. İlk ve ortaokul öğrenimini Giresun'da tamamlayıp, 1933 yılında Trabzon Lisesine girerek 1936'da liseden mezun olmuştur. Aynı yıl İstanbul Fen Fakültesinde mühendislik öğrenimine başlamıştır. Kısa bir süre sonra Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün açtığı sınavı kazanmış ve maden mühendisliği öğrenimi için burslu olarak Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'dan 1939 siyasi bunalımı üzerine yurda dönmüştür. Aralık 1939'da öğrenimini tamamlamak üzere hükümet tarafından Amerika'ya gönderilmiştir. 1940 yılı başında Amerika'da Colorado Eyaleti Denver'de Maden Fakültesinde öğrenime başlamıştır. Burada aldığı eğitimin sonunda maden mühendisliği, jeoloji mühendisliği lisans, jeoloji mühendisliği master diplomalarını almış ve 1944 Temmuz ayında yurda dönmüştür. Zorunlu hizmetini tamamlamak üzere 1 Ağustos 1944 tarihinde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünde prospektör mühendis olarak çalışmaya başlamıştır. Ardından 28 Şubat 1949'da buradaki görevinden istifa ederek İstanbul Beşiktaş'ta mühendislik bürosu açmış, serbest madencilik ve ticaret yapmaya başlamıştır.

1950-1960 yılları arası TBMM 9, 10 ve 11. dönemlerde Demokrat Parti listesinden Giresun Milletvekilliğine seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ'a, 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlaması ile 4 yıl 2 ay ağır hapis cezası verilmiştir. Yassıada ve Kayseri cezaevlerinde geçen günleri 18 Ekim 1962 tarihinde tahliyesi ile son bulmuştur.

Parlamento sonrasında 1963 yılında özel mühendislik bürosunu açarak serbest çalışmaya başlamış. Barit ve stronsiyum sülfat madenlerini dünya pazarlarına tanıtırak ihracını sağlamıştır. 27 Eylül 1986 tarihinde emekli olmuştur. Emeklilik günlerini kurucusu olduğu Barit Maden Türk AŞ'de çalışarak geçirmekte olan Ahmet Hamdi Bozbağ, 22 Şubat 2012 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Giresun, TBMM, Demokrat Parti, Maden, Barit.

ABSTRACT

ULUSAN, Mehmet, As a Politician and Businessman From Giresun Ahmet Hamdi Bozbağ, Post Graduate Thesis, Giresun, 2023.

Ahmet Hamdi Bozbağ was born on May 9, 1918 in Giresun. After completing his primary and secondary education in Giresun, he entered Trabzon High School in 1933 and graduated from high school in 1936. In the same year, he started his engineering education at Istanbul Science Faculty. After a short time, he passed the exam opened by the Mineral Research and Exploration Institute and was sent to France with a scholarship to study mining engineering. He returned home from France after the 1939 political crisis. In December 1939, he was sent to America by the Government to complete his education. At the end of the education he received here, he received his mining engineering, geological engineering undergraduate and geological engineering master's degrees and returned to his country in July 1944. To complete his compulsory service, he started to work as a prospector engineer at the Mineral Research and Exploration Institute on August 1, 1944. Then, on February 28, 1949, he resigned from his duty here and opened an engineering office in Beşiktaş, Istanbul, and started free mining and trade.

Ahmet Hamdi Bozbağ, who was elected as Giresun Deputy from the Democratic Party list in the 9th, 10th and 11th terms of the Grand National Assembly between 1950-1960, was sentenced to 4 years and 2 months of heavy imprisonment by the Yassıada High Court of Justice after the May 27, 1960 coup. His days in Yassıada and Kayseri prisons came to an end with his release on October 18, 1962.

After the parliament, he opened his private engineering office in 1963 and started to work freelance. It introduced barite and strontium sulfate mines to the world markets and exported them. He retired on September 27, 1986. Ahmet Hamdi Bozbağ, who spent his retirement days working at Barit Maden Türk AŞ, of which he was the founder, passed away on February 22, 2012 in Istanbul.

Keywords: Giresun, TBMM, Democratic Party, Mine, Barite.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VIII
TABLolar DİZİNİ.....	X

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN GENÇLİK DÖNEMLERİ

1. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN SOYU VE ÇOCUKLUK YILLARI.....	4
1.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ailesi	4
1.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Doğduğu Çevre.....	5
2. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN ÖĞRENİM HAYATI	6
2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın İlk ve Orta Öğrenimi	6
2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yüksek Öğrenim Günleri	9
2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Fransa'daki Öğrencilik Yılları.....	11
2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Colorado School Of Mines'taki Öğrencilik Yılları.....	13
3. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN EVLİLİK HAYATI.....	19
3.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Eşi Nevin Hanım.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN SİYASİ YAŞAMI

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDAR DÖNEMİ VE AHMET HAMDİ BOZBAĞ	22
---	----

1.1. Ana Hatlarıyla Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci ve Demokrat Parti’nin İktidar Dönemi Politikaları	22
1.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Milletvekilliğine Giden Süreç	43
1.3. 1950 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM IX. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri.....	45
1.3.1. 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri	45
1.3.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM IX. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri	47
1.3.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1950 Yılındaki Faaliyetleri.....	50
1.3.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1951 Yılındaki Faaliyetleri.....	51
1.3.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1952 Yılındaki Faaliyetleri.....	56
1.3.2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1953 Yılındaki Faaliyetleri.....	63
1.3.2.5. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1954 Yılındaki Faaliyetleri.....	67
1.4. 1954 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM X. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri.....	78
1.4.1. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri	78
1.4.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM X. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri .	80
1.4.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1955 Yılındaki Faaliyetleri.....	84
1.4.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1956 Yılındaki Faaliyetleri.....	87
1.4.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1957 Yılındaki Faaliyetleri.....	92
1.5. 1957 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM XI. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri.....	96
1.5.1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri.....	96
1.5.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM XI. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri	98
1.5.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1958 Yılındaki Faaliyetleri.....	99
1.5.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1959 Yılındaki Faaliyetleri.....	103
1.5.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1960 Yılındaki Faaliyetleri.....	108
2. 1960 DARBESİ VE AHMET HAMDİ BOZBAĞ	112
2.1. 1960 Darbesi.....	112
2.2. 1960 Darbesi Sonrası Ahmet Hamdi Bozbağ	114
2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Tutuklanması.....	114
2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Yassıda Günleri.....	115

2.2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Gayri Meşru Servet İktisabı Davası Süreci.....	118
2.2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Anayasa Davası Süreci.....	121
2.2.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yassıada Mahkemesindeki Savunması ...	135
2.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Kayseri Cezaevi Günleri	149
2.2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Beraatı	150
2.2.5. 1960 Darbesi'nin Ardından Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Siyasi Duruşu.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN İŞ HAYATI VE SON YILLARI

1. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN İŞ ADAMLIĞI YÖNÜ	153
1.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ekonomik ve Ticari Düşünceleri	153
2. MADENCİLİK SEKTÖRÜ İÇERİSİNDE AHMET HAMDİ BOZBAĞ	154
2.1. Ana Hatlarıyla 1960'lı Yıllara Kadar Türkiye'de Madencilik Faaliyetleri	154
2.2. Barit Maden Türk Anonim Şirketi ve Ahmet Hamdi Bozbağ	157
2.2.1. Barit Maden Türk Anonim Şirketi'nin Kuruluşu	157
2.3. Barit Maden Türk Anonim Şirketi'nin Ekonomik Faaliyetleri	159
2.3.1. Barit Mineralinin Ekonomideki Yeri	162
2.3.2. Barit Mineralinin Türkiye'de Bulunduğu Yerler.....	163
2.3.3. Barit Mineralinin Türkiye'deki Kullanım Alanları	164
2.3.4. Barit Mineralinin İthalat ve İhracat Durumu	165
2.3.5. Selestit Mineralinin Ekonomideki Yeri	166
2.3.6. Selestit Mineralinin Türkiye'de Bulunduğu Yerler	167
2.3.7. Selestit Mineralinin Türkiye'deki Kullanım Alanları.....	167
2.3.8. Selestit Mineralinin İhracat Durumu	168
2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit ve Selestit Minarelerini Bulma Hikayesi.....	169
3. YAŞAMININ SON DÖNEMLERİNDE AHMET HAMDİ BOZBAĞ	171
3.1. Bir Gençlik Hayalinin Gerçekleşmesi Bağlamında Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi	171
3.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Kişiliği.....	181
3.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Aldığı Ödüller.....	185
3.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Son Günleri ve Vefatı	186

SONUÇ	188
KAYNAKÇA	191
EKLER.....	203
FOTOĞRAFLAR	211

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Anlaşma Örgütü
CDABCA	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DPMG	: Demokrat Parti Meclis Grubu
DPGT	: Demokrat Parti Grup Tutanakları
GİK	: Genel İdare Kurulu
HBAL	: Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi
HP	: Hürriyet Partisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MP	: Millet Partisi
MTA	: Maden Tetkik Arama
MTAEA	: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Arşivi
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TMD	: Türk Madenciler Derneği
TİP	: Türkiye İşçi Partisi

TKP : Türkiye Köylü Partisi
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
YMGV : Yurt Madencilği Geliştirme Vakfı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Birinci Yarıyıl Notları	16
Tablo 2: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.....	46
Tablo 3: 14 Mayıs 1950 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları	46
Tablo 4: 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları.....	78
Tablo 5: 2 Mayıs 1954 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları	79
Tablo 7: 27 Ekim 1957 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları.....	97
Tablo 8: Barit Dış Ticareti (2021)	165
Tablo 9: Selestit (Stronsiyum Sülfat) Dış Ticareti (2021)	168

GİRİŞ

Giresunlu bir siyasetçi ve iş adamı olan Ahmet Hamdi Bozbağ hakkında kapsamlı bir araştırma mevcut değildir. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 94 yıllık ömrü mücadele ve maceralarla doludur. Bozbağ'ın doğduğu dönemlerde I. Dünya Savaşı'nın zor şartları her yerde olduğu gibi Giresun'da da oldukça etkili olmuştur. Bozbağ mesleği olan maden ve jeoloji mühendisliği yanında Giresun'un önemli siyasetçilerinden birisi olmuştur.

Ahmet Hamdi Bozbağ ilk ve ortaokulu Giresun'da tamamladıktan sonra 1933'te başladığı lise öğrenimini 1936'da Trabzon'da tamamlamıştır.¹ Eğitim hayatı boyunca azimli ve çalışkan bir öğrenci olan Bozbağ'ın ilk ve ortaokul öğrenimi hakkında kapsamlı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yükseköğrenimine 1936'da İstanbul Fen Fakültesinde başladıktan sonra 1937'de Maden Teknik Arama Enstitüsü'nün açtığı yurt dışı sınavını kazanarak Fransa'da madencilik eğitimine başlamıştır. Fransa'daki eğitimini II. Dünya Savaşı sebebi ile tamamlayamadan 1939'da Türkiye'ye dönmüştür. Kendisi aynı yıl yüksek öğrenimini tamamlamak için Amerika'ya eğitime gönderilmiştir. Buradaki eğitimini "Colorado School of Mines" Maden Fakültesinde başarıyla tamamlayan Bozbağ maden ve jeoloji lisans, jeoloji master diplomalarını alarak 1942'de mezun olmuştur.²

Bu dönemlere ait bilgilere hakkında yapılan yerel dergi ve gazete haberlerinden, röportajlardan ve MTA Enstitüsü Arşivi'nden ulaşılabilmektedir. Özellikle Türkiye'de 1950 öncesi yurt dışında eğitim gören öğrenciler konusunda kaynak bulmakta güçlük çekilmektedir. Bu konuda çalışmamızda Kansu Şarman'ın *Türk Promethe'ler*³ adlı eserinden yararlanmakla birlikte Ahmet Hamdi Bozbağ

¹ Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Arşivi (MTAEA), Ahmet Hamdi Bozbağ Özlük Dosyası, Dosya No:203; Yurt Madenciliği Geliştirme Vakfı (YMGV), "Yaşayan Bir Tarih, Renkli Bir Kişilik: Hamdi Bozbağ", Sektörmaden Dergisi, S.22, İstanbul, (Ekim 2002), s.41; Türkiye Madenciler Derneği (TMD), "Aramızdan Ayrılanlar", Sektörden Haberler Bülteni, S.41, İstanbul, (Mart 2012), s.69.

² MTAEA, AHB. ÖD., D.N. 203; YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.41; YMGV, "Ahmet Hamdi Bozbağ'ı Sonsuzluğa Uğurladık", Sektörmaden Dergisi, S.42, İstanbul, (Mart 2012), s.42.

³ Kansu ŞARMAN, *Türk Promethe'ler*, İstanbul 2011.

hakkında edindiğimiz MTA Enstitüsü Arşivi kaynakları ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Eğitiminin ardından Türkiye'ye dönen Ahmet Hamdi Bozbağ zorunlu hizmetini tamamlamak üzere 1 Ağustos 1944 tarihinde MTA Enstitüsü'nde prospeksiyon mühendisi olarak çalışmaya başlamıştır.⁴ 1949 yılında MTA Enstitüsü'ndeki görevinden ayrılıp İstanbul'da kendi mühendislik bürosunu açtığı sıralarda hemşerilerinin yoğun isteği üzerine 1950 seçimlerine Demokrat Parti (DP) Giresun milletvekili adayı olarak katılmıştır. 1950 seçimlerinde Giresun'dan DP milletvekili olarak seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ 1954 ve 1957 milletvekilliği genel seçimlerine de katılarak yeniden milletvekili seçilmiştir. Böylelikle Ahmet Hamdi Bozbağ DP'den TBMM'nin 9, 10 ve 11. dönemlerinde 1950-1960 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır. Bu dönemde ulusal ve uluslararası birçok görevlerde bulunmuş, görevleri kapsamında yurt dışında ve başta seçim bölgesi olan Giresun'a ziyaretlerde bulunmuştur. Siyasi yaşamı boyunca gerek Türkiye siyasetinde gerekse Giresun siyasetinde etkili isimlerden birisi olmuştur. 1960 darbesi sonucu tüm DP milletvekilleri gibi yargılanmış, Yassıada ve Kayseri Cezaevi günlerinden sonra 1962'de beraat etmiştir. Çalışmamızda Bozbağ'ın siyasi yaşamı, 1960 darbesi ve sonrasındaki mahkeme süreci ile ilgili ana kaynaklar olarak Giresun yerel basınından Çağlayan, Gündüz, Hamle, Işık, İleri, Kale, Karadeniz ve Keşap gibi gazetelerden, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi,⁵ TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı, DP Grup Tutanakları ile Emine Gürsoy Naskali'nin *Yassıada Zabıtları-V, Anayasa Davası I-IV*⁶ eserinden yararlanılmıştır.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın hayatının her aşamasında en büyük destekçisi 1947'de evlenerek hayatını birleştirdiği Nevin Güvenç Hanım olmuştur. Araştırmamızın bir bölümünde de yer verdiğimiz eşi Nevin Bozbağ Hanımefendi hakkında bilgilere de yerel basından, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi ve Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi kaynaklarından ulaşılmıştır.

⁴ **Emekli Sandığı Arşivi (ESA)**, Ahmet Hamdi Bozbağ Emeklilik Sicil Dosyası, Dosya No:18-741-35. Verilen bilgiler Emekli Sandığı Arşivlerine araştırmacı izni olduğu 2013 yılında araştırmacı tarafından bizzat edinilmiştir.

⁵ **Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CDABCA)**, Yassıada Tutanakları.

⁶ Emine Gürsoy NASKALİ, **Yassıada Zabıtları-V, Anayasa Davası I-IV**, İstanbul 2011.

Ahmet Hamdi Bozbağ beraatından sonra siyasete girmeyerek çok sevdiği madencilik mesleğine devam etmiştir. Meslek hayatı boyunca yaptığı faaliyetlerle Türk ekonomisine önemli katkıları olmuştur. Başarılı bir maden mühendisi ve jeolog olan Bozbağ mesleği süresince Türkiye’de bazı ilkleri gerçekleştirmiştir. Örneğin Türkiye’de Barit ve Stronsiyum Sülfat (Selestit) madenlerini ilk defa bularak yurtdışına ihracatını gerçekleştirmiştir. Bozbağ eşi Nevin Hanım ile kurduğu şirkette endüstriyel madencilik alanında önemli işler gerçekleştirmişlerdir. Bozbağ ve şirketin ana düşüncesi çıkarılan madenlerde katma değer yaratmak olmuştur. Ahmet Hamdi Bozbağ mesleği süresince yaptığı işler ve yardımlarla birçok ödüle layık görülmüştür. Bozbağ’ın iş hayatı hakkında da çalışmamızda ana başvuru kaynaklarımız Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Gurbetçi Giresun Dergisi ve yerel basın olmuştur.⁷ Yine Ahmet Hamdi Bozbağ’ın kızı Fatma Handan Bozbağ Hanım ve 1967’den beri şirket yöneticilerinden olan Talat Şenkal ile tarafımızca yaptığımız röportajlar⁸ çalışmamıza ışık olmuştur.

⁷ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.42; Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, Ödüller ve Teşekkür Plaketleri; Remzi MAMAŞOĞLU, “Giresun’da Taş Üstüne Taş Koyanlar”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s.6.

⁸ Mehmet ULUSAN, “Röportaj: Kızı F. Handan Bozbağ’ın Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013; Mehmet ULUSAN, “Röportaj: Talat Şenkal Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN GENÇLİK DÖNEMLERİ

1. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN SOYU VE ÇOCUKLUK YILLARI

1.1.Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ailesi

Ahmet Hamdi Bozbağ, rumî 1334, miladi 9 Mayıs 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı yıllarında Giresun'un Hacısıyam Mahallesinde doğmuştur. Babası (Süleyman-Hamide oğlu) miladi 1879 doğumlu Yusuf Ağa Zade Mustafa Efendi, annesi ise (Hamdi-Fatma kızı) 1886 doğumlu Fatma Hanım'dır. Yusuf'a Zade Mustafa Efendi ve Fatma Hanım 1905 senesinde evlenmişlerdir. Bu evliliklerinden sırasıyla Azmi, Süleyman, Hamdi ve Şükrü adlı dört erkek çocukları olmuştur. Babası Mustafa Efendi, Ahmet Hamdi Bozbağ 16 yaşındayken 7 Haziran 1934 tarihinde vefat etmiştir.⁹

Bozbağ ailesi Giresun'da fındık ticareti ile uğraşan önemli ailelerden biridir. Ağabeyi Azmi Bozbağ ticaretle uğraşmış ve üç kardeşi ile birlikte 1 Eylül 1939'da "Azmi Bozbağ ve Kardeşleri Kolektif Şirketi" adıyla şirket kurmuştur. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1950'de siyasete atılması sebebiyle ayrılarak ilişkisini kestiği¹⁰ bu şirket faaliyetlerini 1978 yılına kadar sürdürmüştür.¹¹ Tespit ettiğimize göre Azmi Bozbağ 1954-1959 yılları arası Giresun Ticaret ve Sanayi Odası,¹² Şükrü Bozbağ ise 1965 yılında Giresun Ticaret Borsası Başkanlığı yapmışlardır.¹³ Bozbağ ailesi Giresun'unun futbol tarihinde de önemli bir yer tutmuştur. 1956 yılında Giresun Kumyalı'da kurulan

⁹ CDABCA, Gayrimeşru Servet İktisabı Davası: Hamdi Bozbağ'a Ait Dava Dosyası, Fon No: 10.900, Kutu No: 237, Gömlek No: 730, Sıra No: 1; Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi, VII**, (TBMM IX. Dönem 1950-1954), Ankara 1998, s.413-414. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın doğum tarihi resmi kayıtlarda 9 Mayıs 1918 tarihi olarak geçmesine rağmen ailesinden edindiğimiz bilgilere göre birkaç yıl önce doğduğu fakat resmi kayıtlara bu şekilde geçtiği belirtilmiştir.

¹⁰ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

¹¹ GİRESUN TİCARET BORSASI, Fındık, "Artık Kaliteli Fındık Üretmek Zorundayız", Giresun, Ocak 2019, S.14, s.28.

¹² GİRESUN TİCARET VE SANAYİ ODASI, "Meclis Başkanlarımız", (Erişim Tarihi 09 Ocak 2023), <https://giresuntso.org.tr/gtso-hakkinda/hakkimizda/meclis-baskanlarimiz/>

¹³ GİRESUN TİCARET BORSASI, "Eski Yönetim Meclis Üyelerimiz", (Erişim Tarihi 09 Ocak 2023), <https://www.giresuntb.org.tr/EskiYonetimMeclisUyelerimiz>

Şafakspor'un kurucuları arasında Azmi Bozbağ da yer almıştır. Ayrıca bu kulübün ilk başkanı Şükrü Bozbağ olmuştur.¹⁴ Şükrü Bozbağ'ın oğlu Mustafa Temel Bozbağ da 2012-2018 yılları arasında Giresunspor Kulübü'nün başkanlığını yapmıştır.¹⁵

Ayrıca Bozbağ ailesi büyüklerinden Hatun Hanım tarafından Giresun Hacısiyam Mahallesi'ne "Hatun Camisi" yaptırılmıştır. Caminin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Geçen yıllarca zarar gören cami yapısı yeni bir proje ile 1980 yılında (minare hariç) yıkılarak Bozbağ ailesinin katkılarıyla yeniden inşa edilmiştir.¹⁶

1.2.Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Doğduğu Çevre

1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmiş ve savaşın her türlü yükünü çekerek savaştan en çok etkilenen devlet olmuştur. 1915 yılı başından itibaren Rusya bazı savaş gemileriyle Karadeniz sahillerini topa tutarak tahrip etmiştir. 30 Ağustos 1915'te Rus torpidolarının bombalaması sonucu Giresun'da bazı ev ve ticarethaneler zarar görmüştür. 1916 yılında Ruslar Rize üzerinden Trabzon'u işgal etmiştir. İşgale devam eden Ruslar 21 Ekim'de Harşit Deresi'ne kadar gelebilmişlerdir. Rusların işgali sonucunda Türk ahali batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Ruslar Türk savunmasını kırıp Harşit deresini aşamayınca Tirebolu'yu yakıp yıkmışlardır. Rusların bölgeyi işgali sonucu Giresun işgale uğramamış olsa da diğer Karadeniz şehirlerinde olduğu gibi Giresun'a da deniz yoluyla gelen erzak ve zahirelerin getirilmesi zorlaşmış, halkın elinde bir dirhem un, buğday ve mısır kalmamış, bu yüzden açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar had safhaya ulaşmıştır. Ekim 1917'de Bolşevik ihtilali sebebiyle Rus birlikleri çekilmeye başlamış fakat durum değişmemiştir.¹⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ doğum tarihinden 6 gün önce 3 Mayıs 1918'de Giresun'dan Dahiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta Giresun'un hasılatının sadece

¹⁴ Asım İNAN, "Kumyalı ve Şafakspor (1)", Yeşilgiresun, 7 Eylül 2018, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), <https://www.yesilgiresun.com.tr/makale/4981463/asim-inan/kumyalı-ve-safakspor-1>

¹⁵ SONDAKİKA, "Giresunspor Eski Kulüp Başkanı Mustafa Temel Bozbağ İddialara Cevap Verdi", 12 Aralık 2019, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), <https://www.sondakika.com/spor/haber-giresunspor-eski-kulup-baskani-mustafa-temel-12711483/>

¹⁶ Mehmet FATSA, **Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)**, (Editör: Oktay Karaman), İstanbul 2021, s.163.

¹⁷ Ayhan YÜKSEL, **Giresun Tarihinden Sayfalar**, Giresun 2009, s.3-16.

findığa dayandığı, fiyatının çok ucuz olduğu, buğday ve mısırın az ekilmesinden dolayı ahalinin elinde erzak kalmadığı, mısırın pahalı olması sebebiyle halkın erzak alamadığı, köylerde ve şehirde sefaletin son raddeyi bulduğu ve halkın gıdasızlıktan öldüğü ifade edilmiş, telgrafın devamında yeterli erzak ve tohumluk gönderilinceye kadar ambarlarda bulunan 120 000 kilo findığın halka dağıtılmak üzere belediyeye verilmesi talep edilmiştir.¹⁸

Rusların çekilmesinden sonra Trabzon ve çevresinde bulunan Rum ve Ermeniler 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi sonucu ayrılıkçı hareketlerine devam etmişlerdir. Bu faaliyetler üzerine işgal yıllarındaki acı günleri tekrar yaşamamak için Trabzon, Giresun ve yurdun birçok yerinde milli cemiyetler kurulmuştur. Yunan ordusunun 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal etmesi Türk Milleti’ni derinden etkilemiş ve bu işgale Giresun’da Tirebolu’da ve yurdun birçok yerinde tepkiler vermeye başlanmıştır. Giresun 19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışı ile başlayan Millî Mücadele’ye ilk sahip çıkan yerler arasında olmuştur.¹⁹ Ermeni ve Rumların ayrılıkçı hareketlerine karşı mücadele de Giresun Belediye Reisi Osman Ağa (1883-1923) ve Giresun Askerlik Şubesi Başkanı Tirebolulu Hüseyin Avni Alparslan Bey (1876-1921) önemli rol oynamışlardır. Giresunlular ayrılıkçı hareketlerin uzaklaştırılmasında etkili olmuşlar ve Sakarya Meydan Muharebesine Osman Ağa komutasında 42. Alay’la, Hüseyin Avni Alpaslan Bey komutasında 47. Alay’la katılmışlardır.²⁰

Görüldüğü üzere Ahmet Hamdi Bozbağ’ın doğduğu dönem savaş, açlık, kıtlık, hastalık ve mücadelenin bir arada olduğu bir zamana denk gelmiştir.

2. AHMET HAMDİ BOZBAĞ’IN ÖĞRENİM HAYATI

2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın İlk ve Orta Öğrenimi

Giresun’da sayıları çok az olan ilk okulların yanında 1944 yılına kadar biri Giresun merkezde diğeri Şebinkarahisar’da olmak üzere iki ortaokulda eğitim

¹⁸ YÜKSEL, *Giresun Tarihinden Sayfalar*, s.16.

¹⁹ YÜKSEL, *Giresun Tarihinden Sayfalar*, s.16-19.

²⁰ Ayhan YÜKSEL, Okan YEŞİLOT, *Giresun’da İz Bırakanlar*, İstanbul 2012, s.10.

verilmiştir.²¹ Giresun merkez dışında kalan hemen her yerde ilk ve ortaokul sayısı ihtiyacı karşılamaktan uzak olmuştur.²²

Ahmet Hamdi Bozbağ ilk ve ortaokul öğrenimini Giresun'da tamamlamıştır. Gelecek yaşantısı, mesleği hakkındaki düşünceleri hatta memleketine olan sevgi ve vefası da bu yıllarda şekillenmiştir. Bu durumu kendisi şöyle anlatmıştır: *“Ortaokuldayken Giresun yaylalarında maden cürufalarını görürdüm. Bu madenleri vaktiyle Fransızların işlettiği söylenirdi. Ben de o zamanlar, ‘Yabancılar bunun esas kıymetli maddesini götürüp bize curuf’unu bırakıyorlar.’ diye hayıflanırdım. O zamandan ülkemizin yeraltı zenginliklerini bulup o yöreyi kalkındırmayı aklıma koymuştum.”*²³ Görüldüğü üzere Ahmet Hamdi Bozbağ'ın memleketine olan sevgisinin ve madencilik mesleğine yönelme isteğinin ortaokul yıllarında şekillendiği görülmektedir.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın ortaokulu bitirdiği yıllarda Giresun'da lise düzeyinde eğitim veren bir okul bulunmamaktaydı.²⁴ Karadeniz sahillerinde yalnızca Samsun ve Trabzon'da lise bulunmaktaydı.²⁵ Bu nedenle 15 yaşına geldiğinde lise öğrenimi için Giresun'a mesafe olarak yakın olan Trabzon'a gitmek zorunda kalmıştır. 1933 yılında

²¹ Ali YILMAZ, “Geçmişten Günümüze Giresun'da Eğitim Öğretim”, Geçmişten Günümüze Giresun, (Editörler: Ünsal BEKDEMİR, Mehmet FATSA), İstanbul 2015, s.379-381.

²² Önder DUMAN, “CHP Teftiş Raporlarına Göre Giresun'un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumu”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), Ankara 2009, s.129.

²³ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

²⁴ DUMAN, “Giresun'un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumu...”, s.129; Aydın GÜLŞEN, “Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945-1960)” Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2014, s.46-48. Giresun'da ilk açılan lise 1946 yılında Giresun Ortaokulu'nu da içerecek şekilde açılan Giresun Lisesi'dir. Aynı çalışmanın devamında Giresun il yıllığından alınan tabloya göre Giresun Sanat Enstitüsü (Endüstri Meslek Lisesi) ve Giresun Ticaret Lisesi'nin açılış tarihi 1945 olarak belirtilmiştir. Bkz. YILMAZ, “Giresun'da Eğitim Öğretim...”, s.382. İlerleyen yıllarda lise sayıları bir miktar artsa da 1950'li yıllarda Giresun'da eğitim hizmetleri yeteri kadar gelişmemiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için devlet tarafından önemli projeler sunularak gerekli yatırımların yapılmaya başlandığı görülmüştür. Bkz. M. Alaaddin YALÇINKAYA, “Trabzon'daki Son İngiliz Konsolosu Vorley Harris'in Raporlarına Göre 1952 Yılında Giresun”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), Ankara 2009, s.119, 123.

²⁵ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.2.

Trabzon Lisesi'ne giden Ahmet Hamdi Bozbağ²⁶ liseye başladığında en büyük üzüntüsünün, başarılı birçok arkadaşının maddi imkansızlıklar nedeniyle Trabzon'a gidemeyip öğrenimlerini yarıda bırakmaları olduğunu söylemektedir. Bu üzüntüsü üniversite yıllarında da devam edince kendine *“Mesleğimde başarılı olup Giresun'a yabancı lisan eğitimi de veren bir lise yaptıracağım.”* diye söz vermiştir.²⁷

1933 yılında Trabzon Lisesi'nin mevcut bulunduğu binada bazı çökmeler ve yıkıntılar meydana gelmiştir. Lisenin çökme tehlikesi göstermesi üzerine Trabzon Öğretmen Okulu ve Trabzon Lisesi birleştirilmiştir. Lisenin birinci devre sınıfları Zağnos'taki eski binaya taşınmış, bir kısmı ise Boztepe'deki bir binaya yerleştirilmiş, ikinci devre sınıfları da Öğretmen Mektebi binasına nakledilmiştir. Böylece okul lise sınıflarını içeren öğretmen okulu haline gelmiş ve Öğretmen Okulu Müdürü Hamdi Kayalı her iki okulun da müdürü olmuştur. Daha sonra iki okul öğrencilerinin okula sığmaması ve yapılan eğitim öğretimin verimli olmaması sebebiyle 1933-1934 öğretim yılında Trabzon Öğretmen Okulu, İstanbul Haydarpaşa Lisesi'ne taşınmıştır.²⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ Trabzon Lisesi'nde Fen Bölümü'nde okumuş ve öğrenimi boyunca o dönemdeki adlarıyla Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Psikoloji, Felsefe, İktisaiyat, Fizik, Kimya, Tabii İlimler (Hayvani ve Nebati Teşrih, Fizyoloji, Jeoloji), Riyazi İlimler (Cebir, Hendese, Kozmografya, Mihanik, Müsellesat, Nazari Hesap), Yabancı Dil (Fransızca), Askerlik ve Jimnastik derslerini almıştır. Bu derslerini başarı ile geçen Ahmet Hamdi Bozbağ 18 Temmuz 1936'da iyi derece “Liseyi Bitirme Diploması” olarak mezun olmaya hak kazanmıştır.²⁹ Ahmet Hamdi Bozbağ aynı yıl İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde mühendislik öğrenimine başlamıştır.³⁰

²⁶ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41; TMD, “Aramızdan Ayrılanlar”, s.69.

²⁷ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, “A. Hamdi Bozbağ”, s.3.

²⁸ Muzaffer BAŞKAYA, “Atatürk'lü Yıllarda Trabzon'da Eğitim Faaliyetleri”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, IX/9, (Ekim 2010), s.134-135. Binasının eski olması ve yıkılma tehlikesi sebebiyle 1938 yılında inşaatına başlanan Trabzon Lisesi tamamlandıktan sonra 1940-1941 eğitim öğretim yılına yeni binasında başlamıştır. Bkz. Muzaffer BAŞKAYA, “**Milli Şef Döneminde Trabzon'da Eğitim (1939-1950)**”, Researcher: Social Science Studies, VI/4, (Ocak 2018), s.225-226.

²⁹ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

³⁰ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

2.2.Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yüksek Öğrenim Günleri

Cumhuriyet'in ilanı için hazırlık yapıldığı günlerde kalkınmayı sağlamak için gereken eğitilmiş insan kaynağını oluşturmak amacıyla Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da önerisi ile Avrupa'ya öğrenci göndererek yetiştirme modeli sistemli olarak uygulamaya konulmuştur. 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında da yapılan uygulama şu sözlerle tarif edilmiştir:

“Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tahsis olunacak, halk lisanı ile halkın ihtiyacına muvafık milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsait olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde suret-i mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderileceklerdir.” 1923 hükümet programında yer aldığı gibi, Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuda başta Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) olmak üzere devlet kurumlarına verdiği talimat üzerine birçok alanda yetiştirilmek üzere yetenekli öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmesi süreci başlamıştır.³¹

1925 yılında gerçekleştirilen Sanayi Kongresi'nde, ülkede özel sektörün bulunmadığı gerçeğinden yola çıkan Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa, sanayileşmeyi devlet eliyle başlatmaya karar vermiştir. Bu kararla Sümerbank, Etibank, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) ve Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ gibi birçok şirket kurulmuştur. Ancak daha sonra bu şirketlerde çalışacak kalifiye eleman ve yönetici bulunmaması yeni bir girişimi gerektirmiştir. Bu sebeple Maarif Vekâleti ve birçok devlet kuruluşu, Avrupa'ya öğrenci gönderme kurallarını belirleyen ve 1929 yılında çıkarılan 1416 sayılı “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun” kapsamında açtığı sınav ve verdiği burslarla yetenekli öğrencileri Avrupa'nın çeşitli ülkelerine eğitim için göndermeye başlamıştır. İlk grubun yola çıktığı 1925 ile II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılları arasında Türkiye'de edebiyattan matematiğe, felsefeden mühendislik bilimlerine, güzel sanatlardan fen bilimlerine kadar pek çok branşta yetenekli öğrenci Fransa ve Almanya başta olmak üzere Belçika, İngiltere ve İsviçre gibi yükseköğretimde ilerlemiş Batı ülkelerine

³¹ ŞARMAN, *Türk Promethe'ler*, Sunuş s.15.

gönderilmiştir.³² Ancak Türk eğitim tarihinde Avrupa'ya gönderilen öğrenciler konusu belge ve kaynak yetersizliğinden çok fazla araştırılamamıştır.³³

1936 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde mühendislik öğrenimine başlayan Ahmet Hamdi Bozbağ Nisan 1937'de MTA'nın açtığı yurtdışında öğrenim sınavına katılmış ve bu sınavda başarılı olmuştur.³⁴ Ardından O da Atatürk'ün *“Sizi bir kıvılcım olarak gönderiyorum. Volkan olup dönmelisiniz!”*³⁵ diyerek yurt dışına yüksek tahsil için gönderdiği yüzlerce öğrencilerden biri olarak Fransa'ya gönderilmiştir.³⁶

Konuyla ilgili olarak Ahmet Hamdi Bozbağ da şunları söylemektedir: *“Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkiye'nin yeraltı kaynaklarını İngiliz ve Fransız şirketleri işletiyordu. 1935 yılında Başbakan olan rahmetli Celal Bayar bu durumla ilgili kaygılarını Yüce Atatürk'e iletip, yeraltı kaynaklarımızı nasıl değerlendirebileceğimizi sormuş. Atatürk de bunun üzerine yurt dışına Maden, Jeoloji,*

³² ŞARMAN, **Türk Promethe'ler**, s.26-35.

³³ ŞARMAN, **Türk Promethe'ler**, Sunuş s.15-17. Şarman'a göre 1946 yılında Ankara'da dönemin Maarif Vekâletinin büyük bir yangın sonucu hasar görmesi ve bu sırada arşivin de neredeyse yok olması yüzünden Millî Eğitim Bakanlığı'nın elinde konuyla ilgili hemen hiçbir bilgi ve belge kalmamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Şubesi'nde bu konuyla ilgili Şarman'ın yaptığı görüşmelerde 1416 sayılı kanuna tabi olan yurtdışında eğitim uygulamasıyla ilgili arşiv belgelerinin 1961'den başladığı, önceki dönemlere ait öğrenci belgelerinin, talebe müfettişi kayıtlarının, 1950 öncesi yapılmış tüm istatistik bilgilerinin hem büyük bir yangın hem de diğer etkenlerle kaybolduğu kendisine belirtilmiştir. Bkz. aynı yer.

³⁴ MTAEA, **AHB. ÖD.**, D.N.203; Mamaşoğlu, **“Taş Üstüne Taş Koyanlar...”**, s.2; YMGV, **“Yaşayan Bir Tarih...”**, s.41.

³⁵ ŞARMAN, **Türk Promethe'ler**, s.25. Şarman'a göre kitabın sunuşunda yurt dışına eğitim için gönderilen öğrencileri neden Türk Promethe'ler olarak adlandırdığını ise şöyle ifade etmiştir: *“Yunan mitolojisine göre Titan Promethe insanlara önce soylu ve tanrılarını andıran bir biçim vererek onların ayakta durmasını sağlamıştır. Daha sonra Tanrı Zeus'un Ateş Tanrısı Hephaistos'un ocağına hapsedtiği ateşi çalmış ve onu ilahi bir armağan olarak insanlara götürmüştür. Bazı Batılı tarihçilere ve filozoflara göre Promethe'nin çaldığı ateşin “bilgi” olduğu söylenmiştir. Bu mit daha sonra insanların tanrılara meydan okuması ve aydınlanma çağının sembolik başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Türk Promethe'ler yani Cumhuriyet'in öğrencileri de tıpkı Prometheus gibi medeniyetin yükseldiği ülkelere giderek oradaki bilgiyi meşalelerine alıp kendi ülkelerindeki aydınlanmayı sağlamışlardır. Türk Promethe'lerin öyküsü ise Tanzimat'la başlamış ama en önemli çıkışını Cumhuriyet döneminde yaşamıştır.”* Bkz. aynı yer, Sunuş 8.

³⁶ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.413; YMGV, **“Yaşayan Bir Tarih...”**, s.41; TMD, **“Aramızdan Ayrılanlar”**, s.69.

Metalürji Mühendisleri yetiştirmek üzere öğrenci göndermeye karar vermiş. Böylece bizi sınava tabi tutarak benimle beraber on beş öğrenciyi yurtdışına gönderdiler.”³⁷

2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Fransa’daki Öğrencilik Yılları

MTA Enstitüsü’nün açtığı sınavı kazanan Ahmet Hamdi Bozbağ’ın dönemin İktisat Vekaleti Yüksek Makamı tarafından Fransa’nın Saint Etienne şehrinde bulunan “Ecole Superieure des Mines”ta (Yüksek Maden Okulu) tahsil görmesi uygun görülmüştür. Ahmet Hamdi Bozbağ 15 Mayıs 1937’de yurt dışına gidecek öğrencilerin uyması gereken (Ağabeyi Azmi Bozbağ’ın da kefil olduğu) taahhünameyi imzalamasının ardından burslu olarak 14 Ağustos 1937 tarihinde Yüksek Matematik ve Maden mühendisliği eğitimi görmek üzere Fransa’ya gönderilmiştir.³⁸ Fakat bu yüksek maden okuluna girebilmesi için “özel matematik” okuyup bir sınava girmesi zorunlu tutulmuş ve bu eğitimini tamamlamak için Fransa’nın Bordeaux şehrinde bulunmuştur.³⁹

Ahmet Hamdi Bey’in Fransa’daki öğreniminin ilk dönemlerinde yaşadığı en önemli sorun dil problemi olmuştur. Fakat bu sorunu çözmekte kararlı olan Ahmet Hamdi Bey 14 Eylül 1937’de MTA Enstitüsü’ne gönderdiği mektubunda duygularını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bir aydan beri “Baulogne S/merde” bir aile içindeyim. Bu ayın 25’inde St. Etienne’e hareket edeceğim. Lisansı yetiştirmek için çok çalışıyorum. Henüz istediğim gibi konuşamıyorum fakat konuşacağım çünkü Türküm. Saygıyla ellerinizden sıkarım.*”⁴⁰

Bundan sonraki süreçte Bordeaux Lisesi’nde yüksek matematik derslerine başlayıp başarılı olduktan sonra Yüksek Maden Okulu’na başlayan Ahmet Hamdi Bozbağ’ın karşılaştığı bir diğer sorun da 1938 yılında geçirdiği bronşit hastalığı olmuştur. Bu hastalığı sebebiyle St. Andre hastanesinde 12 gün tedavi gören Ahmet Hamdi Bozbağ kendisinin iyi olduğunu söylese de kendisini tedavi eden fakülte profesörü küçük bir ameliyat olması ve 3 ay istirahat etmesi gerektiğini bildirmiştir.

³⁷ YMGV, “**Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık...**”, s.42. 1935 yılı itibari ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık görevinde İsmet İnönü bulunmaktadır. Burada Ahmet Hamdi Bozbağ 1935 yılında Mahmut Celal Bayar’ın Başbakan olduğunu sehven zikretmiştir.

³⁸ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1; MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

³⁹ YMGV, “**Yaşayan Bir Tarih...**”, s.41; MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁴⁰ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

Bunun üzerine ameliyat olan Ahmet Hamdi Bozbağ Grasse şehrindeki Helios istirahat evinde tedavi ve istirahate alınmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ tedavisi sırasında dil eğitimini ilerletebilmek için burada bulunan İngiliz ve Fransızlarla sık sık sohbet etmeye çaba sarf etmiştir. Tedavisinin düşünüldüğü gibi kısa sürmemesi sebebiyle eğitimine devam edememiş olan Ahmet Hamdi Bozbağ bu durumdan dolayı oldukça üzülmüştür. Yaklaşık bir yıl süren tedavi sonunda sağlığına kavuşmuş ve 31 Mart 1939'da Paris'e gitmiş olan Ahmet Hamdi Bozbağ burada Talebe Müfettişi Avni Başman ile görüşmüş, bu görüşmenin ardından Başman MTA Enstitüsü'ne Ahmet Hamdi Bozbağ'ın yaklaşık bir yıl sağlık durumu nedeniyle eğitimine devam edemediğini ve sınava katılamayacağından yeni dönemde de okula devam edemeyeceğini bildirmiştir. Avni Başman bu bildiriminde ayrıca Ahmet Hamdi Bozbağ'ın ülkesine dönerek evinde bir süre istirahat etmesinin ve tekrar muayene olduktan sonra uygun görülürse Fransa'ya geri gelmesinin uygun olduğunu da belirtmiştir. Başman'ın bildirimi MTA Enstitüsü tarafından İktisat Vekâleti'ne iletilmiş ve Ahmet Hamdi Bozbağ'ın yurda dönmesi uygun bulunmuştur.⁴¹ Zaten bu sıralarda II. Dünya Savaşı çıkması üzerine Maarif Vekâleti devlet bursuyla veya kendi parasıyla giden tüm öğrencileri Türkiye'ye geri çağırınca⁴² Ahmet Hamdi Bozbağ da diğer öğrencilerle birlikte 26 Ağustos 1939'da Türkiye'ye dönmüştür.⁴³

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın eğitim için Fransa'ya gittiği gibi 1937 Nisan ayında MTA tarafından maden mühendisliği öğrenimi için Paris'e gönderilen Mehmet Bedrettin Sarp ise II. Dünya Savaşı öncesi Fransa'daki günleri hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Türklere karşı, Almanların olsun Fransızların olsun sempatisi vardı. Harpten evvel aynı şekilde Yunanlılar da öyleydi. Türk öğrencilerle bayramlarda bir araya geldik elçilikte. Eğlenirdik ve bir de hadisemiz oldu. Piyano vardı elçilikte. Bayram günü piyano çalınmış istedik, eğlenelim. Ama piyano kilitliydi. ‘Açın piyanoyu’ dedik. Açmadılar. Hatta bir tanesi geldi ‘Bedri Bey dışarı gelin, dışarıda konuşalım’*

⁴¹ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁴² ŞARMAN, *Türk Promethe'ler*, Sunuş s.15-16; ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413; YMGV, *“Yaşayan Bir Tarih...”*, s.41; TMD, *“Aramızdan Ayrılanlar”*, s.69.

⁴³ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203; Fransa ve Belçika'daki öğrenciler çok güç şartlarda, bombardıman altında yurda geri dönmüşlerdir. 1940'ta Maarif Vekâleti, Avrupa'daki öğrencilere “geri dönün” talimatını verdiğinde yaklaşık 1 000 Türk öğrenci yurda dönebilmiştir. Bkz. ŞARMAN, *Türk Promethe'ler*, s.31.

dedi. Ben farkındaydım, dışarı gidersem, çıkarsam bir daha içeri almayacaklar. Çünkü gürültüyü ben yapıyordum. ‘Bu piyano milletin malıdır, ne hakla kapatıyorsunuz, niye bırakmıyorsunuz, netice itibarıyla yapacağımız bir eğlence, bir Cumhuriyet Bayramı, buna nasıl mâni olursunuz?’ demiştim. Onun üzerine sefir ‘Açın’ dedi. Piyanoyu açtılar, eğlendik. Savaş çıkınca, MTA Fransa’ya ve Almanya’ya gönderdiği talebeleri çekti, Türkiye’ye döndük.”⁴⁴

Fransa’dan Türkiye’ye döndükten sonra iki büyük kardeşinin de askere alınması sebebiyle ailesi ile ilgilenmek üzere Giresun’a giden Ahmet Hamdi Bozbağ⁴⁵ Giresun’da bulunduğu dönemle ilgili olarak bir röportajda şöyle demiştir: *“Fransa’dan döndükten sonra 5 ay kadar Giresun’da kaldım. Bu sırada Giresun ortaokulunda matematik ve Fransızca derslerinde talebelere ders vermem benden istenince bu teklifi kabul ederek Amerika’ya hareket edinceye kadar ortaokulda öğretmenlik yaptım.”⁴⁶*

2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Colorado School Of Mines’taki Öğrencilik Yılları

II. Dünya Savaşı’nın Avrupa’daki hayat şartlarını oldukça zorlaştırması sebebiyle Türkiye yurt dışına öğrenci gönderme uygulamasında ağırlık ABD’ye verilmeye başlanmıştır. Böylelikle Avrupa’dan geri çağrılan öğrencilerin bazıları eğitimlerini tamamlamaları için Amerika’ya gönderilmiştir.⁴⁷ Bu uygulama doğrultusunda Giresun’da bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ Ankara’ya gelmiş, ardından sağlık heyeti tarafından tekrar muayenesi yapılarak tamamen iyileştiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Ahmet Hamdi Bozbağ, M. Bedrettin Sarp, Suat Seyhun ve Ahmet Kafadar ile birlikte 1939 yılı Kasım ayı ortalarında İstanbul’dan Yunanistan’ın Pire Limanı’na ve 25 Kasım 1939’da buradan hareket eden Neo-Hellas vapuru ile New York’a gitmiştir. 23 gün süren deniz yolculuğunun ardından 18 Aralık 1939 akşamı New York’a varan Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşları burada 3 gün bekledikten

⁴⁴ ŞARMAN, *Türk Promethe’ler*, s.377.

⁴⁵ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁴⁶ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.2.

⁴⁷ ŞARMAN, *Türk Promethe’ler*, s.31-32.

sonra 21 Aralık 1939 akşamı Golden Colorado'ya hareket etmişlerdir.⁴⁸ Ahmet Hamdi Bozbağ bir röportajında arkadaşlarıyla New York'a ayak bastıkları gün gazetelerden Rus ordularının Finlandiya'yı işgal ettiği haberini okuduklarını söylemiştir.⁴⁹

Öğrencilerin bu kez de Amerika'ya gönderilmeleriyle ilgili olarak Ahmet Hamdi Bozbağ gibi 1937 yılında Avrupa'ya gönderilen ve gittiği Belçika'dan II. Dünya Savaşı nedeniyle tekrar Türkiye'ye dönen Şahap Kocatopçu da şu bilgileri vermektedir: “...MTA'dan haber geldi. 'Sizi Amerika'ya gönderiyoruz, arzu eden Türkiye'de kalabilir, o zaman mecburi hizmet kalmaz, gitmek isteyenleri Amerika'ya gönderiyoruz' diye. Biz hemen Amerika'ya gitmek için başvuru yaptık. Fakat Atlantik savaş bölgesi olduğu için bizi Pasifik'ten götürmeye karar verdiler. Avrupa'da bulunan arkadaşlar, geri dönenlerden 25 kişi, yani bunlar; İngiltere'den, Fransa'dan, Belçika'dan olanlar, belki başka yerde olanlar da vardı ama en çok bu memleketlerden olanlar vardı. Orada bir hafta kaldık. Basra Körfezi'nden bir gemi ile gidilecek fakat hangi gemi olacağını, ne zaman gideceğini söylemiyorlar, sır olarak, çünkü kaza olmasın vesaire diye. Ve orada biz enteresan olarak İhsan Doğramacı ile ahbablık ettik, büyük bir gemiyle iki ay kadar süren bir yolculukla Amerika'ya gittik.”⁵⁰

Arkadaşları ile birlikte Colorado'ya gelen Ahmet Hamdi Bozbağ Bir aile pansiyonuna yerleştiğini ve daimî adresinin “Cox 211-Golden-Col-USA” olduğunu belirtmiştir.⁵¹ 1940 yılı başında Amerika'nın Colorado Eyaleti'nde Denver'e bağlı Golden kasabasında “Colorado School of Mines” Maden Fakültesinde öğrenime başlayan Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşları Fransa'da okumuş oldukları derslerden muaf tutulmuşlardır. Böylelikle 4 yılda tamamlanan okulu 3 yılda bitirme fırsatı yakalamışlardır.⁵² Ahmet Hamdi Bozbağ okulun birinci yarısında; *Graphic Statics* (Civil Engineering) dersinden A, *Historical Geology* dersinden B, *Crystallography* dersinden de B notlarını almış. English ve Chemistry derslerinden de geçerek 31 Mayıs 1940'ta dönemi başarıyla tamamlamıştır.⁵³

⁴⁸ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

⁴⁹ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.2.

⁵⁰ ŞARMAN, *Türk Promethe'ler*, s.275-276.

⁵¹ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁵² MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

⁵³ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

Ardından Ahmet Hamdi Bozbağ 3 Haziran 1940'ta başlayıp 1.5 ay süren yaz derslerine katıldığını belirten MTA Enstitüsü'ne yazdığı mektubunda Giresun'da çalışan büyük kardeşlerinin ikisinin de tekrar asker oldukları için annesinin paraya ihtiyacı olabileceğini, böyle bir ihtiyaç karşısında kendisine gönderilen burstan 50 Türk lirası istemesi için annesine bir mektup yazdığını ve eğer annesinden bu hususta bir mektup gelirse her mektubu için kendisine 50 Türk lirası göndermelerini rica etmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın bu isteğine bursların öğrencilerin ihtiyaçları için gönderildiği fakat bir defaya mahsus yerine getirileceği bildirilmiştir.⁵⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ Temmuz 1940'ta yazdığı mektubunda yaz derslerinden aldığı Plane Surveying'den B alarak geçtiğini ardından yaz dersleri Geology (mineroloji), Geology 101 Lab (Map work) ve İngilizce derslerini almaya devam ettiğini belirttikten sonra *“İngilizceyi epeyce ilerlettim Dünyaca meşhur olduğu söylenen Geophysics profesörü Dr. Hailand'ın evinde oturuyorum. Ailesi lisan öğrenmem için bana çok yardım etti.”* demiştir. Devamında Ahmet Hamdi Bozbağ şöyle bir talebini iletmiştir: *“Bu okuduğum mektebin maden kolu kadar Geology ve Geophysics kolu da iyidir. Benim mektebi bitirdikten sonra çalışmak için sıhhatime çok uygun olan ve çok sevdiğim Geology mesleğini okuyup Geologist olmak istiyorum. Geology derslerini Türkiye’de çok iyi yaptığım gibi burada da aldığım Geology derslerimi hep A ve B dersleri ile geçiyorum. Maden derslerine mektebin 3. sınıfında başlanıldığı için henüz hiçbir maden dersi almadım. Benim için hayati bir mesele olan bu işi yapmak mümkünse bana aşağıdaki adrese bir telgraf çektirmenizi rica ederim saygı ve sevgi ile ellerinizden sıkarım efendim”*⁵⁵ Ahmet Hamdi Bozbağ 2 Eylül 1940 tarihli mektubunda yaz derslerinden aldığı Mineraloji dersini B, İngilizce dersini B, Jeoloji dersini ise A dereceleri ile tamamladığını belirtmiştir.⁵⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Colorado School of Mines'tan Hocası Mr. Jesse R. Morgan tarafından 18 Eylül 1940 tarihinde MTA Enstitüsü'ne gönderdiği mektupta kendisinin derslerine karşı çok ilgili ve çalışkan olması nedeniyle çok memnun olduklarını belirttikten sonra Ahmet Hamdi Bozbağ'ın tahsilini jeoloji üzerine yapmasını münasip görerek ders saatlerini ona göre düzenlediklerini bildirmiştir. Bu

⁵⁴ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁵⁵ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁵⁶ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

mektuba cevaben MTA Enstitüsü tarafından Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Fransa'da iken geçirdiği hastalığı tamamen iyileşse de maden mühendisliğinin gereği ağır ve külfetli işlerin sağlığını tekrar bozacağı düşüncesiyle maden mühendisliğini terk ederek jeoloji tahsiline devam etmesinin Ekonomi Bakanlığı tarafından uygun görüldüğü bildirilmiştir.⁵⁷ Bu tarihten sonra Ahmet Hamdi Bozbağ Jeoloji Mühendisliği eğitimine devam etmiştir.

Ahmet Hamdi Bozbağ 5 Şubat 1942'de MTA Enstitüsü'ne gönderdiği mektubuna ilaveten beyan ettiği jeoloji mühendisliği birinci yarıyıl derslerinden aldığı notları aşağıda tabloda şöyle belirtilmiştir:

Tablo 1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Birinci Yarıyıl Notları⁵⁸

Economy	403	Principles of Economics (Ekonominin Prensipleri)	B
English	405	Engineering English (Mühendislik İngilizcesi)	H (Hazırlık)
Geology	419	Principles of Geology (Jeolojinin Prensipleri)	A
Geology	421L	Optical Mineralogy (Optik Mineraloji)	A
Geology	423	Ore Deposits (Maden Yatakları)	A
Geology	431L	Mineralography (Mineralografi)	A
Geology	437	Petroleum Geology (Petrol Jeolojisi)	B
Geology	439L	Index Fossils (İndeks Fosiller)	A
Geology	448	Geology (Jeoloji)	A
Geology	463	Thesis Research (Tez Araştırması)	A

Bu notlarını beyan ettiği mektubunda Ahmet Hamdi Bozbağ eğitimi hakkında şunlardan bahsetmiştir: *“Efendim. Birinci sömestrde aldığım dersleri ve derecelerimi size gönderiyorum. Önümüzdeki mayıs ayının birinde Geology mühendisi diplomamı iyi veya çok iyi bir derece ile alacağıma eminim. Onu takip eden ders yılında da Mining Geology (Jeoloji Mühendisliği) Master derecesi almak istiyorum. Mining Geology Mühendisliği Amerika’da çok yeni olan bir ilimdir. Mektebimizde bu şube geçen sene açıldı. Önümüzdeki Mayıs 1942’de mezun olduktan sonra okuduklarımdan daha fazla istifade etmek için Amerika’da jeolojisi mühim olan yerlerde bir tetkik seyahati yapmak istiyorum...”* Ahmet Hamdi Bozbağ'ın bu talebi MTA tarafından olumlu karşılanmıştır.⁵⁹

⁵⁷ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁵⁸ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁵⁹ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

Eğitimine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 1942 yılı sonunda çift ana dal yapmış olarak maden mühendisliği ve jeoloji mühendisliği diplomalarını almıştır. Ardından bir yıl boyunca Jeoloji Mühendisliği Master eğitimine devam etmiş ve 1943 yılı haziran ayında da master diplomasını almıştır. Öğrenimini tamamladığı sırada II. Dünya Savaşı devam ettiği için hemen yurda dönmeyip Dallas şehrinde jeofizik ve petrol arama ile ilgili, “National Geophysical Company” adlı bir şirkette “Chief Computer” (ekipte inceleme sonuçlarını kıymetlendiren) ve petrol arama mühendisi olarak çalışmaya başlamıştır.⁶⁰ Ayrıca Colorado’da Climax Molybdenum madeninde de bir buçuk yıl çalışmıştır. Amerika’daki talebe müfettişinin telgrafi üzerine 13 Şubat 1944 tarihinde New York’a gelmiş, konvoylarda yer verilinceye kadar burada ikamet etmek mecburiyetinde kalmıştır.⁶¹ 1944 Temmuz’unda TC hükümetinin, dışarıda eğitim gören öğrencilerin dönüşünü temin etmesi üzerine⁶² 10 Temmuz 1944 tarihinde Türkiye’ye dönmüştür.⁶³

Ahmet Hamdi Bozbağ o günleri şöyle anlatmıştır: *“1944 yılında Birleşik Amerika Devletleri’nin Avrupa’daki müttefiklerine harp malzemeleri taşıyan 102 gemilik konvoyla katılarak Charleston limanından Mısır’a, oradan da çok özlediğim memleketime döndüm.”*⁶⁴

Daha sonra Ahmet Hamdi Bozbağ MTA Enstitüsü Genel Direktörlüğüne Amerika’da Jeoloji mühendisliği tahsilini bitirerek 10 Temmuz 1944 tarihinde

⁶⁰ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41; TMD, “Aramızdan Ayrılanlar”, s.69; MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.2; ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413-414.

⁶¹ ESA, AHB. ESD., D.N.18-741-35; MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁶² ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.413-414; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41. Türkiye’ye döndüklerinde öğrenimlerini sağlayan kurumlarda çalışmaya başlayan bu kişiler şirketlerinin yeni yatırımlarında yönetici olarak görev almışlardır. Zorunlu çalışma sürelerini dolduranların bir kısmı görevlerinden ayrılarak kendi işlerini kurmuş ve ülkenin ilk sanayicileri arasında yer almışlardır. Aralarında siyasete atılıp bakanlığa kadar yükselenler de olmuştur. Gönderilen öğrenciler arasında olan Nüvit Arıcan, ülkenin, zor şartlarla boğuşurken kendilerini Avrupa’da eğitime gönderme konusundaki yaklaşımını, *“Bir annenin veyahut da bir babanın kendisi aç kalıp çocuklarını doyurması gibi. Günlük problemlerine bakmayıp ilerisini düşünmenin, ona göre en uygun şekilde hareket etmenin bir misalidir bu.”* diyerek özetlemiştir. Bkz. ŞARMAN, *Türk Promethe’ler*, s.36.

⁶³ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁶⁴ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1; YMGV, “Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık...”, s.42.

Türkiye'ye döndüğünü ve hizmete amade olduğunu bildiren bir dilekçe vermiştir.⁶⁵ Ardından zorunlu hizmetini tamamlamak için 1 Ağustos 1944 tarihinde MTA Enstitüsü'nde prospeksiyon (maden arama) mühendisi olarak çalışmaya başlamıştır.⁶⁶ 1944 yılı Ekim ayında Ankara'da yapılan İngilizce sınavına girmiş ve başarılı olmuştur.⁶⁷ Görevi sırasında Giresun'da bulunduğu 3 Şubat 1945 akşamı da Halkevinde bir konuşma yapmıştır.⁶⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ 28 Şubat 1947'de askere gitmek üzere görevinden ayrılmış ve askerliğini Yedek Subay olarak yapmıştır. Askerliğe 1 Mart 1947'de Hazırlık Kıt'asında başlamış, 9 Mayıs 1947'de Yedek Subay Okuluna girmiş, 30 Ekim 1947'de Asteğmen rütbesine ve 30 Nisan 1948'de Teğmen rütbesine yükselerek terhis olmuştur.⁶⁹ Askerliğini tercüman olarak tamamlamıştır.⁷⁰ Yedek subaylıktan sonra 1 Mayıs 1948'de eski görevine dönmüştür.⁷¹ Ahmet Hamdi Bozbağ MTA'da çalıştığı süre içerisinde Giresun, Edirne, Kırklareli, Çanakkale, Kırıkkale, Eskişehir, Antalya, Antakya ve Türkiye'nin birçok yerinde maden arama görevlerinde bulunmuştur.⁷² 28 Şubat 1949'da MTA'daki görevinden istifa ederek ayrılmıştır. Zorunlu hizmette çalışırken MTA'ya kalan borcunu ödemek şartı ile Millî Eğitim Bakanlığı'ndan müsaade alınarak istifası kabul edilmiştir. Ardından 22 Mart 1949 tarihli evraka göre bu borcunu ödemiştir.⁷³

Ahmet Hamdi Bozbağ MTA'dan istifa ettikten sonra serbest madencilik ve ticaret yapmaya başlamış ve İstanbul/Beşiktaş'ta mühendislik bürosu açmıştır. 14

⁶⁵ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁶⁶ ESA, AHB. ESD., D.N.18-741-35.

⁶⁷ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁶⁸ Osman Fikret TOPALLI, *Giresun Günlükleri I*, (Hazırlayan: Cemil Koçak), İstanbul 2017, s.685. Konuşmanın içeriği hakkında herhangi bir bilgiye erişilememiştir. Cumhuriyet döneminde, bir sivil toplum kuruluşu olan Giresun Halkevleri yeni rejimi halka anlatmak ve halkın sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bkz. Hatem TÜRK, “Süreli Yayınların Yeniden Gündeme Gelmesi ve Aksu Dergisi”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, II/3, (Eylül 2010), s.43-58.

⁶⁹ ESA, AHB. ESD., D.N.18-741-35; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

⁷⁰ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41; YMGV, “Bozbağ'ı Sonsuzluğa Uğurladık...”, s.42-43.

⁷¹ ESA, AHB. ESD., D.N.18-741-35; MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁷² MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

⁷³ MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203.

Mayıs 1950 seçimlerinde Giresun milletvekili olarak seçildikten sonra İstanbul'daki bürosunu kanuni açıdan bir engel olmamasına rağmen kapatarak Ankara'ya gitmiştir.⁷⁴ Ayrıca Ahmet Hamdi Bozbağ aile şirketleri olan “Azmi Bozbağ ve Kardeşleri Kolektif Şirketi”nden yine milletvekili seçilmesi sebebi ile tüm haklarını kardeşlerine devretmiş ve şirket ile ilişkisini kesmiştir.⁷⁵

3. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN EVLİLİK HAYATI

3.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Eşi Nevin Hanım

8 Şubat 1930'da Giresun'da doğan Nevin Hanım'ın Annesi Leman Hanım, babası Halit Suphi Güvenç Bey olup, çiftin ikinci kızlarıdır. İlk ve ortaokul tahsilini Giresun'da tamamladıktan sonra liseye devam ettiği sırada 17 Ocak 1947 tarihinde Hamdi Bozbağ ile evlenerek İstanbul'a yerleşmiştir. Bu evliliklerinden ilk çocukları kızları Nazan Bozbağ İstanbul'da doğmuştur.⁷⁶ 1950 yılında eşi Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Giresun'da milletvekili seçilmesi üzerine, Ankara'ya yerleşmişlerdir.⁷⁷ Ankara'da bulundukları tarihlerde ikinci kızları Fatma Canan Bozbağ ve üçüncü kızları Fatma Handan Bozbağ doğmuşlardır.⁷⁸

1960 darbesi sonucu Ahmet Hamdi Bozbağ Yassıda ve Kayseri cezaevlerinde yaklaşık 2.5 yıl geçirmiştir.⁷⁹ Bu süre içerisinde ailesinin tüm sorumluluğu üzerinde olan Nevin Bozbağ yaşları henüz küçük olan kızlarına elinden geldiğince bu günlerin zorluğunu hissettirmemeye çalışmıştır. Nitekim sonraki yıllarda bu zor günlerle ilgili anılarını soran kızlarına “*Allah geriye bakmamızı isteseydi, kafamızın arkasına da bir çift göz koyardı.*” diyerek kendilerine daima ileriye bakmalarını tavsiye etmiştir.⁸⁰ 18 Ekim 1962 tarihinde Ahmet Hamdi Bozbağ'ın tahliyesinden 1960'lı yılların sonuna

⁷⁴ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.414; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41, 43.

⁷⁵ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

⁷⁶ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1; *Yeni Giresun*, “HBAL'nde hüznün var”, 16 Şubat 2010, Yıl:51, Sayı:14764, s.3.

⁷⁷ CDABCA, *Anayasayı İhlal Davası: Hamdi Bozbağ'ın Savunması*, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41; TMD, “Aramızdan Ayrılanlar”, s.69; *Yeni Giresun*, “HBAL'nde hüznün var”, 16 Şubat 2010, Yıl:51, Sayı:14764, s.3.

⁷⁸ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

⁷⁹ YMGV, “Bozbağ'ı Sonsuzluğa Uğurladık...”, s.42.

⁸⁰ ULUSAN, “Röportaj: Kızı F. Handan Bozbağ'ın Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013.

kadar Ankara’da yaşamaya devam etmişler ve bu tarihten sonra tekrar İstanbul’a yerleşmişlerdir.⁸¹

Uzun yıllar Nazan Bozbağ Hanım ve F. Canan Bozbağ Hanım, Barit Maden Türk AŞ Yönetim Kurulu’nda görev alıp çalışmışlardır. F. Handan Bozbağ Hanım ise halen Barit Maden Türk AŞ yönetiminde madencilik faaliyetlerine devam etmektedir. Kızları F. Handan Bozbağ Hanım’dan 1979 yılında doğan Aysel Serra Sarp ve Nazan Bozbağ Hanım’dan 1995 yılında doğan Eren Bozbağ isimli iki torunları dünyaya gelmişlerdir. Dedesinin çalışmalarından feyz alan A. Serra Sarp Hanım, Pazarlama ve Uluslararası Yönetim eğitimi tamamladıktan sonra Ahmet Hamdi Bozbağ’ın da isteğiyle 2006 yılından itibaren Barit Maden Türk AŞ’de görev yapmaktadır, halen Genel Müdürlük ve Yönetim Kurulu Üyesi’ni yürütmektedir. Eren Bozbağ ise Endüstri Mühendisliği eğitimi ve İşletme mastırını başarıyla tamamladıktan sonra halen Amerika’da çalışmalarına devam etmektedir.⁸²

Nevin Bozbağ cemiyet hayatında da aktif bir insandı. Nitekim Türk Kadınlar Birliği İstanbul İl Merkezi derneğe katkıları ve çalışmaları dolayısıyla kendisine bir teşekkür plaketi taktim etmiştir.⁸³

Nevin Bozbağ eşi Ahmet Hamdi Bozbağ’ın hayatının her döneminde en büyük destekçisi olmuştur. Birlikte saha gezilerine çıkıp çadırlarda konaklamışlardır. Nevin Hanım gittikleri tüm köy ve kentlerdeki kadınlarla görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin konusu genelde kızların eğitimi, kadın istihdamı ve kadın hakları olmuştur.⁸⁴ Onların bu birlikteliği Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Giresun’a okul yaptırma hayalini gerçekleştirmesiyle ölümsüzleştirilmiştir. 21 Eylül 1987’de açılışı yapılan Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi’nin⁸⁵ yurt binasının adını da Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu olmuştur. Nevin Bozbağ’a Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi Müdürlüğü tarafından okul pansiyonunun yapımı ve yaşatılmasında üstlendiği

⁸¹ **Gündüz**, “Yassıada Mahkumları Dün Tahliye Edildiler”, 19 Ekim 1962, Yıl:15, Sayı:3041, s.1; **Yeni Giresun**, “HBAL’nde hüznün var”, 16 Şubat 2010, Yıl:51, Sayı:14764, s.3.

⁸² Bu bilgiler F. Handan Bozbağ Hanım ile 16.08.2023 tarihli görüşmemizde edinilmiştir.

⁸³ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, Teşekkür Plaketi.

⁸⁴ Bu bilgiler A. Serra Sarp Hanım tarafından 17.08.2023 tarihinde tarafımıza iletilmiştir.

⁸⁵ MAMAŞOĞLU, “**Taş Üstüne Taş Koyanlar...**”, s.6.

katkılarından dolayı bir de teşekkür plaketi takdim edilmiştir.⁸⁶ Okul ile ilgi detaylı bilgiler sonraki bölümlerde verilecektir.

Nevin Bozbağ 13 Şubat 2010 tarihinde 80 yaşında iken vefat etmiş ve ertesi gün İstanbul Bebek Camii'nde kılınan (Giresun'dan da katılımın yüksek olduğu) cenaze namazından sonra Aşiyen Mezarlığına defnedilmiştir.⁸⁷

⁸⁶ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, Teşekkür Plaketi.

⁸⁷ **Yeni Giresun**, “HBAL’nde hüznün var”, Yıl:51, Sayı:14764, s.1. Haberde Zincirlikuyu Mezarlığı olarak belirtilmişse de edindiğimiz bilgilere göre Nevin Bozbağ Aşiyen Mezarlığına defnedilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN SİYASİ YAŞAMI

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDAR DÖNEMİ VE AHMET HAMDİ BOZBAĞ

1.1. Ana Hatlarıyla Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci ve Demokrat Parti’nin İktidar Dönemi Politikaları

29 Ekim 1923’te ülkede kurulan Cumhuriyet idaresinin ideallerinden biri de mevcut sisteme işlerlik kazandırabilmek için siyasi partilerin kurulması olmuştur. Nitekim bu doğrultuda Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın cumhurbaşkanlığı sırasında 17 Kasım 1924’de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 12 Ağustos 1930’da ise Serbest Cumhuriyet Fırkası kurularak çok partili hayata geçiş deneyimleri yaşanmıştır. Ancak bu partilerin ömürleri kısa olmuş böylece Türkiye’deki tek parti dönemi DP’nin 1946’daki kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Yeni Türk Devleti ile birlikte Cumhuriyet’in de temellerinin atılmaya başlandığı Birinci Meclis döneminde siyasi partiler bulunmuyordu. Bir nevi siyasi partilerin yerini alan gruplar vardı ve bunlar Birinci Grup ve İkinci Grup adlarıyla anıldılar. Birinci grubu Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde yeni Türkiye’nin ilerici kadrosu oluşturuyordu. İkinci grubu ise saltanatçı ve hilafetçi milletvekilleri, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın gittikçe artan otoritesinden onun bir diktatör olacağı endişesine kapılıp şahsına muhalif olanlar, İttihat ve Terakki Partisi’ni yeniden kurmak isteyen İttihatçılar ve Birinci Grup’a alınmamaktan kırınglık duyan milletvekilleri ile Birinci Grup’tan ayrılanlar oluşturuyordu.⁸⁸

Gazi Mustafa Kemal’in demokrasi anlayışı millî egemenlik ilkesinde belirginleşmektedir. O, millî egemenlik ilkesini millete mal etmek isteyen ilk Türk lideridir ve bu ilke cumhuriyet rejimiyle şekillenmiştir. Kendisi gerçek bir demokrasi aşığı idi. Ancak şartlar ve içinde bulunulan durum bunun gerçekleşmesini zorlaştırmıştır. Demokrasi ve millî egemenlik ilkesi, Gazi Mustafa Kemal’in hayatı boyunca üzerinde durduğu bir husustur. 1924 yılında biraz da kendiliğinden ortaya çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunda ve 1930’da bizzat kendisi

⁸⁸ Ahmet DEMİREL, *Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul 1995, s.22-23.

tarafından kurdurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinde gösterdiği tavır, O'nun çok partili hayatı ne denli arzu ettiğini göstermektedir.⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde meydana gelen fikir ayrılıkları yeni bir partinin kurulması ile sonuçlandı. Çok partili hayatın ilk denemesi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) 17 Kasım 1924 tarihinde Ankara'da ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin içinden kurulmuştur. Kurucuları arasında Adnan (Adıvar), Hüseyin Rauf (Orbay) Beyler ve askerlikle ilişkilerini kesen Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar gibi önemli kişiler bulunmaktaydı. İktidarı elinde bulunduran Halk Fırkası'na karşı gerek basında gerek Meclis'te ve gerekse halk arasında yavaş yavaş bir muhalefet ortaya çıkmaya başlamıştı. Halk Fırkası'nın Meclis üzerinde baskı yaptığı iddia ediliyordu. Dış politika konusunda da sert eleştiriler olmuş ve Başvekil İsmet Paşa (İnönü) istifa ederek, yeni kabineyi Fethi Bey (Okyar) kurmuştur.⁹⁰

TBMM'de iktidar partisinin karşısında bir muhalefetin olmasını isteyen Cumhur Reisi Gazi Mustafa Kemal, başlangıçta durumdan memnun kalmıştı. Çünkü önceden de ifade edildiği üzere kendisi demokratik bir sistemin kurulmasını istiyordu. Bu sistemin kurulması için de çok partili sisteme geçmek şarttı. Bu parti için "Bırakınız karşımıza çıksınlar. Memleket işlerini münakaşa edelim." Diyordu. Ancak parti programında dini inançlara saygılı olunduğuna dair bir ibareye yer verilmesi, muhaliflerin bu yeni partinin saflarında toplanması, basının önemli bir kesiminin partiye destek vermesi gibi faktörler ülkede inkılâplar yoluyla gerçekleştirilmek istenilen reformasyon süreci açısından endişeleri de beraberinde getirdi.⁹¹

Bahsedilen endişelerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu dönemde doğuda 13 Şubat 1925'te Şeyh Said isyanı patlak verdi.⁹² Rejimin güvenliği ve devletin bütünlüğü dikkate alınarak çok önemli kararlar alındı.⁹³ Ali Fethi Bey kabinesinin istifasının ardından 3 Mart 1925'de İsmet Paşa'nın başvekilliğinde kurulan yeni kabine ilk olarak kuruluşunun ertesi günü, Takrir-i Sükûn Kanunu'nu Meclis'e getirdi. Kanun metni

⁸⁹ Cemalettin TAŞKIRAN, "Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, IV/14, (Nisan 1994), s.256.

⁹⁰ TAŞKIRAN, "Atatürk Döneminde Demokrasi...", s.257-258.

⁹¹ Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, Ankara 2010, s.826-827; TAŞKIRAN, "Atatürk Döneminde Demokrasi...", s.258-259.

⁹² Sina AKŞİN, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, Ankara 2012, s.180.

⁹³ Feroz AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul 2012, s.75.

şöyleydi: “İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamı ile huzur ve sükûneti emniyet ve asayişini ihlâlê beis bilumum teşkilât, tahrikât, teşebbüsât ve neşriyatı hükümet reis-i cumhurun tasdikiyle resen veya idareten men’e mezundur. İşbu ef’al erbabını hükümet istiklâl mahkemelerine sevk edebilir.” Bu kanun TCF tarafından eleştirildi ancak buna rağmen genel kurul gündemine getirildiği gün oylanarak kabul edildi.⁹⁴

Takrir-i Sükûn Kanunu’nun kabul edilmesinin ardından İstiklâl Mahkemeleri kuruldu, muhalif gazeteler kapatıldı. Geniş bir harekât sonucu 31 Mayıs 1925’te isyan bastırıldı.⁹⁵ Şeyh Sait İsyanını soruşturmak ve muhakeme etmek üzere görevlendirilen Şark İstiklâl Mahkemesi, TCF’nin dini siyasete âlet ettiğini, gericiliği körüklediğini ileri sürdü. Parti şubelerinin tamamı arandı. Mensupları mahkemeye sevk edildiler. Partinin programındaki “Din düşüncesine ve inançlarına saygılıdır” maddesinin, gericiliğe yaradığı ve halkı gericiliğe teşvik ettiği iddia edildi.⁹⁶ Önce Şark İstiklâl Mahkemesi kararıyla TCF’nin bu bölgedeki şubeleri kapatıldı ve buna bağlı olarak Takrir-i Sükûn Kanunu hükümlerine göre hükümet kararıyla 3 Haziran 1925 tarihinde parti resmen kapatıldı.⁹⁷

TCF’nin kapatılmasından sonra bu alanda önemli bir siyasî gelişme olmamıştır. Ancak 1929 ekonomik buhranı ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük bir durgunluk ve ekonomik sıkıntı yaşandı. Ülkedeki mevcut ekonomik sıkıntıların önüne geçebilmek adına siyasi çevrelerde iki görüş ortaya atıldı. Bunlardan biri memlekete yabancı sermaye girmediğinden ve yerli büyük sermaye sahipleri de bulunmadığından yatırımların tamamen devlet eliyle yürütülmesiydi. Diğeri ise liberal bir ekonomik yapıya geçilmesi gerekliliğiydi. Devletçi düşüncenin en önemli savunucusu İsmet Paşa, liberal düşüncenin en önemli savunucusu ise Ali Fethi Bey idi. Cumhur Reisi Mustafa Kemal Paşa ise bu iki düşüncenin Meclis’te tartışılmasının yararlı olacağını hatta ülkedeki suiistimallerin, nüfuz ticaretinin, rüşvetin azalacağını ve ekonomik kararların daha sağlam temellerle alınabileceğini

⁹⁴ TAŞKIRAN, “Atatürk Döneminde Demokrasi...”, s.259.

⁹⁵ AKŞİN, *Türkiye’nin Yakın Tarihi...*, s.181.

⁹⁶ ATATÜRK, *Nutuk*, s.829-830; TAŞKIRAN, “Atatürk Döneminde Demokrasi...”, s.260; Ahmet YEŞİL, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi-Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Ankara 2002, s.376-377.

⁹⁷ YEŞİL, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası...*, s.255-256.

düşünüyordu. Bir keresinde “*Çok partili rejim, gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Bunu Cumhuriyetin esaslarından sayıyorum.*” demişti.⁹⁸

Cumhur Reisi Mustafa Kemal Paşa’nın ikinci parti düşüncesini hayata geçirmeye karar verdiği günlerde, daha önce hükümetinin istifasının ardından 1925’te Türkiye’nin Paris Büyükelçisi olarak görevlendirilen Ali Fethi Bey, Temmuz 1930’da tatilini geçirmek için İstanbul’a dönmüştü.⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa, Yalova’daki tatili sırasında kendisini ziyarete gelen Ali Fethi Bey’e yeni bir parti kurulması konusundaki düşüncesini açmış ve yeni partinin kurulması görevini almasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın, İsmet Paşa ve kendisine; “*Ben şimdi bir babayım, ikiniz de benim çocuklarımsınız. İkinizin arasında bana göre hiçbir ayrılık yoktur. Benim istediğim, sadece memleket işlerinin Büyük Millet Meclisi’nde açıkça tartışılmasıdır. Büyük Millet Meclisi’nde Türk Milleti’nin gözü önünde konuşulamayacak hiçbir iş yoktur.*” diyerek muhalefet partisi karşısında tarafsız kalacağını garanti etmesi ve kız kardeşi Makbule Hanım’ı partiye yazdıracağını söylemesi ile ikna olan Ali Fethi Bey, ikinci partiyi kurma görevini kabul etmiştir.¹⁰⁰

Muhalefet partisini kurmakla görevlendirilen Ali Fethi Bey Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın (SCF) kurulduğunu belirten dilekçeyi Yalova’dan telgrafla 12 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul Valiliği’ne göndermiş, partinin tescil işlemleri bitirilmiş, böylelikle SCF resmen hukuki varlık kazanmış ve ülkenin siyaset sahnesine dâhil olmuştur.¹⁰¹ Parti adını ekonomide serbest girişimciliği önemseyen liberalizmle ilişkilendirerek bizzat Mustafa Kemal Paşa koymuştur. Ali Fethi Bey dışında, Mustafa Kemal Paşa’nın direktifiyle ya da gönüllü olarak SCF’ye katılan milletvekilleri olmuştur. Bunlardan bazıları Nuri (Conker), Ahmet (Ağaoğlu), Mehmet Emin

⁹⁸ AKŞİN, *Türkiye’nin Yakın Tarihi...*, s.189; TAŞKIRAN, “Atatürk Döneminde Demokrasi...”, s.260.

⁹⁹ Barış ERTEM, “Siyasi Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, I/2, (Haziran 2010, s.74.

¹⁰⁰ AHMAD, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, s.76; ERTEM, “Serbest Cumhuriyet Fırkası...”, s.74; Emin KİRMAN, “Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006, s.38-39.

¹⁰¹ Feroz AHMAD, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul 2010, s.108; ERTEM, “Serbest Cumhuriyet Fırkası...”, s.75-76; KİRMAN, “Çok Partili Döneme Geçiş...”, s.38-39; TAŞKIRAN, “Atatürk Döneminde Demokrasi...”, s.260.

(Yurdakul), Hasan Tahsin (Uzer), Dr. Reşit Galip, Rasim (Öztekin), İbrahim Süreyya (Tolon), Nakiyettin (Yücekök), Talat (Sönmez), Ali Haydar (Yuluğ), Refik İsmail (Kakmacı), Süreyya (İlmen) ve Ali Galip (Yenen) Beylerdir.¹⁰²

SCF'nin inkılabı olan bağlılığına rağmen, yeni partinin yarattığı muhalefetin gücü, halk arasında giderek yayıldı ve anti devrimci bir görünüm kazandı. "Serbest Fırka deneyiminin de sürdüğü kısa dönem içerisinde icazetli demokrasinin bile cumhuriyete dönüşümlere karşı gerici tutumları cesaretlendirdiği görüldü." Nitekim Ali Fethi Bey'in Ege gezisi sırasında, istenmeyen olaylar ortaya çıktı. Halk, hükümet aleyhine tezahüratta bulundu ve birçok yerde devrimler ve lâiklik aleyhine gösteriler yapıldı. Bazı yerlerde bir kısım kişiler şapkalarını yere atıp çiğnemeye başladılar. Bu durum, CHF çevrelerinde inkılâplara karşı tehdidin yeniden ortaya çıkışı olarak algılandı.¹⁰³

SCF'nin tabanını Cumhuriyetçi olmadıkları için CHF'ye karşı olanlar, CHF'nin kendi tarafından haklı olarak kıldığı yahut tatmin edemediği insan zümreleri ve Cumhuriyetçi olup da CHF'nin tuttuğu yolun doğru olmadığına inananlar oluşturmaktadır. Bu özelliklere göre SCF'nin tabanının ana niteliğinin "tepkisel" bir oluşum olduğunu belirtmek gerekir.¹⁰⁴ SCF'nin son derece kısa süren siyasi yaşamı sırasında herhangi bir genel seçim olmamış, parti yalnızca teşkilatını kurabildiği birkaç yerde 1930 yılındaki belediye seçimlerine katılabilmektedir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, toplam 502 seçim bölgesinden 31'ini kazanmayı başarmıştır.¹⁰⁵ Ali Fethi Bey başkanlığındaki bu yeni parti, kısa süre içerisinde halk arasında önemli bir destek bulmuştur. Liberalizmin savunucusu olan bu partiye katılımların artması nedeniyle memleket genelinde siyasete bir hareketlilik gelmiştir.¹⁰⁶ Bu aşamadan sonra iktidar mücadelesi giderek kesinleşmiş, SCF'nin irticaya göz yumduğuna ve vatana ihanet ettiklerine kadar varan suçlamalar yöneltilmeye başlanmıştır. Seçimlere hile

¹⁰² ERTEM, "Serbest Cumhuriyet Fırkası...", s.76-77; Olkan SENEMOĞLU, "Türkiye'nin Demokrasiye Geçişte İkinci Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)", Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, IV/2, (Aralık 2016), s.56.

¹⁰³ AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.77; TAŞKIRAN, "Atatürk Döneminde Demokrasi...", s.263.

¹⁰⁴ SENEMOĞLU, "Serbest Cumhuriyet Fırkası...", s.59.

¹⁰⁵ ERTEM, "Serbest Cumhuriyet Fırkası...", s.83.

¹⁰⁶ TAŞKIRAN, "Atatürk Döneminde Demokrasi...", s.263.

karıştırıldığı yolunda iddialar meclisteki konuşmalara da yansır. 15 Kasım 1930 meclis görüşmelerinde Ali Fethi Bey, iktidar partisini büyük çaplı usulsüzlüklerle ve seçimlerde hile yapmakla suçlar ayrıca cumhuriyeti savunanların cumhuriyetin temel ilkelerine ters davrandıklarını dile getirir. *“Ahalinin Serbest Cumhuriyet Fırkasının belediye namzetlerine (adaylarına) rey (oy) vermek istemesini irtica suret ile tefsir edenler, halkın reyini de inhisar (tekel) altına almak isteyenlerdir. Bu inhisarcıların Cumhuriyet ve demokrasi mefkûreleriyle hiçbir alâkaları olamaz. Hakikî Cumhuriyetçiler Cumhuriyet mefkûresinin (ülküsünün) tanımadığı emeller arkasında koşan menfaatperestlerden yüz çevirmelidirler.”* Ali Fethi Bey’in iktidar partisini suçlamaları SCF’ye karşı öfkeli saldırılara yol açtı ve parti ile liderleri vatana ihanetle suçlandı. Görüşmelerin devamında tartışmalar SCF’nin rejim düşmanlığı ile suçlanmasına kadar varmış ve fırkanın kapatılmasını istemeye kadar uzanmıştır.¹⁰⁷

Bu gelişmeler üzerine SCF bütün örgütlerini kapatmıştı. Ancak belediye seçimlerinde bu partiden katılıp da kazanan belediye başkanları vardı. Çıkarılan bir Danıştay kararı ile SCF’nin kazandığı belediye başkanlıkları iptal ettirilmiştir. Parti belediye başkanları görevlerinden alınmış ve tek partili düzenin tamamen kurulması sağlanmıştır.¹⁰⁸

Bu dönemde konuyla ilgili olarak 26 Eylül 1930’da Adana’da Ahali Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ve 21 Aralık 1930’da Bakanlar Kurulu kararıyla “idare heyeti gösteremediği” gerekçesiyle kapatılmıştır. 29 Eylül 1930 tarihinde Edirne’de Türk Cumhuriyet, Amele ve Çiftçi Partisi kurulmuş, komünist eğilimli olduğu gerekçesiyle hükümet tarafından çalışmalarına izin verilmemiştir.¹⁰⁹ Haziran 1931’de İstanbul’da Lâik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası da kurulmak istense de komünizm gerekçesi ile kuruluş için hükümetten izin alamamıştır.¹¹⁰ Böylece Atatürk döneminde

¹⁰⁷ SENEMOĞLU, “Serbest Cumhuriyet Fırkası...”, s.62-63.

¹⁰⁸ ERTEM, “Serbest Cumhuriyet Fırkası...”, s.85-86; TAŞKIRAN, “Atatürk Döneminde Demokrasi...”, s.264.

¹⁰⁹ Cengiz ŞAVKILI, “Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)” Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s.148-149; TBMM, “Siyasi Partiler”, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

¹¹⁰ ŞAVKILI, “Atatürk Döneminde Parlamento...”, s.196-197; Parti kuruluşunu gerçekleştiremese de TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı genel ağ sitesindeki siyasi partiler arasında

çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri istenilen neticeyi vermemiş, başka bir parti kurma girişimde de bulunulmamıştır. Türkiye'nin tek partili dönemden çıkabilmesi için 1946 yılını beklemek gerekecekti.

Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ebediyete intikali ile sadece Cumhurbaşkanlığı değil, aynı zamanda CHP Değişmez Genel Başkanlığı da boş kalmıştı. 11 Kasım 1938'de İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle ilk boşluk dolduruldu.¹¹¹ 26 Aralık'ta toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı ise İnönü'yü CHP Değişmez Genel Başkanlığı'na seçmekle kalmadı, aynı zamanda "Ebedi Şef" unvanı verilen Atatürk'ün yerine yaşayan önder olarak İnönü'ye de "Milli Şef" unvanını verdi.¹¹²

Kurtuluş Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı, ülke ekonomisini tümüyle olumsuz etkilemekle birlikte en çok tarım sektöründe etkisini hissettirmişti. II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan stokçuluk dolayısıyla karaborsayı önlemek amacıyla uygulamaya konulan Milli Koruma Kanunu (Ocak 1940) etkileri ve sonuçları itibarıyla tek partili döneme damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri oldu. Yoğun bir müdahaleci yapıya sahip olan bu kanun özellikle tarım başta olmak üzere ticari yaşamın çok geniş bir alanına müdahale imkânı vermiştir. Hükümet buradan aldığı güçle ekonomiyi yeniden düzenleyebilme olanağına sahip olmuş ve özel teşebbüs tamamen denilebilecek ölçüde devletin vesayeti altına alınmıştır. Hatta bu kanuna dayanılarak çıkarılan kararnamelerle köylünün ve küçük çiftçinin, dış

yer almaktadır. Bkz. TBMM, "Siyasi Partiler", https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

¹¹¹ AKŞİN, **Türkiye'nin Yakın Tarihi...**, s.212; Tekin TUNCER, **"Atatürk'ün Ölümü ve Sonrasında Türkiye (1938- 1960)"**, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, (Editör: Sezai ÖZTAŞ), Kırklareli 2013, s.189-190.

¹¹² TUNCER, **"Atatürk'ün Ölümü..."**, s.189-190; Cemil KOÇAK, **"Siyasi Tarih 1923-1950"**, Türkiye Tarihi, IV, Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Editör: Sina AKŞİN), İstanbul 1992, s.123-124. Bkz. Aynı yer, Koçak'a göre; İnönü'nün "Milli Şef" sıfatını almasının elbette bazı nedenleri vardı: Birinci neden, o dönemde adeta moda olan, içte ve dışta prestijleri hayli yüksek, başarılı tek partili "Şef Sistemleri'nin (Almanya'da Hitler-Führer, İtalya'da Mussolini-Duce ve İspanya'da Franco-Caudillo) etkisiydi. Fakat "Milli Şef" sıfatının alınmasında bu dış etken ancak ikincil derecede rol oynamıştır. Buna karşılık ikinci neden yani iç politika gelişmeleri bu konuda temel önemdedir. Atatürk'ün ölümü ile bir iktidar boşluğunun meydana geldiği unutulmamalıdır.

ticaretle uğraşan tüccarın malına ve sanayicinin atölye, fabrika ve tesislerine el konabilmiştir.¹¹³

Hükümet, köylünün yük hayvanlarına yaygın bir şekilde el koyabildiği gibi ürettiği ürünü de sahiplenebilmiştir. Ancak, el konulan ürüne bir bedel ödenmesine karşın bu bedel hiçbir zaman ürünün gerçek karşılığı olmamıştır. Ürüne el konulan değer düşük tutulmuş ve bu değer çoğunlukla piyasa fiyatının altında kalmıştır. Ayrıca köylüye, ürününe el konulması karşılığında ödenen para nakit ve peşin olarak değil çoğunlukla da devlet tahvili ve hazine bonusu şeklinde ödenmiştir. Tüm bu uygulamalar köylünün tek parti yönetimiyle olan bağlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır.¹¹⁴

Milli Şef döneminde genel bir muhalefet havası doğuran uygulamalardan biri de Atatürk'ün resimlerinin kaldırılıp yerine İnönü'nün resimlerinin konulduğu pul ve paraların piyasaya sürülmesidir. Halkta derin tepkiler oluşturmalarına rağmen iktidar kanadından herhangi bir açıklamanın yapılmadığı bu uygulama siyasi otoritenin yansıtılması olarak algılanmıştır.¹¹⁵

Ülkede iktidara yönelik yoğun muhalefete; 1945'ten itibaren dış siyasetteki gelişmelerin zorlaması ve iç dinamiklerin değişmesi de eklenince ülkedeki mevcut siyasi ortam yeni partilerin kurulması sonucunu doğurmuştur. Öyle ki bu dönemde Türkiye'de hemen hemen her kesimin temsilcileri kendi siyasi teşkilatlarını oluşturmaya yönelmişler, kurulan partiler ağırlıklı olarak sol cenahtan veya İslami çizgiyi benimseyen kesimden çıkmışlardır. Büyük bir kısmının 1950 seçimlerini göremediği bu partilerden sol cenahta olanalar, Cemiyetler Kanunu'nda kurulması yasak olan partiler sınıfına girdiği ya da Anayasa'ya aykırı faaliyetlerde bulunduğu,

¹¹³ Cemil KOÇAK, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.II, İstanbul 2010, s.433-442; Suat OKTAR, Arzu VARLI, "Türkiye'de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti'nin Tarım Politikası", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, XXVIII/1, (2010), s.4-5.

¹¹⁴ KOÇAK, *Türkiye'de Milli Şef...*, s.433-442; OKTAR, VARLI, "Demokrat Parti'nin Tarım Politikası...", s.5.

¹¹⁵ Yalçın KAYA, *Bozkırdan Doğan Uygurlık Köy Enstitüleri Antigone'den Mızraklı İlmihal'e*, İstanbul 2001, s.37.

İslami çizgideki partiler ise dini siyasete alet ettikleri gerekçeleriyle kapatılmışlardır.¹¹⁶

1945-1950 döneminde 28 yeni siyasi parti kurulmuştur. Bu siyasi partiler 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi; 1946 yılında Demokrat Parti, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve Çiftçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslam Koruma Partisi ve Yurt Görev Partisi; 1947 yılında İdealist Parti ve Türk Muhafazakâr Partisi; 1948 yılında Türkiye Yükselme Partisi, Millet Partisi, Öz Demokratlar Partisi, Serbest Demokratlar Partisi ve Müstakil Türk Sosyalist Partisi; 1949 yılında Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi; 1950 yılında Müstakiller Birliği, Çalışma Partisi, Liberal Köylü Partisi, Demokrat İşçi Partisi ve Bağımsızlar Siyasi Derneği'nden oluşmaktadır.¹¹⁷

Bu siyasi partilerden bazıları çeşitli sebeplerden kapatılmış veya fesih olmuştur. İslam Koruma Partisi, Türk Muhafazakâr Partisi, Millet Partisi, İslam Demokrasi Partisi irtica gerekçesi ile Çiftçi Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Demokrat İşçi Partisi ve Vatan Partisi ise komünizm gerekçesi ile kapatılmıştır. Liberal Demokrat Partisi, Milli Kalkınma Partisi, kurucu üye sayısının yasal sınırın altına düşmesinden ya da parti kongresini toplayamadığından dolayı kapatılmıştır.¹¹⁸ Diğerleri de yine benzer sebeplerle kapatılmış, fesih olmuş veya başka partilerle birleşmişlerdir.

Kapatılan partiler incelendiğinde devletin resmî ideolojisinin dışında kalan siyasi düşüncelerin partileşip faaliyet göstermesine izin verilmediği görülmektedir.

¹¹⁶ Suzan ÜNAL, “Türkiye’de 1923- 1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, V/10, (Mart 2016), s.150-151.

¹¹⁷ Caner SANCAKTAR, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, Bilge Strateji, IV/7, (Güz 2012), s.58-59; TBMM, “Siyasi Partiler”, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

¹¹⁸ ÜNAL, “Kapatılan Siyasi Partiler...”, s.128-142; Kapatılan diğer partiler şunlardır: Güden Partisi (14 Temmuz 1951-1952) Medenî Kanunun 70. maddesine göre fesih olmuş sayılmıştır. Ufak Parti ise (25 Mayıs 1957-1959) kurucusu Hüseyin Koyuncu’nun vefatından sonra mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Tez konusunun kapsamı gereği 1960’a kadar kurulan veya kapatılan siyasi partiler incelenmiştir. Kapatılan siyasi partiler hakkında daha detaylı bilgi için, bkz. aynı yer, s.100-155.

Kapatılan partilerin parti programları incelendiğinde mevcut yönetime alternatif olarak orijinal fikirler ileri sürdükleri görülmektedir. Başkanlık sistemi, senato, ya da köy kooperatiflerinin kurulması gibi o dönem için Türk siyasi hayatında denenmemiş önerileri bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının halk tarafından ve bir defalığına seçilmesi gibi önerilerde ise açıkça Milli Şef olgusuna karşı çıkış gözlemlenmektedir. Seçimlerin tek dereceli ve gizli oy esasına göre yapılması talepleri de her kesimin ortak isteği olmuştur. Muhalefet iktidar tarafından kolayca denetlenebilen seçim sisteminden kurtulmak istemektedir. Sağ çizgide yer alan ve İslami referansları olan partiler mevcut iktidarları Türk kültür ve geleneğinden kopmakla itham ederek geçmişi daha fazla referans almayı önermişlerdir. Daha liberal çizgide olanlar ileri bir ülke olmak için batı değerlerini ve demokrasiyi referans olarak göstermişlerdir. Sol düşüncenin sosyalist ve komünist partileri ise Sovyet örneğini referans alarak Türk modeli bir sosyalizm tesis etmeyi amaçlamışlardır. Ancak gerek CHP'nin Tek Parti iktidarı yıllarında gerekse DP'nin nispeten çoğulcu iktidarında bu partilerin program ve faaliyetleri devletin geleceği adına tehdit olarak algılanmış ve politik yaşamlarının devamına imkân tanınmamıştır. Siyasi İslam düşüncesi devletin laik karakterine tehdit olarak algılandığı için İslamcı partiler kapatılmıştır. Sol düşünceye sahip olan partiler ise uluslararası karakterde oluşu ve belirli bir sınıf ve zümrenin çıkarlarına hizmet gayesi taşınması ile ülkenin milli birlik ve bütünlüğüne tehdit olması gibi nedenlerle kapatılmışlardır. Bunlara yasaların gerektirdiği kurucu sayısının altına düşmesi ya da genel kongresini toplayamaması gibi nedenlerle kapatılan partiler de eklenince uzun yıllar Türkiye'nin siyasi partiler mezarlığına döndüğü görülmektedir.¹¹⁹

Doğal olarak Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçilememesinin sebebini sadece II. Dünya Savaşı sonunda gelişen olaylarla Batı'nın etkisine bağlamak yeterli bir açıklama değildir. Bu değişimde Türkiye'de uzun yıllardan beri süre gelen otoriter tek parti yönetiminin ve halkın yaşadığı siyasal, sosyal ve ekonomik sıkıntıların payı önemli bir yer tutmaktadır. Bu sıkıntılar, CHP'ye karşı bir muhalefetin doğmasına sebep olmuştur. Bu muhalefet iki kaynaktan beslenmekteydi ki; bunlardan birincisi, toplumda egemen sınıfın iktidar olma isteği diğeri ise halkın mevcut yönetimden kaynaklanan bıkkınlığıydı.¹²⁰

¹¹⁹ ÜNAL, “Kapatılan Siyasi Partiler...”, s.152.

¹²⁰ Cem EROĞUL, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 2003, s.18-19.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra yaşanan muhalefet boşluğunu dolduran ilk ciddi siyasi parti DP olmuştur. 7 Ocak 1946 tarihinde siyasi hayatına başlayan DP, yukarıda bahsedilen hususlar sayesinde Türkiye’de çok partili hayata geçişte önemli bir rol oynadı. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı’nda yokluğun yanında savaş zenginleri, vurguncu, tefeci ve ağa gibi zümrelerin ortaya çıkışı ve bu gibi kişilerin yönetimden bazılarıyla irtibat halinde olması da vatandaşın hükümete olan güvenini sarsmıştı.¹²¹

CHP’nin 1945 Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’nu Aydın Milletvekili Adnan Menderes, o günkü nüfusunun (yaklaşık 18 milyon) üç mislini bile rahatlıkla besleyebilecek olan Türkiye’nin büyük işletmeleri parçalamaya gitmenin tarımsal verimliliği azaltacağı, üretimi düşüreceği ve bir ekonomik krize yol açacağı düşüncesiyle eleştirmiştir. Bu doğrultuda Adnan Menderes, Celâl Bayar (İzmir), Refik Koraltan (İçel) ve Fuad Köprülü (Kars) Dörtlü Takrir olarak anılan önergeyi 12 Haziran 1945’te meclise sunmuşlardır. Topraksız köylünün topraklandırılması fikrine karşı kendileri de toprak ağası olan kimi siyasilerin, topraklarını kaybetme endişesiyle harekete geçerek hazırladıkları bir önergeciir. Türkiye’nin tek parti yönetiminden kurtulması, serbest seçimler, üniversite özerkliği, tek dereceli seçim, cumhurbaşkanının CHP başkanlığından ayrılması, basın hürriyeti söylemleri ile ön plana çıkan önerge, kendileri de aynı partide yıllarca faaliyet yürütenlerin servetlerini koruma kaygısıyla sergiledikleri bir tutum olarak kendini göstermiştir. CHP bu dört kişiye karşı çıkarak, Menderes, Köprülü ile Koraltan’ı partiden ihraç etmiş Celâl Bayar ise hem milletvekilliğinden hem de partiden istifa etmiştir. Türk siyasi tarihimizin önemli unsurlarından olan DP, 7 Ocak 1946 yılında CHP’den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulmuştur.¹²²

¹²¹ Ahmet YEŞİL, *Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş*, Ankara 2001, s.32.

¹²² Yaşar BAYTAL, “**Demokrat Parti Ekonomi Politikaları (1950-1957)**”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, III/40, (Kasım 2007), s.549; EROĞUL, **Demokrat Parti...**, s.27-29. “Dörtlü Takrir” üzerine iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, takrir örtbas edilerek geri aldrılmalıdır. Diğer görüşe göre, takrir parti içerisinde ayrımcılık oluşturduğu için buna müsamaha gösterilmemeli ve takririn çıkardığı ses susturulmalıdır. Ama İnönü’nün görüşü bütün görüşlerden farklı olmuştur. O, rejimin liberalleştirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Bunun için de yeni bir parti kurulmalı ve bu parti CHP’ye muhalefet etmelidir. Bu görüş çerçevesinde İnönü, “Dörtlü Takriri” sunanlara şöyle demiştir: “*Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilâtlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girsinler.*” (Atiye EMİROĞLU, Nezahat KOÇYİĞİT, Senem KESİCİ, “**Demokrat**

DP'nin ilk genel başkanı Celal Bayar'dır. DP'nin parti programı, "Genel Hükümler" ve "Hükümet İşleri" başlıkları altında düzenlenmiştir. Programda iktidardaki CHP tarafından da benimsenen cumhuriyet rejimi ve laiklik üzerinde durularak, demokratik esaslara en uygun yönetim şeklinin cumhuriyet olduğuna vurgu yapıldığından, esasen iki parti arasında temel farklılık ekonomik yaklaşımlardır. DP, CHP'den daha fazla özel teşebbüse önem vermiş, bu durum her iki partinin yöneticilerinin ve meclisteki milletvekillerinin mesleki profillerine de yansımıştır.¹²³

DP'nin merkezi örgütlenmesi Genel Başkan, Genel İdare Kurulu (GİK) ve Merkez Haysiyet Divanı olmak üzere üç organdan, yerel örgütlenme ise il, ilçe, bucak ve ocak örgütlerinden oluşuyordu. Tüzüğe göre milletvekili adaylarının tamamı merkezdeki GİK tarafından seçiliyordu. Bu durum CHP içinden yetişmiş olan DP'li liderlerin CHP'nin merkezîyetçi-otoriter parti anlayışını yeni kurdukları partilerine taşıdıklarının da bir işaretiydi.¹²⁴

Bu dönemde DP'nin başarıya ulaşması her şeyden önce iki şarta bağlıydı. Birincisi, cumhuriyetin temel ilkelerine dokunmaması, diğeri ise SCF deneyiminden sonra bu partinin kamuoyuna, iktidarın bir oyunu olarak görünmemesi.¹²⁵

DP başlangıçta CHP'nin prensipleri olan "altı ok"a bağlılığını açıkça ortaya koyduğu gibi, devletin ekonomik politikası olan devletçiliği de serbest girişimciliğe daha çok olanak tanıyacak bir anlamda yorumlamaktaydı. Parti tüzüğünde bu konudaki anlayış şu şekilde belirtilmekteydi:

Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar", Tarihî Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, IV/8, (Ekim 2012), s.75). Türkiye'de toprak reformu düşünce ve pratiği tepeden ve devlet eliyle gündeme geldiği için kanunun köylülere sağlayabileceği küçük olanaklardan yeterince faydalanılamamıştır. Çünkü ülkemizde köylünün aktif olarak katıldığı, örgütlü, aşağıdan bir kitle hareketi olmadı. Adnan Menderes başta olmak üzere, Cavit Oral, Refik Koraltan ve Emin Sazak gibi milletvekillerinin Çiftçi Topraklandırma Kanununa yönelik muhalif tavırları aslında İsmet İnönü ve CHP'nin politikalarını eleştirmek için uygun bir ortam oluşturmuştur. Tartışılan sorun "Toprak Kanunu" olmasına rağmen muhalefet milletvekillerinin tüm konuşmaları "Tek Parti Rejimi"nin eleştirilmesine yönelik olmuştur. Bkz. Mehmet KAYIRAN, Mustafa Yahya METİNTAŞ, "1945 Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, X/19, (Sonbahar 2018), s.663.

¹²³ Abdullah TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, Ankara 2011, s.33; EROĞUL, **Demokrat Parti...**, s.18-19.

¹²⁴ SANCAKTAR, "Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri...", s.63-64.

¹²⁵ TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.33.

“Devletçiliği, ekonomik alanda uzun zamandan beri devam eden boşluğu bir an önce doldurmak, iş hacmini genişleterek yurttaşların geçim ve refah düzeyini yükseltmek için, devletin, gerek doğrudan doğruya ekonomik faaliyetlere girişmesi, gerekse teşvik ve yardım yolları ile özel teşebbüs ve sermayenin genel yararlarına en uygun şekilde ve hızla gelişmesinde görev alması anlamında anlıyoruz... Özel teşebbüs menfaatleri genel menfaatin telifi ve korunması zaruretinden ileri gelmektedir. Bizim devletçiliğimiz ekonomik koşullarımızın çizdiği yoldur.” Böylece devletçilikte değişkenlik ilkesine yer verilmiştir. Devletçiliğe farklı bir bakış açısı getiren DP kurucuları, hükümeti erken seçime zorlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk çok partili genel seçimi olan adli denetim dışında, açık oy, gizli sayım ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılan 21 Temmuz 1946 seçiminde meclise girmeyi başardılar.¹²⁶ 14 Aralık 1942 tarihinde kabul edilen Cumhuriyet tarihinin ilk seçim kanununda 5 Haziran 1946’da yapılan değişikliklerle 1946 seçimlerinde uygulanan “çoğunluk sistemi” 27 Mayıs 1960 darbesine kadar yapılan tüm seçimlerde uygulanmıştır.¹²⁷

1946 seçimleri için Adnan Menderes 6 Aralık 1946’da mecliste şu sözleri söylemiştir: “21 Temmuz seçimleri başlı başına bir olay değildir. Memleketin geçirmekte olduğu esaslı değişikliklerin akışı içerisinde bir merhaledir.” Adnan Menderes’in altını çizdiği bu durum hükümetle danışıklı olduğu ileri sürülen bir muhalefetin, iktidara karşı yoğun bir mücadeleye başlamasına neden olmuştur.¹²⁸ Seçim sonuçlarına göre CHP 397, DP ise 61 milletvekilini meclise sokmayı başarmıştı. Seçim sonuçlarına göre 7 de bağımsız milletvekili meclise giriyordu. Ancak bu yedi milletvekilinden dördü DP listesinde yer alarak seçimlere girmiş ve milletvekili olmuşlardı. Bu doğrultuda DP’nin görünürdeki milletvekili sayısı 65’e tekabül etmekteydi.¹²⁹

¹²⁶ BAYTAL, “Demokrat Parti Ekonomi Politikaları”, s.550.

¹²⁷ Filiz EŞLİ, “Türk Demokrasisinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2010, s.104.

¹²⁸ Tevfik ÇAVDAR, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara 2008, s.459.

¹²⁹ Onur ÇELEBİ, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, *Journal of Turkish Studies*, X/1, (Kış 2015), s.262.

DP'nin dört yıllık bir muhalefetinden sonra Türkiye'nin ilk serbest seçimleri 14 Mayıs 1950'de yapıldı.¹³⁰ Seçim öncesi yapılan sistem değişikliğiyle bu seçimde adli teminat sağlanmış, seçimlerin gözetim, denetim ve kontrolü hâkim güvencesi altına alınmıştır. Seçim gizli oy, açık tasnif ve tek dereceli olacaktır.¹³¹ Bu seçim sonucunda 7 953 085 oyun 4 391 694'ünü alıp 416 milletvekili çıkararak ezici bir çoğunlukla iktidar olan DP 63 ilin 55'inde milletvekili çıkarmıştır.¹³² Seçim sonuçlarına göre CHP'nin 69, Millet Partisi'nin ise 1 milletvekili bulunmaktadır. Ayrıca ülke genelinde 1 milletvekili de bağımsız olarak meclise girmeye hak kazanmıştır.¹³³ DP'nin %53 oy oranına rağmen bu sayıda milletvekili çıkararak TBMM'de %83.57 temsile ulaşmasının nedeni seçimlerde nispi temsil sisteminin yerine çoğunluk sisteminin uygulanmasıdır.¹³⁴ Bu seçimlerde, Türkiye'de çeyrek yüzyılı aşkın iktidarını sürdüren CHP halkın çok farklı oyları ile yönetimi DP'ye teslim etmiştir.¹³⁵

22 Mayıs 1950'de TBMM'de Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlığı seçimleri yapılmış, Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar, Meclis Başkanlığı'na ise İçel Milletvekili Refik Koraltan seçilmiştir.¹³⁶

Halkın DP'ye olan güveni partinin iktidarının ilk yıllarında artarak devam etmiş, böylece 1954 seçimlerinin ardından daha büyük bir farkla iktidarını sürdürebilmeyi başarmıştır. Yapılan araştırmalara göre DP'nin bu şekilde

¹³⁰ Erol TUNCER, **1950 Seçimleri**, Ankara 2010, s.85, 117.

¹³¹ Şerif DEMİR, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930–1960)**, İstanbul 2010, s.199-200.

¹³² TUNCER, **1950 Seçimleri**, s.85, 117; Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Ankara 2012, s.9.

¹³³ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri...**, s.25; Yeşim KARADENİZ, “Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VIII/16, (Güz 2018), s.644.

¹³⁴ DEMİR, **Adnan Menderes...**, s.199.

¹³⁵ Sacit KARAİBRAHİMOĞLU, “Anılarımdaki Hayrettin Erkmén”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.2, (Temmuz 1986), s.4.

¹³⁶ Feroz AHMAD, Bedia Turgay AHMAD, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971**, İstanbul 2020, s.88; EŞLİ, “1954 Genel Seçimleri...”, s.22. Seçimlerin genel istatistik sonuçlarına ileren kısımlarda değinilecektir.

yükselmesinin ana nedenlerinden biri bu dönemde izlenen ekonomi politikaları ve bu politikalar sonucu halkın ekonomik refah seviyesinin yükselmiş olmasıdır.¹³⁷

22 Mayıs 1954'te kesinleşen seçim sonuçlarına göre seçimlerde CHP 31 sandalye kazanırken, DP 503 sandalye kazanmıştır.¹³⁸ Celal Bayar yeniden cumhurbaşkanı olmuş ve Adnan Menderes'i kabineyi kurmakla görevlendirmiştir. Meclis Başkanlığına da tekrar Refik Koraltan seçilmiştir.¹³⁹

DP, 1950 ve 1954 seçimlerinde gösterdiği başarıyı 1957 seçimlerinde elde edememiştir. 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre CHP 178 milletvekili, DP 424 milletvekili kazanmıştır.¹⁴⁰ DP'nin üçüncü dönem iktidarı 27 Mayıs 1960 darbesiyle son bulmuştur. Parti 29 Eylül 1960 tarihinde Ankara Dördüncü Asliye Hukuk Mahkemesinin verdiği kararla kapatılmıştır.¹⁴¹

DP döneminin Cumhuriyet tarihinde siyasi boyutu ne kadar önemliyse ekonomik boyutu da bir o kadar önemlidir. Her ne kadar siyaset ve ekonomi kavramı terminolojide birbirinden farklı kavramlar olsa da DP'nin siyasi ve ekonomik faaliyetleri birbirinden ayıramaz niteliktedir.

DP programında ekonomik sistem açısından liberalizm genel ilkeler arasındadır. Parti programında ekonomik görüşlerin temeli olarak özel teşebbüsü desteklemenin devletçiliğin görevleri arasında sayılması da özellikle vurgulanmıştır. Programda, kamu kuruluşlarının verimsiz çalışmaları nedeniyle özel teşebbüse devredilmesi, zorunluluk olmadıkça piyasalara müdahale edilmemesi ve ekonomik kalkınmanın tarım sektörüne dayandırılması ilkeleri benimsenmiştir.¹⁴² Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için DP döneminde dış yardıma ihtiyaç duyulmuş,

¹³⁷ EMİROĞLU, KOÇYİĞİT, KESİCİ, "Ekonomik Politikalar...", s.77.

¹³⁸ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri..., s.25; EROĞUL, Demokrat Parti..., s.140.

¹³⁹ AHMAD, AHMAD, Türkiye'de Çok Partili..., s.153.

¹⁴⁰ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri..., s.25; DEMİR, Adnan Menderes..., s.324-325.

¹⁴¹ EROĞUL, Demokrat Parti..., s.261.

¹⁴² EROĞUL, Demokrat Parti..., s.87; TAKIM, Demokrat Parti Ekonomisi, s.33-34; Sefer ŞENER, "Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları", Yönetim Bilimleri Dergisi, III/1, (Mart 2005), s.142.

Truman Doktrini¹⁴³ ve Marshall Yardım Programı¹⁴⁴ çerçevesinde ABD'den ekonomik yardımlar alınmıştır. Bu yardımları iyi değerlendirmek isteyen DP tarımda, sanayide ve ticarete önemli çalışmalar gerçekleştirmek istemiştir. Ekonomide bireysel teşviki artırmak için üreticilere büyük miktarlarda düşük faizli krediler verilmiştir. Adnan Menderes'in bizzat isteği üzerine DP'ye katılan ve Maliye Bakanı olan Hasan Polatkan ise çoğu kez esnafların ayağına kadar gidip onları fabrika kurmaları için teşvik etmiştir. Bireysel teşvik kredileriyle çimento, şeker, kumaş ve iplik fabrikaları kurulmuştur. Aynı zamanda bir çiftçi olan Adnan Menderes tarıma önem vermiş ve Türkiye için tarımın hayati bir değer olduğuna inanmıştır. Tarımı geliştirmek için yurtdışından kaliteli tohumlar, zirai ilaçlar, çok sayıda traktör getirilmiş; bataklıklar kurutulup tarım alanlarına dönüştürülmüş, enerji üretebilmek ve sulama yapabilmek için birçok baraj açılmıştır.¹⁴⁵

DP döneminde yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlamak adına yasal ve idari düzenlemeler yapılmıştır. Böylelikle yabancı sermayenin kontrollü bir şekilde Türkiye'ye girişi ve kullanılmasına çalışılmıştır.

Başbakan Adnan Menderes'in mali ve iktisadi politikasını devlet hizmetlerinin görülmesinde tasarruf düşüncesi ile masrafları kısmak ve devlet bütçesini iktisadi bütçeye uygun hale getirmek, iktisadi kalkınmayı süratlendirmek ve bunun için neredeyse bütün imkânları üretime yöneltmek, özel teşebbüsün kendisini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlamak için tüm tedbirler alınmasına ve hızla

¹⁴³ **Truman Doktrini:** II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet yayılcılığı ve tehdidine karşı yardım isteyen devletlere Amerikan askeri ve ekonomik yardımını taahhüt eden ABD politikasıdır. Bkz. Ömer DEMİR, Mustafa ACAR, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara 2005, s.408.

¹⁴⁴ **Marshall Planı:** II. Dünya Savaşı sonrasında savaştan büyük yaralar almış batı ekonomileri yeniden canlanıp dünya iş bölümündeki işlevlerini yerine getirebilmeleri için kendi ayakları üzerinde durabilecek hale getirmek amacıyla ABD'nin Batı Avrupa Ülkelerine yarım etmesini öngören plandır. Dönemin ABD dış işleri bakanı G. Marshall tarafından hazırlandığı için bu adla anılan planın, Batı Avrupa ekonomilerini güçlendirerek bu ülkelerin ithal malları talebini uyarıp ABD'nin ihraç malları için iyi bir Pazar bulmak, komünizmin batıya doğru yayılmasını önlemek gibi hedefleri de bulunaktaydı. Marshall planı çerçevesinde, sözü edilen ülkelere yapılan ekonomik yardımlara Marshall yardımı denmektedir. Toplam 10-12 milyar dolar dolayında olan bu yardımlardan en büyük payı sırası ile İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya almış, Türkiye'ye yapılan küçük miktardaki yardım da 1950'li yıllarda yapılan altyapı hamlesinde kullanılmıştır. Bkz. DEMİR, ACAR, **"Sosyal Bilimler Sözlüğü"**, s.273-274.

¹⁴⁵ EMİROĞLU, KOÇYİĞİT, KESİCİ, **"Ekonomik Politikalar..."**, s.74.

gelişmesine yardım etmek, iktisadi kalkınma için devlet bütçesinden ayrılacak olan tahsisatın memleketin şartları göz önünde bulundurularak bir plana bağlamak ve üretim hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her türlü bürokratik engelden kurtarmak şeklinde özetleyebilmek mümkündür.¹⁴⁶

Adnan Menderes DP'nin, ekonomi politikalarını şu şekilde izah etmektedir:

“...İktisadi ve mali görüşlerimizin esası bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek diğer taraftan iktisadi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna emniyet vermek suretiyle hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir. Bu esasların takibinden doğacak ilk neticelerden biri devlet tesis ve işletmeciliğini tabiatı ve mahiyeti icabı olarak yalnız ve yalnız hususi teşebbüs ve sermayenin hiçbir suretle ele alamayacağı işlere ve iktisadi işlere hasretmek olacaktır. Çünkü bize göre hususi mülkiyet ve şahsi hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde, iktisadi sahanın asıl olarak ferde veya şirket halinde hususi teşebbüse ait olması lazımdır...”¹⁴⁷

Birinci Menderes Hükümeti¹⁴⁸ Programı; selefi Şemsettin Günaltay Hükümeti Programı veya son İnönü Hükümeti'nin Programı ile karşılaştırılırsa, ülkede iktisadi zihniyet açısından ciddi değişimlerin yaşandığı görülecektir.¹⁴⁹

DP programında partinin ekonomi ile ilgili görüşleri ise şöyle sıralanmaktadır:

Ekonomik sistem içerisinde sermayenin güven içinde çalışabilmesi için özel teşebbüs ile kamu teşebbüsleri uyum içerisinde ve birbirlerini tamamlayıcı şekilde görev yapmalıdır.

Kesin zorunluluk olmadığı takdirde devlet tarafından piyasalara müdahale edilmemelidir. Bu bağlamda devlete düşen en önemli görev, rekabeti ortadan kaldıran teşebbüs ve davranışları önlemeye çalışmak olmalıdır.

Devlet elindeki sınırlı kaynakları tarım sektörüne hasretmek yerine, makineleşme başta olmak üzere kredi koşullarının iyileştirilmesi, kooperatifleşme,

¹⁴⁶ EŞLİ, “1954 Genel Seçimleri...”, s.37.

¹⁴⁷ TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.34.

¹⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:9, Cilt:1, İçtima: Olağanüstü, Beşinci İnikat, 2 Haziran 1950, s.144; AHMAD, AHMAD, **Türkiye’de Çok Partili...**, s.90.

¹⁴⁹ Güneri AKALIN, **Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politik Tarihinin Liberal Yorumu**, Ankara 2010, s.297.

örnek çiftliklerin kurulması, bitki ve hayvan ırklarının ıslahı gibi, çiftçinin üretimini artıracak her türlü teşvik ve yardımların yapılması gerekmektedir.

Nüfusun büyük bir kısmı tarımla geçimini sağladığı için ekonomik kalkınmanın temeli tarım olarak görülmeli, bu yüzden tarımsal ürünlerin maliyetleri düşürülmeli, iç ve dış pazar koşulları geliştirilmelidir.

Maliye politikalarının temel amacı denk bütçe hazırlamak olmalı, kaynağı ne olursa olsun cari harcamalar borçlanma ile finanse edilmemeli; üretimi artırmak amacıyla uzun vadeli borçlanmaya gidilebilmelidir.

Yeni vergiler konulmadan da kamu gelirlerinin artırılabilceği savunulurken sosyal adaleti gerçekleştirecek bir vergi sistemi kurularak, vergi adaletini sağlamada bireylerin mali gücüne uygun olan vasıtasız vergiler tercih edilmelidir.¹⁵⁰

Birinci Menderes Hükümeti kabinenin olumlu oylarının azlığı, Başbakan Adnan Menderes'in aynı zamanda DP Genel Başkanlığı'nı üstlenmesinin partinin demokratik yapısında yaratacağı olumsuzluk endişeleri gibi sebeplerle istifa etmiştir.¹⁵¹ Başbakan'ın 30 Mart 1951 tarihinde TBMM'de açıkladığı (9 Mart 1951'de kurulan ve 2 Nisan 1951'de güven oyu alan) İkinci Menderes Hükümeti¹⁵² Programında; *"...Devlet işletmeciliğinin sadece ana sanayiye taalluk eden amme karakteri haiz işlere hasredilmesi ve devlet tarafından kurulmuş işletmelerin peyderpey hususi teşekküllere devrine çalışılacaktır..."* ibaresi yer almaktaydı.¹⁵³

DP'nin 1950-1960 yılları iktidar dönemindeki ekonomi politikası bir bütünlük göstermemektedir. Bu nedenle DP'nin uyguladığı ekonomi politikalarını ve sonuçlarını birbirinden farklı üç alt bölümde incelemek mümkündür. Birinci dönem, ithalatta liberalizm uygulamalarının getirdiği üretim artışı ile ticaretin tarım ürünleri lehine dönmesiyle ortaya çıkan gelir artışı ve yüksek oranlı büyümenin yaşandığı

¹⁵⁰ Türker SANAL, **Menderes Hükümetleri**, Ankara 2003, s.44; TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.35-36.

¹⁵¹ Zeliha YILMAZ, **"Siyasi Açidan I. ve II. Menderes Hükümetleri 1950 – 1954"**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.41-42.

¹⁵² **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:6, İçtima:1, Elli dokuzuncu İnikat, 2 Nisan 1951, 124; AHMAD, AHMAD, **Türkiye'de Çok Partili...**, s.103.

¹⁵³ SANAL, **Menderes Hükümetleri**, s.37; TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.37.

1950-1954 arası dönemdir.¹⁵⁴ Bu dönemin genel özellikleri şöyledir: DP yeni iktisadi anlayış özel teşebbüs ve özel sermaye ile kalkınmayı beklemiş ve önceliği özel teşebbüse vermiştir. Özel teşebbüsün serbest hareket etmesi için de özel yatırımlara teşvikler verilmiş, her alanda güven ve garantiler sağlanmıştır. Özel teşebbüsün gücünün yetmediği, kâr görmediği büyük sulama, enerji, nakliye, liman yapımı gibi alanlarda ise devletin yatırım yapması öngörülmüştür.¹⁵⁵ 1954-1958 yıllarını kapsayan ikinci dönemde ise daha önce uygulanan liberal dış ticaret politikaları yavaş yavaş esnetilmeye başlanmış, büyüme dönemi yavaşlamış, enflasyon oranı yükselmiş ve diğer ekonomik sorunların artmasıyla istikrar tedbirleri uygulanmaya başlamıştır. Üçüncü dönem ise bozulan ekonomik yapıyı düzeltmek amacıyla 1958 yılında uygulamaya konulan İstikrar Programı sonrası yüksek oranda devalüasyonun yaşandığı 1960 darbesine kadar geçen dönemi kapsamaktadır.¹⁵⁶

DP'nin uyguladığı politikalar sonucunda, devletin sanayi sektöründeki payı 1950-1952 döneminde %49.75'ten dönem sonunda (1950-1960) %59.3'e çıkmıştır. 1950-1960 döneminde devletin ekonomideki payında azalma değil, artış olduğu söylenebilir. Bunun nedenlerine örnek olarak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) özel sektöre devredilememesi gösterilmektedir. Çünkü özel kesimin elinde KİT'leri devralacak sermaye yoktur; özel kesim KİT'i satın almak yerine, onların sunduğu mal ve hizmetleri ucuza satın almayı daha karlı bulmaktadır; genişleyen iç talebi karşılamak konusunda özel kesim yetersiz kalmaktadır; şimendifer politikasından (demiryolu taşımacılığı) vazgeçilerek karayolu taşımacılığına önem verilmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.37-38.

¹⁵⁵ ŞENER, “**Liberal İktisat Politikaları...**”, s.142; Kerem KARABULUT, “**Menderes Dönemi Türkiye'nin Ekonomi-Politigi**”, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın 2012, s.350.

¹⁵⁶ ŞENER, “**Liberal İktisat Politikaları...**”, s.146-147; TAKIM, **Demokrat Parti Ekonomisi**, s.37-38.

¹⁵⁷ KARABULUT, “**Menderes Dönemi...**”, s.350-351. Cumhuriyetin ilk yıllarında demiryolu ulaşımına önem verilerek çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar 1924-1927 yıllarında devlet eliyle, 1927-1933 yılları arasında da yabancı şirket ve sermaye ile yapılmaya çalışılmıştır. 29 Haziran 1933'te Sivas-Erzurum demiryolu hattı ihalesini Mühürdarzâde Nuri Bey ve Ortakları adlı bir Türk firmasının alması ise ulaşımında özel teşebbüsün ve yerli sermayenin ilk örneği olmuştur. Bkz. Murat KÜÇÜKÜĞURLU, Gürkan Fırat SAYLAN, “**Şimendiferin Erzurum Yolculuğu**”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, XV/38, (Eylül 2008), s.315-322.

DP ekonomide tarım sektörüne öncelik vermeye, sanayileşmeyi özel sektöre bırakmaya ve dış ticarete liberalizasyon politikalarını gerçekleştirmeye öncelik vermiştir. Bu politikalar da 1950-1954 aralığında 25 Haziran 1950’de başlayan Kore Savaşı’nın etkisiyle tarım sektörüne yönelik uygulamaların kolaylaşması, Marshall yardımları ve iyi hava koşulları sayesinde başarılı olunmuştur.¹⁵⁸ 1954’ten itibaren Kore Savaşı’nın sağladığı ortamın ortadan kalkması ve hava şartlarının kötüleşmesiyle yayılan kuraklık sonucu üretim azalmış, ihracatta azalma ve dalgalanmalar başlamıştır. Bu ortamda hükümet daha korumacı ve kontrollü politikalar uygulamaya başlamıştır ki ilerleyen yıllarda 4 Ağustos 1958 tarihli “İstikrar Tedbirleri”ni almak zorunda kalmıştır. İstikrar kararlarının da olumsuz sonuçlanması ve ülkede yaşanan kaos ortamı 27 Mayıs 1960 darbesini hazırlamıştır.¹⁵⁹

Özet olarak, DP Döneminde uygulanan ekonomik gelişme politikası ilk yıllarda, Kore Savaşı’nın etkisiyle tarım sektörüne yönelik uygulamaların kolaylaşması, Marshall yardımları ve iyi hava koşulları gibi olağanüstü iç ve dış şartların etkisiyle olumlu sonuçlar vermiştir. Fakat dönemin ikinci yarısında, hatta 1954’ten itibaren ülke adım adım ekonomik bunalıma sürüklenmiştir. 1956-1957 döneminde ağırlaşan bunalım 1958’de planlamaya geçişin sosyal ve psikolojik ortamını hazırlamıştır.

DP’nin iktidar olması, ülkenin dış politikasını da etkilemiştir. Bu doğrultuda uluslararası alanda birçok pakt ve anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁶⁰ Adnan Menderes 28 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu’na (DPMG) daha sonrasında da TBMM’ye sunduğu programda barışçıl bir dış politika izleyeceğini vurgulamıştır.¹⁶¹ Bu dönemin dış politikasını oluşturan unsurların sonuçları ve etkisi çerçevesinde

¹⁵⁸ Osman Cenk KANCA, “1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9/19 (Kasım 2013), s.54-55.

¹⁵⁹ KARABULUT, “Menderes Dönemi...”, s.351-365 EMİROĞLU, KOÇYİĞİT, KESİCİ, “Ekonomik Politikalar...”, s.78-79; AHMAD, Bir Kimlik Peşinde..., s.138.

¹⁶⁰ Olcay ÖZKAYA DUMAN, Haktan BİRSEL, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, I/1, (Mart 2016), s.315-316.

¹⁶¹ Mustafa ALBAYRAK, “Demokrat Parti Döneminde Türk Dış Politikası (1950-1960)”, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın 2012, s.591.

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'ya girmesi, Balkan Paktı ile Bağdat Paktına üye olması gibi gelişmeler gerçekleşmiştir. Bu dönemde yürütülen dış politikalarda amaç özellikle Sovyetler Birliği'nin tehdidine yönelik korunmaya ve ekonomik hamle yapmaya yönelik olmuştur.¹⁶²

Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletler'in yardım çağrısına ABD'den sonra yanıt veren ilk ülke Türkiye olmuştur. 18 Temmuz 1950 tarihinde Yalova'da Celal Bayar başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nda Kore'ye asker gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁶³ Bu gelişme sayesinde Türkiye 17 Şubat 1952 tarihinde NATO üyeliğine kabul edilmiştir. Sovyet tehdidine karşı bölgede barışı sağlamak amacıyla Türkiye 28 Şubat 1953'te Yunanistan ve Yugoslavya ile Balkan Paktı'nı, 1955'te sırasıyla Irak, İngiltere, Pakistan ve İran'ın da katılımıyla Bağdat Paktı'nı imzalamıştır. Fakat bu paktlar barışı sağlamada yeterli olamamış ve dağılmıştır. 1958'de Bağdat Paktı'nın işlevini yitirmesi üzerine Orta Doğuda istikrarı sağlamak adına Central Treaty Organization (CENTO, Merkezi Anlaşma Örgütü) kurulmuş, ABD, Irak dışındaki üyelerle ayrı ayrı anlaşmalar yapılmıştır.¹⁶⁴ Ocak 1958'de ortaya çıkan Irak Devrimi ve Orta Doğudaki gelişmeler bölgedeki istikrarı bozmuş, bu durum Türkiye'nin dış politikada zor zamanlar geçirmesine sebep olmuştur.¹⁶⁵

Tüm bu dış politika konularıyla ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında gerçekleştirilen yurt dışı resmi ziyaretlerde TBMM 9, 10 ve 11. dönem DP milletvekilliği yapmış olan Ahmet Hamdi Bozbağ da iyi derecede İngilizce ve Fransızca bilmesi sebebiyle yer almış,¹⁶⁶ ayrıca NATO Memleketleri Parlâmentolar Birliği Türk Grubu, Avrupa Konseyi İstişari Asamblesi, Parlamentolararası Birliği Türk Grubu, Avrupa Parlamentolar Birliği ve benzeri birimlerin toplantılarında da meclisin verdiği görevle katılmıştır.¹⁶⁷

¹⁶² EŞLİ, "1954 Genel Seçimleri...", s.48.

¹⁶³ DUMAN ve BİRSEL, "Demokrat Parti", s.316.

¹⁶⁴ ALBAYRAK, "Türk Dış Politikası...", s.592-607.

¹⁶⁵ EROĞUL, *Demokrat Parti...*, s.259.

¹⁶⁶ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

¹⁶⁷ TBMMZC, (9, 10 ve 11. Dönem).

1.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Milletvekilliğine Giden Süreç

10 Nisan 1950 tarihinde DP Giresun aday yoklamasında Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Hayrettin Erkmen, Hasan Tahsin İnanc, Doktor Ali Naci Duyduk, Arif Hikmet Pamukoğlu, Doğan Köymen ile Adnan Tüfekçioğlu yaklaşan 14 Mayıs 1950 seçimleri için Giresun DP milletvekili adayları olarak seçilmişlerdir.¹⁶⁸

Yaşları 32 ila 57 arasında değişen bu 8 adayın üçü politikanın içinde yetişmişlerdir. Ama diğerleri Almanya ve Amerika gibi ülkelerde öğrenim görmüş ilim ve meslek adamları arasından seçilmişlerdir. Bu kadronun oluşumunu, DP Giresun il teşkilatından Ali Naci Çimşit şöyle anlatmıştır: *“Yeni bir parti kurmuşuz. Türkiye çok partili sisteme gidiyor. Öyleyse zedelenmemiş, politika sahnesinde görülmemiş ama çevresel tanınmışlığı olan kişilerle bir ekip oluşturalım diye düşünüldü ve bu arkadaşlardan oluşan aday listesi böylece kabul edildi.”* DP Giresun il teşkilatından Ali Saim Bozbağ da bu konuda şunları söylemiştir: *“Hamdi, maden ve jeoloji mühendisi. Hayrettin iktisat fakültesinde asistan, Mazhar maliyeci, Tahsin iktisatçı ve sevilen gençler ama politika ile ilgileri yok. Telefonla çağırdık her birini ve muvafakatlerini aldık, kadroyu oluşturduk.”*¹⁶⁹

1950 seçimlerinden önce mühendislik bürosunu açarak sevdiği mesleğinde çalışmaya başlayan Ahmet Hamdi Bozbağ politikaya girmeyi hiç düşünmemiştir. Fakat kendisi Giresunlu hemşerilerinin yoğun istekleri doğrultusunda politikaya girdiğini belirtmiştir.¹⁷⁰ 1950 seçimleri için DP'den milletvekili olacakların belirlenmesinde o günkü Giresun DP İl Başkanı Fahri Ekmekçi ve İl Yönetim kurulu üyeleri ile 7 ilçe başkanı kendi aralarından hiçbirinin milletvekili olmayacakları kararına varırlar. Aralarından milletvekili aday yoklamalarından yaklaşık bir hafta önce aldıkları bu karara uyarak kimleri milletvekili adayları seçeceklerini düşünürler. Bir sonraki toplantıda Fahri Ekmekçi ve Bulancak İlçe Başkanı Ahmet Hamdi Bozbağ'ı,

¹⁶⁸ Osman Fikret TOPALLI, **Giresun Günlükleri II**, (Hazırlayan: Cemil Koçak), İstanbul 2017, s.928. 1950-1960, TBMM 9, 10 ve 11. dönemlerde DP Giresun milletvekilleri hakkında bilgi için bkz. Ebru Firdevs ÖZTÜRK KARAKUŞLU, **“Giresun’da Demokrat Parti Dönemi Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1960)”**, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2020.

¹⁶⁹ KARAIBRAHİMOĞLU, **“Anılarımdaki Hayrettin Erkmen”**, s.4.

¹⁷⁰ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6; YMGV, **“Yaşayan Bir Tarih...”**, s.41; TMD, **“Aramızdan Ayrılanlar”**, s.69; YMGV, **“Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık...”**, s.43.

merkez ilçeden Dr. Ali Naci Duyduk'u, Keşap İlçe Başkanı Mazhar Şener'i, Tirebolu İlçe Başkanı Tahsin İnanç'ı, Görele İlçe Başkanı Hayrettin Erkmen'i, Alucra ve Şebinkarahisar İlçe Başkanları da Doğan Köymen'i milletvekili adayı olarak teklif etmişlerdir. Toplantı salonunda bu isimler teker teker oylanarak ittifakla DP'nin Giresun milletvekili adayları olarak tespit edilmişler ve her birine ayrı ayrı telgraflar çekilerek kendileri Giresun'a hizmete çağırılmışlardır. Bu telgrafları alan ve İstanbul'da olan Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Hayrettin Erkmen ve Tahsin İnanç birkaç defa buluşup durumu istişare ettikten sonra Giresun'a hizmet için davetlerini kabul ettiklerini Giresun DP İl Başkanlığı'na bildirmişlerdir. Bu kararlarından bir hafta sonra ise DP Giresun İl Başkanı Fahri Ekmekçi kendilerine ve DP Genel Merkezine Giresun'dan DP milletvekili adayı seçildiklerini bildirmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerini DP'nin CHP'ye karşı büyük bir çoğunlukla kazanması sonucu Giresun milletvekili olarak TBMM'ye giden Ahmet Hamdi Bozbağ, Giresun DP il teşkilatının gösterdiği feragat hakkında da şöyle söylemiştir: *"Giresun DP il teşkilatının kendilerini aday göstermeyerek bizleri hizmete çağırmaları DP genel kurulunda her zaman büyük bir feragat örneği olarak gösterilmiştir. Diğer illerde olduğu gibi DP İl Başkanı Fahri Ekmekçi ve ilçe başkanı olan arkadaşları kendilerini aday gösterebilirlerdi 1950 seçimlerinde Giresun'dan milletvekili seçilebilirlerdi."*¹⁷¹

DP adaylarından Hayrettin Erkmen'in aday olarak Giresun'a geldiği gün kendisini karşılamak için saatlerce ve merakla bekleyenlerin bir kısmı parti başkanı Fahri Ekmekçi'ye *"Bu çok genç, bundan nasıl mebus olur."* diye sorduklarında Fahri Ekmekçi şu cevabı vermiştir: *"Akıl yaşta değil baştadır. Biz özellikle gençleri aday yapacağız. Yaşlılar karşı tarafta bol. Siz reyinizi verirseniz bu gençler mebus da olur bakan da olur."*¹⁷²

1950 milletvekili seçim propagandaları sırasında Giresun'un merkez ve diğer bütün ilçelerinde gördükleri manzara hakkında da Ahmet Hamdi Bozbağ şunlardan bahsetmiştir: *"Köylü ve şehirlinin ekonomik durumu çok düşük seviyede idi. Giresun ve bütün Karadeniz köylüsü ekmek yapacak mısırı dahi kâfi miktarda bulamıyordu. Buğday ekmeğini yiyen köylü yok denecek kadar azdı. Köy evlerinin üstü umumiyetle*

¹⁷¹ MAMAŞOĞLU, "Taş Üstüne Taş Koyanlar...", s.3-4.

¹⁷² M. Naci PAMUK, "Dünyaca Tanınan Büyüğümüz: Dr. Hayrettin Erkmen", Gurbetçi Giresun Dergisi, S.2, (Temmuz 1986), s.3.

çam ağacından yapılan hartama (kiremit yerine kullanılan ince tahta) ile örtülürdü. Fakat ormandan ağaç kesip hartama yapmak yasaktı. Giresun'dan köylere gidecek yol yok denecek kadar azdı. Giresun'u İstanbul'a, Ankara'ya ve diğer şehirlere bağlayan yollar dar ve çok düşük standarttaydı. Giresun'a denizden gelen gemi ve motorları boşaltmak ve yüklemek liman olmadığı için zordu."¹⁷³

1.3. 1950 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM IX. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

Milletvekili adayları ilan edildikten sonra partilerin seçim kampanyası hızlanmış, geniş seçim çevrelerinde seçimlere katılan CHP, DP ve MP arasındaki seçim faaliyetleri kapalı salonlar ve açık hava mitingleriyle devam etmiştir. Partiler bu mitinglerde halka seslenirken birbirini suçlar ifadeler kullandıkları için ülke genelinde gergin bir seçim ortamı hâkim olmuştur.¹⁷⁴

1.3.1. 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri

14 Mayıs 1950 seçimlerine yedi parti katılmıştır. CHP bütün illerde, DP, Hakkâri dışındaki diğer illerde, Millet Partisi 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi 3 ilde seçimlere katılırken Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi ise yalnızca İstanbul'da seçimlere katılmıştır.¹⁷⁵

¹⁷³ MAMAŞOĞLU, "Taş Üstüne Taş Koyanlar...", s.4.

¹⁷⁴ Melike Ayşe KAPDAN, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.72.

¹⁷⁵ KARADENİZ, "1950 Seçimleri...", s.644; GÜLŞEN, "Giresun'da Yaşam...", s.225; 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde, partilerin ve bağımsız adayların aldığı oy sayısı, seçime katılan adayların almış oldukları toplam oy sayısının, aday sayısına bölünmesi ile elde edilen ortalama oy sayısıdır. (TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri..., s.XV). Seçim usulünden kaynaklı olarak partilerin aldığı oy oranını ve kazandığı milletvekili sayısını tam olarak tespit etmek olanaksızdır. Seçimler, liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılmıştır. Seçmenler partilere değil adaylara oy vermiştir. Bkz. Hakkı UYAR, "1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi", Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, 22-24 Ekim 2008, (Editörler: Bayram KODAMAN, Süleyman SEYDİ, Hayri ÇAPRAZ, Turgut ERMUMCU, Murat KILIÇ), Isparta 2008, s.3.

Tablo 2: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları¹⁷⁶

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	4 391 694	55.2	416
CHP	3 148 626	39.6	69
MP	368 537	4.6	1
BAĞIMSIZLAR	44 537	0.6	1
TOPLAM	7 953 085	100.0	487

Verilere göre 14 Mayıs 1950 seçimlerinde seçmenlerden 7 953 085 seçmen oy kullanmıştır. DP, oyların %55.2'sini alarak 416; CHP %39.6'sını alarak 69; MP ise oyların %6.6 alarak 1 milletvekili çıkarmışlardır. 1 milletvekili de bağımsız olmak üzere 487 milletvekilinin parlamentodaki dağılımı gerçekleşmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Ahmet Hamdi Bozbağ, Ali Naci Duyduk, Adnan Tüfekçioğlu, Hayrettin Erkmen, Tahsin İnanç, Doğan Köymen, Arif Hikmet Pamukoğlu ve Mazhar Şener DP listesinden TBMM IX. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmişlerdir.¹⁷⁷

Giresun CHP adayları Tefik Ekmen, Eşref Dizdar, Galip Zaimoğlu, Musa Kazım Okay, Ahmet Tirali, İsmail Sabuncu, Şevket Erdoğan ve Hasan Ali Yücel ile Giresun'dan bağımsız aday olan Arif Ünal, Mehmet Rıza Kuğu ve Osman Fikret Topallı milletvekili seçilememişlerdir.¹⁷⁸ 1950 yılı milletvekili genel seçimlerinde Giresun seçim bölgesinde partilerin aldıkları oy ve oranları şu şekildedir:

Tablo 3: 14 Mayıs 1950 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları¹⁷⁹

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı(%)	Milletvekili Sayısı
DP	62 026	62.4	8
CHP	37 417	37.6	-

¹⁷⁶ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri...**, s.25.

¹⁷⁷ **TBMM Albümü (1920-2010), C.II**, Ankara 2010, s.562-563.

¹⁷⁸ GÜLŞEN, “**Giresun’da Yaşam...**”, s.227; TOPALLI, **Giresun Günlükleri II**, s.938.

¹⁷⁹ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri...**, s.53. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’nda 40 000 nüfusu 1 milletvekilinin temsil edeceği ilkesi yer almıştır. Bkz. Aynı yer, s.XII.

TBMM IX. Dönem seçimlerine DP Giresun listesinden katılan Ahmet Hamdi Bozbağ 63 364¹⁸⁰ Dr. Ali Naci Duyduk 60 601, Dr. Hayrettin Erkmen 62 814, Tahsin İnanç 62 514, Doğan Köymen 60 576, Arif Hikmet Pamukoğlu 63 307, Mazhar Şener 61 976 ve Adnan Tüfekçioğlu 61 055 oyla milletvekilliğine seçilmişlerdir.¹⁸¹

Tablo ve milletvekillerinin aldığı oylar karşılaştırıldığında farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebebi 1950 seçimlerinde “Liste Usulü Çoğunluk Sistemi” kullanılmasıdır. Bu seçim sisteminde seçmenlere siyasi parti ve bağımsız adayların isimlerinin bulunduğu bir liste sunulmuş ve seçmen istediği adaya oy kullanabilmiştir. Hatta bu sistemde seçmen boş bir kâğıda dilediği adayların isimlerini yazarak oy verebileceği gibi listeden bazı adayların isimlerini silerek yerlerine başka adayların isimlerini de yazması mümkün olmuştur. Bu sebeple karma listeler de oluşmuştur. Sayım sırasında ise yalnızca adaylara verilen oylar kaydedilmiş partiler için ise herhangi bir kayıt tutulmamıştır. Bu sistem 1954 ve 1957 genel seçimlerinde de uygulanmıştır. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde, resmi kayıtlarda siyasi parti ve bağımsızların aldıkları oy sayısı, o siyasi parti veya bağımsız adaylar tarafından alınan ortalama oy sayısını göstermektedir.¹⁸²

1.3.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın TBMM IX. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

Seçimin ardından o tarihlerde gazetecilik yapan Şaban Kerempeli Ersöz şunları kaydetmiştir: “Seçimden sonra her ilçe bir milletvekilini sahiplenmişti. Görele Hayrettin Erkmen’i, Tirebolu Tahsin İnanç’ı, Keşap Mazhar Şener’i, Alucra Doğan Köymen’i, Bulancak Hamdi Bozbağ’ı... Bulancak’ın diğer ilçelerimize oranla daha hızlı gelişmesinde Hamdi Bozbağ’ı sahiplenmesinin rolü olmuş mudur, diye hep merak ederim. Herhalde oldu, bunu Bulancaklı hemşerilerim daha iyi bilir. Gerçi o dönemde Giresun milletvekilleri ilimizle ilgili konularda birlikte hareket ederlerdi...”¹⁸³ Burada

¹⁸⁰ TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı Milletvekilliği Mazbatası.

¹⁸¹ Işık, “İl Makamından”, 18 Mayıs 1950, Yıl:1, Sayı:36, s.1.

¹⁸² TÜRKİYE SANAYİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ, Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Ana Rapor II, İstanbul 2001, s.210-211; Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri ve uygulamaları için bkz. aynı yer; TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri..., s.XIV-XV.

¹⁸³ Şaban Kerempeli ERSÖZ, “Örnek Bir Giresunlu Hamdi Bozbağ”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s.3.

ilçelerin ayrı ayrı milletvekili seçmesi durumu mevcut değildir. Nitekim her seçmen il milletvekili adaylarına oy vermiştir. Bu durum ilçelerin milletvekillerini benimsemesi ile ilgilidir.

Milletvekili seçildikten sonra diğer Giresun milletvekilleriyle birlikte yaptıkları faaliyetler hakkında Ahmet Hamdi Bozbağ şunları anlatmıştır: *“Biz Giresun’dan milletvekili seçildikten hemen sonra Giresun’un meselelerini takibe başladık. Her birimiz ayrı ayrı duyulan ihtiyaçları birlikte konuşur, kendi aramızda iş taksimi yaparak takip eder ve neticeye varırdık. Bütün milletvekillerinin birlikte çalışması sonunda:*

- *Giresun köylüsünün önce yemeklik mısır ihtiyacını, sonra buğday ihtiyacını köy pazarına taşıtarak hallettik,*
- *Evlerin üstü için dışarıdan oluklu çinko ithal ederek evlerin örtü ihtiyacını giderdik ve kaçak hartama kullanmayı önledik,*
- *Köy yol yapım faaliyetlerine öncelik verdik,*
- *Giresun liman işini milletvekili olur olmaz ele aldık ve kısa zamanda sonuçlandırdık,*
- *Hastane yapım işini ele aldık ve bitirdik,*
- *Giresun’un yegâne mahsulü olan fındık fiyatlarını müstahsilin (üretici) ihtiyacını karşılayacak seviyeye getirdik.*
- *Bulancak ilçesinde iskele etüdünü yaptırıp inşaatını tamamlattık,*
- *Liman inşaatı ile birlikte Şebinkarahisar ve Alucra kazalarına ulaşacak Dereli-Kümbet ve Tirebolu Harşıt-Torul yollarını başlattık,*
- *MTA Enstitüsü’nü devreye sokarak maden rezervleri arama işlerini başlattık.”*¹⁸⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ IX. Dönem boyunca TBMM’de Ekonomi Komisyonunda, Meclis Kitaplık Komisyonu Tasnif Heyetinde, Bayındırlık Komisyonunda, Ulaştırma Komisyonunda, Gümrük ve Tekel Komisyonu seçimi için tasnif heyeti üyesi¹⁸⁵ olarak görev almıştır. Bu komisyon ve heyetlerde üye olarak birçok raporda imzası bulunmaktadır.

¹⁸⁴ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.4.

¹⁸⁵ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:1, İçtima: Olağanüstü, Üçüncü İnikat, 29 Mayıs 1950, s.37; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:25, İçtima:4, İkinci İnikat, 9 Kasım 1953, s.36; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:2, İçtima:1,

Adnan Menderes'in Başkanlığı altındaki Birinci Hükümete 2 Haziran 1950 tarihinde yapılan ilk güvenoyu oylamasına katılamamıştır. Bunun sebebi seçim tutanağının 5 Haziran 1950'de onaylanmasıdır. Adnan Menderes'in Başkanlığı altındaki İkinci Hükümete 2 Nisan 1951 tarihinde yapılan oylamada güvenoyu vermiştir. Meclis oylamalarında 395 defa kabul, 2 defa ret oyu kullanmıştır ve 72 oylamaya katılmamıştır, 2 adet önerge vermiştir, ayrıca 1 kanun teklifinde, 11 önergede ve 12 takirde de imzası bulunmaktadır.¹⁸⁶

IX. Dönem içerisinde Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM'de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1951 yılı bütçesi, İşletmeler Bakanlığı 1951 ve 1952 yılı bütçesi, Karayolları Trafik Kanunu, Maden Kanunu ve Petrol Kanunu münasebetleriyle söz almıştır.¹⁸⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM IX. Dönem milletvekili olarak meclisin verdiği farklı görevlerde de yer almıştır. TBMM'nin uluslararası etkinliklerinde Parlamentolararası Birliği Türk Grubu üyesi, Avrupa Parlâmentolar Birliği Türk Grubu üyesi, Parlamentolararası Turizm Birliği Türk Grubu üyesi, Türk-Fransız Dostluk Grubu üyesi, Türk Amerikan Parlâmento Dostluk Grubu İdare Heyeti asıl üyesi ve Grup Genel Kâtibi, Türk-İngiliz Parlâmento Dostluk Grubu Murakıbı (Denetçi) ve üyesi, olarak görev almıştır.¹⁸⁸

İkinci İnikat, 6 Kasım 1950, s.23; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:2, İçtima:1, İkinci İnikat, 6 Kasım 1950, s.25; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:2, İçtima:1, İkinci İnikat, 6 Kasım 1950, s.29; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:25, İçtima:4, İkinci İnikat, 9 Kasım 1953, s.32.

¹⁸⁶ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:1, İçtima: Olağanüstü, Beşinci İnikat, 2 Haziran 1950, s.146; ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.414; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:6, İçtima:1, Elli dokuzuncu İnikat, 2 Nisan 1951, s.125; **TBMMZC**, Devre:9, (Bu tasnif TBMM 9. Devre Zabıt Ceridelerinin tamamı taranarak elde edilmiştir.)

¹⁸⁷ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:5, İçtima:1, Elli ikinci İnikat, 26 Şubat 1951, s.913-914; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:5, İçtima:1, Elli üçüncü İnikat, 27 Şubat 1951, s.1135-1136; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:13, İçtima:2, Ellinci İnikat, 28 Şubat 1952, s.1125-1126; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:21, İçtima:3, Elli sekizinci İnikat, 25 Mart 1953, s.68; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.93, 98, 101, 111, 119, 128-130, 134-135; **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Dokuzuncu İnikat, 6 Mart 1954, s.322-323, 325-326.

¹⁸⁸ Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi, (TBMM IX. Dönem 1950-1954)**, VI, Ankara 1998, s.7439-7465.

1.3.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1950 Yılındaki Faaliyetleri

Giresun'dan milletvekili seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ seçim tutanağını 17 Mayıs 1950'de almıştır.¹⁸⁹ Giresun milletvekilleri 18 Mayıs 1950 Perşembe günü Ankara'ya kara yolu ile hareket etmişlerdir. Konu Giresun basınına da yansımıştır. Örneğin Işık Gazetesi'nin 18 Mayıs 1950 günü nüshasında “*Gösterilen tezahüre layık olabilecekler mi?*” başlığıyla yayımlanan habere göre şehirde müstesna günlerden birinin yaşandığı, iktidarı eline alan DP Giresun milletvekillerinin kendilerine verilen bu kutsal vazifeye başlamak üzere Ankara'ya kara yolu ile hareket ettikleri belirtilmiştir. Milletvekillerinin hareket saati olan 9'dan önce Cumhuriyet meydanında hissedilir bir kalabalığın olduğu, yeni milletvekillerinin alkışlar ve tezahüratlar arasında meydana geldikleri ve Atatürk anıtının önünde bir saygı duruşunun ardından halka veda ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca Belediye meydanında toplanan halkın iyi temennilerle yeni milletvekillerini uğurladıkları ve kamyonlar üzerinde Ordu'ya kadar uğurlamak üzere, beraberce hareket ettikleri de belirtilmiştir.¹⁹⁰

22 Mayıs 1950'de Meclise katılan Ahmet Hamdi Bozbağ'ın seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de onaylanmıştır.¹⁹¹ Kendisi, TBMM'de yemin ettikten sonra yerel seçimler sebebiyle 23 Temmuz 1950'de Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Giresun'a gelmişlerdir. Giresun'da seçmenlerle temaslarına devam eden Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Alucra ve Şebinkarahisar ilçelerini ziyaret ederek incelemelerde bulunmuşlardır. Bu ziyaretin ardından Dr. Ali Naci Duyduk Giresun'a dönmüş, Ahmet Hamdi Bozbağ ise Bektaş Yaylası'na geçmiştir.¹⁹² Buradaki temaslarının ardından Giresun'da seçim faaliyetlerine devam etmiştir. Giresun'da bulunan milletvekilleri hükümetin üç aylık faaliyetleri hakkında vatandaşları aydınlatmak amacıyla 29 Ağustos 1950 Salı saat 14'te Çınarlar'daki çocuk bahçesinde bir açık hava toplantısı gerçekleştirmişlerdir.¹⁹³

¹⁸⁹ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.414.

¹⁹⁰ **Işık**, “Yeni Milletvekilleri Ankara'ya Hareket Ettiler”, 18 Mayıs 1950, Yıl:1, Sayı:36, s.1.

¹⁹¹ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:1, İçtima:Olağanüstü, Altıncı İnkat, 5 Haziran 1950, s.156.

¹⁹² Ali YILMAZ, “**Dr. Ali Naci Duyduk Hayatı ve Faaliyetleri**”, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2019, s.89.

¹⁹³ **Kale**, “Demokrat Parti Bugün Bir Açık Hava Toplantısı Yapıyor”, 29 Ağustos 1950, Yıl:2, Sayı:400, s.1.

3 Eylül 1950 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçim sonuçlarına göre Giresun'da DP %55, CHP %45 oranında oy almıştır. Seçimleri 544 oy farkla DP kazanmıştır. Bulancak hariç 5 ilçede Belediye Seçimlerini CHP kazanmıştır. DP kazanamadığı ilçeler ile ilgili seçimlere itiraz etmiştir. Yeni Belediye Meclisi, gerçekleştirdiği ilk toplantısında Fahri Ekmekçi'yi Giresun Belediye Başkanı olarak seçmiştir.¹⁹⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ ve Arif Hikmet Pamukoğlu il genel meclisi seçimleri sebebiyle 5 Ekim 1950'de Dereli'ye gitmişlerdir.¹⁹⁵ Giresun'daki faaliyetlerinin ardından Ankara'ya dönen Ahmet Hamdi Bozbağ 6 Kasım 1950'de TBMM'deki meclis faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁹⁶

Ankara'da bulunan Karadeniz bölgesinin CHP ve DP milletvekilleri TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın başkanlığında toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılarda Karadeniz bölgesini kalkındırmak için sahil yolu, iskeleler, ziraat, sağlık ve hidroelektrik tesisleri kurulması gibi işler görüşülmüş ve alınan kararları takip için komisyonlar kurulmuştur.¹⁹⁷

1.3.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1951 Yılındaki Faaliyetleri

26 Şubat 1951 tarihinde TBMM'de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1951 yılı bütçesi görüşmelerinde söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ maden arama işlerinin ve teşkilâtının noksanlığı, yeraltı servetlerimizin zenginliği ve bu zenginliğe gereken ilginin gösterilmemesi¹⁹⁸ hakkında şunları söylemiştir:

¹⁹⁴ YILMAZ, “Dr. Ali Naci...”, s.89-90; 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu gereğince belediye başkanları seçimleri iki dereceli seçim esasına göre yapılmıştır. Bu kanuna göre, yerel halk belediye meclis üyelerini seçtikten sonra, oluşan yeni belediye meclisi de belediye başkanı seçimini gerçekleştirmiştir. Bu uygulama 1963 yerel seçimlerine kadar devam etmiştir. Ezgi Fulya AKKUŞ, “Türk Anayasa Hukuku Açısından Belediye Seçimleri”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.103-104. Türkiye de uygulanan yerel seçim uygulamaları için bkz. aynı yer.

¹⁹⁵ Kale, “M. Vekillerimiz Dereli’de”, 5 Ekim 1950, Yıl:2, Sayı:429, s.1.

¹⁹⁶ TBMMZC, Devre:9, Cilt:2, İçtima:1, İkinci İnkat, 6 Kasım 1950, s.23, 25, 29.

¹⁹⁷ Işık, “Karadeniz Bölgesi Milletvekilleri Arasındaki Toplantı”, 13 Şubat 1951, Yıl:1, Sayı:258, s.1.

¹⁹⁸ TBMMZC, Devre:9, Cilt:5, İçtima:1, Elli İkinci İnkat, 26 Şubat 1951, s.913-914; Kale, “B. Millet Meclisinde Dünkü Müzakerelerde Milletvekilimiz Hamdi Bozbağ Söz Alarak Fikirlerini Açıkladı”, 27 Şubat 1951, Yıl:2, Sayı:553, s.1.

“Muhterem arkadaşlar;

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı hakkındaki Bütçe Komisyonu raporunun Maden İşleri Umum Müdürlüğüne ait kısmının sonunda bu teşkilâtta 11’i mühendis olmak üzere 18 kadronun münhal (boş) olduğunu gördüm.

Bu 11 mühendis kadrosunun Barem Kanununun dar çerçevesi dâhilinde hareket ederek yüksek maden mühendisleri ile doldurulabileceğine kani değilim. Zira bugün Etibank Maden Umum Müdürlüğü maaşlarından maden mühendislerine bir işletme zammı ve MTA Enstitüsü de fazladan prim vermelerine rağmen mühendis bulmakta çok güçlük çekmektedirler.

Maden İşleri Umum Müdürlüğünde münhal bulunan 11 kadronun derhal doldurulmasına şiddetle ihtiyaç olduğu şu sırada Sayın Ekonomi ve Ticaret Bakanımızın bu kadroları nasıl dolduracağı hakkındaki fikirlerini öğrenmek isterim.

Halen üç mühendis ve çok dar bir kadro ile çalışmakta olan umum müdürlük teşkilâtının ne kadar büyük imkânsızlıklar içinde kıvrandığını ve bu yüzden maden arama ve işletme işlerinin ne kadar geciktiğini memleketimizde maden işleriyle alâkadar olanlar bilirler.

Bugünkü dünya durumu, yer altı servetlerimizin azami istifade ile işletilmesine imkân vermektedir. Bu gibi avantajlı hallere madencilik tarihinde nadir rastlanır.

Maden fiyatlarının azamiye doğru yükseldiği bugünlerde Avrupa ve Birleşik Amerika Devletleri bizden, istihsal (çıkarma) edebileceğimiz her türlü maden cevherlerini satın almak isterlerken, memleketimizin maden istihsalini istek nispetinde artırmak için bu işte derhal seferber hale gelmemiz icap etmektedir.

Muhterem arkadaşlar;

Memleketin menfaatlerine aykırı olarak hususi müteşebbislerin maden işlerini güçleştiren birkaç ciheti açıklamadan evvel Sayın Ekonomi ve Ticaret Bakanımızın, Hükümetin maden politikası hakkındaki görüşünü bu kürsüden açıklamalarını rica ederim.

Bugün madenciliğimizi idare eden resmî dairelerin başlarında bulunan salahiyetli (yetkili) arkadaşlar dahi Hükümetin maden politikasını henüz bilmediklerini itiraf etmektedirler.

Bir maden mühendisi olarak bendenizin kanaatine göre yeni Maden Kanunu çıkıncaya kadar hemen yapılmasında kanuni hiçbir mahzur olmayan, aşağıdaki

maddelerde bahsedeceğim hususların yerine getirilmesi ile madenciliğimizde ilk ümitli adımı atmış olacağımıza kani bulunuyorum.

1. Memleketimizde madenciliği köstekleyen ve ürküten 2804 sayılı MTA Enstitüsü Kanununun yedinci maddesinde yazılı maden sahalarını kapatma usulünün tamamen kaldırılması,

2. Madenciliğimizde imrariyeden¹⁹⁹ dolayı kaçakçılığı ve her türlü şantajı önlemek için, hiç vakit geçirmeden, Bakanlar Kurulu kararıyla, ruhsatnameli sahalarla imtiyazlı sahalarından çıkarılan madenlerden aynı nispette nisbi resim alınmasının temini,

3. Madenlerden alınan nispî resimlerin, maden ister FOB ister Cif. satılsın Fob. veya Cif. fiyatlarından nakliye masrafları düşüldükten sonra nispî resmin Bakanlar Kurulu kararınca tespit edilecek nispet üzerinden alınması,

Yukarda bahsettiğim hususların haricinde madenciliğimizin inkişafına mâni olan kanun maddelerinin kendi bünyemize en uygun bir şekilde getirilmesi için Maden Umum Müdürlüğünde mühendis, hukukçu ve idareci arkadaşlarla çalışmalara devam edilmektedir.

Madencilikte bizden çok ileride olan birçok Avrupa ve Birleşik Amerika Devletlerinde bizdeki hususi müteşebbislerin madenciliğini frenleyen ve güçleştiren hususların, hiçbirisi mevcut değildir. Bilâkis, maden arayıcılarını bu memleketlerde teşvik ederler.

Meselâ, bugün Amerika'da, Atom bombası imalinde kullanılan Uranyum madenini aratmak için Hükümet, maden arayıcılarına 1000 liradan daha fazla bir kıymette olan bir uranyum arama aletini meccanen vermektedir. Bu memlekette uranyum ve altın gibi çok kıymetli madenler bile şahıslar tarafından işletiliyor. Ancak, Hükümet bu madenlerin satış monopolünü elinde tutmaktadır.

¹⁹⁹ **İmrariye:** 6309 sayılı Maden Kanunu'na göre devlet hakkı ödenerek üretilen madenin nakil ve satış müsaadesi. İmrariye ödenince imrariye tezkeresi alınmasına hak kazanılır. Yürürlükten kalkan bu kanuna göre mecburi imrar taahhüdü İ.R., İ.İ., sahaların sözleşmelerine konurdu. Bu durumda imrariye tezkeresi alınmadan maden sahasından çıkartılan (nakledilen) maden kaçak sayılır; imrariye 1.5 misli tahsil edilir ve hâkimin takdirine göre de ceza verilirdi. Bkz. ETİ MADEN, **Maden Terimleri Sözlüğü**, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2023), <https://www.etimaden.gov.tr/maden-terimleri-sozlugu/i-harfi-ile-baslayanlar-2>

Bütün dünyada ve bilhassa memleketimizde memurlar tarafından idare edilen işletmelerde, randımanlı bir işletmecilik yapılamadığı için bizde de çok kıymetli olan nadir madenlerin arama ve işletmelerini, satış monopolünü (tekeline) Hükümet elinde tutmak şartıyla hususi teşebbüslere terk etmek memleketimizin ekonomik kalkınmasında büyük faydalar sağlanacağına inanıyorum, çok kısa olarak maruzatım bundan ibarettir.”²⁰⁰

Bu konuşmanın ertesi gün 27 Şubat 1951 tarihinde TBMM’de İşletmeler Bakanlığı 1951 yılı bütçesi görüşmelerinde yeni kurulacak olan Batman Ramandağı rafinerisi hakkında söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ’ın konuşması şöyle geçmiştir:

“Hamdi Bozbağ (Giresun) — Muhterem arkadaşlar; Doktor Kâmil Tayşi’yi dikkatle dinledim. Dinlerken âdeta Sokoni Vakumun veya Şel Kumpanyasının başjeoloğu konuşuyormuş gibi bende bir his bıraktı. Bir maden mühendisi ve jeolog olarak epeyce istifade ettim. (Kafadan atmıyor sesleri). Tahsisat bütçeye konurken inceden inceye hesap edilir ve öyle konur. Ramandağı rafinerisi için MTA’daki mütehassıs arkadaşlar inceden inceye hesap etmişler, on milyon liraya çıkacağını tespit etmişler, Hükümet de aynı rakamı bütçeye koymuş. Şimdi biz hiçbir hesap, kitap yapmadan 20 milyon verelim, 30 milyon verelim, 50 milyon daha verelim, dememiz gayet tuhaf bir şey olur. Esaslı bir hesap yapılsın da 100 milyon verelim. Kâfi derecede rezerv varsa, petrol varsa; hesap edilmiş bir vaziyet olursa o zaman isterseniz 100 milyon, 200 milyon verelim. Hiçbir hesaba dayanmadan bilhassa petrol bahsinde gelişi güzel rakamları istemek biraz ezbere olur. Bugün petrol rezervlerinin verimi tamamen hesap edilmiş değildir. Onun için bu rezervuarların her tarafında sondajlar yapılmalıdır. Yapılan etütler neticesinde rezervler tahmini hesap edilmiştir. Maden Tetkik Arama Enstitüsü 12 milyon, 15 milyon lira istemiş olabilir. Fakat burada Hükümetin tespit ettiği rakam on milyon olduğu halde bundan fazlası, 15-20 milyon diyerek istemek doğru değildir. Bu rakamlar konurken Hükümet Maden Tetkik Arama Enstitüsü mütehassıslarına yahut ecnebilere sorup bu rakamı hesaplamıştır. Onun için ben şahsan ezbere olarak 20 milyon daha verelim, diyemem.

Yusuf Azizoğlu (Diyarbakır) — Ezbere siz konuşuyorsunuz. Böyle bilmeden nasıl söylersiniz?

²⁰⁰ TBMMZC, Devre:9, Cilt:5, İçtima:1, Elli İkinci İnkat, 26 Şubat 1951, s.913-914.

Hamdi Bozbağ (Giresun) — Sonra efendim Sinan Tekelioğlu arkadaşım Adana'da israfa kaçıldığından bahsettiler. Ben de buna şahsan inanmıyorum. Adana'yı bizzat gezdim. Orada arkadaşların ne kadar feragatle çalıştıklarını gördüm. Kendim de mühendis jeolog olarak petrolün nasıl aranacağını bilirim.

Başkan — Bir dakikanız var.

Hamdi Bozbağ (Devamla) — Bazı muntıklarımızda yüzde yüz petrol vardır, diyemeyiz. Su da çıkar, boş da çıkar... Şu muntıkada petrol bulunur, şurada bulunmaz diyemeyiz. Amerika'da birçok şirketler milyarlar sarf ederler de bazen petrol bulamazlar. Birkaç milyonla da gayet zengin petrol kuyuları bulurlar. Onun için benim şahsi görüşüm; Hükümet düşünmüş ve etüdünü yaparak bu tahsisatı istemiştir, yerindedir. Eğer başka etütler yaptırır ve bize şu kadar milyon lira daha lâzımdır diye karşımıza gelirse onu da düşünürüz.

Maruzatım budur efendim. (Alkışlar) ”²⁰¹

11 Mart 1951'de meclis tatilinden istifade eden Ahmet Hamdi Bozbağ DP İl Kongresi'nde bulunmak üzere vapur ile Giresun'a gelmiştir.²⁰² DP İl Kongresi'ne Ahmet Hamdi Bozbağ ile Dr. Ali Naci Duyduk, Arif Hikmet Pamukoğlu ve Mazhar Şener de katılmışlardır. Bu kongre 18 Mart 1951'de Giresun Lale Sineması'nda yapılmıştır.²⁰³ Kongrenin ardından Ahmet Hamdi Bozbağ ile birlikte Tahsin İnanc ve Dr. Ali Naci Duyduk da 22 Mart 1951'de TBMM'nin ilk oturumuna katılmak üzere Ankara'ya girmişlerdir.²⁰⁴

20 Ağustos 1951'de Ahmet Hamdi Bozbağ Giresun'a gelmiştir.²⁰⁵ Ahmet, Hamdi Bozbağ, Doğan Köymen ve Dr. Ali Naci Duyduk'un da aralarında bulunduğu DP Milletvekilleri 16 Eylül 1951'de yapılacak olan ara seçimler için partileri tarafından Gümüşhane'de görevlendirilmiştir.²⁰⁶ Buradaki vazifesinin ardından

²⁰¹ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:5, İçtima:1, Elli Üçüncü İnikat, 27 Şubat 1951, s.1135-1136.

²⁰² **Kale**, “Hamdi Bozbağ Geldi”, 12 Mart 1951, Yıl:2, Sayı:564, s.1.

²⁰³ **Kale**, “Demokrat Parti İl Kongresi Yarın Sinemada Toplanıyor”, 17 Mart 1951, Yıl:2, Sayı:569, s.1.

²⁰⁴ **Kale**, “Milletvekillerimiz Gidiyor”, 22 Mart 1951, Yıl:2, Sayı:573, s.1.

²⁰⁵ **Kale**, “Hamdi Bozbağ”, 20 Ağustos 1951, Yıl:3, Sayı:698, s.1.

²⁰⁶ **YILMAZ**, “**Dr. Ali Naci...**”, s.90. 16 Eylül 1951'de yapılan Milletvekili Ara Seçimleri TBMM 9. Yasama Dönemi içerisinde boşalan 20 milletvekilliği için 17 ilde yapılmıştır. Katılımın %54,14 olduğu Ara Seçim sonucunda DP 937.288 oy ve %52,69 oy oranı ile 18 milletvekili, CHP 687.668 oy ve %38,65 oy oranı ile 2 milletvekilini (Sivas ve Sinop) elde etmiştir. Bkz. aynı yer.

Giresun ve ilçelerinde vatandaşlarla temaslarda bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Hayrettin Erkmen ile birlikte DP Üçüncü Büyük Kongresi'ne katılmak üzere 13 Ekim 1951'de Ankara'ya dönmüşlerdir.²⁰⁷

1.3.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1952 Yılındaki Faaliyetleri

Ahmet Hamdi Bozbağ hakkında 2 Şubat 1952 tarihli Ulus gazetesi asılsız bir haber yayınlamıştır. Haber aynen şu şekildedir:

“Şavşat Maden Hikâyesi

Çoruh, (Özel muhabirimizden): Çoruh'un Şavşat ilçesinde Fikri Hamşioğlu adından bir vatandaşın imtiyazında bir kurşun madeni vardır. Burada maden çıkarılmakta ve ham olarak sevk edilmektedir. Bütün tesis ve malzemesi bir miktar kazma, kürek ve lağım alet ve edevatından ibarettir ki sermayesi ancak birkaç yüz lirayı geçmez.

İddia edildiğine göre bu durumu gören Giresun DP İl Milletvekili Hamdi Bozbağ hemen işe müdahale etmiş ve birkaç yüz liralık tesisler 30 bin lira gösterilmek suretiyle 70 bin lira Marshall Yardımından sağlanmış ve bu paradan asıl imtiyaz sahibine 15 bin lira verilerek üst tarafı Hamdi Bozbağ ve ortağına kalmıştır.

Türkiye'nin bir hudut şehrinde, birkaç yüz liralık malzemeden başka tesisatı olmayan bir madenin tesis masrafının 30 bin lira gösterilerek Marshall Yardımından 70 bin lira alınması, bu paradan asıl imtiyaz sahibine devede kulak kabilinden bir hisse ayrılmak suretiyle bir kuruş dahi tesisata sarf edilmemesini bütün Çoruh'ta günün meselesi olarak konuşulmakta ve hayretle karşılanmaktadır.”²⁰⁸

Bu haberin yayınlanmasının ardından Ahmet Hamdi Bozbağ Ulus gazetesine olayın aslını anlatan bir mektup yazmıştır. Ulus gazetesi de bu mektubu tekzip mahiyetinde olarak 5 Şubat 1952 tarihli sayısında aynen şu şekilde nakletmiştir:

“Şavşat'taki Maden Hikayesi

Yüksek Maden ve Jeoloji Mühendisi ve Giresun Milletvekili Hamdi Bozbağ'dan şu mektubu aldık:

“2.2.1952 tarihli gazeteniniz üçüncü sayfasının beşinci sütununda (Şavşat'ta bir Maden Hikayesi) başlıklı Çoruh muhabirinizden gelen bir yazıda Çoruh'un Şavşat

²⁰⁷ **Kale**, “M.vekilllerimiz bugün gidiyorlar”, 13 Ekim 1951, Yıl:3, Sayı:740, s.1.

²⁰⁸ **Ulus**, “Şavşat Maden Hikâyesi”, 2 Şubat 1952, Yıl:32, Sayı:10990, s.1.

ilçesinde Fikri Hamşioğlu adından bir vatandaşın birkaç yüz lira ile işlettiği bir kurşun madeninden, bu maden için Marshall Yardımından yetmiş bin lira alarak benimle ortağım arasında taksim edildiğinden ve bu paranın bir kuruşunun dahi maden işletmesine sarf edilmediğinden bahsediliyor.

Çoruh muhabirinizin böyle aslı olmayan fakat memleketimizin inkişafına mâni olacak bir dedikoduyu meydana koyarak bana bu hususu aydınlatma fırsatını verdiğinden dolayı kendisine teşekkür ederim.

Bu yazıda bahsedildiği gibi Şavşat dağlarında birkaç yüz lira ile maalesef maden işletilmiyor. Bu madenin işletilmesi için kurulan şirkette üç ortaktan biri Fikri Hamşioğlu'dur ve kendisi aynı zamanda şirketin de müdürüdür. Bu maden için Marshall Yardımından alınmış bir para yoktur. Şayet bir gün böyle bir yardım alınırsa santimine kadar bu paranın madene sarf edileceğinden herkes müsterih olabilir.”²⁰⁹

Bu asılsız haberi Giresun Işık gazetesi de 9 Şubat 1952 tarihinde aynen nakletmiş ve şunları yazmıştır:

“İnanmak İstemiyoruz

Şavşat'ta bir maden hikâyesi Hamdi Bozbağ'a atfedilen haberin tavrini bekliyoruz. Ulus gazetesine Şavşat'tan gönderilen ve Giresun Milletvekili Hamdi Bozbağ'ın ismi karışan ithamlı bir haber, Giresun efkârı üzerinde iki gündür yankılar uyandırmış bulunmaktadır. İnanmak istemediğimiz bu havadisin veriliş tarzına göre keyfiyetin Hamdi Bozbağ tarafından tavrini lüzumlu görüyor ve bekliyoruz.”²¹⁰

Yine Işık gazetesi 11 Şubat 1952 tarihli sayısında Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ulus'ta yayımlanan mektubunu “Hamdi Bozbağ Keyfiyeti Tavrini Etti” başlığıyla aynen nakletmiştir. Tüm bu haberlerin ardından Ahmet Hamdi Bozbağ Işık gazetesine de bir mektup yazarak bu mektubun da yayımlanmasını istemiştir. Yayımlanan haber aynen şu şekildedir:

“Işık Gazetesi yazı işleri müdürlüğüne

9.2.1952 tarihli gazetenizin başında şahsım hakkında Ulus'ta neşredilmiş olan yalan bir haberin aynı gazete de tavrini beklemeden sabırsızlıkla hemşerilerime duyurmak maksadı ile neşredilmiş olduğunu görmek beni hayrete düşürmedi.

²⁰⁹ **Ulus**, “Şavşat'taki Maden Hikâyesi”, 5 Şubat 1952, Yıl:32, Sayı:10993, s.1.

²¹⁰ **Işık**, “İnanmak İstemiyoruz”, 9 Şubat 1952, Yıl:2, Sayı:551, s.1.

Ulus'tan aynen aldığınız yazıda da belirtildiği gibi Şavşat'ta işletilen bir maden için Marshall Yardımından alınmış ve taksim edilmiş bir para yoktur. Şavşat civarında işletmekte olduğum bir madende mevcut değildir. Yalnız, herkesin bildiği gibi Milletvekili seçilmeden önce ve seçildikten sonra Giresun, Ordu, Çoruh illerinde maden arama işleri ile mesleğim icabı meşgul olmuştum. Her madenci gibi ben de Marshall Planından bu madenleri işletmek için yardım talebinde bulundum.

Memleketimizin kalkınmasında büyük faydalar sağlayacağına inandığım bu teşebbüsümde eğer muvaffak olabilirsem aleyhimde kasten yapılan dedikoduyu neşredenler ve yayanlar sevinmelidirler.

Aziz hemşerilerimizin bana tevdi ettikleri milletvekilliği vazifemi kendilerine layık bir şekilde ifa ettiğime kani bulunmakla beraber hayatımda en büyük idealim olan mesleğimi de tamamen terk etmeyi asla düşünmüyorum.

Keyfiyetin gazetenizin ilk çıkacak nüshasında ve aynı sahifenin aynı sütununda aynı puntolarıyla yazılmasını rica ederim."²¹¹

15 Şubat 1952 tarihinde TBMM'de Zonguldak Milletvekili Cemal Kıpçak'ın, Zonguldak'ta kömürlerin yıkanmasından teressüp eden kömür tozlarının 114 sayılı Kanunun 1. maddesinde yazılı maden kömürü tozlarından sayılması lâzım gelip gelmediğine ve aynı maddedeki [maden amelesinin menafii umumiyesine (genel yararlarına) hasır ve tahsis olunur] tabirinin, 5018 sayılı Kanunun 1. maddesine göre kurulmuş olan Maden İşçileri Sendikasına matuf (yönelmiş) olup olmadığının yorumlanması hakkında önergesi ve Maliye, Çalışma, İçişleri ve Adalet komisyonları raporlar görüşüldükten sonra Başkanlık Yüksek Makamına Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Giresun milletvekili Tahsin İnanç ile birlikte şu talebi sunmuşlardır:

"Şılam"²¹² mevzuu hakkında yüksek Meclisin kâfi derecede tenevvür (aydınlanma) ettiği kanaatindeyiz. Müzakerenin kifayetine reye konulmasını arz ederiz."²¹³

²¹¹ **İşık**, "Hamdi Bozbağ'ın Bir Tazvihi", 22 Şubat 1952, Yıl:2, Sayı:565, s.1.

²¹² **Şılam**: 1) Toz halindeki cevher veya kömürün su ile karışmış şekli. 2) Bulamaç. 3) Çamur. Bkz. ETİ MADEN, **Maden Terimleri Sözlüğü**, <https://www.etimaden.gov.tr/maden-terimleri-sozlugu/s-harfi-ile-baslayanlar-2>

²¹³ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:13, İçtima:2, Kırkinci İnkat, 15 Şubat 1952, s.268.

25 Şubat 1952 tarihinde Harçlar Kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporu görüşülürken Geçici Komisyon Başkanı İzzet Akçal, Ahmet Hamdi Bozbağ'ın maden harçları ile ilgili tespitinden bahsetmiştir. İzzet Akçalın konuşması şu şekildedir:

“Geçici Komisyon Başkanı İzzet Akçal (Rize) — Efendim tasarının bu maddeleri üzerinde komisyonca yapılan çalışmalar, bilhassa bu işlerde istisnası olan milletvekili arkadaşlarımız çağırılarak, huzurlarında konuşmalarımız yapılmış ve mütalâaları alınmıştır. Birçok memleketlerin mevzuatı da tetkik edildikten sonra en avantajlı rakamlar teklif cetveline konmuştur. Maden arama ruhsatnamelerinden, biz her dağa çıkan, her tarladan gezenden, bir harç almamaktayız. Maden bulmuştur, kazmayı vurmuştur, iki sene müddetle o mahalde tasarrufta bulunacaktır, bu şahıstan 100 lira harç almaktayız. İki sene müddetle orada başka bir şahıs arama yapamayacak, kazma vuramayacaktır. İki sene gibi bir müddet burada tasarrufta bulunacak ve işletmeye imkân bulacak şahıstan 200 lira gibi cüzi bir harç almaktayız. İki sene çalışacak, orada maden olduğuna tamamıyla kaani olduktan sonra 15 sene müddetle orada işletme yapacaktır. Bunda da 200 lira gibi bir hak istiyoruz. 15 sene, çalıştırmış, 99 sene çalıştıracam diyor. Elbette maddenin verimli olduğuna kanaat getirmiştir. İşte bundan da 2 000 lira gibi cüzi bir harç almaktayız. Madenci arkadaşımız Giresun Milletvekili Hamdi Bozbağ bu miktarların hattâ, düşük olduğunu salâhiyetle söylemiş bulunuyor. Mâruzâtım bundan ibarettir.”²¹⁴

28 Şubat 1952 tarihinde TBMM’de İşletmeler Bakanlığı 1952 yılı bütçesi görüşmelerinde iki kez söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir.

“Hamdi Bozbağ (Giresun) — Arkadaşlar, 791. bölümde ayrılan 10 milyon lira münhasıran (yalnız) rafineri içindir. Sondaj için lâzım gelen ödenek 601. Bölümdedir. Eğer sondaj için daha fazla para lazımsa bunu MTA bir aydan fazla bir müddet içinde hazırladığı hesaplar içine onu da dâhil eder, 7.5 milyon lira yerine meselâ 12.5 milyon isteyebilirdi. Onun için bence bu 791. bölümden 601’e aktarma yapmak mahzurludur. Karar, heyeti aliyenizindir.

...

Hamdi Bozbağ (Giresun) —Arkadaşlar; ben burada bakanlığın ve MTA Enstitüsü’nün iyi olarak hazırlanmış olmadıklarını görüyorum. Bunu daha evvel düşünebilirler ve hesap edebilirlerdi. Eğer şimdi dahi bir hesapla karşımıza çıkar da

²¹⁴ TBMMZC, Devre:9, Cilt:13, İçtima:2, Kırk Yedinci İnikat, 25 Şubat 1952, s.758-759.

şu kadar istihsal kuyumuz vardır, bunlar için şu kadar milyon lira sarf edeceğiz derlerse önergeye ben de iştirak ederim. Ama hesapsız bir şekilde bu on milyonu istedikleri kadar kısmını diğer tarafa tevcih etmeleri ne kadar doğru olur, bilmem."²¹⁵

Ahmet Hamdi Bozbağ Ankara'da bulunduğu süre içerisinde Giresun Yüksek Tahsil Derneği'nin başkanlığını da yapmıştır. Bu dernek Giresun'dan Ankara'ya üniversite eğitimi için giden öğrencilerin ihtiyaçlarını gidermek için kurulmuştur. Dernek her yıl Ankara'da birlik, beraberlik ve yardımlaşmayı artırmak adına o yıllarda senede bir "Giresun Fındık Gecesi" düzenlemiştir. 29 Mart 1952'de Ankara Palas'ta gerçekleştirilecek olan bu geceye hazırlık için bizzat meşgul olan dernek başkanı Ahmet Hamdi Bozbağ Giresun'da bulunan Ali Arif Larçin'e 11 Mart 1952'de bir mektup yazmıştır. Ali Arif Larçin bu gece için gerekli hazırlıkları yapıp Giresun'dan Ankara'ya gitmek üzere bir folklor ekibi hazırlamıştır. Bu ekibi Ankara'ya Asım Karakaş götürmüştür.²¹⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ, Tahsin İnanc ile birlikte TBMM tatilinden istifade ederek seçim mıntıklarını gezmek ve halkla temaslarda bulunmak üzere 14 Mart 1952'de Trabzon vapuru ile Giresun'a gelmişlerdir.²¹⁷ Bu gelişinde Dr. Ali Naci Duyduk, Tahsin İnanc ve Doğan Köymen ile birlikte 16 Mart 1952'de parti binasının dar olması sebebiyle belediye salonunda düzenlenen DP Merkez Bucak Kongresine katılan ve söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ "*Memleketin İktisâdi meselelerine temas eden suallere cevap vereceğim.*", diye söze başlayarak, bir Balıkçılık kooperatifi kurulduğunu, malzeme için temaslara geçilip ilk olarak Giresun için 3 motorla 80 paket iplik temin edildiğini ve çalışmaların devam ettiğini söylemiştir. Çimento ve kereste fabrikaları kurulmasını isteyenlere cevaben, bu işlerin etüt edildiğini, devletin politikasında fabrika kurmanın yer almadığını beyanla, bu işlerin hususî teşebbüslerce ele alınabileceğini ve Marshall yardım fonundan bu teşebbüslere yardım edilebileceğini açıklamıştır. Kâğıt fabrikasının da buraca rasyonel olmadığını açıklayan Bozbağ, mısır işine temasla, memleketin mısır derdinin artık halledildiğini, Menderesin bu bölge üzerinde alâkayla durduğunu beyanla, zamlara temas etmiş ve

²¹⁵ **TBMMZC**, Devre: 9, Cilt:13, İçtima:2, Ellinci İnikat, 28 Şubat 1952, s.1125-1126.

²¹⁶ **Kale**, "Giresun Gecesi 29 Mart'ta Ankara Palasta Yapılacak", 11 Mart 1952, Yıl:3, Sayı:864, s.1; **Kale**, "Giresun Fındık Gecesi", 21 Mart 1952, Yıl:3, Sayı:873, s.1.

²¹⁷ **Çağlayan**, "Milletvekillerimiz İlçeleri Gezdi", 14 Mart 1952, Yıl:2, Sayı:57, s.1.

yapılan zamlardan 88 milyon lira temin edildiğini, halbuki bütçeden, indirilen vergiler dolayısıyla 272.5 milyon lira fedakârlık yapıldığını söylemiştir. Hartama yerine ikame olabilecek çinkonun kredi ile temin edilebileceğini, bu sene yollar için geçen senekinin iki misli para geleceğini belirttikten sonra “*Yol açacak köylüye yardıma hazırız.*”, diyerek sözlerini bitirmiştir.²¹⁸ Kongre sonrası Ankara’ya dönen Ahmet Hamdi Bozbağ 2 Nisan 1952’deki TBMM oturumuna katılarak faaliyetlerine devam etmiştir.²¹⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer Giresun milletvekilleri Giresun’a 21 Nisan 1952’de bir telgraf göndermişlerdir. Bu telgrafta bir süreden beri Bulancak İskeleyi ve Giresun Mendireği için temaslarda bulunduklarını ve Bulancak iskelesinin bu yıl, Giresun mendireğinin ise gelecek yıl ihalesini temin maksadıyla ödenek alınmasına karar verildiğini bildirmişlerdir.²²⁰

15 Mayıs 1952’de DP Merkez İlçe Kongresi’nde bulunmak üzere Ahmet Hamdi Bozbağ, DP GİK üyelerinden Erzurum Milletvekili Prof. Rıfık Salim Burçak, Doğan Köymen ve Mazhar Şener ile birlikte Trabzon vapuruyla Giresun’a gelmiştir. Onları iskelede DP İl Başkanı Fahri Ekmekçi ve partililer karşılamıştır.²²¹ 18 Mayıs Pazar günü yapılması kararlaştırılmış olan DP merkez ilçe kongresi, 11 idare kurulunun bir kararıyla ertelenmesinin ardından²²² Ahmet Hamdi Bozbağ, Prof. Rıfık Salim Burçak, Doğan Köymen ve Mazhar Şener ile birlikte 20 Mayıs 1952’de DP Bulancak Kongresi’ne katılmışlardır. Kongrede söz alan milletvekilleri ve Prof. Rıfık Salim Burçak birer konuşma yaparak DP iktidarının icraatlarını izah etmişlerdir.²²³ Ahmet Hamdi Bozbağ, Kongrenin ardından Ankara’ya dönmüş ve 23 Mayıs 1952’de TBMM oturumlarına katılmıştır.²²⁴

²¹⁸ **Kale**, “D.P. Merkez Bucak Kongresi”, 17 Mart 1952, Yıl:3, Sayı:869, s.1-2.

²¹⁹ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:14, İctima:2, Elli Altıncı İnikat, 2 Nisan 1952, s.38.

²²⁰ **Kale**, “Milletvekillerimizden Gelen Telgraf”, 21 Nisan 1952, Yıl:3, Sayı:899, s.1.

²²¹ **Kale**, “Prof. Rıfık Salim Burçak Şehrimizde”, 15 Mayıs 1952, Yıl:3, Sayı:918, s.1; **Çağlayan**, “Milletvekillerimiz Geldiler”, 16 Mayıs 1952, Yıl:2, Sayı:64, s.1.

²²² **Kale**, “Demokrat Parti İlçe Kongresi”, 17 Mayıs 1952, Yıl:3, Sayı:920, s.1.

²²³ **Kale**, “Dün Yapılan Demokrat Parti Bulancak Kongresi”, 21 Mayıs 1952, Yıl:3, Sayı:923, s.1.

²²⁴ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:15, İctima:2, Yetmiş Beşinci İnikat, 23 Mayıs 1952, s.331.

Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM tatilinden istifade ederek, seçmenlerle görüşmek üzere 16 Temmuz 1952'de Giresun'a gelmiştir.²²⁵ Ahmet Hamdi Bozbağ Giresun'da bulunduğu 14 Eylül 1952 Pazar günü yurt gezisine çıkan ABD Ankara Büyükelçisi McGhee²²⁶ ile eşini evinde misafir etmiştir. Topallı, büyükelçi ve eşinin ertesi gün kara yolu ile doğu illerine seyahatine devam edeceklerini bildirmiştir.²²⁷ Ahmet Hamdi Bozbağ bir süre daha Giresun'da kaldıktan sonra karayoluyla 18 Ekim 1952'de Ankara'ya dönmüştür.²²⁸

Daha önce ertelenen DP İl Kongresi'nde bulunmak üzere Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Hayrettin Erkmen ile birlikte 13 Kasım 1952'de Giresun'a gelmiştir.²²⁹ Kongreye katılmak için ayrıca TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu da 17 Kasım 1952'de Giresun'a gelmiştir.²³⁰ Kongrede DP büyük kongresine katılacak delegelerin seçimleri yapılmış, ardından Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ve TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın konuşmalarıyla kongre sona ermiştir.²³¹ Ahmet Hamdi Bozbağ, Kongrenin ardından Ankara'ya dönmüş ve 8 Aralık 1952'de TBMM oturumlarına katılmıştır.²³²

Ahmet Hamdi Bozbağ, 1952 yılındaki faaliyetlerinden biri de fındık fiyatları ile ilgilidir. Giresun, Trabzon ve Ordu'daki fındık tüccarlarının, Hükümetten taleplerine dair Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nda bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya Giresun'dan Ali Saim Bozbağ, Osman Nuri Aksoy, Fahri Çakır, Şükrü Yazgan; Trabzon'dan Kemal Alemdağ, Hakkı Gürkeman; Ordu'dan Kahraman Sağırağa ve Abbas Akyol katılmışlardır. Ayrıca toplantıya Giresun milletvekillerinden Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk, Hayrettin Erkmen, Mazhar Şener, Tahsin İnanç ve Bolu Milletvekili Vahit Yöntem de katılmıştır. Yapılan görüşmeler sonunda

²²⁵ **Gündüz**, "Hamdi Bozbağ", 16 Temmuz 1952, Yıl:5, Sayı:3, s.1.

²²⁶ ABD'nin Ankara Büyükelçisi McGhee, 1952-1953 yılları arasından görev yapmıştır. ABD, Türkiye, NATO ve Orta Doğu (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1992) adında bir de kitabı vardır. Bkz. TOPALLI, **Giresun Günlükleri II**, s.1034.

²²⁷ TOPALLI, **Giresun Günlükleri II**, s.1034.

²²⁸ **Gündüz**, "Hamdi Bozbağ", 18 Ekim 1952, Yıl:5, Sayı:81, s.1.

²²⁹ **Gündüz**, "Mebuslar Geldiler", 13 Kasım 1952, Yıl:6, Sayı:103, s.1; **Kale**, "Demokrat Parti İl Kongresi", 13 Kasım 1952, Yıl:4, Sayı:1066, s.1.

²³⁰ **Kale**, "D. Parti İl Kongresi Dün Toplandı", 17 Kasım 1952, Yıl:4, Sayı:1069, s.1.

²³¹ **Kale**, "D. Parti İl Kongresi Dün Sona Erdi", 18 Kasım 1952, Yıl:4, Sayı:1070, s.1.

²³² **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:18, İçtima:3, On Dördüncü İnkat, 8 Aralık 1952, s.129-144, rapor 232/2.

heyetin fındık fiyatlarına yeni bir çözüm getirmediği ve ortaya çıkan durumun hükümetin alacağı kararlar doğrultusunda çözümleneceği neticesine varılmıştır.²³³

1.3.2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1953 Yılındaki Faaliyetleri

25 Mart 1953 tarihinde TBMM'de Karayolları Trafik Kanunu münasebetiyle söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ Amerika'da ve başka ülkelerde verilen ehliyetler üzerinde parmak izlerinin bulunduğundan ve kendisinin de Amerika'da ehliyet alırken parmak izini aldıklarından bahsetmiş ve Türkiye'de de ehliyet verilecek yerlerde bir komisyon huzurunda, fotoğraf olmazsa en azından parmak izi almanın daha kolay olacağını belirtmiştir. İkinci olarak bu kanun komisyonunda kendisinin de bulunduğunu belirten Ahmet Hamdi Bozbağ bu tasarı komisyonda görüşülürken, vekâlet temsilcisi arkadaşının kendilerine sarhoş sürücüler konusunda şu izahatı verdiğinden bahsetmiştir: *"İçkiyi teşhis etmek için bir alet vardır, yolda kontrol edilecek olan kimse bu testten geçirilerek, sarhoş olup olmadığı derhal tespit edilmekte ve ayrıca içkiye müptelâ olup olmadığı keyfiyeti ve alkol derecesinin nispeti bununla tayin edilmektedir. Bunlar ayrıca trafik nizamnamesinde tespit edileceği için kanuna konulmamıştır."*²³⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ, hasta olan annesini ziyaret etmek üzere, 2 Nisan 1953'de vapuru ile Giresun'a gelmiştir ve ertesi gün vapurla, Samsun yolu üzerinden Ankara'ya gitmiştir.²³⁵ Ahmet Hamdi Bozbağ, 19 Haziran 1953'de vapurla tekrar Giresun'a gelmiştir ve ertesi gün Ankara'ya gitmiştir.²³⁶ Bu seferki gelişinin sebebi tespit edilememiştir.

Giresun'da 24-30 Ağustos tarihleri arasında yapılan ve sezonun ilk fındık mahsullerinin gemilere yüklenmesinden dolayı bu isimle anılan Fındık Bayramı'na²³⁷ 1953 yılında Ahmet Hamdi Bozbağ da katılmıştır. Giresun'da 1953 sezonunun ilk fındıkları, 28 Ağustos 1953 Cuma sabahı saat 9.00'da Giresun Vapuruna merasimle yüklenmiştir. Törende Giresun İl Müftüsü Şükrü Eren, Giresun Valisi Nihat Danışman

²³³ YILMAZ, "Dr. Ali Naci...", s.91.

²³⁴ TBMMZC, Devre:9, Cilt:21, İçtima:3, Elli Yedinci İnikat, 25 Mart 1953, s.68.

²³⁵ Gündüz, "Hamdi Bozbağ", 3 Nisan 1953, Yıl:6, Sayı:221, s.1.

²³⁶ Gündüz, "Hamdi Bozbağ", 19 Haziran 1953, Yıl:6, Sayı:285, s.1.

²³⁷ YILMAZ, "Dr. Ali Naci...", s.95.

ve İhracat Baş Kontrolörü Hasan Sütlaç birer konuşma yapmışlar ve mahsul bando ile gemiye yüklenmiştir. Törende milletvekilleri Dr. Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener ve Hamdi Bozbağ, Vali Yardımcısı Hilmi Tuncel, Belediye Başkanı İsmail Feridun Fiskobirlik Genel Müdürü Tayyar Murathanoğlu ve kalabalık bir halk topluluğu da hazır bulunmuştur.²³⁸ Ahmet Hamdi Bozbağ Giresun'da bulunduğu bu süre içerisinde diğer Giresun milletvekilleri ile Bulancak, Tirebolu ve diğer ilçelerin kongrelerine katılmışlardır. Ardından ekim ayında gerçekleştirilen il kongresinden²³⁹ sonra Ahmet Hamdi Bozbağ Ankara'ya dönmüş ve 9 Kasım 1953 tarihinde gerçekleşen TBMM oturumlarına katılmıştır.²⁴⁰

11 Aralık 1953'de tekrar Giresun'a gelen Ahmet Hamdi Bozbağ²⁴¹ birkaç gün kaldıktan sonra Ankara'ya dönmüş ve 14 Aralık 1953'te TBMM oturumlarına katılmıştır.²⁴²

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın hastalığı devam eden annesi Fatma Bozbağ 21 Aralık 1953 tarihinde vefat etmiştir.²⁴³ Fakat yapılan incelemelerde Fatma Hanım'ın cenazesi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın siyasi yaşamı süresince ülkenin ekonomik menfaatlerinin zedelenmesi söz konusu olduğu durumlarda, ülke çıkarları için bu tarz durumların üzerine kararlılıkla gittiği görülmektedir. Bu yaklaşımın en bariz örneklerinden biri de Ahmet Hamdi Bozbağ'ın bir maden mühendisi olarak, Batman Petrol Rafinerisi tesisleri ihalesinin gecikmesi ve ihale sürecindeki olaylar hakkında sergilediği tavidir.²⁴⁴ Bu ihale sürecini ve ülkenin çıkarlarını korumak için yaptığı faaliyetleri kendisi 1953 yılında gerçekleşen ayrı ayrı üç grup toplantısında detaylıca

²³⁸ **Kale**, "İlk fındık Mahsulümüz Bugün Törenle Yüklendi", 28 Ağustos 1953, Yıl:5, Sayı:1306, s.1. Haberde yüklenen fındıkların Azmi ve Süleyman Bozbağ'lara ait olduğu belirtilmiştir. Bkz. aynı yer.

²³⁹ **Kale**, "Tirebolu D. Parti Kongresi", 15 Eylül 1953, Yıl:5, Sayı:1322, s.1; **Kale**, "Tirebolu Demokrat Parti Kongresi Dün Yapıldı", 16 Eylül 1953, Yıl:5, Sayı:1323, s.1.

²⁴⁰ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:25, İçtima:4, İkinci İnkat, 9 Kasım 1953, s.32.

²⁴¹ **Işık**, "Milletvekilimiz Hamdi Bozbağ Geldi", 11 Aralık 1953, Yıl:35, Sayı:1697, s.1.

²⁴² **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:21, İçtima:1, On Yedinci İnkat, 14 Aralık 1953, s.235.

²⁴³ **CDABCA, GM. HMD.**, F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

²⁴⁴ **Demokrat Parti Grup Tutanakları (DPGT)**, 27 Ocak 1953, 10 Şubat 1953, 7 Nisan 1953, Demokrat Parti Meclis Grubu İdare Kurulu, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2023), <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/>

anlatmıştır. Demokrat Parti Grup Tutanakları (DPGT)'nda Ahmet Hamdi Bozbağ'ın konuşmalarından edindiğimiz bilgilere göre; Raman Dağı kamp şefinin 1950 yılında kendisine anlattığı bilgi üzerine Rafineri işini geciktiren kimselerin olduğunu fark etmiştir. Kendisinin daha önceden MTA Enstitüsü tecrübesi olması da bazı olayları erken fark etmesini sağlamıştır. Bu ihale sırasında Petrol Komisyonu yaptığı bir toplantıda 6 firmaya teklif gönderme prensip kararı almış fakat bu 6 firma arasına Eski MTA Enstitüsü Genel Müdürünün temsil etmiş olduğu yabancı firma girememiştir. Daha sonra bir sebep ortaya atılarak komisyonun bir gün sonra yaptığı ve İşletmeler Bakanının bulunmadığı toplantıda teklifin 6 firmaya değil 13 firmaya gönderilmesi tavsiye edilmiştir. Bunun üzerine komisyon üyesi olan ve MTA Enstitüsü Petrol Grubu Müdürü olan Ali Bey bir gün evvel komisyonun 6 firma üzerinde vermiş olduğu prensip kararından bahsedince sert tartışmalar yaşanmıştır. Bu olay üzerine petrol uzmanı Bakanlıktaki Petrol Komisyonundan uzaklaştırılmış ve ihale süreci tamamlanamamıştır. Ardından Rafineri yapma işi için özel olarak getirilen bir uzman tarafından 7 maddelik bir ölçü cetveli çıkarılmış ve uzman 10 Ocak 1952 tarihinde yazdığı raporda bu şartları sadece iki firmanın sağladığını belirtmiştir. Fakat ihaleye yine daha fazla firma sokulmak için gayret gösterenler olmuştur. İhale sırasında belirlenen şartları sağlamayan ve ülkeye daha maliyetli bir sözleşme sunan aynı zamanda Eski MTA Enstitüsü Genel Müdürünün temsil etmiş olduğu bir firma ihaleye sokularak kazandırılmaya çalışılmıştır. Bunu fark eden Ahmet Hamdi Bozbağ daha sonra milletvekili arkadaşları İbrahim Kirazoğlu²⁴⁵ ve İsmail Hakkı Akyüz²⁴⁶ ile birlikte dönemin Çalışma Bakanı Nuri Özsan'ı²⁴⁷ ve Başbakan Adnan Menderes'i konu hakkında elinden geldiğince bilgilendirmeye gayret göstermiştir. Bu

²⁴⁵ İsmail Hakkı Akyüz, 9 ve 10. Dönem Tekirdağ Milletvekili. Bkz. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.1043-1044.

²⁴⁶ İbrahim Kirazoğlu, 9, 10 ve 11. Dönem Kayseri Milletvekili. Bkz. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.655-656.

²⁴⁷ Nuri Özsan, (8, 9, 10 ve 11. Dönem Muğla Milletvekili); 9. dönemde Millî Savunma ve Bütçe komisyonlarında çalışmıştır. 22 Mayıs 1950- 8 Mart 1951 tarihleri arasında görevde bulunan 1. Menderes Kabinesinde Gümrük ve Tekel Bakanı olarak yer almıştır. Bu sırada 6 Kasım 1950'de Avni BAŞMAN'ın istifası ile boşalan Millî Eğitim Bakanlığına 11 Ağustos 1950'ye kadar vekâlet etmiştir. 9 Mart 1951- 14 Mayıs 1954 tarihlerinde görev yapan İkinci Menderes Kabinesinde Çalışma Bakanlığına getirilmiştir. Bu görevinden 5 Kasım 1952'de istifa ederek ayrılmıştır. Bkz. ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.872.

bilgilendirmenin ardından firma sayısının artırılmasını isteyenlerin mücadelesiyle ihaleye dört firmanın girmesine karar verilmiştir. Bu dört firma Türkiye'ye çağırılmış, görüşme yapıldıktan sonra teknik kabiliyetler sıralanıp mukayese edilmiş ve tavsiye edilen iki firma ilk anda elenmiştir. Elenen firmalardan birisi de kazandırılmak istenen firma olmuştur. Şartları sağlanan iki firma ile anlaşma zemini hazırlanmaya başlamıştır ve 5 Haziran 1953'te rafineri ihalesi yapılmıştır.²⁴⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşları uyarılarının olumlu sonuç vermesinden gayet memnun olmuşlardır. İhale işinin bitirildiği düşüncesi ile ihale komisyonunda bulunan 23 kişiye farklı miktarlarda ikramiyelerin dağıtıldığını gören Ahmet Hamdi Bozbağ böyle bir ikramiye dağıtma işinin kanuni olup olmadığını bütçedeki yetkili arkadaşlarına sormuş ve cevap olarak bu durumun kanuni değil yolsuz şekilde verildiği bilgisini almıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşları ikramiye ve diğer yolsuzluklar hakkında Gruptan bazı talepte bulunmuşlardır. Bu ikramiyelerin bütçeyi zarara uğrattığı gerekçesiyle ikramiyelerin hazineye iadesinin yapılmasını ve sorumlusuna tazmin ettirilmesini istemişlerdir. Ayrıca bu işi şahsi menfaatlere alet ederek kötü istikamete götürmek istenmesinde rolü olanların Bakanlıktan, MTA Enstitüsü'nden, Raman Petrol Rafinerisinden uzaklaştırılmasını ve haklarında soruşturulma açılmasını istemişlerdir. Devamla konu hakkında Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir. *“Bütün arzumuz bu yolda çalışanları, fena yola sapmış olanların bu gibi önemli görevlerden uzaklaştırılmaları. Belki şu söylediklerim, bazı şahısları mahkûm edecek vaziyette belge mahiyetinde olmayabilir fakat anladığım her şeyde kendi kanaatimce yüzde yüz hakikat vardır. Huzurunuzu ne mecliste ne grupta ne de hiçbir zaman rahatsız etmiyorum. Fakat bu mesele konuşulurken bu işin ötesinden berisinden vaktiyle dört sene kadar çalışmış, emek vermiş ve bazı uygun görmediğim işlerden etkilenmiş olarak ayrılmış bir arkadaşım. Bu sıfatla temennim ve bütün arkadaşların temennileri bu kimselerin tamamen bu vazifelerinden, hele petrol meselesi gibi en büyük maden davasının en ufak bir ucuna dokunmak yolundan men edilmeleridir.”* Ardından konu ile ilgili söz alan İbrahim Kirazoğlu da şunları söylemiştir: *“...Bunlar belki tehlikeleri ortadan kalkmış halen gerçekleştirilmesine meydan verilmemiş meselelerdir. Ne lüzum vardır diyenler bulunacaktır. Fakat şunu bilelim ki: kötü kasıt gerçekleşmediği zaman ortadan kalkmaz. Belki kabına çekilir ve yeni bir fırsat anı*

²⁴⁸ DPGT, 7 Nisan 1953, s.4-25.

bekler. Bunları bilmekte ve bir daha hortlamamaları için tekrar etmekte fayda vardır. Tâki bunlar bir daha büyüme ortamı bulamayınca kadar.”²⁴⁹

DPGT incelendiğinde Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşlarının gayreti rafineri işinin ülke menfaatine olacak şekilde sonuçlanmasını sağlamıştır. Batman Petrol Rafinerisi 1955 yılında işletmeye açılmış ve o tarihten günümüze bu işletmede petrol üretimi devam etmiştir.

1.3.2.5. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1954 Yılındaki Faaliyetleri

Ahmet Hamdi Bozbağ, 22 Şubat 1954’te Dr. Ali Naci Duyduk ve Mazhar Şener ile DP Giresun teşkilatındaki anlaşmazlık sebebiyle Giresun’a gelmiş ve birkaç gün sonra Ankara’ya dönmüştür.²⁵⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ 3 Mart 1954 tarihli TBMM’de yapılan oturumda İktisat Encümeni Mazbata Muharriri olarak Maden Kanunu lâyihası ile Ankara eski Mebusu Salâhaddin Adil’in, Maden Kanunu teklifi ve Adalet, Bütçe, İçişleri ve Maliye komisyonları düşünceleriyle Ekonomi Komisyonu raporu dâhilinde 6309 sayılı Maden Kanunu²⁵¹ münasebetiyle birçok kez söz almıştır. Bu kanunun hazırlanışında da Ahmet Hamdi Bozbağ’ın yoğun çaba ve çalışmaları olmuştur. Bu görüşmelerde Maden Kanunu’nda Keşif ve Tahkikat ile ilgili maddeler hakkında söz alan Erzincan Milletvekili Nahid Pekcan “vilâyet tapu veya fen memuru” denmesi gerektiğini çünkü fen memuru bulunmayan yerde tapu memurunun bu heyete katılabileceğini belirtmiş. Ardından bu sebeplerle kanunun ilgili yerine bir “veya” kelimesinin ilâvesini rica

²⁴⁹ DPGT, 7 Nisan 1953, s.4-25, 55.

²⁵⁰ İleri, “Mebuslarımız Geldi”, 22 Şubat 1954, Yıl:1, Sayı:82, s.1; Gündüz, “Üç Mebusumuz Geldi”, 23 Şubat 1954, Yıl:7, Sayı:494, s.1.

²⁵¹ 3/3/1954 tarihinde kabul edilen 6309 sayılı Maden Kanunu için bkz. Resmî Gazete, 11/3/1954, No:8655. Bu Kanun ile yabancı şirketlerin madencilik alanlarında ruhsat alarak faaliyette bulunması sağlanmıştır. Üretilcek maden cinsine göre ruhsat verilmesi esasına dayanmaktadır. 8/2/1960 tarihinde yapılan değişiklikle 7426 sayı numarasıyla 6309 sayılı Kanuna ek Kanun kabul edilmiştir. Bu ek Kanun değişikliği ile MTA’ya öncelik hakkı getirilerek bu kurumun daha geniş alanlarda arama çalışması yapması sağlanmıştır. Ek Kanun için bkz. Resmî Gazete, 13/02/1960, No: Sayı:10431. MADEN VE PETROL İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Maden İstatistikleri”, (Erişim Tarihi 09 Aralık 2022), <https://www.mapeg.gov.tr/Custom/Madenistatistik>

etmiştir. Nahid Pekcan'ın kanundaki değişiklik talebini Ahmet Hamdi Bozbağ komisyon adına onaylamıştır.²⁵²

6309 sayılı Maden Kanunu'nun 32. maddesi görüşmelerinde bu maddede bulunan “Maden arama faaliyetinin bir maden mühendisinin veya bir maden teknisyeninin direktifi altında yapılması şarttır...” kararı bazı milletvekillerince mühendis ve teknisyenin aynı yetki ve görevlerde bulundurulmasının doğru olmadığı düşüncesiyle değiştirilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir: “Arkadaşlar, bendeniz komisyon namına konuşmakla beraber yüksek maden mühendisi olarak da sizlere hitabe diyorum. Arkadaşımın hakkı vardır, fakat yalnız işletme mevzuunda hakkı vardır. (Bravo sesleri) İşletmeye geçtiğimiz zaman onu göreceğiz. Fakat halen üzerinde konuşmakta olduğumuz maden arama ruhsatnamesi 2 sene için verilir. Bu 2 senelik müddet içinde ancak sathi ve çok derine gitmeyen aramalar yapılır. Bu aramalar her zaman teknisyen ve mühendisle yapılabilir. Cemal Bey arkadaşımızın söylediği gibi işletmede buna ihtiyaç vardır. Komisyonda uzun müzakerelerden sonra kısa olan arama devresinde teknisyenin bu işi göreceğine kani olduk. Meslekte çalıştığımız yerlerde halen tamamen böyle yapılmaktadır. Hatta bugün bu yolda, arama için sıkı tedbir alarak teknisyen şartına karşı arkadaşımız bilir ki, madenlerin çoğu, %80’ni teknisyensiz işlemektedir. Dairede çalışan arkadaşlarımızın, umum müdür arkadaşımızın, söylediğine göre hakikaten birçok madenler arama devresinde teknisyensiz olarak işletilmektedir. Onun için maddenin aynen kabulünü rica ediyoruz. Erkazancı arkadaşımızın fikrine kısaca temas edeceğim. Teknisyensiz ve mühendissiz hiçbir maden işletmesi yapılamaz. Aksi takdirde birçok hatalara düşülebilir ve ocaklar daha başlangıçta harap olup kaptıkaçtı madenciliğe müsaade edilmiş olur. Hâlbuki bizim yapmakta olduğumuz kanunun ana ruhu ise millî servetin daimî olarak kıymetlendirilmesini sağlamaktır. Onun için maddenin aynen kabulünü istirham ediyoruz efendim.” Bu talebin ardından kanun maddesi mecliste aynen kabul edilmiştir.²⁵³

Maden Kanunu'nun 39. maddesi tartışılırken söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şöyle söylemiştir: “Muhterem arkadaşlar, hepinizin bildiği gibi, yeni arama

²⁵² TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.93.

²⁵³ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, s.94-98; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.42; YMGV, “Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık...”, s.43.

ruhsatnamesini vekâlet verir ve onu devralacak şahıs da yine vekâlete gelir ve devralır. Veyahut gelemeydiği takdirde, güvendiği bir adama vekâletname verir ve bunu; alabilir. ...bakanlık bütün madenlerin sicilini tutacaktır. Orada her halde bu sicilin faydası olacaktır. Onun için maddenin aynen, kabulünü komisyon olarak rica ediyorum.” Bu konuşmanın ardından İktisat ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş da kanunun aynen kabulünü hükümet adına rica etmiş ve kanun kabul edilmiştir.²⁵⁴

Balıkesir Milletvekili Ali Fahri İşeri’nin Maden Kanunu’nun 81. maddesi hakkında “işletme ruhsatını haiz hakiki şahısların bizzat mesuliyeti deruhde (üzerine alma) ederek faaliyete başlaması veya mesul müdür istihdam etmesi” şeklinde tadili talebini Ahmet Hamdi Bozbağ komisyon adına kabul etmemiştir.²⁵⁵

Maden Kanunu’nun 115. maddesi hakkında söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir: “*Muhterem arkadaşlar; bu madde, hakikaten komisyonda üzerinde en çok durduğumuz maddelerden biridir. Arkadaşımın yapmak istediği teklif madde içinde mevcuttur. Arkadaşımız, limana olan mesafe nispetinde, bir ila beş imrariye alınmasını teklif ediyor. Alınacak hisse yalnız mesafeye bağlı değildir. Aynı zamanda madenin tenörüne de bağlıdır. Bir yerde maden vardır ki mesafe uzaktır, yüzde nispeti azdır. Orada o maden ekonomik olmaz ve işlemez. Bir yerde maden vardır ki mesafe uzaktır, tenörü yüksektir. O maden ekonomiktir ve işletilebilir. Bu itibarla maddenin aynen kabul edilmesini, komisyon olarak teklif ediyoruz. (Doğru, doğru sesleri).*” Bu madde meclis tarafından aynen kabul edilmiştir.²⁵⁶

Maden Kanunu’nun 142. maddesi hakkında Denizli Milletvekili Baha Akşit’in sorduğu sorulara Ahmet Hamdi Bozbağ açıklık getirmiş ve ardından madde kabul edilmiştir. Konuşmalar şu şekilde gerçekleşmiştir:

“*Baha Akşit (Denizli) — Şimdi burada bir cevherin nakli mevzuubahis. Sonunda deniyor ki, (Bulunduğu sahanın bir cüzü haline gelir ve hukuken o sahaya tâbi olur.) Bundan maksat, madenin kilometrelerce uzaklara nakledilip konduğu saha mıdır, yoksa esas istihsal edildiği yer midir?*

Encümen Mazbata Muharriri Hamdi Bozbağ (Giresun) — Bulunduğu sahadır. Çıkarılıp konduğu sahadır.

²⁵⁴ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.101.

²⁵⁵ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.111.

²⁵⁶ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.118-120.

Baha Akşit (Denizli) — Fikrimi iyi izah edemedim, zannediyorum. Tekrar arz edeyim. Maddenin sonunda diyor ki; (Bulunduğu sahanın bir cüzü haline gelir ve hukuken bu sahaya tâbi olur.) Buradaki, bulunduğu tabirinden kasıt, konduğu yer midir?

Hamdi Bozbağ (Giresun) — Madenin konduğu yerdir. Bulunduğu sahanın madeni olur. Nasıl ki, yeniden bir arama ruhsatnamesi alınacaksa.

Baha Akşit (Denizli) — İyi izah edemedim. Efendim; bir maden çıkarıldığı yerden muayyen bir mesafeye getiriliyor. Herhangi bir sebeple işletmesi orada yapılıyor. Esas, istihsal olduğu yer umumi olarak kabul edilseydi, bundan evvelki hükümler muvacehesinde ona göre bir muamele yürütülebilirdi. 10 ton veya 1 000 ton, ne ise, nakledilmiş olan saha tamamıyla çıkarılmış ve mekşuf (meydana çıkarılmış) maden durumundadır. Mademki oraya nakledilmiştir, mademki işletme hakkı o şahıstan zail (ortadan kalkmak) olmuştur, bunun doğrudan doğruya Hazineye, Maliyeye ait bir madde olması lâzımgelir. Bu toprağın sathına çıkarılmış madeni oraya bırakıyoruz demek manasına gelir ki, bunu pek kavrayamadım.

Reis — Komisyon Buyurun.

Encümen M. M. Hamdi Bozbağ (Giresun) — Muhterem arkadaşlar, demin de izahına çalıştığım gibi, 100 kilometre öteye de götürmüş olsa yine tamamıyla malı alıyor. Biraz önce kabul ettiğiniz 142. madde idi. Orada da söylediğim gibi, bu dört sene zarfında satılabilecek vaziyete gelmişse, Maliye bunda hak iddia ediyorsa, tamamıyla yeni bir saha gibi çıkarılmış olur. Daha uzaklardaki yere gönderilmiş olan cevher yeni saha gibi işletilecek veya kaldırılıp satılabilecektir.”²⁵⁷

Maden Kanunu’nun 145. maddesi görüşülürken söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir: “Maddenin yanlış anlaşıldığı kanaatindeyiz. Madde dikkatle okunacak olursa, bütün maden sahalarında çalıştırılacak şahıslar baklandadır. Bunlar jeolog da olur, mütehassıs kelimesi içinde jeolog da dâhildir. Nihayet madde, (ustabaşı veya mütehassıs vesaire) diyor. Flotasyoncu ve saire, maden mühendisi inşaat mühendisi her türlü maden işinde çalışacaktır. Onun için maddeye jeolog diye bir ilâve yapmaya lüzum görülmemiştir. Onun için arkadaşımız endişe etmesin, bu madde hükmüne kendiliğinden mütehassıs jeolog ve diğer eşhas girecektir. Yani maden sahasında kimler çalışabilecekse, bunların hepsi bu madde hükmüne

²⁵⁷ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.128-129.

tâbidir. Onun için maddenin aynen kabul edilmesini rica ederim.” Bu madde aynen kabul edilmiştir.²⁵⁸

Maden Kanunu’nun 152. maddesi görüşülürken söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ’ın *“Muhterem arkadaşlar, bu kanun komisyonumuzda müzakere edilirken bilhassa çimento fabrikalarınca imtiyaz sahalarındaki kalker taşı için alınmış, Adana ve İzmir Çimento fabrikalarında olduğu gibi, ruhsatnameler vardır. Bu ruhsatnamelerin de bu kanunun şumulüne girmesi için bu yeni ilâveyi yapıyoruz.”* diyerek yaptığı değişiklik talebine göre 152. Madde değiştirilerek kabul edilmiştir. Ardından Rize Milletvekili Osman Kavrakoğlu’nun Maden Kanunu’nun 155. maddesinin ikinci fıkrasına verdiği değişiklik teklifini Ahmet Hamdi Bozbağ komisyon adına onaylamış ve değişiklik kabul edilmiştir.²⁵⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ Petrol kanun lâyihası²⁶⁰ ve Geçici Komisyon raporu dahilinde Petrol Kanunu münasebetiyle TBMM’de söz almıştır. Kanunun işletme ruhsatnamelerinin süresiyle ilgili olan 65. Maddesi görüşülürken şunları söylemiştir:

“Muhterem arkadaşlar, bendeniz şahsım adına şimdi size mâruzâtta bulunmak için kürsiye gelmiş bulunuyorum. Ben de bulunmuş olan petrolün 50 sene müddetle işletilmesinin biraz uzun olacağı kanaatindeyim. Bu müddetin 40 seneye ve temdit edilme (uzatma) müddetinin de 25 seneden 20 seneye indirilmesi için bir takrir veriyorum. Esbabı mucibem (gerekçe) şunlardır: Dünya mevzuatından misaller veriyorum. Kanada. Kanada’da bu imtiyaz müddeti 21 sene için mecburidir. Sahanın iktisadi miktarında istihsal yapıldığı müddetçe 21 sene daha uzatılabilir. 21 zait 21 azami 42 sene eder. Fakat esas müddet 21 senedir. İkinci 21 senelik müddet ihtiyaridir.

Diğer bir misal: Sicilya, imtiyaz müddetinin devamı 20 seneden aşağı ve 30 seneden yukarı olamaz.

Pakistan Petrol Kanunu’nun bu maddesinde imtiyaz müddeti 30 senedir. Bir 30 sene daha Hükümetin müsaadesiyle uzatılabilir. İsrail Kanununda bu müddet 30 senedir. Vekiller Heyetince tespit edilecek makul müddetlerle bu müddet 20 sene daha uzatılabilir. Bu da 5 er senelik veya 10 senelik müddet şeklinde olabilir ki ceman 50

²⁵⁸ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.129-130.

²⁵⁹ **TBMMZC**, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Altıncı İnikat, 3 Mart 1954, s.134-135.

²⁶⁰ 7/3/1954 tarihinde kabul edilen 6326 sayılı Petrol Kanunu için bkz. Resmî Gazete, 16/3/1954, No:8659.

seneye çıkarılabiliyor. Yine dünya petrol mevzuatından misallerin komisyonda konuşulması sırasında diğer misaller ele alınmıştı. Meselâ Almanya'da bu müddet, 30 senedir. Çalışmalar normal olduğu takdirde 10 senelik bir temdit yapılabilir.

Kolombiya'da bu müddet yine 30 sene alınmıştır. Bu inhisar müddeti 10 sene daha uzatılarak 40 seneye çıkarılabilir.

Hindistan'da 30 sene alınmıştır. 30 sene daha temdit edilir.

İtalya'da 20 senedir. 20 sene daha temdit olunarak 40 seneye çıkarılabilir.

Peru'da 40 senedir. 10 sene daha temdit edilerek 50 seneye çıkarılır.

Bizim memleketimizde 50 sene olarak kanunda yazılıdır. 25 sene de uzatılabilir, denmektedir. 10 sene de arama ruhsatnamesi müddeti olarak kabul etmiş bulunuyoruz. Eğer işletme ruhsatnamesi müddetini de 50 sene olarak kabul eder, 25 sene de temdit edersek mecmu müddet 85 sene olur ki bu müddet uzundur.

Şimdi, Bakan arkadaşımızla görüşürken petrolü tespit ettiğimiz anda şirket, dilerse beş sene temdit isteyebilir. Beş sene temdit edildikten sonra 45 seneye düşüyor. Onun için 40 sene teklifimizle bir fark yoktur, dediler. İfade etmek istediğim şudur: Bu 5 senelik müddete dair aynı maddenin, (65. maddenin) ikinci fıkrasında zaten bir kayıt vardır, orada deniyor ki; 'arama sahasındaki bir keşfi müteakip, inkişaf için arama ruhsatnamesi, 55. maddenin 4. fıkrası gereğince temdit edilmiş ise, temdit müddeti işletme ruhsatnamesinin müddetine mahsup olunur.'

Onun için hakikaten 50 senelik müddet 40 seneye, temdit müddeti 20 seneye indirilirse daha makul ve dünya mevzuatına daha uygun bir şekil almış olur. Hemen hiçbir memlekette, bilhassa yeni çıkarılmış Petrol kanunlarında 50 senelik işletme ruhsatnamesi müddeti nazara alınmamıştır. Yalnız eskiden çıkmış kanunlarda 60-70 seneye kadar tanınmış olanlar vardır. Fakat yeni çıkan Petrol kanunlarının hepsinde bu müddet 50 senenin altındadır, ki bizim memleketimizdeki mütehassıs arkadaşların raporlarına bakılırsa petrol bulmak imkânı gayet ümitlidir. Memleketimizde böyle bir petrol bulma ümidi varken müddeti çok uzun tutmak, her halde memleket menfaatine uymaz. Bu müddet biraz daha kısaltılırsa daha iyi olur, kanaatindeyim. Onun için teklifimin kabulünü rica ederim efendim.”²⁶¹

²⁶¹ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Dokuzuncu İnikat, 6 Mart 1954, s.322-323; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.42.

Bu konuşmanın devamında Bursa Milletvekili Muvakkat Encümen Reisi Haluk Şaman ve İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı işletme ruhsatnamelerinin süresinin kısaltılmasının aksine uzun olmasının daha yararlı olacağı ve bu süreyi uzatma veya uzatmama yetkisinin yine hükümette olduğunu ifade ederek çalışan işletmelerin menfaatimize olduğunu söylemişlerdir. Tekrar söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ: *“Muhterem arkadaşlar, Komisyonumuzun Sayın Başkanı teknik mülâhazalar serd ettiler gene maalesef tatmin olunamadım. Dediler ki Amerika’da işletme ruhsatnameleri müddetsizdir. Mütemadiyen devam eder gider. Doğru, ama arkadaşlar bu hal Amerika için doğrudur. Çünkü Amerika’da petrol hakkı Amerikalının, toprağı Amerikalının, işleten Amerikalıdır, sermaye Amerikalının, orada bir müddet koymaya lüzum yoktur. Ondan sonra arkadaşımız dediler ki, işletmeci, bu müddeti boş geçirmemesi için kanunda müddetler vardır dediler. Eğer böyle düşünülseydi 50 sene yerine 80 sene neden istenmesin.*

Bizim maksadımız, bu müddetin sonunda geride ne kalır? Petrol kuyuları, depoları, tamamen kuruduktan sonra bize devrettikleri, bırakmış oldukları neye yarayacaktır? Onun için bu müddetin büyük bir ehemmiyeti vardır ve bu, dünya petrol mevzuatında bu maksatla müddet tahdidine tâbi tutulmuştur. Biraz evvel arz ettiğim gibi birçok memleketlerde bu müddet 25 senedir, 30 senedir, bilemediniz 40 senedir. Bu kanunda bu müddet 50 sene olarak alınmıştır. Bendeniz, bu 50 senenin 40 seneye indirilmesinin ve temdit müddetinin de 20 seneye indirilmesinin makul olduğu kanaatindeyim. Böylece tasarruf edilecek 15 senenin büyük farkı vardır. Bu petrol işlerinin teknik kısmını biraz bildiğim için bunda ısrar ediyorum. Vekil Bey arkadaşımızın, 5 sene tenzilât yapılacaktır şeklindeki beyanatına gelince: O zaten 65. maddenin içinde mündemiştir (vardır). 65. maddede 5 sene zaten tenzil (indirme) edilmiştir. O maddenin bir kısmını okuyorum: ‘55. maddenin 4. fıkrası gereğince temdit edilmişse, temdit müddeti işletme ruhsatnamesi müddetine mahsup olunur.’ ister istemez, bu 5 sene işletme müddetinden mahsup edilecektir. Çünkü petrol bulunmuştur. Bulunduktan sonra da işletilmeye başlanmıştır. Onun için bu teklifimde ısrar ediyorum. Bu teklif yalnız benim teklifim değildir. Daha evvel söylemeyi unuttum. Ekrem Alican arkadaşımınla birlikte vermiş bulunuyorum.

*Şunu da ayrıca, arz etmek isterim ki, Biraz önce Cemal Reşit Eyüboğlu arkadaşım, benim petrol mühendisi olduğumdan bahsetti. Ben petrol mühendisi değilim. Yalnız maden ve jeoloji mühendisiyim.”*²⁶²

Bu konuşmanın ardından Haluk Şaman tekrarla işletme süresinin kısaltılmasının milli menfaatimize uygun düşmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, Haluk Şaman’a hitaben *“Bu gösterdiğiniz sebeplere göre, demek ki, 25 sene müddetle petrollerini işletmek üzere şirketlere vermiş olan memleketler, petrollerinin bir nevi israf edilmesini de kabul ediyorlar, demektir. Bunu nasıl telif edebilirsiniz?”* sorusunu Haluk Şaman *“Bu cihetin izahı bana ait olmamak lâzımdır. O devletleri idare eden meclisler bunu düşünürler.”* diyerek cevaplayınca mecliste gülüşmeler olmuştur. Devamında söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ, *“Komisyonumuzun Sayın Başkanının biraz evvel konuştuklarıyla şimdi konuşmaları arasında tezat vardır. Sebebi şudur; ilk önce konuşmalarında dediler ki, zaman geçtikçe petrol rezervuarının verimi artar. Şimdi de bunun tamamen aksini söylediler. Onun için hakikaten bazı rezervuarlar vardır ki, (Amerika’da meselâ) 50-60 sene işletilmiştir. Ondan sonra terk edilmiş kuyular vardır. Daha kabiliyetli ve daha fazla riski göze alan başka bir şirket gelmiş yeniden petrol bulmuş veyahut az olan imkânı çoğaltma usullerini bularak orayı zengin bir kuyu haline getirmiştir. Petrol tekniğinde bunlar, daima olan şeylerdir. Onun için arkadaşımın söylediği, yine beni tatmin etmedi. Şimdilik maruzatım bu kadardır.”* demiştir.²⁶³

Petrol Kanunu’nda devam eden bu konuşmaların ardından son olarak Ahmet Hamdi Bozbağ ile Kocaeli Milletvekili Ekrem Ali Can *“Petrol bulunma imkânının memleketimizden daha az ve daha çok ümitli olduğu söylenen ecnebi memleketlerin Petrol kanunlarının hemen hepsinin de işletme ruhsatnamesi müddeti 50 yılın altındadır. En son yapılan Petrol kanunlarının hepsinde bu müddet 50 senenin altındadır. Onun için 65. maddede yazılı bulunan işletme ruhsatnamesinin müddetini. 50 yıl yerine 40 yıl olarak ve aynı maddenin 3. fıkrasındaki 25 yıllık temdit müddetinin*

²⁶² TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Dokuzuncu İnikat, 6 Mart 1954, 6 Mart 1954, s.325-326.

²⁶³ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İçtima:4, Elli Dokuzuncu İnikat, 6 Mart 1954, 6 Mart 1954, s.325-326.

de 20 yıl olarak kabul edilmesinin” oylanmasını meclis başkanlığına sunmuşlardır. Yapılan oylamada sunulan teklif aynen kabul edilmiştir.²⁶⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ, 18 Mart 1954’de kısa süre önce kurulan Giresun DP Gençlik teşkilatına faaliyetleri dolayısıyla Başbakan Adnan Menderes’in tahsis ettiği jip ile İstanbul üzerinden Giresun’a gitmiştir. Bu konuda henüz yolda iken Ahmet Hamdi Bozbağ’dan DP Gençlik teşkilatına şu telgraf çekilmiştir: “*Genç Demokratların cipi ile Trabzon vapurundayım. Gözlerinizden öperim.*”²⁶⁵

Yaklaşan 1954 Genel seçimleri sebebiyle Giresun’da adaylık yoklaması için hazırlıklar yapılmıştır. DP Genel Merkezi tarafından 21 Mart 1954’te kararlaştırılan DP Milletvekili aday yoklamasına eski milletvekillerinden Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener, Doğan Köymen, Tahsin İnanç, Hayrettin Erkmen ve Adnan Tüfekçioğlu katılmıştır. Yoklama Kurulu Üyeleri, milletvekillerinin dört senelik tecrübelerinden ve yaptıkları icraattan dolayı yeniden seçilmelerini elzem bulmuştur.²⁶⁶ Bu süreçte adaylık mücadeleleri sebebiyle adaylık yoklaması DP Genel Merkezi tarafından ertelenmiştir. 28 Mart 1954 Pazar günü yapılan adaylık yoklamasında bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ, Hayrettin Erkmen, Mazhar Şener, Adnan Tüfekçioğlu, Doğan Köymen, Tahsin İnanç, Abdullah İzmen ve yoklamaya katılmayan fakat DP Genel Merkezi tarafından aday gösterilen Dr. Ali Naci Duyduk da 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılacak olan seçimler için DP Giresun milletvekili adayları olarak belirlenmişlerdir.²⁶⁷

Aynı tarihte CHP milletvekili adayları ise Tevfik Ekmen, Temel Özdemir, Mustafa Cengiz Erkanlı, İbrahim Ünal, Salahattin Güvenç, Mehmet Reşat Pekdemir, Galip Kenan Zaimoğlu ve CHP’nin bağımsız adayı Arif Hikmet Pamukoğlu’dur. CMP’nin milletvekili adayları ise Fahri Çakıroğlu ve Rıfat Ekmekçi’dir. Diğer adaylardan Ahmet Şükrü Eren, Ahmet Tıralı, Alaettin Güneysu, Fahri Ekmekçi,

²⁶⁴ TBMMZC, Devre:9, Cilt:29, İctima:4, Elli Dokuzuncu İnikat, 6 Mart 1954, s.327-328.

²⁶⁵ İleri, “Hamdi Bozbağ Yarın Geliyor”,17 Mart 1954, Yıl:1, Sayı:99, s.1; İleri, “Hamdi Bozbağ Geldi”,19 Mart 1954, Yıl:1, Sayı:101, s.1.

²⁶⁶ YILMAZ, “Dr. Ali Naci...”, s.97.

²⁶⁷ İleri, “Demokrat Parti Adaylık Yoklaması Dün Yapıldı”, 29 Mart, 1954, Yıl:1, Sayı:109, s.1; YILMAZ, “Dr. Ali Naci...”, s.98.

Mehmet Rıza Kuğu ve Arif Ünal CMP'den bağımsız aday olarak belirlenmiştir. Bağımsız Milletvekilleri ise Ali Rıza Torun ve Cemal Tarlan'dır.²⁶⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ 1954 seçimlerine katılması hakkında şöyle söylemiştir: *“Ben şahsen 1954 Milletvekili seçimlerine kadar çok sevdiğim Giresun’umuza hizmet ettikten sonra yine çok sevdiğim mesleğime dönmeyi düşünüyordum. Buna rağmen seçimin yaklaştığı günlerde DP’nin o günkü il ve ilçe başkanlarının ve hemşerilerimin samimi ısrarları karşısında politikadaki görevime devam ettim.”*²⁶⁹

Aday yoklamasının ardından Ahmet Hamdi Bozbağ, Amerika Yüksek Mühendislerinin konferansına katılmak üzere uçakla Amerika’ya gitmiş, davetli olarak bulunduğu toplantılara katıldıktan sonra yine uçakla Türkiye’ye dönerek 16 Nisan 1954’te Giresun’a gelmiştir. Amerika’daki izlenimlerini yerel basına anlatan Ahmet Hamdi Bozbağ, eskiden Amerika’da hiç tanınmayan Türkiye’nin bugün isminden en çok bahsedilen bir memleket olduğunu belirtmiş, özellikle kahramanlarımızın ve Cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın Amerika seyahatinin bunda en büyük rolü oynadığını ifade etmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ, tezgâhtarından, sokaktaki herhangi bir adamına kadar, Türkiye’yi tanımayan ve memleketimizin müttefikliğinden gurur duymayan tek Amerikalıya rastlamadığını belirttikten sonra, artık en büyük Amerikan gazetelerinde Türkiye’ye ait her gün bir haber verildiğini anlatmış, Cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın Samsun seyahatinin Washington gazetelerinde ayrıntılarına kadar nakledildiğini, hatta bir Washington gazetesinin “Bayar’ın otomobilini halk Samsun’da 50 libre omuzlarda taşıdı.” diye bir başlık kullandığını açıklamıştır.²⁷⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 17 Nisan 1954’te DP seçim çalışmaları için ilk durağı Bulancak ve köyleri olmuştur. Burada halkla temaslarda bulunduktan²⁷¹ sonra 18 Nisan 1954’te Şebinkarahisar ve Alucra’ya gitmek üzere Ahmet Hamdi Bozbağ, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Mazhar Şener, Adnan Tüfekçioğlu ve Abdullah İzmen Giresun’dan hareket etmişlerdir. Ertesi gün Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer

²⁶⁸ YILMAZ, “Dr. Ali Naci...”, s.98.

²⁶⁹ YMGV, “Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık...”, s.43.

²⁷⁰ Hamle, “Hamdi Bozbağ Geldi”, 16 Nisan 1954, Yıl:1, Sayı:260, s.1; İleri, “Hamdi Bozbağ Bugün Geliyor”, 16 Nisan 1954, s.1; İleri, “Hamdi Bozbağ Amerika’dan Döndü”, 17 Nisan 1954, Yıl:1, Sayı:126, s.1.

²⁷¹ Keşap, “Hamdi Bozbağ Bulancak köylerinde”, 17 Nisan 1954, Yıl:6, Sayı:128, s.1.

milletvekilleri Alucra'ya, Hayrettin Erkmen ise Şebinkarahisar'a gitmişlerdir. Şebinkarahisarlılarla bulunan Hayrettin Erkmen'e 19 Nisan 1954'te Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer milletvekilleri de katılmıştır. Burada bütün Şebinkarahisar ve civar köyler halkına huzurlarında konuşmalar yapılmıştır. Buradaki seçim çalışmalarının ardından Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer milletvekilleri 20 Nisan 1954'te Giresun'a hareket etmişlerdir. Hayrettin Erkmen ise Başbakan Adnan Menderes Giresun'a geleceği için Gümüşhane'ye geçmiş, buradan Başbakanla birlikte Trabzon yoluyla Giresun'a gitmiştir.²⁷²

22 Nisan 1954'de Başbakan Adnan Menderes Giresun'a gelmiştir.²⁷³ Giresun'a gelirken Tirebolu'da 1950 seçimleri sonrası ve yaklaşan 1954 seçimleri hakkında bir konuşma yapmıştır.²⁷⁴ 23 Nisan 1954'de Cumhuriyet Meydanı'nda düzenlenen ve halkın yoğun ilgi gösterdiği açık hava toplantısına Başbakan Adnan Menderes, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Milletvekilleri Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk, Tahsin İnanç, Mazhar Şener, Doğan Köymen ve Adnan Tüfekçioğlu katılmıştır. Toplantıda ilk sözü Hayrettin Erkmen almış ve ardından Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu konuşma yapacağı sırada Hükümet Konağı'nın Cumhuriyet Meydanı'na bakan duvarın çökmesi sonucu vatandaşlardan dört kişi vefat etmiş, yirmi beş kişi ise yaralanmıştır. Başbakan konuşmasını iptal etmiş ve cenaze merasimine katıldıktan sonra²⁷⁵ beraberindekilerle Ordu'ya girmiştir.²⁷⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1954 yılına ait diğer faaliyetlerine bir sonraki başlıkta değinilecektir.

²⁷² **İleri**, "Çalışma Vekilimiz H. Erkmen ve Mebuslarımız Şebinkarahisar Halkının Coşkulu Tezahüratı ile Karşılandılar", 20 Nisan 1954, Yıl:1, s.1.

²⁷³ **Keşap**, "Demokrat Partinin Tertip Ettiği Açık Hava Toplantısı" 24 Nisan 1954, s.4.

²⁷⁴ **İleri**, "Başvekilimiz Adnan Menderes'in Vilayetimiz Dâhilinde Yaptığı En Mühim Konuşma", 24 Nisan 1954, Yıl:1, s.1-2.

²⁷⁵ **Keşap**, "Demokrat Partinin Tertip Ettiği Açık Hava Toplantısı" 24 Nisan 1954, Yıl:6, Sayı:130, s.4.

²⁷⁶ **Işık**, "Dünkü Kazada Ölenlerin Hazin Cenaze Töreni, Sayın Başbakanımız Adnan Menderes, Maliye ve Nafia Vekilleri ve Muazzam Bir Cemaat Bu Hazin Cenaze Törenine İştirak Ettiler", 24 Nisan 1954, Yıl:36, Sayı:1206, s.1.

1.4.1954 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM X. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

1954 seçiminde siyasi partiler daha önce yapılan genel seçimlere göre toplumla daha iç içe olmuş aynı zamanda da daha yoğun propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Milletvekili Seçim Kanunu hükmüne göre 29 Nisan Perşembe sabahından 2 Mayıs akşamına kadar bütün yazılı ve sözlü propaganda faaliyetleri yasaklanmıştır. DP mitinginde Celal Bayar ve Adnan Menderes; Cumhuriyet Halk Partisi mitinginde İsmet İnönü, Kasım Gülek ve Şemsettin Günaltay; Cumhuriyetçi Millet Partisi mitinginde ise Fuat Arna ve Ahmet Oğuz seçim öncesi son defa konuşmalarını yapmışlardır.²⁷⁷

1.4.1. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri

Genel seçimler 2 Mayıs 1954'te pazar günü sakin bir günde yapıldı. Hiçbir kanuni zorlama olmamasına rağmen seçimlere katılım ülke genelinde %88.63 gibi oldukça yüksek bir oranda gerçekleşmiştir.²⁷⁸ Hatta bu oran Giresun'un bazı mahallelerinde %90-95'i bulmuştur.²⁷⁹

Tablo 4: 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları²⁸⁰

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	5 313 659	58.4	503
CHP	3 193 471	35.1	31
CMP	480 249	5.3	5
BAĞIMSIZ	56 393	0.6	2
TKP	50 935	0.6	-
TİP	910	-	-
TOPLAM	9 095 617	100.0	541

²⁷⁷ KAPDAN, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri..." s.74.

²⁷⁸ DEMİR, Adnan Menderes..., s.296.

²⁷⁹ Işık, "Dünkü Seçim Nasıl Geçti", 3 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1213, s.1.

²⁸⁰ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri..., s.25.

Verilere göre 2 Mayıs 1954 seçimlerine DP, CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile Türkiye İşçi Partisi (TİP) olmak üzere toplam 5 parti ve bağımsızlar katılmıştır. Sonuçlara göre seçmenlerden 9 095 617 seçmen oy kullanmıştır. DP, oyların %58.4'ünü alarak 503; CHP %35.1'ini alarak 31; CMP ise oyların %5.2 alarak 5 milletvekili çıkarmışlardır. 2 milletvekili de bağımsız olmak üzere 541 milletvekilinin parlamentodaki dağılımı gerçekleşmiştir.

1954 yılı milletvekili genel seçimlerinde Giresun seçim bölgesinde partilerin aldıkları oy ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5: 2 Mayıs 1954 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları²⁸¹

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	73 445	61.9	8
CHP	38 364	32.3	-
CMP	7 816	5.8	-
BAĞIMSIZ	97	-	-

2 Mayıs 1954 seçimlerinde Ahmet Hamdi Bozbağ 73 388,²⁸² Ali Naci Duyduk 72 290, Hayrettin Erkmen 77 148, Tahsin İnanç 73 688, Abdullah İzmen 71 070, Doğan Köymen 71 686, Mazhar Şener 76 292 ve Adnan Tüfekçioğlu ise 71 887 oy alarak DP'nin listesinden TBMM 9. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmiştir.²⁸³

Giresun İl Seçim Kurulu'ndan alınan bilgiye göre, Ahmet Hamdi Bozbağ, Merkez İlçeden 15 576, Bulancak'tan 9 748, Görele'den 10 516, Keşap'tan 7 826, ve Tirebolu'dan da 16 933 oy almıştır.²⁸⁴

²⁸¹ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri...**, s.53.

²⁸² Kazım ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi, (TBMM X. Dönem 1954-1957), II**, Ankara 2000, s.341.

²⁸³ **TBMM Albümü (1920-2010)...**, II, s.634-635; **Işık**, "Valilikten", 5 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1214, s.1.

²⁸⁴ **Işık**, "Partilerin İlçe İtibariyle Aldıkları Oy Listesi", 5 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1214, s.1.

1.4.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM X. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM X. Dönem milletvekilliği süresince; İktisat ve Hariciye Encümenlerinde, Maden Kanunu'na bir madde ilâvesi ve Gider Vergisi Kanun teklifini müzakere için kurulan Geçici Encümende Mazbata Muharriri²⁸⁵ ve bazı kanun tekliflerinde Encümen üyeliği,²⁸⁶ Başkanlık Divanı seçimleri (Başkanvekilleri, Kâtipler ve İdare Amirleri) sırasında kâtiplere ait oyları tasnif edecek heyette, Adliye Encümeni seçimi sırasında üyelerin oylarını tasnif edecek heyette, Temsil edilmeyen memleketler komisyonu ve Bütçe komisyonunda, DP Meclis Grubu İdare Heyeti üyesi olarak farklı görevlerde yer almıştır.²⁸⁷ Bu komisyon ve heyetlerde üye olarak birçok raporda imzası bulunmaktadır. Dönem içerisinde TBMM'de İstimlâk Kanunu münasebetiyle söz almıştır²⁸⁸ ve Petrol Kanunu'nun bazı maddelerinin tadili ve bazı maddelerine fıkralar ilavesi hakkındaki kanun teklifi vermiştir.²⁸⁹

Adnan Menderes'in Başkanlığı altındaki III. ve IV. Hükümetlere güvenoyu vermiştir.²⁹⁰ Meclis oylamalarında 356 kabul oyu, 1 defa ret oyu, 1 defa da çekimser oy kullanmıştır ve 89 oylamaya katılmamıştır. 3 kanun teklifinde imzası bulunmaktadır.²⁹¹

²⁸⁵ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:1, İçtima: Olağanüstü, Üçüncü İnikat, 24 Mayıs 1954, s.41; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:2, İçtima:1, İkinci İnikat, 10 Kasım 1954, s.34; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:8, İçtima:2, İkinci İnikat, 16 Kasım 1955, s.40; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:19, İçtima:3, Altmış Dördüncü İnikat, 6 Mayıs 1957, s.11, rapor 170; ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.738, 769; İsmet BİNARK, **Türk Parlamento Tarihi, (TBMM X. Dönem 14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957), IV**, Ankara 2010, s.3705.

²⁸⁶ BİNARK, **Türk Parlamento Tarihi...**, IV, s.3709.

²⁸⁷ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.442, 452, 729, 763.

²⁸⁸ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:13, İçtima:2, Yüz birinci İnikat, 28 Ağustos 1956, s.821-822; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:13, İçtima:2, Yüz ikinci İnikat, 29 Ağustos 1956, s.862-863.

²⁸⁹ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi, II**, s.341; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:7, İçtima: 1, Yetmiş Beşinci İnikat, 13 Mayıs 1955, 203-216, s.238-241.

²⁹⁰ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:1, İçtima: Olağanüstü, Dördüncü İnikat, 26 Mayıs 1954, s.84; **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:8, İçtima:2, On beşinci İnikat, 16 Aralık 1955, s.329.

²⁹¹ **TBMMZC**, Devre:10 (Bu tasnif TBMM 10. Devre Zabıt Ceridelerinin tamamı taranarak elde edilmiştir.)

Ahmet Hamdi Bozbağ milletvekili olarak meclis dışında farklı görevler de almıştır. TBMM'nin X. Dönem uluslararası etkinliklerinde NATO Memleketleri Parlâmentolar Birliği Türk Grubu üyesi ve İdare Heyeti Muhasibi, Parlamentolararası Birliği Türk Grubu üyesi, İdare Heyeti Murakıbbı ve İdare Heyeti üyesi, Avrupa Parlâmentolar Birliği Türk Grubu üyesi, Parlamentolararası Turizm Birliği Türk Grubu İdare Heyeti üyesi ve grup üyesi Türk – Orta Doğu Parlâmentolararası Dostluk Grubu üyesi, Türk - İtalyan Parlâmento Dostluk Grubu üyesi görevlerinde ve Avrupa Konseyi İstişari Asamblesinin 8. toplantısına iştirak edecek Heyette bulunmuştur.²⁹²

2 Mayıs 1954 seçimlerinde Milletvekili seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ, Adnan Tüfekçioğlu, Dr. Naci duyduk, Tahsin İnanc, Mazhar Şener ve Abdullah İzmen seçmenlerin DP'ye ve dolayısıyla kendilerine karşı gösterdikleri sevgi ve itimada teşekkür gezisi için 4 Mayıs 1954'te ilk olarak Eynesil'e gitmişlerdir.²⁹³ Buradan hareketle Bulancak, Piraziz²⁹⁴ ve Dereli'ye de giden milletvekillerinin Ankara'ya gidene kadar bütün ilçe ve bucakları gezecekleri belirtilmiştir.²⁹⁵ Giresun'dan seçilen DP milletvekilleri Ankara'ya gitmeden evvel yerel basın aracılığıyla halka bir teşekkür ve veda konuşması bırakmışlardır. Bu konuşma Işık ve İleri gazetelerinde aynen şöyle yayımlanmıştır: *“Aziz Hemşerilerimiz, 2 Mayıs seçiminde partimize ve naçiz şahıslarımıza bir defa daha göstermek lütfunda bulunduğunuz, emsalsiz sevgi ve itimattan kalplerimiz minnet ve şükran hisleriyle dolu olarak bu akşam Ankara'ya vazifemiz başına gidiyoruz. Bu paha biçilmez muhabbet ve itimadınız yeni çalışma devremizde şevkimizi ve hırslımızı artıracak yegâne istinatgâhımız olacaktır. Sizlere karşı duyduğumuz minnet ve şükran borcunu, ancak daha fazla çalışarak sizlere layık olmakla ödeyeceğimize inanıyoruz. Cenab-ı Hak bize tevdi ettiğiniz bu mukaddes*

²⁹² **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:12, İçtima:2, Seksen Üçüncü İnikat, 29 Haziran 1956, s.578; ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.288-289, 293-294, 297, 300, 304-305, 308, 310, 315, 317, 321-322.

²⁹³ **Işık**, “Mebuslarımız Teşekkür Gezisine Çıktılar”, 4 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1213, s.1.

²⁹⁴ **İleri**, “Mebuslarımızın Temasları”, 5 Mayıs 1954, Yıl:1, Sayı:140, s.1.

²⁹⁵ **İleri**, “Mazhar Şener ve Hamdi Bozbağ Dereli'yi Ziyaret Etiler”, 6 Mayıs 1954, Yıl:1, Sayı:141, s.1.

vazifede hepimize yardımcı olsun. Hepinize ayrı ayrı Allah'a ısmarladık der, sevgi saygılarımızla hepinizi selamlarız aziz hemşerilerimiz. Siz sağ olun, siz var olun."²⁹⁶

5 Mayıs 1954'te seçim tutanağını alan Ahmet Hamdi Bozbağ²⁹⁷ ile diğer milletvekilleri 6 Mayıs 1954'te Ekspres Postası Vapuruyla Samsun'a ve oradan da ertesi gün Ankara'ya hareket etmişlerdir.²⁹⁸ Bu yolculuklarının ardından 14 Mayıs 1954'te TBMM'nin ilk toplantısına katılan Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer Giresun milletvekilleri milletvekilliği yeminlerini gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁹

28 Mayıs 1954 tarihli genel kurulda Parlamentolararası Birliği Türk Grubu üyeliğine seçilen³⁰⁰ Ahmet Hamdi Bozbağ 16 Temmuz 1954'te Türkiye Krom Üreticileri Komitesinin davetlisi olarak Amerikan hükümeti ile Krom fiyatları konusunda temaslarda bulunmak üzere Washington'a gitmiştir.³⁰¹ Amerika'ya krom satışı için giden Ahmet Hamdi Bozbağ'ın da yer aldığı heyet burada bir anlaşmaya varmıştır. Amerikan firmaları ile yapılan anlaşmaya göre 100 bin ton krom satışı ve satışların bedelinin dolar olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan İtalya ve Almanya'ya çok miktarda demir cevheri ihracı konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Demir cevheri karşılığında bu memleketlerden inşaat demiri ithal edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰²

Ahmet Hamdi Bozbağ Amerika'dan döndükten sonra 27 Ağustos 1954'te Viyana'da toplanacak olan Parlamentolar Birliği 43. Konferansına da katılmıştır.³⁰³ Bu konferansa katılmak üzere, İzmir Milletvekili Cihat Baban'ın başkanlığında 14 milletvekilinden oluşan Türk grubu, Adana vapuru ile 20 Ağustos 1954'te İstanbul'dan yola çıkmıştır. TBMM tarafından seçilen bu 14 milletvekili arasında

²⁹⁶ **Işık**, "Mebuslarımızın Hemşerilerine Teşekkür ve Vedası", 7 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1216, s.1; **İleri**, "Mebuslarımızın Giresun Halkına Beyannameleri", 7 Mayıs 1954, Yıl:1, Sayı:142, s.1.

²⁹⁷ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.341.

²⁹⁸ **Işık**, "Mebuslarımız Bu Akşamki Vapurla Gidiyorlar", 6 Mayıs 1954, Yıl:36, Sayı:1215, s.1; **İleri**, "Mebuslarımız Dün Gece Gittiler", 7 Mayıs 1954, Yıl:1, Sayı:142, s.1.

²⁹⁹ **TBMMZC**, Devre: 10, Cilt:1, İçtima:Olağanüstü, Birinci İnkat, 14 Mayıs 1954, s.3.

³⁰⁰ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.293.

³⁰¹ **İleri**, "Hamdi Bozbağ Amerika'ya Gitti", 16 Temmuz 1954, Yıl:2, Sayı:199, s.1.

³⁰² **İleri**, "Amerikan Firmaları ile Anlaşma Yapıldı", 4 Ağustos 1954, Yıl:2, Sayı:215, s.1.

³⁰³ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, II, s.324.

Giresun Milletvekili Tahsin İnanç da delege olarak katılmıştır.³⁰⁴ Bu toplantıdan Ahmet Hamdi Bozbağ ve Tahsin İnanç'ın 21 Eylül 1954'te Türkiye'ye döndüğünü belirten habere göre de toplantı Strasbourg'da yapılmıştır.³⁰⁵

1 Ekim 1954'te Giresun'a gelen Ahmet Hamdi Bozbağ,³⁰⁶ Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Mazhar Şener ve Doğan Köymen ile 15 Ekim 1954'te Keşap, Espiye, Tirebolu ve Görele'de kısa görüşmelerin ardından Eynesil'e giderek burada halkın büyük ilgisi altında temaslarını sürdürmüşlerdir.³⁰⁷ Giresun merkez ve ilçelerinde halkla temaslarda bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ 17 Ekim 1954'te Ankara'ya hareket etmiştir.³⁰⁸

TBMM'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelip İstanbul ve Batı illerindeki gezilerinin ardından 11 Kasım 1954'te Ankara'ya gelen Hindistan Parlamento Heyetine³⁰⁹ 16 Kasım 1954'teki Giresun gezisinde Ahmet Hamdi Bozbağ refakat etmiştir. Bu gezi sırasında Giresun'a Ahmet Hamdi Bozbağ refakatinde gelen heyet Giresun'un görülecek birçok yerlerini gezdikten ve kooperatif fabrikasında incelemelerde bulunduktan sonra yine vapurla Trabzon'a hareket etmişlerdir. Hindistan Parlamentosu Heyetinin Trabzon'dan sonra Rize'deki çay bahçelerini ve Zonguldak'taki maden ocaklarını gördükten sonra Ankara'ya ve oradan da Hindistan'a geri dönecekleri bildirilmiştir.³¹⁰ Bu seyahatin ardından 6 Aralık 1954'te TBMM'deki çalışmalarına devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ³¹¹ 25 Aralık 1954'te Ankara'dan Giresun'a hareket etmiştir. Bu seferki geliş sebebi 27 Aralık 1954 Pazartesi günü toplanacak olan FTSK Birliği genel kurulu olmuştur.³¹²

³⁰⁴ **Gündüz**, “Hamdi Bozbağ ve Tahsin İnanç Parlamentolar Konferansına Gittiler”, 20 Ağustos 1954, Yıl:7, Sayı:639, s.1.

³⁰⁵ **İleri**, “Tahsin İnanç ve Hamdi Bozbağ Parlamentolar Birliği Konferansından Döndüler”, 21 Eylül 1954, Yıl:2, Sayı:252, s.1.

³⁰⁶ **İleri**, “Hamdi Bozbağ Geldi”, 1 Ekim 1954, Yıl:2, Sayı:261, s.1.

³⁰⁷ **İleri**, “Çalışma Vekilimiz H. Erkmen ve Mebuslarımız Eynesil, Görele, Tirebolu ve Keşap'ta Halkla Temaslar Yapıyorlar”, 15 Ekim 1954, Yıl:2, Sayı:272, s.1.

³⁰⁸ **İleri**, “Hamdi Bozbağ Gitti”, 18 Ekim 1954, Yıl:2, Sayı:274, s.1.

³⁰⁹ **İleri**, “Hindistan Parlamento Heyeti 16 Kasım'da Şehrimize Geliyor”, 12 Kasım 1954, Yıl:2, Sayı:296, s.1.

³¹⁰ **İleri**, “Hindistan Parlamento Heyeti Bugün Şehrimize Geldi”, 16 Kasım 1954, Yıl:2, Sayı:299, s.1.

³¹¹ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:3, İçtima:1, On Üçüncü İnkat, 6 Aralık 1954, s.41.

³¹² **İleri**, “Hamdi Bozbağ Pazartesi Günü Geliyor”, 25 Aralık 1954, Yıl:2, Sayı:332, s.1.

FTSK Birliği genel kurulu 27 Aralık 1954 Pazartesi günü toplanmış ve kurul seçimleri yapılmıştır.³¹³ Fakat Ahmet Hamdi Bozbağ'ın kurula katılıp katılmadığı bilgisine erişilememiştir.

1.4.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1955 Yılındaki Faaliyetleri

7 Ocak 1955'te TBMM faaliyetlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbaę³¹⁴ 3 Mart 1955'te meclisin 21 marta kadar yapacağı tatilinden istifade ederek seçmenleriyle yakinen görüşmek üzere Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Giresun'a gelmiştir.³¹⁵ Bu gelişlerinde Ahmet Hamdi Bozbağ ve Dr. Ali Naci Duyduk 8 Mart 1955'te yapılan Bulancak DP İlçe Kongresi çalışmalarına katılmışlardır.³¹⁶ Bu kongreden sonra Ankara'ya dönen Ahmet Hamdi Bozbağ 23 Mart 1955'te TBMM faaliyetlerine katılarak meclis çalışmalarına devam etmiştir.³¹⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ 20 Nisan 1955 gecesi hem seçmenleriyle görüşmek hem de 23 Nisan 1955'te yapılacak olan DP İl Kongresi ve Giresun Adliye Binası temel atma törenine katılmak için alıma Bakanı Hayrettin Erkmen, Abdullah İzmen, Mazhar şener ve Tahsin İnanç ile birlikte Giresun'a gelmiştir.³¹⁸ 23 Nisan 1955'te saat 10.00'da Yeni Sinema binasında başlayan DP Giresun İl Kongresi sırasında kongre yönetimi belirlenmiş, delegelerin dilek ve şikayetleri dinlendikten sonra DP Giresun İl teşkilatı yapılan seçimle belirlenmiştir. Kongre devam ederken saat: 14.00'te Ahmet Hamdi Bozbağ, alışma Bakanı Hayrettin Erkmen ve diğer milletvekilleri ile Adliye mensupları, davetlilerin bulunduğu kalabalık bir halk topluluğu huzurunda Adliye Binası temel atma töreni gerçekleştirilmiştir.³¹⁹ Kongre ve temel atma töreninin ardından bira gün daha Giresun'da kalan Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer milletvekilleri 26 Nisan 1955'te Ankara'ya gitmişlerdir.³²⁰

³¹³ Hamle, "F.T.S.K. Birliği Genel Kurul Toplantısı", 28 Aralık 1954, Yıl:2, Sayı:472, s.1.

³¹⁴ TBMMZC, Devre:10, Cilt:4, İçtima:1, Yirmi Dördüncü İnikat, 7 Ocak 1955, s.32.

³¹⁵ Gündüz, "Ali Naci Duyduk ve Hamdi Bozbağ Dn Geldi", 4 Mart 1955, Yıl:8, Sayı:807, s.1.

³¹⁶ Hamle, "Bulancak İlçesi D. Parti Kongresi", 8 Mart 1955, Yıl:2, Sayı:530, s.1.

³¹⁷ TBMMZC, Devre:10, Cilt:6, İçtima:1, Elli Dördüncü İnikat, 23 Mart 1955, s.58.

³¹⁸ Işık, "Mebuslarımız Dün Gece şehrimize Geldiler", 21 Nisan 1955, Yıl:37, Sayı:1506, s.1.

³¹⁹ YILMAZ, "Dr. Ali Naci...", s.101-103.

³²⁰ Hamle, "Milletvekilleri Gittiler", 27 Nisan 1955, Yıl:2, Sayı: 571, s.1; YILMAZ, "Dr. Ali Naci...", s.103.

12 Mayıs 1955'te Parlamentolararası Birliği Türk Grubu İdare Heyeti Murakıbbı seçilen³²¹ ve meclis çalışmalarına devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 16 Mayıs 1955'te TBMM kütüphanesinde Parlamentolar Birliği Türk grubu Turizm heyeti toplantısına katılmıştır. Seyhan Milletvekili Dr. Sedat Barı'nın başkan seçildiği bu toplantıda Ahmet Hamdi Bozbağ da Turizm heyeti üyeleri arasına seçilmiştir.³²²

1955 yılı ağustos ayında NATO Konseyi'nin olağanüstü toplantısına katılmak için Fransa'ya giden Ahmet Hamdi Bozbağ İstanbul'a gelir gelmez³²³ Giresun'a gitmiştir. 6-7 Eylül olayları³²⁴ sebebiyle İstanbul, İzmir ve Ankara'da örfi idare (sıkıyönetim) ilan edilmesi üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar meclisi 12 Eylül Pazartesi günü olağanüstü toplantıya davet etmiştir. Bunun üzerine Giresun'da bulunan Mazhar Şener, Dr. Ali Naci Duyduk ve Doğan Köymen Ankara'ya gittikten sonra Giresun'a henüz gelmiş olan Ahmet Hamdi Bozbağ da bu toplantıya katılmak için 10 Eylül 1955'te Ankara'ya gitmiştir.³²⁵ Bu toplantının ardından tekrar Giresun'a gelen milletvekillerinden Adnan Tüfekçioğlu, Doğan Köymen ve Dr. Ali Naci Duyduk 16 Eylül 1955'te Şebinkarahisar'a, Ahmet Hamdi Bozbağ da Bulancak'a gitmiştir.³²⁶ Bu süreçte Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer milletvekillerinin 1955 yerel seçimleri için Giresun'a çok sık gittikleri görülmüştür. Bir süre ilçelerde temaslarını sürdüren Ahmet Hamdi Bozbağ 29 Eylül 1955'te Ankara'ya gitmiş ve 7 Ekim 1955'te TBMM'nin on beş günlük tatilinden istifade ederek Dr. Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener, Tahsin İnanc ve Abdullah İzmen ile Giresun'a gelmiştir.³²⁷ Yine halkla temaslara devam eden

³²¹ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, II, s.294.

³²² İleri, "Hamdi Bozbağ Parlamentolar Birliği Turizm Grubuna Seçildi", 17 Mayıs 1955, s.1.

³²³ **Demokrat Tirebolu**, "NATO Konseyi Toplantısına Gitmiş Olan Hamdi Bozbağ Fransa'dan Hareket Etti", s.2.

³²⁴ 6-7 Eylül Olayları: Kıbrıs meselesiyle ortaya çıkan gerginliğin ardından 6 Eylül 1955'te *İstanbul Express* gazetesinde, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bomba atılarak Yunanlılar tarafından tahrip edildiği haberi üzerine galeyana gelen Türk kamuoyu, İstanbul'da bulunan Rumlara ait dükkanları tahrip etmiş, İzmir'de Yunan Konsolosluğu ve pavyonu ateşe verilmişti. Bu olaylar üzerine 6-7 Eylül gecesi İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmiştir. EROĞUL, **Demokrat Parti...**, s.176-178.

³²⁵ **Hamle**, "Hamdi Bozbağ", 10 Eylül 1955, Yıl:2, Sayı:676, s.1; **Demokrat Tirebolu**, "B.M. Meclisinin Fevkalade Toplantısında Bulunmak Üzere Mebuslarımız Ankara'ya Gitti. B.M. Meclisi Pazartesi Günü Açılıyor", 10 Eylül 1955, s.1.

³²⁶ İleri, "Mebuslarımız İlçelere Gittiler", 17 Eylül 1955, Yıl:2, Sayı:552, s.1.

³²⁷ **Gündüz**, "Mebuslarımız", 7 Ekim 1955, Yıl:9, Sayı:1012, s.1.

milletvekilleri 15-20 Ekim 1955'te toplanacak olan DP Dördüncü Büyük Kongresi'ne katılmak üzere Ankara'ya gitmişler ve bu kongreden sonra Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer Giresun milletvekilleri 19 Ekim 1955'te belediye seçimlerinde bulunmak üzere tekrar Giresun'a dönmüşlerdir.³²⁸

Bu süreçte 4 Kasım 1955'te DPMG yönetimi seçimleri yapılmıştır. Yapılan seçimlerde DPMG Başkanlığına Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, Grup Başkanvekilliklerine Bursa Milletvekili Haluk Şaman ve Manisa Milletvekili Muzaffer Kurbanoglu seçilmişlerdir. Grup İdare Heyetine seçilenler arasında Ramiz Eren, Baha Akşit, Yusuf Azizoğlu, Halit Zarbun, İhsan Sipahioğlu, Himmet Ölçmen, Ahmet Topaloğlu, Rifat Öktem, Zeki Ataman, Mahmut Goloğlu ile birlikte Ahmet Hamdi Bozbağ da bulunmaktadır. DPMG İdare Heyetine seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ'ın bu toplantıya katıldığı bilgisine erişilememiştir.³²⁹

8 Kasım 1955'te Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Abdullah İzmen ve Dr. Ali Naci Duyduk Bulancak'ta seçmenlerle temas ettikten sonra Giresun merkez ve diğer ilçelerdeki temaslarına devam etmişlerdir. İleri gazetesine göre bu gezilerde diğer ilçelerde olduğu gibi Bulancak'ta da siyasi hava şöyledir; halk hükümetin icraatından son derece memnun ve Belediye seçimlerinde iktidar partisinin Belediye adaylarına oy vermeyi borç bilmektedir.³³⁰

13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye Seçimleri sonucunda Giresun'da 21 kişiden oluşan Belediye Meclisini 15'i DP ve 6 Bağımsız üye oluşturmuştur. Belediye Meclisi DP'den Ali Saim Bozbağ'ı Belediye Başkanı seçmiştir. İlçelerdeki seçim sonuçlarına göre de Görele, Keşap, Alucra ve Şebinkarahisar ilçelerinde seçimi DP kazanırken, Tirebolu ve Bulancak ilçelerinde bağımsız adaylar kazanmıştır.³³¹

Seçimlerin ardından bir süreden beri Giresun'da bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Dr. Ali Naci Duyduk, Abdullah İzmen, Adnan Tüfekçioğlu ve Mazhar Şener 14 Kasım 1955 akşamı Trabzon vapuru ile Samsun'a gitmişlerdir. Oradan da ertesi gün toplanacak olan mecliste hazır bulunmak

³²⁸ **Karadeniz**, "Mebuslarımız Geliyor", 19 Ekim 1955, Yıl:3, Sayı:462, s.1.

³²⁹ **İleri**, "DP Meclis Grubu Hararetli Bir Toplantı Yaptı", 4 Kasım 1955, Yıl:2, Sayı:592, s.2; **Hamle**, "H. Bozbağ D.P. Meclis Grubu İdare Heyetine Seçildi", 5 Kasım 1955, Yıl:2, Sayı:721, s.1.

³³⁰ **İleri**, "Mebuslarımız Dün Bulancak'ta Seçmenleriyle Temaslarda Bulundular", 9 Kasım 1955, Yıl:2, Sayı:596, s.1.

³³¹ GÜLŞEN, "Giresun'da Yaşam...", s.236- 239.

üzere Ankara'ya geçmişlerdir.³³² 15 Kasım 1955 tarihli Hamle gazetesinde Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Giresun'da kaldığı belirtilmişse de³³³ 16 Kasım 1955 tarihinde TBMM faaliyetlerine katıldığı tespit edilmiştir.³³⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1955 yılı faaliyetleri ile ilgili dönemin Karadeniz Gazetesi yazarlarından Şaban Kerempeli Ersöz 1955 yıllarında kendilerine ait olan Karadeniz gazetesinin DP'ye Giresun da en fazla yüklendiği yıllar olduğundan gazetelerine kâğıt tahsisi yapılmadığını belirtmiştir. O tarihlerde kâğıdı zar zor karaborsadan tedarik ettiklerini hatta karaborsadan da kâğıt bulamaz olduktan sonra gazetenin yayınına son vermeyi düşündükleri sırada olanları şöyle anlatmıştır: “... Bir umut daha vardı: Hamdi Bozbağ. Doğru Ankara'nın yolunu tutup Hamdi Bozbağ'ı buldum, durumu anlattım. Birlikte Sanayi Bakanlığı'na gittik. Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu idi. Kendisi bakana çıkıp gazetemiz için kâğıt tahsisini yaptırdı. O tarihte Karadeniz gazetesinin Giresun ilindeki günlük satışı yedi bini buluyordu. İl çevresinde de kamuoyuna etkili oluyordu. Hamdi Bozbağ'ın: “Karadeniz gazetesi artık bundan sonra bizi desteklesin.” diye bir teklifte bulunmayacağına inanıyordum. Nitekim böyle bir talepte bulunmadı, bana sadece: “Karadeniz gazetesine kâğıt tahsisini benim yaptırdığımı seninle benden başka kimse bilmesin. Yoksa arkadaşlarımdan siteminden kurtulamam.” dedi. İşte Hamdi Bozbağ böylesine olgun bir politikacıydı.”³³⁵

1.4.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1956 Yılındaki Faaliyetleri

Ahmet Hamdi Bozbağ 1956 mart ayının ilk haftası Paris'te gerçekleşen Dünya Havacılık Federasyonu genel toplantısına katılmak üzere gidecek olan Türk Heyeti'ne başkan olarak seçilmiştir.³³⁶ Bu toplantı dönüşü 7 Nisan 1956 tarihli yerel basında

³³² **Gündüz**, “Çalışma Vekili ve Mebuslar Gittiler”, 15 Kasım 1955, Yıl:9, Sayı:1019, s.1.

³³³ **Hamle**, “Çalışma Vekili ve Mebuslar Gittiler”, 15 Kasım 1955, Yıl:2, Sayı:729, s.1.

³³⁴ **TBMMZC**, Devre: 10, Cilt:8, İçtima:2, İkinci İnikat, 16 Kasım 1955, s.40.

³³⁵ **ERSÖZ**, “Örnek Bir Giresunlu”, s.3.

³³⁶ **İleri**, “Dünya Havacılık Konferansı Paris'te Toplanıyor” “Mebuslarımızdan Hamdi Bozbağ Türk Heyeti Reisi Olarak Paris'e Gidiyor”, 28 Şubat 1956, Yıl:2, Sayı:690, s.1.

Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Mazhar Şener'in DP Giresun müfettişleriyle birlikte Giresun'a gelecekleri bilgisi verilmiştir.³³⁷

22 Mayıs 1956'da TBMM NATO grubu meclis kütüphanesinde toplanmış ve idare heyeti seçimi yapılmıştır. Yapılan seçin sonucunda Seyfi Kurtbek, Ahmet Kocabıyıkoglu, İhsan Güleç, Nurettin Alpkartal, Sedat Baran, Ali Çobanoğlu, Ali Ocak, Füzuran Tekil ile birlikte Ahmet Hamdi Bozbağ da idare heyetine seçilmişlerdir. İdare heyetinin aralarında yaptıkları seçim sonucunda Seyfi Kurtbek başkan, Füzuran Tekil genel kâtip, Ahmet Kocabıyıkoglu veznedar seçilirken Ahmet Hamdi Bozbağ da muhasip seçilmiştir.³³⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ milletvekili bulunduğu Giresun'un sorunlarının çözümü için X. dönem TBMM'de diğer Giresun milletvekili arkadaşlarıyla birlikte yoğun uğraşlar vermiştir. 1956 Mayıs ayı TBMM antetli bir belgede elle yazılmış notlardan "Giresun Mebuslarının Ricaları" başlığı altında yer alan istekler ve bu isteklere verilen cevaplar şöyledir:

1- Fiskobirlik'e Ziraat Bankası tarafından verilmesi vaat edilen on milyon liralık kredinin kullanılması. (Ziraat Bankası notu düşülmüş) Bu isteğe Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü olumlu cevap vermiştir.

2- Fiskobirlik'in ithal ettiği otomobil ve kamyon lastiklerinden Karadeniz lastik ihtiyacının karşılanması. (İktisat Vekaleti notu düşülmüş) Bu isteğe İktisat ve Ticaret Vekaleti tarafından verildiği sanılan cevapta Fiskobirlik tarafından ithal edilen lastiklerin Karadeniz bölgesi ihtiyacına tahsis edilmiş olduğu bilgisi verilmiştir.

3- Giresun'daki Tuğla ve Kiremit Fabrikası için lazım olan dövizin (50 000 dolar) temini. (İktisat ve Maliye notu düşülmüş) Bu istek de Ahmet Hamdi Bozbağ'ın uğraşları sonucunda şöyle sonuçlanmıştır. Başbakanın İktisat ve Ticaret Vekiline

³³⁷ **Hamle**, "Mebuslarımız D.P. Müfettişleriyle Geliyor", 7 Nisan 1956, Yıl:3, Sayı:846, s.1. Dr. Ali Naci Duyduk 1956 yılı ocak ayı başında DP Parti Müfettişliğine getirilmiştir. Bkz. YILMAZ, "**Dr. Ali Naci...**", s.105.

³³⁸ **İleri**, "Hamdi Bozbağ Meclis NATO Grubu İdare Heyetine Seçildi", 22 Mayıs 1956, Yıl:2, Sayı:760, s.1.

verdiği emir ile dosya 1 Temmuz 1956'da Ticaret Vekaleti'ne teslim edilmiş ve 11 Temmuz 1956'da bu istek listeye alınmıştır.³³⁹

29 Haziran 1956 tarihli TBMM toplantısında Avrupa Konseyi İstisari Meclisi üyeliği için yapılan seçime 295 milletvekili katılmış ve yapılan olmada Ahmet Hamdi Bozbağ oybirliği ile üyeliğe seçilmiştir.³⁴⁰ Aynı tarihli yerel basında Parlamentolar Birliği Türk Grubu üyesi olan Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalıncı'nın Ticaret Bakanlığına seçilmesi üzerine açık kalan üyeliğe Ahmet Hamdi Bozbağ'ın seçildiği belirtilmiştir.³⁴¹

26 Ağustos 1956 tarihinde Ahmet Hamdi Bozbağ İstimlâk Kanunu münasebetiyle TBMM'de söz almıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın *"Efendim, beşinci maddenin 2. fıkrasında (amme müesseseleri lehine istimlâklerde idare meclisleri ve yoksa salâhiyetli idare uzuvları) deniliyor. Şimdi burada amme müessesesinin bağlı olduğu vekâletçe mi, işin bağlı olduğu vekâletçe mi karar alınır? Bunun tavihini rica ediyorum."* şeklindeki sorusunu Yozgat Milletvekili Muvakkat Encümen Ö. Lütfi Erzurumluoğlu şöyle cevaplamıştır: *"Muhterem arkadaşlar, bazı amme müesseseleri vardır ki, bunlar idare bakımından bir vekâlete, gördüğü iş bakımından diğer bir vekâlete bağlı bulunurlar. Meselâ Etibank yahut Toprak Mahsulleri Ofisi veyahut muhterem arkadaşımın teknik sahasıyla ilgili olarak Etibank herhangi bir yerde meselâ maden sanayiinde hususi şahıslar aleyhine yapacağı istimlâkler de idari bakımdan bağlı bulunduğu İşletmeler Vekâletine değil de gördüğü hizmet bakımından bağlı bulunduğu İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlı olması lâzım gelir. Onun murakabesine tâbidir. Maden Umum Müdürlüğünün dolayısıyla 6134 sayılı Kanunda da bu hususta sarahat vardır, doğrudan doğruya İktisat ve Ticaret Vekâletine bağlıdır. Ancak, yapmış olduğu işin icabı olarak tâbi olduğu vekâlet, İktisat ve Ticaret Vekâletidir."* Bu cevabın ardından kanun kabul edilmiştir. Fakat Ahmet Hamdi Bozbağ *"5. maddede olduğu gibi bu 6. maddenin üçüncü paragrafında da aynı şey var. 'Amme müesseseleri idare meclisleri ve salâhiyetli idare uzuvları kararları*

³³⁹ İsmet ÜZEN, **"Giresun Vilayetine İhtiyaçları İçin Valiler ve Vatandaşlar Tarafından Merkeze Yapılan Müracaatlar"**, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), Ankara 2009, s.137.

³⁴⁰ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:12, İçtima:2, Seksen Üçüncü İnikat, 29 Haziran 1956, s.578.

³⁴¹ **İleri**, "Hamdi Bozbağ Parlamentolar Birliği Türk Grubu Azalığına Seçildi", 29 Haziran 1956, Yıl:2, Sayı:793, s.1.

murakabesine tâbi oldukları vekilin... Kararları murakabesine tâbi oldukları vekilin... 'komisyon tarafından tavzihini rica edecektim.' şeklindeki sorusunu da Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu “...31. maddede muahharen bu meseleye değinilecektir...” diye cevaplamıştır. Devam eden görüşmelerin ardından bu maddede kabul edilmiştir.³⁴²

Ertesi gün söz konusu İstimlâk Kanunu'nun 28. Maddesi ile ilgili tekrar söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir: “*Muhterem arkadaşlar; 28. maddenin ikinci paragrafının sonunda (Nafia Vekâleti ile Devlet Demir ve Karayolları ve Devlet Su İşleri idareleri de aynı sebep ve şartlarla demiryolu hattının veya devlet yolunun veya su tesislerinin her iki cihetinden beşer kilometre mesafe dâhilinde olan ve hakiki veya hükmi hususi şahısların tasarruf ve ruhsatname ile intifaları altında bulunmayan kireç, taş, kum ve maden kömürü ocaklarını hiçbir resim ve ücrete tâbi olmayarak istimal edebilirler) demektedir. Bu beş kilometrelik saha büyük sahadır. Büyük saha diyorum, çünkü Türkiye'deki karayolu ve demiryolunun uzunluğunu hesap edecek olursanız bunların etrafındaki beşer kilometreyi de ilâve ederseniz, bu sahanın ne kadar büyük olduğu meydana çıkar. Bu sahalar dâhilinde ruhsatı alınmamış kireç, taş, kum ve maden ocakları diyor. Maden kömürü ocaklarına el koyarsanız bu, 6309 sayılı Maden Kanunu'na aykırı olur. Sebebi: 6309 sayılı Maden Kanunu'nda (ruhsatname almak) tabiri vardır. Bu madenlere kazma atıp işletmek için bu kanundaki hükümlere dayanılarak 2 bin hektarı mütevaciz olmamak şartı ile ruhsatname alınır. Onun için bu; bizim 2804 sayılı Maden Tetkik Arama Enstitüsü Kanununun 7. maddesinde mevcut olan ve 2805 sayılı Kanunun 5. Maddesinde mevcut olan ve 6309 sayılı Maden Kanunu ile kaldırılmış olan kapatma hükümleri ile aynı oluyor. Yani bu hükmü burada yazılı olduğu gibi kabul edecek olursak bu sahalar ruhsatname almadan namütenahi müddet zarfında kapalı kalacaktır. Onun için bu yeni maden kanunu hükümlerine uygun olarak buradaki, (kireç, taş, kum) kalmak üzere (ve maden kömürü) ibaresi çıkarılmak üzere maddenin kabulünü rica ediyorum. Bu hususta bir de takrir takdim ediyorum.*” demiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ konuşmasının ardından meclis başkanlığına şu takriri sunmuştur: “*Yüksek Reislîğe, Şifahen arz ettiğim veçhile 28. maddenin sonunda zikredilmiş bulunan (ve maden kömürü) ibaresinin yazılmış olması 6309 numaralı Maden Kanunu'na aykırı olduğundan bu ibarenin maddeden*

³⁴² TBMMZC, Devre:10, Cilt:13, İctima:2, Yüz birinci İnikat, 28 Ağustos 1956, s.821-822.

tayyedilmesini arz ve teklif ederim.” Bu takrire komisyon katıldığını belirttikten sonra yapılan oylama ile taktir kabul edilmiştir.³⁴³

TBMM faaliyetlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 20 Eylül 1956’da Hayrettin Erkmen ile birlikte Giresun’a gelmiştir. Giresun ve bütün ilçelerinde yaptıkları inceleme ve temasların ardından Ahmet Hamdi Bozbağ, Hayrettin Erkmen ile birlikte seçilmiş oldukları Avrupa Konseyi çalışmalarına katılmak üzere Strasburg’a gitmiştir.³⁴⁴

Avrupa Konseyi çalışmalarından dönen Ahmet Hamdi Bozbağ, Giresun ve bütün ilçelerinde ziyaretlerde bulunmak üzere Hayrettin Erkmen ve Doğan Köymen ile birlikte 22 Eylül 1956 akşamı Giresun’a gelmiştir. Bu gelişinde ziyaretlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ Dereli yolu yapımı için Ankara’dan gelen mühendislerle Kümbet’e geçmiş ve yol çalışmalarına bizzat katılmıştır. Devlet yolları içine alınan Dereli iç yolunun Giresun’u iç kısımlara bağlaması ve limanı tamamlayıcı bir unsur olması düşünülmüştür.³⁴⁵ Yol çalışmalarının ardından yerel basında Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Doğan Köymen ve Hayrettin Erkmen ile birlikte birkaç güne kadar Şebinkarahisar’a giderek seçmenleriyle temaslarda bulunacakları belirtilmiştir.³⁴⁶

Giresun’daki temaslarının ardından Ankara’ya dönen Ahmet Hamdi Bozbağ Kasım ayı içerisinde Hayrettin Erkmen ile birlikte Avrupa Konseyi toplantılarına Türk delegesi olarak katılmıştır. Burada konseyin birçok toplantısına katılan Ahmet Hamdi Bozbağ 31 Ekim 1956’da konseyin bazı toplantılarına başkanlık etmiş olan Hayrettin Erkmen ise ertesi gün Türkiye’ye dönmüştür.³⁴⁷ Ahmet Hamdi Bozbağ Avrupa Konseyi toplantısından geldiği gün saat: 15.00’de yapılan DPMG toplantısına da katılmıştır. Bu toplantıda yapılan DPMG İdare Heyeti seçiminde Baha Akşit, Ahmet Topaloğlu, Hicri Sezer, Himmet Ölçmen, Kemal Demiralay, Ramiz Eren, Hamdi

³⁴³ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:13, İçtima:2, Yüz ikinci İnkat, 29 Ağustos 1956, s.862-863.

³⁴⁴ **İleri**, “Hayrettin Erkmen ve H. Bozbağ Geliyorlar”, 10 Eylül 1956, Yıl:2, Sayı:852, s.1.

³⁴⁵ **İleri**, “Devlet Yolları İçine Alınan Dereli Yolunda Faaliyete Başlanıyor”, “Hamdi Bozbağ Dereli Yolunda Mühendislerle Beraber Çalışıyor”, 24 Eylül 1956, Yıl:2, Sayı:864, s.1.

³⁴⁶ **Demokrat Şebinkarahisar**, “Mebuslarımızdan Doğan Köymen Bugün Şehrimize Geliyor”, 25 Eylül 1956, Yıl:2 Sayı:118, s.1.

³⁴⁷ **İleri**, “Hamdi Bozbağ Avrupa Konseyinden Avdet Etti”, 1 Kasım 1956, Yıl:2, Sayı:896, s.1.

Sancak, Rifat Ölçten, Halit Zarbun ile birlikte daha önce de heyette üye olan Ahmet Hamdi Bozbağ tekrar seçilmişlerdir.³⁴⁸

Bu süreçte uluslararası düzeyde gelişen Macaristan ve Süveyş olayları sebebiyle Avrupa Konseyi olağanüstü toplantı kararı almıştır. Bu konseye acil katılmak için Türk delegesi olarak Ahmet Hamdi Bozbağ ve Hayrettin Erkmen 14 Kasım 1956'da Strasburg'a gitmiştir.³⁴⁹ Bu toplantıdan dönen Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM'nin 3 Aralık 1956'daki toplantılarına katılarak meclis faaliyetlerine devam etmiştir.³⁵⁰

1.4.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1957 Yılındaki Faaliyetleri

1957 mart ayının ilk haftası TBMM 25 Mart'a kadar tatil yapma kararı almıştır. Bunun üzerine yerel basında hem 9 Mart'ta yapılacak Merkez Kooperatifi kongresinde bulunmak hem de seçmenleriyle görüşmek üzere Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Abdullah İzmen'in Giresun'a geleceği belirtilmiştir.³⁵¹ Yapılan incelemelerde milletvekillerinin Giresun'a geldiği bilgisine ulaşılamamıştır. Fakat 25 Mart'ta yapılan TBMM toplantılarına Ahmet Hamdi Bozbağ katılmıştır.³⁵² TBMM'de faaliyetlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 19 Nisan 1957'deki 294 katılımcının olduğu oturumda oybirliğiyle Avrupa İstişari Konseyine iştirak edecek Türk Parlamento Heyeti arasına seçilmiştir.³⁵³ 29 Nisan'da başlayıp 6 Mayıs'ta sona erecek olan Strasburg toplantılarına Ahmet Hamdi Bozbağ ile katılacak diğer milletvekilleri ise şöyledir: Hayrettin Erkmen, Mehmet Karaosman, Turgut Göle, Basri Aktaş, Turan Güneş, Hamdi Ragıp Atademir, Baki Erdem, Muzaffer Harunoğlu, İsmail Şener.³⁵⁴

8 Mayıs 1957 Çarşamba günü sabahı Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Adnan Tüfekçioğlu, Dr. Ali Naci Duyduk ve Doğan Köymen ile birlikte 12 Mayıs

³⁴⁸ **İleri**, "DP Meclis Grubunun Dün Yaptığı Toplantı", "DP Meclis Grubu İdare Heyetine Tekrar Hamdi Bozbağ da Seçildi", 1 Kasım 1956, Yıl:2, Sayı:896, s.2.

³⁴⁹ **İleri**, "Erkmen ve H. Bozbağ Strasburg'a Gittiler", 14 Kasım 1956, Yıl:3, Sayı:907, s.1.

³⁵⁰ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:15, İçtima:3, On birinci İnkat, 3 Aralık 1956, s.32.

³⁵¹ **Hamle**, "Giresun Mebusları" 2 Mart 1957, Yıl:4 Sayı:1119, s.1; **Gündüz**, "Mebuslarımız Geliyor", 4 Mart 1957, Yıl:10, Sayı:1417, s.1.

³⁵² **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:18, İçtima:3, Ellinci İnkat, 25 Mart 1957, s.32.

³⁵³ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:18, İçtima:3, Altmış birinci İnkat, 19 Nisan 1957, s.230.

³⁵⁴ **İleri**, "Avrupa Konseyi İstişari Toplantılarına Katılacak Türk Parlamento Heyeti Seçildi", 20 Nisan 1957, Yıl:4, Sayı:1040, s.1.

1957’de yapılacak DP İl Kongresi’nde hazır bulunmak üzere vapurla İstanbul’dan Giresun’a gelmiştir.³⁵⁵ Kongre sonrası Ahmet Hamdi Bozbağ, Adnan Tüfekçioğlu ile birlikte 15 Mayıs 1957’de Bulancak halkıyla temaslarda bulunmuştur. Giresun halkıyla temaslarını sürdüren Ahmet Hamdi Bozbağ, Adnan Tüfekçioğlu ve Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte 17 Mayıs 1957’de İstanbul üzerinden Ankara’ya gitmiştir.³⁵⁶ 6 Haziran 1957’de Mazhar Şener Parlamentolar Birliği Türk Grubu İdare Heyeti üyeliğine, Ahmet Hamdi Bozbağ da yeniden murakıplığa seçilmiştir.³⁵⁷

Meclisteki faaliyetlerinin ardından Giresun’a giden Ahmet Hamdi Bozbağ için 13 Temmuz 1957 tarihli yerel basında çıkan Giresun limanı ile ilgili “Limanımızın Her Taşında Emeği Var” başlıklı habere göre; Karadeniz’de kısa bir seyahat yapmakta olan Münakalat (Ulaştırma) Bakanı Arif Demirer’e Ahmet Hamdi Bozbağ tarafından liman hakkında geniş bilgi verilmiştir. Büyük mendireğin 400 metre daha uzatılması ve ikinci mendireğin gazhaneden çıkarılması için hükümet nezdindeki girişimler olumlu bir yola girmiş olduğundan, Münakalat Bakanı da bu konuda işlerin süratle yürümesi için verdiği garanti, Giresun’da derin bir memnurluk uyandırmıştır.³⁵⁸ Liman yerinin seçiminde, Ahmet Hamdi Bozbağ’ın büyük etkisi olmuştur. Gemiler çekeği mevkiinin doğal bir liman olması nedeniyle, buranın genişletilerek liman olarak kullanılması daha uygun olmasına rağmen, şehrin batıya doğru gelişimine olanak sağlamak maksadıyla, limanın şimdiki yerinde yapılması kararı alınmıştır.³⁵⁹

³⁵⁵ İleri, “Gece Mebuslarımız Geldiler”, 8 Mayıs 1957, Yıl:4, Sayı:1052, s.1.

³⁵⁶ İleri, “H. Bozbağ ve Adnan Tüfekçioğlu Dün Bulancak’ta Halkla Temasta Bulundular”, 16 Mayıs 1957, Yıl:4, Sayı:1059, s.1; Karadeniz, “Mebuslarımız Bugün Gidiyor”, 17 Mayıs 1957, Yıl:5, Sayı:933, s.1.

³⁵⁷ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, II, s.300; İleri, “Mazhar Şener ve Hamdi Bozbağ”, 13 Haziran 1957, Yıl:4, Sayı:1083, s.1.

³⁵⁸ İleri, “Hamdi Bozbağ (Limanımızın Her Taşında Emeği Var)”, 13 Temmuz 1957, Yıl:4, Sayı:1105, s.1.

³⁵⁹ ERSÖZ, “Örnek Bir Giresunlu”, s.3; GÜLŞEN, “Giresun’da Yaşam...”, s.144. Giresun Limanı, 27 Ocak 1954 tarihinde 7 436 000 TL bedelle Arı İnşaat şirketine ihale edilmiştir. Daha sonra limanın planında yapılan tadilat ile bu bedel 11 154 000 TL olarak belirlenmiştir. Sözleşmeye göre 1959 Mayıs ayında tamamlanması planlanan Giresun Limanı, açılışı birkaç kez ertelenerek 1959 yılının Eylül ayında hizmete girmiştir. Liman hizmete girdiği dönemde İzmir, İstanbul, Trabzon, Mersin ve Samsun limanlarından sonra ülkenin altıncı büyük ve önemli limanı haline gelmiştir. Bkz. aynı yer, s.146.

Ahmet Hamdi Bozbağ Giresun limanı yapılmadan önce unutmadığı bir anısını şöyle anlatmıştır: *“İlkokul sıralarında okurken yalıdaki evimizin yanında bulunan evlerin bazılarının denizin azgın dalgaları ile yıkıldıklarını o evde oturan komşularımızın ve bizim uykusuz geçirdiğimiz korkulu geceleri hala hatırlarım. Yine aniden kopan fırtınada denizde bulunan balıkçı teknelerinin ve vapura açık denizde fındık yükleyen mavnaların gözlerimiz önünde battıklarını çok iyi hatırlıyorum. Başta memleketimizin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve denizin dalgalarından Giresun’umuzu korumak için liman inşaat işini rahmetli Dr. Ali Naci Duyduk ve diğer milletvekili arkadaşlarımla birlikte bitirinceye kadar adım adım takip ettim.”*³⁶⁰ Liman ile ilgili faaliyetlerinin ardından Giresun’dan ayrılan Ahmet Hamdi Bozbağ 9 Ağustos 1957’de yeniden Giresun’a gelmek için İstanbul’dan hareket etmiştir.³⁶¹

Ahmet Hamdi Bozbağ, Abdullah İzmen, Doğan Köymen ve Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte 20 Ağustos 1957’de Bulancak’a giderek DP İlçe Binasında köylülerle sohbet etmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ köylülere *“Arkadaşlar Ankara’ya vardığımızda sizin fikrinizi bize soracaklar. Seçimlerin öne alınmasını istiyor musunuz?”* diye sormuş ve bunun üzerine köylüler ise *“İstiyoruz”* demişlerdir. Dr. Ali Naci Duyduk’un da konuşmalarının devamında milletvekilleri ve köylülerin sohbetleri devam etmiştir. Bu sohbetin ardından milletvekilleri DP ileri gelenleriyle parti binasında bir süre daha kalarak Giresun’a dönmüşlerdir.³⁶²

22 Ağustos 1957’de Ahmet Hamdi Bozbağ, (Artvin) Hopa’ya gitmiştir.³⁶³ Hopa’ya gidiş sebebi hakkında bilgiye erişilememiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ Hopa dönüşü 2 Eylül’de açılacak olan TBMM çalışmalarına katılmak için 23 Ağustos 1957 akşamı Akdeniz vapuru ile İstanbul’a oradan da Ankara’ya gitmiştir.³⁶⁴ Bu süre zarfında 1958 yılında yapılması gereken Genel Seçimin DP tarafından 27 Ekim 1957’de yapılması önerisini meclise getirilmiş ve 11 Eylül 1957’de seçimlerin erkene

³⁶⁰ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.6.

³⁶¹ İleri, “Mebuslarımız Kümbete Gitti, Hamdi Bozbağ Geliyor”, 9 Ağustos 1957, Yıl:4, Sayı:1128, s.1.

³⁶² Karadeniz, “Milletvekillerimiz Dün Bulancak’ta Köylülere Seçimlerin Erken Yapılmasını İstiyor Musunuz? Diye Sorunca Köylüler Hep Bir Ağızdan İstiyoruz Diye Cevap Verdiler”, 21 Ağustos 1957, Yıl:5, Sayı:1009, s.1.

³⁶³ İleri, “Hamdi Bozbağ Gitti”, 22 Ağustos 1957, Yıl:4, Sayı:1139, s.1.

³⁶⁴ İleri, “Hamdi Bozbağ Gitti”, 24 Ağustos 1957, Yıl:4, Sayı:1141, s.1.

alınması kararlaştırılmıştır.³⁶⁵ Bu kararın ardından bir süre daha Ankara’da kalan Ahmet Hamdi Bozbağ, Hayrettin Erkmen ile birlikte 20 Eylül 1957 Cuma günü havayolu ile Trabzon’a gelmiş ve hava alanında Trabzonlu, Göreleli ve Eynesilli hemşerileri tarafından muhabbet ve sevgiyle karşılanmışlardır. Ahmet Hamdi Bozbağ rıhtımda hazır bulunan vapura yetişmek için hava alanından ayrılmış ve vapur ile Giresun’a gitmiştir.³⁶⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ yaklaşan 1957 seçimleri için seçmenleri ile görüşmek üzere Dr. Ali Naci Duyduk ve Mazhar Şener ile birlikte 2 Ekim 1957’de Piraziz ve Dereli’de iki meydan toplantısına katılarak konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarda DP hükümetlerinin faaliyetlerinden bahsedilirken CHP’nin iddialarına da cevaplar verilmiştir.³⁶⁷ Aynı gün yapılan DP aday yoklamasında 600 civarında oy kullanılmış ve bu yoklama sonucunda mevcut 8 milletvekilinin altısı yeniden aday olmuştur. Yoklamayı kazanan eski milletvekili adayları Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener, Doğan Köymen, Tahsin İnanc ve yoklamada en yüksek oyu alan Hayrettin Erkmen olmuştur. DP’nin yeni milletvekili adayları ise Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Sadık Altıncan ve Şebinkarahisar Hükümet Tabibi Mustafa Hemiş olmuştur.³⁶⁸

Adaylıkları kesinleştikten sonra Ahmet Hamdi Bozbağ, Hayrettin Erkmen ile birlikte birkaç gün sonra dönmek üzere 4 Ekim 1957’de Ankara’ya hareket etmişlerdir.³⁶⁹ Ankara’dan dönen Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Mazhar Şener ile birlikte 10 Ekim 1957’de Piraziz pazarında halka hitaben birer konuşma yapmışlardır.³⁷⁰

Seçim çalışmaları kapsamında 22 Ekim 1957’de Şebinkarahisar’da sırasıyla CHP, DP, CMP ve MP birer miting yapmışlardır. DP mitinginde Dr. Ali Naci Duyduk,

³⁶⁵ **TBMMZC**, Devre:10, Cilt:20, İçtima:3, Doksan birinci İnikat, 11 Eylül 1957, s.735-750; GÜLŞEN, “Giresun’da Yaşam...”, s.239.

³⁶⁶ **Işık**, “Hayrettin Erkmen ve Hamdi Bozbağ Trabzon Hava Alanında Karşılandı”, 26 Eylül 1957, Sayı:2240, s.1.

³⁶⁷ **İleri**, “Dün Piraziz Müstesna Bir Gün Yaşadı, Muazzam Bir Kalabalık DP Hatiplerini 1.5 Saat Yağmur Altında Dinledi”, 3 Ekim 1957, Yıl:4, Sayı:1175, s.2.

³⁶⁸ **Karadeniz**, “Demokrat P. Giresun Adayları Dün Seçildi”, 3 Ekim 1957, Yıl:5, Sayı:1046, s.1.

³⁶⁹ **Hamle**, “Hayrettin Erkmen ve Hamdi Bozbağ Ankara’ya Gittiler”, 4 Ekim 1957, Yıl:5, Sayı:1295, s.1.

³⁷⁰ **Karadeniz**, “Şemsiyeli Propaganda”, 11 Ekim 1957, Yıl:5, Sayı:1053, s.1.

Sadık Altıncan, Tahsin İnanç ve Mazhar Şener'in konuşmalarının ardından halka hitap eden Ahmet Hamdi Bozbağ ise yapılan eserlerden bahsederek bazı rakamlar vermiştir. Ardından Hayrettin Erkmen de konuşmasını yapmıştır.³⁷¹ Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1957 yılına ait diğer faaliyetlerine bir sonraki başlıkta değinilecektir.

1.5. 1957 Seçimleri ve Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM XI. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

1957 Genel Seçim çalışmalarına 12 Ekim'de Erzurum'dan başlayan Başbakan Adnan Menderes'in seçim gezileri Kars, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Elâzığ, Kayseri, İzmir, Manisa, İstanbul, Ankara ve 22 Ekim'de Adana ile son bulmuştur.³⁷²

1.5.1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri

27 Ekim 1957 seçimlerinde Giresun parti aday listeleri şöyle belirlenmiştir:

- DP; Hayrettin Erkmen, Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Tahsin İnanç, Doğan Köymen, Ali Naci Duyduk, Sadık Altıncan ve Mustafa Hemiş'i,
- CHP; Galip Kenan Zaimoğlu, Selahattin Güvenç, Yusuf Ziya Bayburtluoğlu, Ahmet Tirali, Yusuf Naipoğlu, Hasan Sütlaç, Orhan Bulutlu ve Hasan Gürel'i,
- CMP; Mehmet Rıza Kuğu, Sabahattin Orhan, Ali Cüceoğlu, Cevdet Kızıloğlu, Rauf Tirali, Fahri Çakır ve Emin Eğin'i,
- HP; Arif Hikmet Pamukoğlu, Ragıp Karaosmanoğlu, Burhanettin Erilken, Azmi Köksal, Bünyamin Karaca, Refik İnanç, Hasan Uzun ve Necdet Hayaloğlu'nu, aday göstermiştir.³⁷³

³⁷¹ **Karadeniz**, "Dün Giresun Siyasi Günlerinden Birini Yaşadı, Dört Parti Dün Şehrimizde Birer Miting Yaptılar" 22 Ekim 1957, Yıl:5, Sayı:1062, s.1.

³⁷² DEMİR, **Adnan Menderes...**, s.328.

³⁷³ GÜLŞEN, "**Giresun'da Yaşam...**", s.241.

Tablo 6: 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları³⁷⁴

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	4 497 811	48.6	424
CHP	3 825 267	41.4	178
CMP	604 087	6.5	4
HP	321 471	3.5	4
BAĞIMSIZ	1 850	-	-
VP	463	-	-
TOPLAM	9 250 949	100.0	610

Verilere göre 27 Ekim 1957 seçimlerine DP, CHP, CMP, Hürriyet Partisi (HP) ile Vatan Partisi (VP) ve bağımsızlar katılmışlardır. Seçim sonucunda seçmenlerden 9 250 949 seçmen oy kullanmıştır. DP, oyların %48.6'sını alarak 424; CHP %41.4'ünü alarak 178; CMP oyların %6.5'ini alarak 4; HP ise oyların %3.5'sini alarak 4 milletvekili çıkarmıştır. Böylelikle 610 milletvekilinin parlamentodaki dağılımı gerçekleşmiştir.

Seçim sonucunda 67 ilin 44'ünde DP, 19'unda CHP, Burdur'da HP, Kırşehir'de ise CMP milletvekili çıkarmıştır.³⁷⁵ 1957 yılı milletvekili genel seçimlerinde Giresun seçim bölgesinde partilerin aldıkları oy ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 7: 27 Ekim 1957 Giresun İli Milletvekili Seçimi Sonuçları³⁷⁶

Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	55 645	43.9	8
CHP	53 854	42.5	-
CMP	12 548	9.9	-
HP	4 594	3.6	-

³⁷⁴ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri...*, s.25.

³⁷⁵ **Gündüz**, “DP Tekrar İktidarı Kazandı”, 28 Ekim 1957, Yıl:10, Sayı:1612, s.1.

³⁷⁶ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri...*, s.53.

27 Ekim 1957 seçimlerinde Ahmet Hamdi Bozbağ 55 689,³⁷⁷ Sadık Altıncan 55 892, Ali Naci Duyduk 55 493, Hayrettin Erkmen 56 004, Mustafa Hemiş 55 467, Tahsin İnanç 55 542, Doğan Köymen 55 425 ve Mazhar Şener 55 761 oy alarak DP'nin listesinden TBMM XI. Dönem Giresun Milletvekili olarak seçilmiştir.³⁷⁸

1.5.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM XI. Dönem Milletvekilliği Faaliyetleri

Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM XI. Dönem milletvekilliği süresince Hariciye Encümeninde görev almıştır.³⁷⁹ Meclis oylamalarında 215 kabul oyu kullanmıştır ve 82 oylamaya katılmamıştır. 5 kanun teklifinde imzası bulunmaktadır. Ayrıca Hariciye Encümeni üyesi olarak 44 mazbatada imzası bulunmaktadır.³⁸⁰

27 Ekim 1957 seçimlerinde üçüncü kez milletvekili seçilen Ahmet Hamdi Bozbağ diğer Giresunlu Milletvekilleri ile seçimden sonra Ankara'ya gitmişler ve 1 Kasım 1957 tarihli TBMM oturumunda milletvekilliği yeminlerini gerçekleştirmişlerdir.³⁸¹ Beşinci kabinesini kurmak için hazırlıklara başlayan Başbakan Adnan Menderes³⁸² kabinesini 25 Kasım 1957'de belirlemiş ve oluşturulan yeni kabinde Hayrettin Erkmen Ticaret Bakanı olmuştur.³⁸³ Bu kabineye 4 Aralık 1957'de yapılan güven oylamasında güvenoyu veren Ahmet Hamdi Bozbağ³⁸⁴ 8 Kasım 1957'de toplanan ve Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen'in de Grup başkanı seçildiği DPMG toplantısında yeniden idare heyetine seçilmiştir.³⁸⁵

³⁷⁷ Zühtü ARSLAN, **Türk Parlamento Tarihi, (TBMM XI. Dönem 1957-1960), C.III**, Ankara 2013, s.418.

³⁷⁸ **TBMM Albümü (1920-2010)...**, II, s.715-716; Işık, "Valilikten", 31 Ekim 1957, Sayı:2263, s.1.

³⁷⁹ ARSLAN, **Türk Parlamento Tarihi...**, III, s.418.

³⁸⁰ **TBMMZC**, Devre:11 (Bu tasnif TBMM 11. Devre Zabıt Ceridelerinin tamamı taranarak elde edilmiştir.)

³⁸¹ **TBMMZC**, Devre:11, Cilt:1, İçtima:1, Birinci İnkat, 1 Kasım 1957, s.3-4.

³⁸² **Karadeniz**, "Beşinci Menderes Kabinesi Çarşamba Günü İlân Edilecek, 18 Kasım 1957, Yıl:5, Sayı:1083, s.1.

³⁸³ **Karadeniz**, "Menderes Bugün Beşinci Hükümeti İlân Edecek", "Yeni Vekiller Kim Olacak", 25 Kasım 1957, Yıl:5, Sayı:1089, s.1.

³⁸⁴ **TBMMZC**, Devre:11, Cilt:1, İçtima:1, Onuncu İnkat, 4 Aralık 1957, s.121.

³⁸⁵ **İleri**, "D. Parti Meclis Grubu Bugün Toplandı", "H. Erkmen Grup Başkanlığına Seçildi", "DP Grup Başkan vekilliklerine Baha Akşit ve Abidin Potuoğlu seçildiler, Hamdi Bozbağ Yine Grup İdare Heyetinde", 8 Kasım 1957, Yıl:4, Sayı:1203, s.1.

20 Aralık 1957 tarihli TBMM oturumunda Ahmet Hamdi Bozbağ, Zonguldak Mebusu Cemal Zühtü Aysan ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 32. maddesinin (e) bendi ile son üç fıkrasının değiştirilmesi ve aynı kanuna bir muvakkat madde eklenmesi hakkında kanun teklifi vermişlerdir. Bu kanun teklifi Maliye ve Bütçe encümenlerine sevk edilmiştir.³⁸⁶

1.5.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1958 Yılındaki Faaliyetleri

1958 yılına gelindiğinde kaynaklardan edinilen bilgilere göre Ahmet Hamdi Bozbağ'ın DP içinde yaşanan görüş ayrılıkları sonucu ortaya çıkan muhalif milletvekillerinin oluşturduğu “Yaylacılar” grubunda yer aldığı görülmektedir. DP içinde muhalif milletvekillerine yaylacı denmesi 1957 seçimlerinden sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu grubu ayırt eden sadece parti yönetimine muhalefet etmeleri olmuştur. Homojen bir gruplaşma olmamıştır. Bir milletvekili bir oturumda ya da belirli bir süre yaylacı olmuş başka bir zaman da “ovada” olmuştur.³⁸⁷ DP içindeki görüş ayrılıkları aynı zamanda Giresun milletvekillerine de yansımıştır. Giresun milletvekillerinden Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmén, Tahsin İnanc, Doğan Köymen ve Sadık Altıncan Başbakan Adnan Menderes cephesinde yer alırken Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Dr. Ali Naci Duyduk ve Mustafa Hemiş ise yaylacı olarak adlandırılan grup içinde yer almıştır.³⁸⁸

³⁸⁶ **TBMMZC**, Devre: 11, Cilt:1, İctima:1, On yedinci İnikat, 20 Aralık 1957, s.187.

³⁸⁷ Haydar TEMÜR, **Demokrat Parti’de Parti İçi Muhalefet (1946-1960)**, İstanbul 2022, s.432. Yaylacıları Samet Ağaoğlu şöyle anlatıyor; “Yayla” kelimesini parlamento edebiyatımıza biz demokratlar sokmuştur. Galiba o da Sıtkı Yırcalı’nın buluşudur. Meclis salonu arkaya doğru biraz yükselerek yapılmıştır. Başka memleketlerde salonun bu kısmına ‘plato-yayla’ denilir. Yırcalı Fransız İnkılabı’nın meşhur konvansiyonunda, bu yerde oturanlara ‘Montanyar-Dağlılar’ ismini de hatırlatan ‘Yayla-Yaylacılar’ kelimeleri ile Grup içindeki muhalefete artık unutulmayacak ve meclisteki parti guruplarının, idarecilere karşı gelen mensuplarına her zaman takılacak adı kolaylıkla bulmuştur. Sıtkı’yı kâh salonun en düz yeri olan hükümet sıralarında, kâh yaylanın en gerisinde oturur görmeye de herkes çabucak alışmıştır. Bkz. Samet AĞAOĞLU, **Arkadaşım Menderes (İpin Gölgesindeki Günler)**, İstanbul 2011, s.109.

³⁸⁸ **Karadeniz**, “D.P. İçindeki İhtilaf Büyüme İstidadında. D.P. İlçe Kurulunu Fesih Kararı Tasdik Edildi”, 20 Ekim 1958, Yıl:6, Sayı:1360, s.1.

TBMM faaliyetlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 12 Mart 1958'de Giresun'a gelmiş³⁸⁹ ve bir süre burada kaldıktan sonra Ankara'ya giderek TBMM'nin 24 Mart 1958'de yapılan çalışmalarına katılmıştır.³⁹⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ, 14 Nisan 1958 tarihli TBMM oturumunda Avrupa Konseyi İstişari Asamblesinin 28 Nisan 1958 tarihinde yapacağı 10. devre toplantısına katılacak heyete seçilmiştir.³⁹¹

Ahmet Hamdi Bozbağ 1958 senesi Nisan ayında, Grup İdare Heyeti üyeleri olarak kamuoyunun tutmadığı vekillerin kabineden uzaklaştırılmaları ve haklarında yolsuzluk iddiaları bulunan bazı müsteşar ve genel müdürlerin vazifelerinden alınmaları için Başbakan Adnan Menderes'e teklif sunduklarını belirtmiştir. Aynı konuda kendisini ve Grup İdare Heyetindeki bazı arkadaşlarını, Başbakan namına, Atıf Benderlioğlu, Tevfik İleri ve Muzaffer Kurbanoglu'nun dinleyip ve not aldıklarını söylemiştir. Ayrıca bu girişimleri sonucunda Vekillerden Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu istifa etmiş; genel müdürlerden Baha Tekant (Şeker Ş. Um. Md.), Cahit Akyar (P.T.T. Um. Md.), Zeki Davutoğlu (Fiskobirlik Um. Md.) ve Safa Yalçuk (D.D.Y. Um. Md.) görevden alınmış ise de Safa Yalçuk daha sonra görevine iade edilmiştir.³⁹²

Ahmet Hamdi Bozbağ DP Grup idare heyeti üyesi olmasına rağmen gruba sorular sormaktan ve icabında Başbakan Adnan Menderes'le açıkça ve katiyetle çatışmaktan geri kalmadığını söylemiştir.³⁹³ 8 Mayıs 1958 tarihli Demokrat Parti Grup toplantısına katılan Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener ve Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte eski Fisko Birlik Genel Müdürü zamanında Birlikçe yapılan fındık satışları konusunda verdikleri taktir hakkında konuşmalar yapmışlardır. Mazhar Şener ve Dr. Ali Naci Duyduk'un ardından konuşan Ahmet Hamdi Bozbağ, "...Sayın

³⁸⁹ İleri, "Hamdi Bozbağ Dün Geldi", 13 Mart 1958, Yıl:5, Sayı:1311, s.1.

³⁹⁰ TBMMZC, Devre:11, Cilt:3, İctima:1, Ellinci İnikat, 24 Mart 1958, s.67.

³⁹¹ TBMMZC, Devre:11, Cilt:3, İctima:1, Elli dokuzuncu İnikat, 14 Nisan 1958, s.162. (Heyete seçilen milletvekilleri; Mehmet Karasan, Baki Erden, Ahmet Tokuş, İsmail Şener, Halim Alyot, Hamdi Bozbağ, Basri Aktas, Hamdi Ragıp Atademir, Bülent Ecevit, Kasım Gülek). İleri, "Meclisin Dünkü Toplantısında Avrupa Konseyine Katılacak Milletvekillerinin Seçimi Yapıldı", 14 Nisan 1958, Yıl:5, Sayı:1333, s.1.

³⁹² CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

³⁹³ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

Başvekilimizin 1950'den 1957'nin ortalarına kadar Hükümet olarak bizzat Karadeniz'in fındık ve gıda maddelerine verdiği ehemmiyetten dolayı bir mebus olarak şükranla yad etmeye mecburum. Ama son alınan kararlar bizi seçimde vurmuştur. O kadar vurmuştur ki birçok arkadaşlar neden bu hale düştünüz diye bize sormuşlardır. Bu fındık politikası bizi müşkül duruma düşürmüştür. Çürük zeytinin fiyatı şu kadarken biz fındığı neden bu fiyata satalım demişlerdir...” diyerek son dönem uyguladıkları fındık politikalarını eleştirmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ devam eden konuşmalarının ardından sinirlenen Başbakan Adnan Menderes'e *“İnandığım şeyi söylemeye mecburum... Bunu dinlemeye her mebus arkadaş gibi mecbursunuz.”* diyerek cevap vermiştir.³⁹⁴ Ahmet Hamdi Bozbağ bu konuşmalarına istinaden DP'de bir dikta rejiminin olmadığını, eğer olsaydı kendisi gibi bir milletvekilinin DP'de barınmasına imkân olmadığını söylemiştir.³⁹⁵

Yukarıda bahsi geçen taktir 7 Haziran 1958 tarihli yerel basında çıkan bir habere konu olmuştur. Habere göre Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener ve Dr. Ali Naci Duyduk tarafından eski Birlik Genel Müdürü zamanında Birlikçe yapılan fındık satışları konusunda bir taktir verildiği belirtilmiştir. Ayrıca fındığın geçen yıl ne türlü bir satış macerası geçirmiş olduğunun aydınlanmasını sağlayacak olan taktirin bütün Karadeniz Bölgesinde merakla takip edildiği de belirtilmiştir.³⁹⁶

Avrupa Konseyi İstişari Asamblesi heyeti üyesi olan Ahmet Hamdi Bozbağ 11 Haziran 1958'de Avrupa Konseyi'nin bu defa Berlin'de yapacağı toplantılarda hazır bulunmak üzere diğer heyet üyeleriyle birlikte Almanya'ya gitmiştir.³⁹⁷

Almanya dönüşü TBMM faaliyetlerine devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ Ankara'da iken bir yemek esnasında Başbakan Adnan Menderes'in fındık konusunda tüccar ve üreticiyi memnun edeceğini kendisine söylediğini belirtmiştir.³⁹⁸

6 Ağustos 1958'de Giresun'a gelişinden bahseden yerel basında Ahmet Hamdi Bozbağ'ın fındık fiyatlarının artması için canla başla çalıştığından böylece Karadeniz

³⁹⁴ DPGT, 8 Mayıs 1958, s.63-139.

³⁹⁵ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

³⁹⁶ İleri, “Üç Milletvekilimizin Fındık Satışlarına Dair Soru Taktiri”, 7 Haziran 1958, Yıl:5, Sayı:1383, s.1.

³⁹⁷ Gündüz, “Hamdi Bozbağ Almanya'ya Gitti”, 11 Haziran 1958, Yıl:11, Sayı:1801, s.1.

³⁹⁸ Hamle, “H. Bozbağ Geldi ve Ankara'ya Döndü”, 7 Ağustos 1958, Yıl:6, Sayı:1549, s.1.

halkının yüzünün gülmesine sebep olduğundan bahsedilmiştir.³⁹⁹ Bu gelişinde yine fındık fiyatları konusunda yerel basına bilgi veren Ahmet Hamdi Bozbağ bu konuda hükümet nezdinde sarf edilen gayretleri anlatmış, fındık ihracından elde edilecek beher (her bir) dolara ayrıca 280 kuruş pirim verilmesi kararının, ihracatı pirim yoluyla öteden beri kolaylaştıran incir, üzüm gibi maddelerle fındığın aynı muameleye tabi tutulduğunun bir ifadesi olduğunu belirtmiş ve bunun bölge için hayırlı bir keyfiyet olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ahmet Hamdi Bozbağ fındık fiyatlarının 210 kuruşun üstünde olacağı konusunda ümitli olduğunu da sözlerine ilave etmiştir. Giresun’da bir gün kalan Ahmet Hamdi Bozbağ DPMG toplantısına katılmak üzere 7 Ağustos 1958’de Ankara’ya dönmüştür.⁴⁰⁰

TBMM’nin tatil edilmesi sebebiyle 3 Eylül 1958’de Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Giresun’a dönmüş ve DP İl, İlçe ve Bucak Teşkilatı mensuplarıyla partililer tarafından karşılanmıştır.⁴⁰¹

Bu süreçte Giresun DP il teşkilatında daha önce de bahsedilen görüş ayrılıkları artmıştır. 20 Ekim 1958’de DP muvakkat il kurulu Ahmet Hamdi Bozbağ taraftarı olarak telakki edilen merkez ilçe kurulunu feshetmiştir. Bu fesih kararı da DP genel merkezi tarafından onaylamıştır.⁴⁰²

1958 Ekim ve Kasım aylarında Meclis Başkanlığı ve Meclis Grubu İdare Heyeti seçimleri yapılırken DPMG’de hükümetin ve parti genel merkezinin “yaylacılar” ile mücadelesi görülmüştür. Yaylacılar, Refik Koraltan’a karşı eski Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’i aday göstermeyi düşünmüşlerdir. Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Şemi Ergin’i vazgeçirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuş fakat Cumhurbaşkanı’nın Samet Ağaoğlu aracılığı ile yaptığı girişim sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Adnan Menderes bizzat harekete geçmiş ve Şemi Ergin ile görüşerek adaylıktan çekilmesini sağlamıştır. Ancak DPMG Meclis Başkanı adayının belirleneceği 31 Ekim’de Şemi Ergin’in adaylıktan

³⁹⁹ **Karadeniz**, “Hamdi Bozbağ Bugün Giresun’da”, 6 Ağustos 1958, Yıl:6, Sayı:1296, s.1.

⁴⁰⁰ **İleri**, “Hamdi Bozbağ Dedi Ki: Hükümetin Fındık Fiyatlarını 210 Kuruşun Üstünde Tutacağından Ümitliyiz”, 7 Ağustos 1958, Yıl:5, Sayı:1431, s.1.

⁴⁰¹ **İleri**, “Hamdi Bozbağ Geldi”, 4 Eylül 1958, Yıl:5, Sayı:1451, s.1; **Hamle**, “Duyduk ve Bozbağ Geldiler”, 4 Eylül 1958, Yıl:6, Sayı:1572, s.1.

⁴⁰² **Karadeniz**, “D.P. İçindeki İhtilaf Büyüme İstidadında. D.P. İlçe Kurulunu Fesih Kararı Tasdik Edildi”, 20 Ekim 1958, Yıl:6, Sayı:1360, s.1.

çekilmediği anlaşılmıştır. DP milletvekillerinin çoğunluğu Refik Koraltan'ın artık Meclis Başkanı olmasını istememiş ancak Refik Koraltan, Adnan Menderes'in adayı olduğu için Koraltan'a karşı çıkmak Menderes'e karşı çıkmak anlamına geleceğinden Milletvekilleri bunun sonuçlarından çekinmiş ve DP içindeki muhalifler seçimlerin gizli oyla yapılmasını talep etmişlerdir.⁴⁰³ Bu seçimde kendisi de yaylacılar arasında olan Ahmet Hamdi Bozbağ Şemi Ergin'i desteklemiştir⁴⁰⁴ fakat seçimde Refik Koraltan 175 oy alırken Şemi Ergin 158 oy almış ve Meclis Başkanı yeniden Koraltan seçilmiştir. Meclis Başkanlığı, başkanvekillikleri, idare amirlikleri ve kâtiplikleri için Genel Merkez'in önerdiği isimler aday seçilmiştir. Sadece yaylacıların desteklediği Mahmut Goloğlu, Genel Merkez'in desteklediği Hamdi Sancar'ı geride bırakarak DP Grubu'nun üç Meclis Başkanvekili adayından biri olmayı başarmıştır. Meclis Grubu Başkanvekilliklerini Genel Merkez'in desteklediği Mazlum Kayalar ve Baha Akşit kazanmıştır. Ancak seçilmelerine yetmese de yaylacıların desteklediği Mazhar Şener'in 155, İlhan Sipahioğlu'nun ise 143 oy alması DP içindeki muhalefetin boyutunun ifadesi olmuştur.⁴⁰⁵

13 Kasım 1958'de DPMG İdare Heyeti seçimleri yapılmıştır.⁴⁰⁶ Seçilen 11 kişi arasında “*Yaylacılar*” grubunun adayı olarak Kemal Demiralay, Hüseyin Bayrı, Süleyman Nasuhioğlu ile Ahmet Hamdi Bozbağ da yer alarak yönetim kuruluna girebilmişlerdir.⁴⁰⁷

1.5.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1959 Yılındaki Faaliyetleri

12 Ocak 1959'da Avrupa Konseyi müzakerelerine Türk delegesi olarak katılmak için Strazburg'a giden Ahmet Hamdi Bozbağ⁴⁰⁸ buradan döndükten sonra 18 Şubat 1959 tarihli TBMM oturumunda çalışmalara katılmıştır.⁴⁰⁹ Daha sonra Ahmet

⁴⁰³ TEMÜR, *Parti İçi Muhalefet...*, s.432-433.

⁴⁰⁴ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴⁰⁵ TEMÜR, *Parti İçi Muhalefet...*, s.433.

⁴⁰⁶ AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.233.

⁴⁰⁷ *Dünya*, “Mutediller Az Bir Farkla Kaybettiler, DPG İdare Heyetine İki Mutedil Aday Girdi”, 14 Kasım 1958, Yıl:7, Sayı:2299, s.1, 3; *Vatan*, “DP Grubu Dün Toplandı Yaylacılar Az Farkla Kaybettiler”, 4 Kasım 1958, s.1, 3; TEMÜR, *Parti İçi Muhalefet...*, s.433-434.

⁴⁰⁸ *Karadeniz*, “Hamdi Bozbağ Avrupa Konseyi'ne Gitti”, 13 Ocak 1959, Yıl:7, Sayı:1433, s.1.

⁴⁰⁹ TBMMZC, Devre:11, Cilt:7, İçtima:2, Otuz dokuzuncu İnikat, 18 Şubat 1959, s.258.

Hamdi Bozbağ, 3 Nisan 1959 tarihli TBMM oturumunda Avrupa Konseyi İstişari Asamblesinin 20 Nisan 1959 tarihinde yapacağı 11. devre toplantısına katılacak heyete seçilmiştir.⁴¹⁰

30 Mayıs 1959 tarihli yerel basında verilen bir habere göre Ahmet Hamdi Bozbağ ve Adana CHP Milletvekili Turgut Yegena'nın 2 ay süre ile eyalet idare teşkilatı hakkında incelemeler yapmak üzere Amerika'ya gideceği belirtilmiştir.⁴¹¹

3 Haziran 1959'da toplanması kararlaştırılan DP İl Kongresi'ne yaylacı grubunda yer alan Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk, Mazhar Şener ve Mustafa Hemiş⁴¹² İl Kuruluna geçici olarak seçilen heyetin daha önce bazı ilçe yönetimlerini fesih etmesi sebebiyle katılmamışlardır. Yaylacı grubu ise feshedilen ilçe yönetimlerinin eski delegelerinin İl Kongresi'ne katılmasını istemişlerdir. Fakat muhalif grubun karşısında yer alan Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen ise Ahmet Hamdi Bozbağ, Dr. Ali Naci Duyduk ve Mazhar Şener ile anlaşmak taraftarı olmamıştır. Bu şekilde kongreye gelmek Bozbağ, Şener ve Duyduk için (grupları adına) peşinen mağlubiyeti kabul etmek olacağı için Ahmet Hamdi Bozbağ ve arkadaşları il kongresine katılmamışlar, katılmadıkları için de protesto edilmişlerdir.⁴¹³

Kongreye katılmayan Ahmet Hamdi Bozbağ bir süre sonra Giresun'a gelmiş ve 8 Temmuz 1959'da tekrar Ankara'ya dönmüştür. Buradan da daha önce belirttiğimiz gibi Amerikan hükümetinin daveti üzerine iki ay bir dizi incelemelerde bulunmak üzere Amerika'ya gitmiştir.⁴¹⁴ Bu seyahatinde özellikle fındık mevzuu üzerinde duran Ahmet Hamdi Bozbağ'dan Amerikan gazeteleri övgüyle

⁴¹⁰ **TBMMZC**, Devre:11, Cilt:8, İçtima:2, Elli altıncı İnikat, 3 Nisan 1959, s.290. (Heyete seçilen milletvekilleri; Baki Erden, Hamdi Bozbağ, Kasım Küfrevi, Nazlı Tılabar, İsmail Şener, Halim Alyot, Hamdi Ragıp Atademir, Basri Aktaş, Halil Gürün, Fethi Ülkü, Bülent Ecevit, Kasım Gülek olmuştur. Fakat bu heyet seçimi ardından Fethi Ülkü ve Halil Gürün heyete katılamayacaklarını bildirmişlerdir). **İleri**, "B. Millet Meclisi'nde Enteresan Hadiseler Cereyan Etti", 6 Nisan 1959, Yıl:5, Sayı:1637, s.1.

⁴¹¹ **Karadeniz**, "2 Mebus Amerika'ya Çağırıldı", 30 Mayıs 1959, Yıl:7, Sayı:1548, s.1.

⁴¹² **Karadeniz**, "DP İl Kongresi Yarın Toplanıyor. Mazhar Şener, Hamdi Bozbağ, Dr. Duyduk Kongrede Bulunmayacaklar", 2 Haziran 1959, Yıl:7, Sayı:1550, s.1.

⁴¹³ **Karadeniz**, "D.P. İçindeki Gruplaşma. Dört Milletvekilinin Tutumu D. Parti Genel Merkezini Zor Durumda Bıraktı", 22 Haziran 1959, Yıl:7, Sayı:1563, s.1.

⁴¹⁴ **İleri**, "Mebuslarımız Gitti", 10 Temmuz 1959, Yıl:5, Sayı:1711, s.1.

bahsetmiştir.⁴¹⁵ Ahmet Hamdi Bozbağ Amerika fındık bölgesini gezerek bu konuda görüp düşündüklerini ilgi çekici bir mektupla Giresun'a bildirmiştir. Mektup aynen şöyledir: *“Kardeşim Kerem Pelioglu, Amerika hükümetinin iki ay davetlisi olarak Amerika'daki inceleme seyahatine devam ederken, programıma dâhil ettirdiğim Amerika'nın fındık yetiştiren bölgelerini de ziyaret ettim. Bir hafta kadar fındık bölgelerinde incelemeler yaptıktan sonra şimdi San Francisco yolu ile California'nın Los Angeles şehrine gelmiş bulunuyorum, buradan Denver (Colorado), Dallas (Texas) yolu ile Amerika içindeki incelemelerime devam edeceğim. Amerika'da fındık mahsulü Oregon ve Washington eyaletlerinin bazı muntikalarında yetiştirilmektedir. Fındık yetiştirilen yerlerde iklim şartları Giresun'umuzun iklim şartlarına çok benzemektedir. Bu mektubumla size gönderdiğim resimde de görüldüğü üzere, bizim bahçelerimizdeki her bir fındık ocağı yerine tek bir fındık ağacı dikilmiştir. Her bir fındık ağacının gövde kalınlığı resimde görüldüğü gibi, bizdeki elma ağaçlarının gövde kalınlığı kadardır. Her ağaç arasındaki mesafe takriben 6 metredir. İyi mahsul olduğu senelerde bir ağaç 15 ila 20 kilo kabuklu fındık vermektedir.*

Amerikalı fındık üreticileri, fındık bahçelerinin altındaki otları kazıp temizleme ve yere düşürdükleri fındıkları toplama işini makinalarla yaptıkları için, her yerde fındık bahçelerini traktör çalışabilecek arazi üzerine dikmişlerdir. Burada çok pahalı olan amele yevmiyesinden kurtulmak için, fındık ağaçlarının silkeleme işini dahi makinalarla yapıyorlar. Amerika'da fındık her senenin ekim ayının ilk haftası ile ikinci haftasının sonuna kadar toplanmaktadır. Amerika'daki fındık bahçelerinin takriben %90'ı Oregon eyaletinde, %10 kadarı da Washington eyaletinde yetiştirilmiştir. Washington eyaletinin güneyinde bulunan Oregon eyaletinde fındık kuzeydeki bölgeden bir ila iki hafta erken toplanmaktadır. Bu sene Amerika'da fındık mahsulü vasatın üstünde, iyi görünüyor. Geçen hafta Oregon eyaletinin merkez şehri olan Portland'da fındık üreticilerinin yaptıkları toplantıda bu seneki mahsul 10 190 ton kabuklu fındık olarak tahmin edilmektedir. Bu miktarın 9 800 tonu Oregon Eyaletinden, 390 tonu da Washington Eyaletinden elde edileceği hesap edilmiştir.

Esas itibariyle bu iki eyalette 'Barcelona ve Dochilly' ismini verdikleri iki tip fındık yetiştirilmektedir. Bu fındıkların %85'i Barcelona tipinde %15 kadarı da Dochilly tipinde olan fındıklardır. Dochilly tipinde olan fındıkların büyük kısmı

⁴¹⁵ Hamle, “Hamdi Bozbağ'ın Amerika'daki Tetkikleri”, 21 Ağustos 1959, s.1.

Washington eyaletinin Chebalis Kasabası civarında yetişmektedir. Her iki tip fındıkları da bizim fındıklarımıza nazaran daha iri, kalın kabuklu ve daha yağsızdır. İç randımanları %37 ile %43 arasında değişmektedir.

Bizde olduğu gibi burada da fındık üreticileri bazı seneler tozlanmanın zamanında olmayışından fazla sisin veya soğğun mahsullerini kavurduğundan ve fındıklarını delen böceklerden şikâyetçiler. Ayrıca, burada beni en çok hayrete düşüren taraf şu oldu: Dünyanın en zengin memleketi olan ve işçisinin dahi en yüksek yevmiyeyi aldığı bu memlekette fındık üreticileri bana ürünlerinden ellerine fazla para geçmediğinden ve borçlu olduklarından bahsetmeleri oldu. Ben de kendilerine bu durumu merkezi hükümetleri olan Washington DC'ye dönünce senatörlerine anlatacağımı şaka tarzında söyledim. Ve ayrıca bizde de fındık üreticilerinin eline bu günkü hayat şartlarına göre yeterli para geçmediğini fakat hükümetimizin fındık fiyatlarına her sene bir miktar zam yapmakta devam ettiğini söyledim. Amerika'da geçen senen fındık üreticilerinin eline her yarım kilo kavurulmuş fındık için 18 Cent 18x9=162 kuruş para geçmiştir. Fındık konusuna burada son verirken yeni mahsulümüzün bütün hemşerilerime ve memleketimize hayırlı olmasını candan temenni eder gazeteniz vasıtasıyla Giresunlu hemşerilerime en derin hürmetlerimi bildirir, sizin de gözlerinizden öperim.

*Not: San Francisco civarında 'Sacramento State College'de Uluslararası İlişkiler kürsüsünde profesörlük yapmakta olan kıymetli hemşerimiz Mahmut Nedim Laçın'ı aradım. Fakat tatile gitmiş olduğu için maalesef kendisi ile görüşemedim. Bu mektubu çok acele yazdım, temize çekemedim, özür dilerim. Bizim Şükrü'ye ve Selahattin'e de selamlar.'*⁴¹⁶

Yerel basına göre; San Francisco bölgesindeki bazı büyük tesislerde 5 gün süren incelemelerinin ardından Ahmet Hamdi Bozbağ, Amerika içindeki seyahatinin ikinci kısmına başlamak üzere 1 Eylül 1959'da Los Angeles'e hareket etmiştir. Amerikan Dışişlerinin daveti üzerine düzenlenen bu iki aylık gezinin ilk bölümünde Hamdi Bozbağ Washington'da Senato ve kongre toplantılarına katıldığı gibi bir kısım parlamento üyeleri ile de görüşmüştür. San Francisco'ya gelmeden önce, özellikle Detroit'te Ford ve General Motors fabrikalarını ziyaret ederek otomobil endüstrisi

⁴¹⁶ **Karadeniz**, "Amerikan Fındık Bölgesinden Bozbağ'ın Gönderdiği Mektup", 28 Ağustos 1959, Yıl:7, Sayı:1618, s.1.

hakkında bu müesseselerin ileri gelenlerinden bilgi almış, Chicago’da keza çeşitli sanayi tesislerini gezmiştir. Amerika içindeki temaslarının son derece olumlu olduğunu söyleyen Ahmet Hamdi Bozbağ, Minneapolis ve St. Paul şehirlerinde üniversite profesörleri ve gazetecilerle olan temaslarından ve batıda Seattle ve Port Land’daki fındık bahçelerinde yaptığı incelemelerden memnun kaldığını ifade etmiştir. Giresun milletvekili seyahatinin bundan sonraki safhasında bilhassa Los Angeles civarındaki petrol tesislerini, Colorado civarındaki bazı maden sahalarını ve Tennessee Eyaletindeki baraj ve hidroelektrik tesislerini görecek ve Texas’taki petrol araştırmaları ile yakından alakadar olacağı belirtilmiştir.⁴¹⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Amerika’daki incelemelerinden 21 Eylül 1959’da Türkiye’ye döneceği ve Strazburg konferansına katılacağı belirtilmiş⁴¹⁸ fakat Strazburg konferansına gittiği bilgisine erişilememiştir.

Başbakan Adnan Menderes 7-9 Ekim 1959 tarihleri arasında yapılacak olan CENTO toplantısına katılmak için Amerika’ya gitmiş ve toplantının bitiminden 16 Ekim’e kadar Amerika’da kalmıştır.⁴¹⁹ Başbakan Adnan Menderes’e bu seyahatinde refakat eden Ahmet Hamdi Bozbağ Türkiye’ye döndükten sonra birkaç gün kalmak üzere 23 Ekim 1959’da uçakla Trabzon’a oradan da kara yoluyla Giresun’a gitmiştir.⁴²⁰ Burada halk ile temaslarını sürdüren Ahmet Hamdi Bozbağ, 28 Ekim 1959’da Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Bulancak ve Piraziz’e bir ziyaret plânlamışlardır.⁴²¹

31 Ekim 1959’da DPMG toplantısında yapılacak olan TBMM Başkanlığı seçiminden önce Ahmet Hamdi Bozbağ DPMG İdare Heyeti üyeleri ile Grubun doğal başkanı olan Başbakan Adnan Menderes’ten Refik Koraltan’ın bu yıl meclis başkanlığına adaylığını koymamasını istemişlerdir. O zaman Adnan Menderes kendilerine grup içinde Refik Koraltan’ı tutanların da mevcut olduğunu söylemiştir. 31 Ekim’de DPMG toplantısında Refik Koraltan 218, yaylacıların adayı Sıtkı Yırcalı

⁴¹⁷ **Hamle**, “Hamdi Bozbağ’ın Amerika’daki Tetkikleri”, 1 Eylül 1959, Yıl:7, Sayı:1873, s.1.

⁴¹⁸ **Hamle**, “Hamdi Bozbağ’ın Amerika’daki Tetkikleri”, 21 Ağustos 1959, Yıl:7, Sayı:1864, s.1.

⁴¹⁹ AHMAD, AHMAD, **Türkiye’de Çok Partili...**, s.252.

⁴²⁰ **Hamle**, “Hamdi Bozbağ Şehrimize Geliyor”, 23 Ekim 1959, Yıl:7, Sayı:1918, s.1; **Gündüz**, “Hamdi Bozbağ”, 26 Ekim 1959, Yıl:12, Sayı:2220, s.1.

⁴²¹ **Hamle**, “H. Bozbağ’ın Temasları”, 27 Ekim 1959, Yıl:7, Sayı:1921, s.1.

ise 121 oy almıştır.⁴²² Bu seçim sonucu için Ahmet Hamdi Bozbağ “Ben ve birçok arkadaşım, 1958 senesinde olduğu gibi bu seçimde de meclis başkanını düşürmeye çalışsak da muvaffak olamadık.” demiştir.⁴²³

1.5.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1960 Yılındaki Faaliyetleri

Ankara’da meclis çalışmalarına devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ Eynesil’in ilçe merkezi olması münasebetiyle yapılacak olan törene katılmak üzere 31 Mart 1960’ta Giresun’a gitmiştir.⁴²⁴ 1 Nisan 1960’ta Eynesil’de yapılan törende Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen DP Genel Kurul üyesi Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak, Giresun milletvekillerinden Ahmet Hamdi Bozbağ, Doğan Köymen ve Mazhar Şener, dönemin Giresun Valisi Eşref Turgut, Giresun’dan giden daire müdürleri, partililer erkani ve kalabalık bir halk kitlesi törende hazır bulunmuştur. Eynesil bir bayram günü yaşamış ve tam 20 kurban kesilmiştir.⁴²⁵ Törenin ardından 4 Nisan 1960’ta Ahmet Hamdi Bozbağ, Mazhar Şener, Doğan Köymen ve Dr. Ali Naci Duyduk ile birlikte Ankara’ya gitmiştir.⁴²⁶

12 Nisan 1960 tarihinde yapılmış olan DPMG İdare Heyeti toplantısında “Tahkikat Komisyonu” için 15 üyenin isimlerinin tespit edileceği sırada Ahmet Hamdi Bozbağ, Grup İdare Heyeti üyelerinden hiçbirinin bu komisyonda görev almamaları teklifinde bulunmuştur. DPMG İdare Heyeti üyesi olan Hilmi Dura ve Kemal Biberoğlu’nun Ahmet Hamdi Bozbağ’ı güçlü bir şekilde desteklemeleri üzerine bu teklif kabul edilmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ bu prensip meselesini hallettikten sonra o gün Grup İdare Heyetindeki arkadaşlarına tedbir almanın gereksiz olduğunu söylemiş ve toplantıdan ayrılmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ seyahatte olduğu için bu fikrini arkadaşlarına daha önce söyleyemediğini belirtmiştir.⁴²⁷

⁴²² CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6; AHMAD, AHMAD, **Türkiye’de Çok Partili...**, s.252.

⁴²³ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴²⁴ **Gündüz**, “Ticaret Vekilimiz Dün Akşam Kara Yolu ile Şehrimize Geldi”, 1 Nisan 1960, Yıl:13, Sayı:2352, s.1.

⁴²⁵ **Gündüz**, “Eynesil Nahiyesi Dün Yapılan Törenle Kaza Merkezi Oldu”, 2 Nisan 1960, Yıl:13, Sayı:2353, s.1.

⁴²⁶ **Gündüz**, “Mebuslar Dün Gittiler”, 4 Nisan 1960, Yıl:13, Sayı:2354, s.1.

⁴²⁷ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6. CHP hakkında Meclis tahkikatı kararı 7 Nisan 1960 tarihli DPMG kararıyla oluşturulmuş olup 12 Nisan 1960 tarihinde yapılmış

15 Nisan 1960 tarihli TBMM oturumunda Avrupa Konseyi İstişari Asamblesinin 25 Nisan 1960 tarihinde yapacağı 12. devre toplantısına memleketimizi temsilen katılacak heyete seçildikten⁴²⁸ sonra 17 Nisan 1960'ta kendi arabası ile Ankara'dan İstanbul'a gelmiş ve arabasını tamir için Harbiye'de bir ustaya bırakmıştır.⁴²⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın İstanbul'da bulunduğu 18 Nisan 1960'ta TBMM'de "Tahkikat Komisyonu" kurulmuştur. Komisyona muhalefet ve basın aleyhinde ortaya sürülen suçların soruşturmasını yapmak amacıyla Meclis'ten ve mahkemelerden daha geniş yetki ve haklar verilmiştir.⁴³⁰ Komisyon üyeliklerinde daha önce Ahmet Hamdi Bozbağ'ın DPMG İdare Heyeti üyelerinden hiçbirinin bu komisyonda görev almamaları teklifi kabul edilmiş olsa da birçok grup üyesinin Grup İdare Heyeti odasına gelerek idare heyetindeki *hukukçu* üyelerin de Tahkikat Komisyonunda görev almalarını ısrarla istemeleri sonucu Hilmi Dura ve Kemal Biberoğlu da Tahkikat Komisyonuna girmiştir.⁴³¹

21 Nisan 1960 Perşembe gününe kadar İstanbul'da ağabeyi Azmi Bozbağ'ın evinde kalan Ahmet Hamdi Bozbağ, aynı gün Türk Hava Yollarının TK106 sefer sayılı uçağı ile Ankara'ya geri dönmüş ve 23 Nisan 1960 Cumartesi günü de Avrupa Konseyi İstişari Asamblesinin 25 Nisan 1960 tarihinde yapacağı 12. devre toplantısına delege olarak iştirak etmek üzere Esenboğa hava alanından uçakla Roma'ya doğru uçmuştur.⁴³²

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Avrupa'da bulunduğu 27 Nisan 1960'ta, aralarında Hüseyin Naili Kubalı ve Tarık Zafer Tunaya gibi çok sayıda hukuk profesörünün Anayasa'ya aykırı gördükleri Tahkikat Komisyonu'nun yetki ve görevlerini tanımlayan tasarı (7468 sayılı Salahiyet Kanunu) Meclis'ten geçmiştir. Tahkikat

olan DPMG toplantısında meclis başkanlığına sunulmak üzere ittifakla kabul edilmiştir. Bkz. **DPGT**, 12 Nisan 1960.

⁴²⁸ **TBMMZC**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, Elli yedinci İnikat, 15 Nisan 1960, s.173; **TBMMZC**, Devre: 11, Cilt:13, İçtima:3, Elli sekizinci İnikat, 18 Nisan 1960, s.188. (Heyete seçilen milletvekilleri; Kasım Küfrevi, Halim Alyot, Mehmet Karasan, Ahmet Hamdi Bozbağ, Nazlı Tılabar, Osman Kapani, Basri Aktaş, Hamdi Ragıp Atademir, Baki Erden, İsmail Şener).

⁴²⁹ **CDABCA, AYS. HMD.**, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴³⁰ AHMAD, AHMAD, **Türkiye'de Çok Partili...**, s.260.

⁴³¹ **CDABCA, AYS. HMD.**, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴³² **CDABCA, AYS. HMD.**, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

Komisyonu'nuna karşı çıkan Sıtkı Yırcalı, *"Böyle bir yetkiyi bir gayri mesul bir heyete vermek, sıkıyönetim kanununda kabul edilmiş yetkilerin bile ilerisindedir, yalnız Anayasa'ya değil, adli sisteme de uygun değildir."* demiştir.⁴³³

27 Nisan'da tahkikat komisyonunun fiilen çalışmaya başlaması, darbeye giden yolu resmen açmıştır. Tahkikat komisyonu siyasi partilerin faaliyetlerini sınırlandırarak, İsmet İnönü'nün açıklamalarının yayınlanmasını yasaklamıştır. Bu konuda önce üniversite öğrencileri harekete geçmiş ve İstanbul Üniversitesi'nde 28 Nisan sabah saat 07.00'de olaylar başlamıştır. 300–400 kişi ile başlayan protesto hareketi, kısa sürede 6000 kişiye çıkmıştır. Olaya polisin çok sert müdahalesi sırasında araya giren Üniversite Rektörü Sıddık Sami Onan da tartaklanarak yaralanmıştır. Polisin yetersiz kalması üzerine askeri birlik istenmiştir. Fakat olayı bastırmaya gelen askerleri, öğrenciler kucaklayarak sevgi gösterisiyle karşılamıştır. 28 Nisan'da Ankara'da da öğrencilerin gösteri yürüyüşleri yapmasının ardından Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.⁴³⁴ İstanbul'daki karışıklıklar ve ardından gelen olaylar silsilesi 27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesine ortam hazırlamıştır.

4 Mayıs 1960 tarihinde uçakla İstanbul'a,⁴³⁵ oradan da Ankara'ya giden Ahmet Hamdi Bozbağ aynı gün TBMM faaliyetlerine iştirak etmiştir.⁴³⁶ Meclis çalışmalarına devam eden Ahmet Hamdi Bozbağ 24 Mayıs 1960 tarihinde 90'lık tavriri Dr. Ali Naci Duyduk'tan aldıktan sonra, Grup Başkanvekili Baha Akşit'i ve Grup İdare Heyeti üyesi arkadaşlarını bularak tavriri derhal gündeme alınması ve Grubun toplanması fikrini desteklemiştir.⁴³⁷ Son dönemlerde yaşanan olayları yatıştırıp sonlandırmak ve idareyi kolaylaştırmak adına verilen fakat müzakere edilmeyip karar niteliğinde kalan 90'lık tavriri göre;

- 1- Grubun olağanüstü toplantısı sağlanacak.
- 2- Hükümete güvensizlik oyu verilecek.
- 3- Yeni hükümet programının esasları tespit edilecek.
- 4- Başarılı olunmadığı takdirde toptan istifası edilecek.⁴³⁸

⁴³³ AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.261.

⁴³⁴ DEMİR, *Adnan Menderes...*, s.608-609; AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.261.

⁴³⁵ CDABCA, *AYS. HMD.*, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴³⁶ TBMMZC, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, Altmış dördüncü İnikat, 4 Mayıs 1960, s.379.

⁴³⁷ CDABCA, *AYS. HMD.*, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴³⁸ YILMAZ, *"Dr. Ali Naci..."*, s.136-138.

Ahmet Hamdi Bozbağ DPMG'nin 25 Mayıs 1960 toplantısını temin etmek için büyük çaba sarf etmiş ve 25 Mayıs 1960 sabahı grup toplantısından önce Grup İdare Heyetine gelen Başbakan Adnan Menderes'e CHP hakkında açılan tahkikatın derhal durdurulması ve kamuoyu tarafından tutulmayan vekillerin hemen istifa etmelerini teklif etmiştir.⁴³⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer Giresun milletvekilleri DP döneminde sadece parlamento faaliyetleri ile değil aynı zamanda Ankara'da bulundukları süre içerisinde Ankara'ya Giresun'dan eğitim veya başka sebeplerle gelen hemşerilerinin sorunlarını çözmek için de ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. 1950 yılının eylül ayında Giresun'dan Ankara'ya üniversite öğrenimi için giden Sacit Karaibrahimoğlu bu konu hakkında şöyle söylemiştir: *“Ağabeyimiz olan yeni parlamenterlerimizden bazılarını tanıyordum... tüm öğrenciler kaynaştık milletvekillerimizle ve her birinden şartlarımız ölçüsünde yararlandık. Gerçi sayımız azdı ama o yıl Ankara'ya gelen Giresunluların “gelecek” sorunları bu kadronun emeği ile halledilmişti. Bu kadro derken en fazla Hamdi Bozbağ, Hayrettin Erkmen ve merhum Adnan Tüfekçioğlu'nun keşerlerinin ağır bastığını ifade etmek zorundayım; diğerlerinin emeklerini de inkâr edemeyiz.”*⁴⁴⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ Ankara'da bulunduğu süre içerisinde Giresun Talebe Cemiyeti'nin başkanlığını da yapmış ve sık sık düzenledikleri “Giresun Geceleri” etkinliklerinde hemşerileriyle bir arada bulunmuştur.⁴⁴¹

Ahmet Hamdi Bozbağ DP döneminde Giresun milletvekilleri olarak yapmayı isteyip de yapamadıkları işleri şöyle sıralamıştır:

- *“Tek mahsulümüz olan fındıktan Fındık Entegre Tesisi ve Çikolata Sanayii kurmak,*
- *Ormanca zengin olan Giresun'umuzda orman ürünlerini işleyecek kâğıt, sunta gibi sanayii kollarını kurmak,*
- *Yeraltı zenginliklerini bulup, işletip maden sanayii kurup ihracatını başlatmak,*
- *Giresun'a havaalanı yaptırmak.”*⁴⁴²

⁴³⁹ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴⁴⁰ KARAİBRAHİMOĞLU, “Anılarımdaki Hayrettin Erkmen”, s.4.

⁴⁴¹ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.4.

⁴⁴² MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.4.

2. 1960 DARBESİ VE AHMET HAMDİ BOZBAĞ

2.1. 1960 Darbesi

14 Mayıs 1950 DP iktidarıyla kurulan Adnan Menderes Hükümetleri sırasında ortaya çıkan birçok gelişme 27 Mayıs 1960 darbesi ile sonuçlanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi DP iktidarının ilk dönemlerinde gerçekleşen ekonomik büyüme 1954-1958 krizi ve son dalga olan 1958 devalüasyonu sonucu alınan tedbirlerin de yetersiz kalmasıyla yerini istikrarsızlığa bırakmıştır. Dış politikada da Kıbrıs Sorunu ve Orta Doğu'daki gelişmelerle ortaya çıkan istikrarsızlık içinde DP iktidarına karşı muhalefetin artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte DP iktidarı bir dizi tedbirler gerçekleştirmiş ve ülkenin birçok yerinde olaylar yaşanmıştır. 27 Haziran 1956 tarihinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çıkarılmıştır.⁴⁴³ Ardından 1957 seçimlerinden sonra meclis iç tüzüğüne yapılan değişikliklerle meclis üyelerinin söz hürriyetine kısıtlamalar getirilmiştir. Eroğul'a göre bu kısıtlama ile demokrasinin temeli olan yasama denetimi zedelemiştir. Ayrıca bu duruma bazı gazetelerin kapatılmasıyla basın hürriyetinin kısıtlanması ve muhalif fikirlere karşı yürütülen baskılar eklenince orduda siyasal gidişe müdahale hazırlıklarına başlanmıştır.⁴⁴⁴ Bu dönemde 1958'de Zile, Çankırı, 1959'da Uşak, Topkapı, Geyikli,⁴⁴⁵ 1960'ta Kayseri olayları çıkmıştır.⁴⁴⁶ Bu gelişmeler üzerine 18 Nisan 1960'ta TBMM'de "Tahkikat Komisyonu" kurulmuş ve 27 Nisan 1960'ta da Salahiyet Kanunu kabul edilmiştir.⁴⁴⁷ Daha önce de belirttiğimiz gibi bu kanunun kabulünün ardından DP'de muhalif-ılımlı grup olan *yaylacılar* tarafından demokrasiyi güçlendirmek, toplumdaki huzursuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla 90'lık tahrir gibi girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin sonuçsuz kalması ve kanunun ardından 28-29 Nisan 1960'ta gerçekleşen İstanbul-Ankara olayları 27 Mayıs darbesinin ortamını oluşturmuştur.⁴⁴⁸

27 Mayıs askeri darbesi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış ilk askeri müdahaledir. Darbe 1950 yılında iktidara gelen DP'nin üyelerinin ülkeyi gitgide bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü gerekçesi ile Türk Silahlı Kuvvetleri

⁴⁴³ AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.189.

⁴⁴⁴ EROĞUL, *Demokrat Parti...*, s.256-258.

⁴⁴⁵ AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.232, 243, 251,

⁴⁴⁶ EROĞUL, *Demokrat Parti...*, s.258.

⁴⁴⁷ AHMAD, AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili...*, s.260-261.

⁴⁴⁸ EROĞUL, *Demokrat Parti...*, s.245-247.

içerisinden bir grup subay tarafından 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Birçok subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi (MBK) bu harekât ile anayasa ve TBMM'yi feshetmiş, siyasi faaliyetleri askıya almış, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere birçok DP'liyi tutuklamıştır. Darbede TSK adına ülke yönetimini MBK üstlenmiş ve MBK'nin başkanlığına Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. Bu darbe TSK emir komuta zinciri içerisinde yapılmamıştır. Tutuklananlar arasında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'un da bulunması bunun göstergesi olmuştur.⁴⁴⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ iktidardan darbeye giden süreç hakkında şunları anlatmıştır: *“1950-1954 seçimleri arasındaki 4 yıl içerisinde memleketimiz için yollar, limanlar, elektrik santralleri, barajlar gibi büyük yatırımlar yapmış olan DP iktidarı 1955 yılı sonlarına kadar da büyük yatırımlarda aynı hızla devam etti. Fakat, memleketimizin bu tarihlerdeki ihracattan elde ettiği gelir fındık, üzüm incir, fıstık, pamuk gibi mahsullerimizin ihracından elde edilen gelirlerdi. Bu gelirler yapılmakta olan yatırımların giderlerini karşılayamaz duruma düştü. Ekonomik dengesizliğin 1955 yılının ortalarından itibaren belirmeye başlaması ile DP iktidarına olan ilgi azalmaya başladı. Sonuçta 1957 seçimlerini DP çok az oy farkı ile kazanarak iktidarda kalmış oldu. Benim kanaatimce 1957 seçimlerini DP kaybetmiş olsaydı, o zaman CHP de birkaç devre iktidarda kalır ve böylelikle iki partili istikrarlı bir sistem memleketimize oturmuş olurdu. Maalesef 27 Mayıs 1960 tarihinde şerefli ordumuz içerisindeki küçük bir zümrenin yaptığı silahlı darbe, çok sevdiğimiz Türkiye'mize çok pahalıya mal oldu.”*⁴⁵⁰

MBK ülke yönetimini 9 Temmuz 1961 de yapılan anayasa referandumuna kadar sürdürmüştür. Referandumda 1961 Anayasası kabul edilmiştir. Yeni anayasaya göre iki meclisli bir parlamento oluşmuştur. Birincisi üyeleri 4 yılda bir seçimle belirlenen 450 milletvekilinin oluşturduğu Millet Meclisi olmuştur. İkincisi ise üst meclis statüsünde üçte biri iki yılda bir yenilenen ve altı aylık dönemler için salt

⁴⁴⁹ Bülent ÖZDEMİR, Deniz GÜNER, **“1950'lerin Wikileaks Belgeleri: İngiliz İstihbarat Raporlarında Adnan Menderes ve Arkadaşları”**, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın 2012, s.159.

⁴⁵⁰ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, “Giresun Dergisi Röportajı: Siyasetin Duayeni Konuştu”, s.2.

çoğunluk esasına göre seçilen 150 senatörden oluşan Cumhuriyet Senatosu oluşmuştur. MBK'nin tüm üyeleri yaşam boyu senato üyesi olarak atanmış ayrıca Cumhurbaşkanı da 15 kontenjan senatörü atamıştır. Bu iki meclis bir arada toplandığında TBMM'yi oluşturmuştur.⁴⁵¹

2.2. 1960 Darbesi Sonrası Ahmet Hamdi Bozbağ

2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Tutuklanması

27 Mayıs 1960 sabahı Ahmet Hamdi Bozbağ Anayasayı İhlal suçu iddiasıyla Ankara Mebusevleri 1. caddedeki 31 nolu evinden alınarak tutuklanmış⁴⁵² ve diğer DP'liler gibi Harp Okulu'na götürülmüştür. Ahmet Hamdi Bozbağ bu süreci şöyle anlatmıştır: *“Darbeyi yapanların başında bulunan Orgeneral Cemal Madanoğlu darbeden bir gün sonra Harp Okulu'na gelerek bu darbeye katılan ve Milli Birlik Komitesi Başkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel ve arkadaşlarının kararı ile Ankara'daki Harp Okulu'nda topladıkları bütün DP'li milletvekillerini evlerine göndermeye başladıklarını bildirdi. Sayın Orgeneral Cemal Madanoğlu bizlere Harp Okulunda aynen şunları söyledi: ‘Biz DP ile CHP arasındaki büyük çatışmayı durdurmak için Silahlı Kuvvetlerimiz adına bu işe müdahale ettik.’ Milletvekillerini bugün yarın evlerine göndermeye başlayacaklarını, yalnız hükümet mensupları ile DP Genel İdare Kurulu'nu Harp Okulu'nda tutacaklarını söyledi. Hakikaten aynı gün bizleri Harp Okulu'ndan evlerimize göndermeye başladılar.”* Devamla Ahmet Hamdi Bozbağ, bazı CHP'liler, İstanbul Üniversitesi'nden Ankara'ya çağrılan Prof. Sıddık Sami Onar ve birkaç arkadaşı ile yapılan görüşmeler sonunda evlerine gönderilen DP milletvekillerini tekrar Harp Okulunda topladıklarını ve tüm milletvekillerini Yassıada'ya göndermeye başladıklarını belirtmiştir.⁴⁵³

Ahmet Hamdi Bozbağ diğer tutuklu DP milletvekilleri ile 31 Mayıs 1960'ta Ankara'dan Askeri uçaklarla Yeşilköy hava alanına getirilmiş ve buradan da sıkı

⁴⁵¹ AHMAD, *Bir Kimlik Peşinde...*, s.151. 1961 Anayasası hakkında detaylı bilgi için bkz. Bülent TANÖR, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul 2013, s.364-433.

⁴⁵² CDABCA, 78 Sayılı Af Kanunu Gereğince Tahliye Edilenlere Ait İnfaz Dosyası, F.N.10.900, K.N.421, G.N.1263, S.N.2; *Anayasayı İhlal Davası ve Yüksek Adalet Divanı Kararları*, TBMM Kütüphanesi, 1985, 4520, Yassıada 1960-1961, III, s.1230.

⁴⁵³ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, “Siyasetin Duayeni Konuştu”, s.2

tertibat altında donanmaya ait istimbottarla Yassıada'ya sevk edilmişlerdir.⁴⁵⁴ İsimleri okunanlar birer birer vapuru terk etmişlerdir.⁴⁵⁵

2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yassıada Günleri

Eski adı "Plati" olan Yassıada Bizans devrinde de siyasi sürgünlerin misafir edildiği yer olmuştur. Plati hapishanesi tarihinde pek çok sürgün ağırlamıştır ve bu geleneğini cumhuriyet döneminde de sürdürmüştür. 27 Mayıs sanıkları da bu adaya gönderilmiştir. 14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar 11 ay süreyle Yassıada mahkemelerinde toplam 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır.⁴⁵⁶

Yassıada'da sanıklar koğuşlara bölükler halinde yerleştirilmişlerdir. Altı koğuş ve üç bölük bulunan adada her koğuşa ayrı bir numara verilmiştir.⁴⁵⁷ Ahmet Hamdi Bozbağ ise Yassıada'da 3 numaralı koğuşta kalmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ Yassıada'da kaldığı süre içerisinde eşi Nevin Bozbağ ile mektup yoluyla haberleşmiştir.⁴⁵⁸ Görüşme bilgisi tespit edilememiştir.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın kaldığı üçüncü koğuşta sürekli olarak yer alan kişiler şunlardır: Rıfkı Salim Burçak (Erzurum), Osman Kavrakoğlu (Rize), Hakkı Kurmel (Kayseri), Hulusi Timur (Sivas), Reyhan Gökmenoğlu (Konya), Recep Kırım (Bursa), Sezai Akdağ (Manisa), Sabri Dilek (Trabzon), Mahmut Pınar (Sinop), Sadettin Karacabey (Bursa), Muharrem Tuncay (Balıkesir), Faruk Nafiz Çamlıbel (İstanbul), Fahrettin Köşkeroğlu (Kayseri), Ali Latifaoğlu (Isparta), Tevfik Tıgılı (Isparta), Samih İnal (Gaziantep), Sadettin Yalım (Kocaeli), Cemal Tüzün (Kocaeli), Ekrem Cenani (Gaziantep), Selahattin Akçiçek (İzmir), Sebati Acun (İzmir), Tahir Öktem (Zonguldak), Hamza Osman Erkan (Sakarya), Fethi Batur (Aydın), Mahmut Yüksel (İstanbul), Turgut Topaloğlu (Muğla), Muzaffer Önal (Rize), Keramettin Gençler (Tokat), Rüknettin Nasuhioğlu (Edirne), İbrahim Germiyoğlu (Kütahya), Hüseyin

⁴⁵⁴ **Gündüz**, "Nezaret Altına Alınan DP Erkânı Yassıada'ya Sevk ediliyor", 1 Haziran 1960, Yıl:13, Sayı:2403, s.1; **Karadeniz Postası**, "Hamdi Bozbağ Yassıada'ya Götürüldü", 2 Haziran 1960, Yeni Seri:230, s.2.

⁴⁵⁵ Rıfkı Salim BURÇAK, **Yassıada ve Öncesi**, Ankara 1973, s.122.

⁴⁵⁶ ÖZDEMİR, GÜNER, "**Adnan Menderes ve Arkadaşları...**", s.159.

⁴⁵⁷ Samet AĞAOĞLU, **Marmara'da Bir Ada**, İstanbul 2011, s.15.

⁴⁵⁸ **CDABCA, GM. HMD.**, F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

Ülkü (Diyarbakır), İrfan Haznedar (Kütahya), Nazım Tanıl (Yozgat), Şefik Bakay (Kırklareli), Fuat Onat (Balıkesir).⁴⁵⁹

Yassıada'da iddia olarak kanunlar ve olaylarla Cumhuriyet prensiplerinin ihlal edilmesi, dikta rejiminin desteklenmesi, anayasanın ihlal edilmesi, teşrii murakabe yapılmaması gösterilerek yargılamalar yapılmıştır.⁴⁶⁰ Yassıada'da 19 davaya bakılmıştır. Bu davalar şunlardır:

- 1- Anayasayı ihlal davası,
- 2- Köpek davası,
- 3- 6-7 Eylül davası,
- 4- Bebek davası,
- 5- Vinylex davası,
- 6- Zimmet davası,
- 7- Arsa davası,
- 8- Gemi davası,
- 9- Değirmen davası,
- 10- Barbara davası,
- 11- Örtülü ödenek davası,
- 12- Radyo davası,
- 13- Topkapı olayları davası,
- 14- Çanakkale ve Geyikli davası,
- 15- Kayseri olayları davası,
- 16- Demokrat İzmir gazetesinin tahriri davası,
- 17- (27-28 Nisan) Ankara ve İstanbul olayları davası,
- 18- İstimlak yolsuzluğu davası,
- 19- Vatan cephesi yolsuzluğu davasıdır.

Bu davalardan “Değirmen Davası” zaman aşımı bakımından düşmüş, 17’si de en önemli dava olan “Anayasayı İhlal” davası ile birleştirilmiştir.⁴⁶¹

⁴⁵⁹ BURÇAK, **Yassıada ve Öncesi**, s.212.

⁴⁶⁰ NASKALİ, **Anayasa Davası I-IV**, s.XII.

⁴⁶¹ Samet AĞAOĞLU, **Yassıada, Kayseri ve Toptaş Cezaevi Günlükleri**, (Hazırlayan: Gülay Sarıçoban), İstanbul 2013, s.11.

Ahmet Hamdi Bozbağ 28 Ağustos 1960 tarihinde Mehmet Ünüulu başkanlığında Yassıada Mahkemelerinde ifade vermiştir. İfadesinde kendisine isnat edilen suç anlatılmış ve müdafaası sorulmuştur. Ahmet Hamdi Bozbağ bu müdafaasında 1950 senesinden beri milletvekili bulunduğunu ve 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren nezaret altına alınmış olduğunu söyledikten sonra *“İktidarın dikta rejimine gittiğine anayasa hükümlerini ilga ve iptal ettiğine inanmıyorum. Serbest seçimle millet meclisine gelmiş bir mebus olarak eğer iktidarın dikta rejimine gitmiş olduğuna inansaydım evvela ben mâni olmaya çalışırdım. Dikta rejiminden benim anladığım bir iktidar dikta rejimine gidebilmesi için o memlekette evvela serbest seçimlerin kaldırılması, muhalefetin baskı altına alınması veya orduya dayanması gibi şartlar altında icrai faaliyeti göstermesi lazımdır. Hâlbuki demirperde gerisinde olduğu gibi bizim memleketimizde böyle bir rejim olmadığına göre iktidarın tutumu dikta rejimi olamaz. Ben hukukçu değilim, fakat bunu biliyorum ki Büyük Millet Meclisinden çıkan bir kanun anayasaya aykırı olamaz.*

Meclis İç Tüzüğü'nün 177'nci maddesine göre 18/04/1960 tarihinde çıkarılan 2247 sayılı kararla kurulan Tahkikat Encümeninin teşkili ve bu encümene kazai salâhiyetler veren 7468 sayılı kanunun çıkarılması sırasında Mecliste bulunmuyorum. Strazburg'da konsey toplantısında temsilci olarak bulunuyordum sonra yurda döndüğümde bu mevzularla ilgilendim, hukukçu arkadaşlardan sordum onların ifadesine göre meclisin kurmuş olduğu bu tahkikat encümeni ve bu encümenin çalışma şekillerini ve salâhiyetlerini tayin eden mezkûr kanun anayasaya aykırı değildir, benim şahsi kanaatime göre mezkûr tahkikat encümeni kurulması için karar alınması kafidir. Ayrıca ve bu encümenin salâhiyetlerinin tayin ve tespit için kanun çıkarılmasına lüzum yoktur, çünkü daha evvel hatırladığıma göre 1953 senesinde saray eşyalarının tespiti için Meclis içinden bir tahkikat encümeni kurulmuştu, bu encümen çalışma esnasında dinleyeceği şahısların mevkufen ifadelerini alabilmek yetkisine haizdir ve bu karar da mecliste Halk Partisinin de iştirakiyle alınmıştı.” dedikten sonra başka bir diyeceği olmadığını söylemiş okunan ifadesi imza altına alınmıştır.⁴⁶² İfadesinden de anlaşılacağı üzere hükümetin dikta rejimine gittiğine inanmadığı, suç teşkil ettiği söylenen 7468 sayılı Tahkikat Encümeni kurulması ve bu encümene kazai salâhiyetler veren 7468 sayılı kanunun çıkarıldığı esnada kendisinin yurt dışı görevinde

⁴⁶² CDABCA, Anayasa İhlal Davası: Sanık İfadeleri, F.N.10.900, K.N.1, G.N.4, S.N.1.

bulunduğunu, böyle bir kanun çıkarmak yerine karar almanın yeterli olduğunu, hatta 1953 senesinde Mecliste kurulan tahkikat encümenin de benzer yetkilerinin olduğu ve bu encümenin kurulmasının CHP'nin de katılımıyla gerçekleştiğini belirtmiştir.

Anayasayı İhlâl Davası'nda Yassıada Yüksek Soruşturma Kurulu suçları bulunmayan milletvekillerini tespit etmek amacıyla 20 Eylül 1960'a kadar tahkikat yürütmüştür. Bu süreçte tartışılan konu milletvekillerine dava açılmaması ve serbest bırakılmaları olmuştur. Bazı milletvekillerinin serbest bırakılması düşünülmüştür. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın ise Parlamento Heyeti üyesi olarak sık sık yurt dışına çıktığı, Anayasaya aykırı kanunların kabulü sırasında Meclis'te bulunmadığı gerekçe gösterilmiştir. Fakat Ahmet Hamdi Bozbağ'ın aynı zamanda DPMG İdare Heyeti üyesi olması sebebiyle Grup kararlarından da sorumlu tutulmuştur.⁴⁶³

2.2.2.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Gayri Meşru Servet İktisabı Davası Süreci

Darbeden sonra DP idarecileri ve milletvekilleri ile nezaret altına alınan memurların bütün hukuki tasarruflarına el konmuştur. Bu şahısların bankalardaki paraları kasaları ve muhtelif şirketlerdeki hisseleri bloke edilmiştir.⁴⁶⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ 11 Ekim 1960'ta Yüksek Soruşturma Kurulu'na yazdığı dilekçe ile dilekçede adı geçen bankadaki bloke mevduatından her ay 2000 liranın ailesine verilmesini istemiştir. Ayrıca Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ankara'da bulunan Barit Ltd. Şirketinin hissedarı olduğu ve şirketin Bretveyt & Ko. Engineers Ltd. Şirketinden alacağı olan 130 000 liranın Ziraat Bankası Galata Şubesindeki hesaba yatırıldığını, şirket borçlarının bu hesaptan ödenmekte olduğu banka tarafından irtibat bürosuna bildirilmiştir. Bu dilekçe ve bilgilendirme yazısına cevap olarak MBK İrtibat Bürosu Başkanı N. Kemal Ersun imzalı Yassıada Garnizon Kumandanlığına gönderilen yazıda *“Yüksek soruşturma 1 numaralı kurulu 1960/67 sayılı kararıyla işletmelerin hasılatları haftada bir bankalara yatırılmak ve işletmenin icap ettirdiği muteber vesikalara müstenit zaruri giderlerin bankalardaki mevcutlarından ödenebilmesine müsaade ettiği gibi bankaya ait olan borçların da ödenebilmesine cevaz verilmiştir. Ziraat Bankasındaki bloke hesaptan para çekilmesi de bu karar*

⁴⁶³ YILMAZ, “Dr. Ali Naci...”, s.115.

⁴⁶⁴ Işık, “Sabıkların Emvali Tespit Ediliyor”, 24 Haziran 1960, Sayı:2927, s.1.

muhteviyatına göre olacaktır. Aynı kararlar sanıkların ve eşleri ile çocuklarının şirketlerdeki her nevi alacakları bloke edilmiş bulunduğundan Hamdi Bozbağ'a veya ailesine zaruri giderleri karşılığı olarak bir tediye yapılmasına imkân yoktur." denilmiştir.⁴⁶⁵ Buna göre bankaya şirket ödemeleri için olumlu cevap verilse de ailenin zaruri ihtiyaç giderlerinin karşılanmasına 1 numaralı Yüksek Soruşturma Kurulu müsaade etmemiştir.

Yassıda'da görülen ana davaların dışında DP idarecileri ve milletvekilleri için haksız iktisap (Gayrimeşru Servet İktisabı) adı altında davalar da açılmıştır. Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından yürütülen bu davaların amacı sanıkların DP'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 ile 27 Mayıs 1960 darbesi tarihleri arasında edindikleri servetin meşru olup olmadığını belirlemek olmuştur.⁴⁶⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ 1950 yılındaki varlıklarını ve on yıllık milletvekilliği süresi içindeki varlıklarını belirten gelir beyannamesini Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına sunmuştur.⁴⁶⁷ Bu davanın soruşturma sürecinde Yeminli Bilirkişi Maliye Hesap Uzmanı Suat Darman'dan alınan 3/12/1960 tarih ve 636/3 numaralı raporla ekleri meyanında bulunan 10 yıllık masrafların tespit ve gerekirse takdirini yapmak üzere teşkil edilen 5 kişilik Bilirkişi Heyetince tanzim olunan 2/12/1960 tarihli, 210/227 numaralı rapor, dosyaları ile birlikte mütalaa ve tetkik sonucuna göre 7 Aralık 1960'ta şu tespit yapılmıştır: *"Sabık Giresun Milletvekili Hamdi BOZBAĞ'ın 14.05.1950-27.05.1960 dönemi içinde gayrimeşru surette iktisap edilmiş serveti zuhur etmediğinden hakkında 1 sayılı kanunun 24. Maddesi bakımından yapılacak bir muamele olmadığı mütalaa ile dosya dışı pusulası ile birlikte saygı ile sunuldu."*⁴⁶⁸

Gayri meşru serveti olmadığının tespitinin ardından Ahmet Hamdi Bozbağ Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına sunduğu 10 Aralık 1960 tarihli tahliyesini ve tutuksuz yargılanmasını talep ettiği dilekçesi şöyledir: *"Altı buçuk aydan beri sırf XI. devre TBMM'de mebus bulunduğum için her şeyden mahrum olarak burada mevkuf (tutuklu) bulunuyorum. İlk satırından son satırına kadar 7468 sayılı kanun ele*

⁴⁶⁵ CDABCA, 78 SYL., F.N.10.900, K.N.421, G.N.1263, S.N.2.

⁴⁶⁶ Zehra ARSLAN, "Yüksek Adalet Divanı 14 Haziran 1960- 25 Nisan 1962", Atatürk Ansiklopedisi, s.5, (Erişim tarihi 4 Mart 2023), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yukse-adalet-divani-14-haziran-1960-25-nisan-1962/>.

⁴⁶⁷ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

⁴⁶⁸ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

alınarak yazılmış bulunan kararname gereğince de bendenizin men'i muhakeme kararı alarak Yüksek Mahkemeniz huzuruna çıkmamam icap ederdi. Çünkü hem Tahkikat Komisyonunun Kuruluş Kanunu hem de 7468 sayılı Salahiyet Kanunun çıkışı sırasında Avrupa İstişari Meclisinin Strazburg'daki toplantısında memleketimi temsil ediyordum. Onun için tahliye edilmemi veya duruşmamın bir an önce başlatılmasını veya mahkememin gayri mevkuf (tutuksuz) yapılmasını Allah, Adalet, İnsanlık adına Yüksek Mahkemenizden en derin hürmetlerimle istirham eylerim."⁴⁶⁹

Gayri meşru serveti olmadığına tespitine rağmen karar gecikince Ahmet Hamdi Bozbağ 23 Ocak 1961'de Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na yazdığı dilekçede Yüksek Soruşturma Kurulunun 345 Esas, 271 Karar numaralı ve 4/12/1960 tarihli kararında 3 sayılı kanunun 9 ve 19. maddelerine göre vermiş olduğu mal ve servet beyannamelerinde gayri meçhul servetinin olmadığını bildirilmiş ve on yıllık devre içinde elde ettiği gelirlerden tasarruf ettiği safi miktarın safi servetini karşılayacak vaziyette olduğunun yazılı olduğunu bildirerek ve malları üzerine konulan ihtiyati tedbirlerin kaldırılması suretiyle mallarına serbestçe tasarrufa imkân verilmesini talep etmiştir. Aradan iki ay geçmesine rağmen tutukluların mallarının üzerindeki tedbirlerin kaldırıldığını bildiren, Gazetelere ve Notere verilmiş bulunan listelerde kendi ismini göremeyince 23 Mart 1961'de aynı taleplerini Yüksek Adalet Divanı Başkanlığı'na tekrar bir dilekçe yazarak bildirmiştir.⁴⁷⁰ Fakat araştırmalarımız sırasında 23 Şubat 1961 tarihli yerel basında gayrimeşru servetlerin olmadığı cihetle bloke edilen para ve malları serbest bırakılanlar arasında Ahmet Hamdi Bozbağ'ın da bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁷¹ Buradan Yassıada'da dışarı ile haberleşmenin zor olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Ahmet Hamdi Bozbağ'ın haksız mal iktisabı olmadığı anlaşılan, malları üzerine konulan tedbir ve haczin kaldırılmasına dair 1 Nisan 1961 tarihli Yüksek Adalet Divanı kararı şöyledir: "*Anayasayı ihlal suçundan sanık olup tutuk bulunan Giresun sabık Milletvekili Hamdi Bozbağ'ın haksız mal iktisabı olmadığı*

⁴⁶⁹ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴⁷⁰ CDABCA, Haksız Mal İktisabı Olmadığı Anlaşılan Kişilerin, Malları Üzerine Konulan Tedbir ve Haczin Kaldırılmasına Dair Yüksek Adalet Divanı Kararları, F.N.10.900, K.N.386, G.N.1176, S.N.5.

⁴⁷¹ Hamle, "Hamdi Bozbağ'ın Para ve Malları Serbest Bırakıldı", 13 Şubat 1961, Yıl:7, Sayı:3013, s.1.

(147) sıra numaralı dosya üzerinde yapılan inceleme sonunda anlaşılmış olduğundan adı geçen ile (mevcut olduğu takdirde yakınlarına) ait mallar üzerine Yüksek Soruşturma 1 numaralı Kurulu tarafından 14/7/1960 ve 26/8/960 tarihli kararlarla konulan ihtiyati tedbir ve haczin kaldırılmasına ve bu hususta ilgili mercilere tebligat yapılmasına 1/4/1961 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Bilirkişi raporları incelemesi ve mahkeme kararı sonucu Ahmet Hamdi Bozbağ’ın haksız mal iktisabı olmadığı anlaşılmıca kendisi ve yakınlarının malları üzerine konan ihtiyati tedbirlerin kaldırıldığını belirten bilgilendirme tutanakları ilgili mercilere gönderilmiştir.⁴⁷²

2.2.2.2. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Anayasa Davası Süreci

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın da yargılandığı Anayasayı ihlal davası, kararların verildiği oturumla beraber toplam elli beş oturum sürmüştür. Son savunmaların bittiği elli dördüncü oturum 14 Ağustos 1961 günü yapılmış ve karar 15 Eylül 1961 tarihine ertelenmiştir.⁴⁷³ Ahmet Hamdi Bozbağ savunması için Avukat Hüsamettin Cindoruk ile Saffet Nezihi Bölükbaşı’nı avukat olarak tutmuştur.⁴⁷⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ’a Yassıada mahkemelerinde isnat edilen suçlar şunlardır: Anayasayı ihlal suçu ile birlikte CHP mallarının alınması, hâkimlerin emekliye ayrılması, Kırşehir’in kaza yapılması, toplantı-gösteri yürüyüşleri ve seçim kanunu değiştiren kanunlara oy verdiği gerekçesiyle suçlanmıştır.⁴⁷⁵ Samet Ağaoğlu, Yassıada oturumlarında Ahmet Hamdi Bozbağ’ın konuşma ve savunmalarını mertçe yaptığından bahsetmiştir.⁴⁷⁶

Yassıada’da 14 Ekim 1960 Cuma günü Salim Başol’un başkanlığında başlayan Anayasa İhlal Davası’nda sanıklar ilk defa Yüksek Adalet Divanı’nın huzuruna

⁴⁷² CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

⁴⁷³ NASKALİ, **Anayasa Davası IV**, s.3392-3416; Cumhuriyet Gazetesi, “**Yassıada Kararları 15 Eylül’de Açıklanacak**”, 15 Ağustos 1961, Yıl:38 Sayı:13300, s.1.

⁴⁷⁴ NASKALİ, **Anayasa Davası, I-IV**, s.39, 131, 225, 294, 374, 469, 653, 904, 1107, 1215, 1828, 2019, 2137, 2517, 2548, 2970, 3052, 3070, 3081, 3107, 3125, 3151, 3159, 3234, 3258, 3276, 3300, 3321, 3395. **Hamle**, “H. Bozbağ’ı Nezihi Bölükbaşı Savunacak”, 15 Kasım 1960, Yıl:7, Sayı:2242, s.2.

⁴⁷⁵ **Karadeniz**, “Bugün Yüksek Adalet Divanı Huzuruna Çıkacak Olan Giresun Mebuslarının Durumu”, 14 Ekim 1960, Yıl:8, Sayı:1952, s.2.

⁴⁷⁶ AĞAOĞLU, **Cezaevi Günlükleri...**, s.114.

çıkılmışlardır. Birinci ve 11 Mayıs 1961’de başlayan ikinci oturumda Ahmet Hamdi Bozbağ herhangi bir söz almamıştır.⁴⁷⁷

Yassıada yargılamalarının üçüncü oturumu 12 Mayıs 1961 Cuma günü saat 09.10’da başlamıştır. Bu oturumun konusu “Milletvekilliği Seçim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” olmuştur. Bu oturum birinci celsesinde Yassıada Zabıtları’na göre Ahmet Hamdi Bozbağ’ın kendisine isnat edilen suçlamalara karşılık olarak Mahkeme Başkanı Salim Başol’a verdiği cevaplar şöyledir:

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Ben de bu kanuna oy verdim efendim. İki hususu açıklamak istiyorum. Karma liste mevzuu değil, altı ay evvel istifa etmek mevzuu.

Başkan – Zaten mevzuu da bu.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Birincisi seçim bölgem olan Giresun’dan 1954 seçiminden bir örnek vereceğim. Seçimden iki gün önceydi. Doğrudan doğruya bizim listenin ebadında, başında iki DP sembolünü taşıyan puntolarla bir liste dağıttılar. Bu listenin başından üç, sonundan üçer isim, aday olan arkadaşların isimleriydi, ortada Halk Partisinin listesindeki adayların isimleri vardı. Bu vaziyeti bilmeyen Giresunlular maalesef bilmeden oylarını verecekler, aldatılmış olacaktı. Düşündükleri şey gerçekleşirse bu suretle o zaman için zayıf olan muhalefet partisi seçimi kazanacaktı. Bu, gayet haksız bir şeydi. Bu hislerle dolu olarak meclise geldiğimiz zaman karşımızda böyle bir kanun görünce seve seve oylarımızı verdik.

Başkan – Böyle aksaklıklar elbette olacaktır. En mükemmeliyi yapmaya çalışsanız yine bir tarafta boşluk olur. Bunun karşısında okuma yazma bilmeyen vatandaşın hakkı göz önünde bulundurularak vatandaşın oy pusulasını yazmasını zorlaştırmaktan ortaya çıkan mahzuru da düşünmek lazımdır.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Aksine, Reis beyefendi, okuma yazma bilmeme oranı ne kadar çok olursa teşebbüs edilen hileler de o kadar çok olur. Çünkü vatandaş nihayet DP’nin CHP’nin işaretine senelerce gözünü alıştırmıştır. Bu bakımdan okuma yazma oranı ne kadar az olursa olsun bir memlekette girilen hile o kadar başarılı olur. Bu bakımdan bir örnek verebilirim. Demokrasinin beşiği olan Amerika ve İngiltere’den iki örnek vereyim.

⁴⁷⁷ NASKALİ, Anayasa Davası I, s.4-127.

Her iki memlekette de iki parti vardır, bizdeki vaziyete de çok benzemektedir. Bizzat oralarda yüksek tahsilini yapmış bir insan olarak gördüğüm hakikatleri açıklayabilirim. Mesela Amerika'da gizli seçim hüccresinde iki partinin işaretine tekabül eden iki lamba vardır. Kırmızı ve beyaz. Hemen altında iki tane düğme vardır, kırmızı ve beyaz. İşi o kadar ilerletmişler ki kapıdan girdiğiniz zaman bir düğmeye basarsınız. Yani seçmen, partisinin düğmesine basacak ve o surette oyunu kullanmış olacak. İkinci düğmeye basamıyor. O, otomatik olarak ayarlanıyor. Kapı açılıp kapandıktan sonra ikinci düğme işler. Parti listelerini tamamen ortadan kaldırmışlar. Vatandaşa en kolay olacak şekilde oy verme işini halletmişler. Kırmızı ve beyaz.

Başkan – Bundan ne çıkıyor yani?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Bundan karma listelerin sakıncalı olduğu, belirsiz olduğu, bunlara ihtiyaç olmadığı çıkıyor.

Başkan – Onlar işleri kolaylaştırmışlar. Bizde nasıl olacak?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Bizde de bu gidişe doğru bir eğilim vardır.

Altı ay evvel istifa şekli hem İngiltere'de hem Amerika'da prensip itibarıyla mevcuttur. Orada adaylar önceden belli olur. Staj devresi geçirdikten sonra parti değiştirirler. Bunu da memleketin yüksek menfaatleri için. Özellikle ben hala o kanaati taşıyorum. Bu gerçekleşirse memleketin yüksek menfaatleri bakımından gayet elverişli olur.

Başkan – Şartlar müsait değildir.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Bir örnek olarak arz edeyim: İngiltere'de İşçi Partisinin lideri Atlee, partisi kazandığı zaman günün muhalefetine düşmüş Muhafazakâr parti ile aralarında milletvekili adedi olarak ancak 3–5 fark vardı. Şimdi gelelim bizim memleketimize: 1954 ve 1957 seçimlerini örnek olarak alırsak parti yoklamalarının yapıldığı gecenin yarım saat sonrasında bile Halk Partisinden kaybeden bir aday, Giresun'dan somut bir örnek veriyorum. Gelmiştir bizim partiden aday olmaya kalkmıştır.

Başkan – Parti almasın.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Alıyor efendim. Şimdi, böyle ufak bir çoğunlukla meclise geldi, memleket meselelerinin konuşulacağı bir meclisin saate bir fikir değiştirecek insanlardan oluşması muhakkak ki, sakıncalıdır. Zayıf karakterli insanlar birbirini kolaylıkla kandırırlar ki, bu takdirde beş kişi bir tarafa geçmiş olacaktır.

Başkan – Parti almasın.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Cemiyetimizin seviyesi malum efendim.

Başkan – Başka?

*Hamdi Bozbağ (Giresun) – Maruzatım bu kadar, teşekkür ederim.*⁴⁷⁸

Yassıada yargılamalarının 15 Mayıs 1961 Pazartesi günü başlayan dördüncü oturumunda herhangi bir söz almayan Ahmet Hamdi Bozbağ,⁴⁷⁹ 16 Mayıs 1961 Salı günü başlayan beşinci oturumun saat 13.00’te başlayan ikinci celsesinde 7468 sayılı “Salahiyet Kanunu” müzakeresinde nerede olduğunu soran Mahkeme Başkanı Salim Başol’a memleketimizi temsilen Avrupa Konseyi Meclisinin Fransa’nın Strazburg şehrindeki toplantısı sebebiyle 27 Nisan’da yurt dışında olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁰ Ayrıca Ahmet Hamdi Bozbağ 8 Nisan 1960 tarihinde çıkmış olan tahkikat komisyonunun kuruluş kararı sırasında İstanbul’da bulunduğunu ve 27 Nisan 1960 tarihinde çıkarılmış olan “Salahiyet Kanunu” müzakereleri sırasında yurt dışında olduğunu 12 Mayıs 1961 tarihli dilekçesine ekli resmi kayıtlarla belgelemiştir.⁴⁸¹

Ahmet Hamdi Bozbağ 18 Mayıs 1961 Perşembe günü başlayan altıncı oturumunda herhangi bir söz almamıştır.⁴⁸² 22 Mayıs 1961 Pazartesi günü başlayan yedinci oturumun ikinci celsesinde 24 Mayıs 1960’da DP içindeki muhalif grubun önergesi olan 90’lık tahrir meselesi tartışmaya açılmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın DPMG İdare Heyeti Üyesi olarak 90’lık tahriri Ali Naci Duyduk’tan aldıktan sonra tahririn Grupta derhal gündeme alınması ve Grubun toplanması fikrini desteklediğini belirtmiştir. Yassıada Zabıtları’na göre Mahkeme Başkanı Salim Başol 90’lık tahriri imzalayanların tespiti için tahrir kime verildiyse onun gelmesini istemiştir. Bunun üzere söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ Grup odasında, idare heyetinin toplantı odasında otururken karşısındaki masada Konya Milletvekili Osman Bibioğlu ile Baha Akşit’i ziyarete gelen bir seçmenin oturduğunu, tam bu sırada Ali Naci Duyduk’un elinde tahrir ile içeri girdiğini ve tahriri kaydettirmek istediğini söylemiştir. Ardından Ahmet Hamdi Bozbağ Grup katibini çağırarak bu tahririn kaydını yaptırdığını ve Ali Naci Duyduk’un biraz oturduktan sonra ayrıldığını belirtmiştir.⁴⁸³

⁴⁷⁸ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.163-165.

⁴⁷⁹ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.222-290.

⁴⁸⁰ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.333-334.

⁴⁸¹ CDABCA, *AYS. HMD.*, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴⁸² NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.371-465.

⁴⁸³ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.523.

Ahmet Hamdi Bozbağ 21 Mayıs 1961’de toplanmış olan sekizinci ve 24 Mayıs 1961’de toplanmış olan dokuzuncu oturumlarda söz almamıştır.⁴⁸⁴ 25 Mayıs 1961’de toplanmış olan onuncu oturumun ikinci celsesinde Hüseyin Ortakçioğlu’nun bir sözünü tavzih için söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ şunları söylemiştir: “*Hüseyin Ortakçioğlu’nun, Giresun mebuslarının Fisko Birlikte olmuş bir yolsuzluk iddiasından bahisle Giresun milletvekillerinin bir takrir verdiklerini söylediler. Giresun milletvekillerinin bu takriri gündeme aldırıldıktan sonra vazgeçtiklerini ve kendisinin kabullendiğini iddia etti. Halbuki böyle değildir. O takriri biz getirdik ve konuştuk. Grupta da müzakere edildi. Zabıtlarda vardır. Sırf bunu tavzih için söz almış bulunuyorum.*”⁴⁸⁵

30 Mayıs 1961’de toplanmış olan on birinci, 1 Haziran 1961’de toplanmış olan 12. oturumlarda söz almamış olan⁴⁸⁶ Ahmet Hamdi Bozbağ 2 Haziran 1961’de toplanmış olan on üçüncü oturum da Mahkeme Başkanı Salim Başol, Merkez Soruşturma Kurulu Başkanlığına gelen bir yazının eski harflerle yazılmış olan eklerinin kime ait olduğunun tespiti için sanıklardan teyit istemiştir. Bu yazılar ile ilgili konuşan Ahmet Hamdi Bozbağ yazıda belirtilen tarihlerde yurt dışında vazifeli olduğundan yazıların kendisinin olmadığını ve tanımadığını belirtmiştir. Devamında söz alan Mazlum Kayalar yazı eklerinden birinin Heyeti Umumiyenin toplantısına ait zabıt hülasası olduğunu belirttikten sonra sorgulamalara devam edilmiştir. On beşinci oturumda yazıların bir kısmının kendisine ait olduğu düşünülen Şevki Erer yazının kendi el yazısıyla yazdığı konuşma metni olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁷

5 Haziran 1961’de toplanmış olan on dördüncü ve 6 Haziran 1961’de toplanmış olan on beşinci oturumda Ahmet Hamdi Bozbağ söz almamıştır.⁴⁸⁸ Yassıada Mahkemelerinin on altıncı oturumu 8 Haziran 1961’de toplanmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ bu oturumun ikinci celsesinde mahkemedeki en uzun ifadesini vermiştir ve Mahkeme Başkanı Salim Başol’a verdiği ifadesi şöyledir:

Başkan- Hamdi Bozbağ!

⁴⁸⁴ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.561-690.

⁴⁸⁵ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.766.

⁴⁸⁶ NASKALİ, *Anayasa Davası II*, s.799-1006.

⁴⁸⁷ NASKALİ, *Anayasa Davası II*, s.1007-1016, 1218.

⁴⁸⁸ NASKALİ, *Anayasa Davası II*, s.1104-1303.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Sayın başkanım, 1950 senesinde Giresunlu hemşerilerimin devamlı ısrar ve feragatleri karşısında İstanbul’da bütün işlerimi terk ederek, milletvekili seçimlerine katıldım. Neticede, diğer arkadaşlarımdan olduğu gibi büyük bir çoğunlukla beni de TBMM üyesi olarak Ankara’ya gönderdi. Diğer iki seçimde de yani 1954 ve 1957 seçimlerinde de aynı şekilde seçildim. Ve ilk günü TBMM’nin açıldığı ilk günü 1950’de yaptığım yemine sadık kalarak 10 sene milletvekilliği yaptım. Kararnamede gördüm, diktatörlük rejimine adım adım gitmekte olduğumuz söyleniyor. Ve biz milletvekilleri olarak bu gidişe oylarımızla yardımcı olmuşuz.

Başkan- Oyları ile ve susmakla ve bir davranışta bulunmamakla.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Evet. Bir defa serbest bir seçimle seçilmiş ve milletvekili olmuş bir kimse olarak bilhassa hemşerilerimin sevgi dolu oylarıyla seçilmiş bir insan olarak meclise girdikten sonra onların bana vermiş olduğu emaneti onlara layık olacak bir şekilde kullanmam icap ederdi ve öyle yaptım. Dünyanın hiçbir yerinde serbest seçimin mevcut olduğu bir memlekette diktatörlük rejimi olamaz.

Başkan- Mesela Kırşehir’in ilçe olması hakkındaki kanuna oy verdiniz mi?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Buna oy verdiğim gözüküyor, verdiğimi zannediyorum.

Başkan- Nasıl telif ediyordunuz?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Açıklayayım reis beyefendi. Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesi vardır. Bu da aynı şekilde vaktiyle il iken ilçe olmuştu. Sırf sebebini o günkü gerekçeli sebebini incelemiştim. Onun sebepleri Kırşehir’in il iken ilçe olmasının gerekçeli sebebi ile aynıydı. Yani ekonomikti. Benim...

Başkan- Kırşehir’in ilçe olması hakkında hususi bir sebep yok mu?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Onu hissetmedim ve kendi vilayetimde eski bir vilayet olan kazanın kaza oluşunu hatırlayarak ve düşüncelerim itibarıyla Türkiye’de daha büyük iller ve kendi kendini geçindirecek iller olması itibarıyla...

Başkan- Demek önce kendi kendini geçindirememiş, sonra ne olmuş da il yapıldı?

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Sonradan oy verişimdeki sebep tamamen kamuoyunun reaksiyonudur. Baktım ki yöre gayri memnun tekrar yaptığımız bu hatadan dönmek için oyumu müsbet olarak kullandım.

Şimdi diktatörlük rejimi konusunu bitirmek için birkaç cümle ile açıklama yapmama izin veriniz. Diktatörlük rejimi içindeki memleketleri yakinen bilirim. Birinci şart seçimi ortadan kaldırmaktır. İkincisi, orduyu ele almak. Üçüncüsü bütün muhalif partileri ortadan yok etmektir. Bunların birincisi yani seçimi yok etmek katiyen olmadığı gibi biz iktidara geldikten sonra seçim kanununu daha gelişmiş olgunluğa doğru götürdük. Yalnız zatiâlinizin de işaret ettikleri gibi, radyoda 1950 seçimlerinde diğer partilerin de konuşmaları mevcut iken, 1954'te onu kaldırdığımız iddia ediliyor.

Başkan- Ki, o mühimdir. Sonra iddia değil, kanunlaştı.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Doğru, evet. Bu hakikaten yapılmaması icap eden bir şeydir. Fakat seçimin sonucuna hiçbir etkisi olmadığı için böyle olmuştur. Diğer değişiklik yaptığımız yönler seçim kanununda konuşulduğu için tekrar edecek değilim.

Başkan- Adnan Menderes pürüzleri temizleyecek, ondan sonra seçime gireceğiz diyor, belirsizdir bunlar.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- İzin verirseniz bu konuda açıklama yapayım.

Başkan- Neyi açıklayacaktınız, açıklamalarınız deminkiler gibi olacaksa bırakın.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Bunları müdafaama bırakıyorum.

İkincisi, orduyu elde etmek. Gerçekten diktatörlüklere ordu ele geçirilmek suretiyle gidilmiştir. Bütün dünyadaki diktatörlükler böyle kurulmuştur. Bizde katiyen olmamıştır. Salı günü yapılan celsede Başvekilimizin bu hususta 14 Mayıs 1959 senesindeki grup konuşmaları zabıtlarda okundu. Onun için detayına girmiyorum.

Üçüncü konuya gelince; o günün muhalefet partilerini kapatmak ve yok etmek ve öyle seçime girmek. Ben ve dâhil bütün grup arkadaşlarımın asla böyle bir niyetleri olmadığından emindim. Onun için diktatörlüğü ne yapmaya doğru giden vardı ne de onu destekleyecek DP grubundan tek bir mebus vardı. Buna katiyetle inanıyorum.

Konuşmamın ikinci kısmı murakabeye (denetleme) aittir. 10 sene süren mebusluğumun devamı müddetince en titiz bulunduğum husus suiistimal söylentileri olmuştur ve 10 senelik mebusluğum müddetince bu derecede titizlikle durmuşumdur. İlk murakabeyi 1952 senesinde Batman'a yapılacak olan petrol rafineri inşaatının ihalesi konusunda yaptım.

Başkan- Bunlar normal murakabe, burada bahsedilen murakabe normal sahadaki murakabe değil.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- İkincisi, 1955 senesinde grubumuz içinde husule gelmiş olan cereyana ben de katıldım. Fakat bizden ayrılan arkadaşlara katılmak düşüncesinde değildim. Hatta ayrılmamaları için bizzat çabaladım. Çünkü onların ayrılması ile mücadelemizin hızının çok kesileceğine kani idim. Fakat mâni olamadım. Ondan sonra 1957 senesi geldi. Seçimler çıktı. Gittik mebus olduk, tekrar geldik. Gelir gelmez, benim mutedil halimi bilen arkadaşlar benim idare heyetine seçilmemi istediler. Hiçbir kimsenin tesiri olmadan, isteyen arkadaşların arzusuna uyarak adaylığımı koydum. Grup İdare Heyetine seçildim. Seçildiğim akabinde Giresun, Karadeniz bölgesini ilgilendiren Fisko Birliği vardır. Fındık Tarım Satış...

Başkan- Bunları bırakın efendim, bu değil, Anayasa muvacehesinde Anayasa karşısındaki kontrol ve murakabe. Yoksa ben şuraya gittim, böyle şey yok. Bunlar davanın dışında.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Adnan Menderes'e karşı konuşmam vardır. Bu kısma geçiyorum. Grup idare heyetinde olmama rağmen bir takrir verdim. Hoş karşılanmadığı, başka bilhassa Kurbanoglu ve bir de rahmetli Namık Gedik olmak üzere siz grup idare heyetinin bir azasisınız, bu önergeyi nasıl verirsiniz diye konuştular. Ve bu takriri geri almamı söylediler.

Başkan- Önergenin konusu ne imiş?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Suiistimal efendim.

Başkan- Neye dair?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Fındık satış kooperatifine ait.

Başkan- Yine Fisko Birlik. Onu bırakın. Anayasa nizamı ile ilgili olacak, şu hâlde ayırt edemiyorsunuz.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Tek bir konuşmamda Başvekil ile çatıştım.

Başkan- Bırakın efendim, Adnan Menderes'in diktatörlüğe gittiğini kabul etmiyorsunuz, konuşmanız lüzumsuz.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Murakabe ile ilgili bir husus var onu arz edeceğim.

Başkan- Anayasa nizamı ile alakalı değilse lüzumu yok.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Orada söylediğim şudur:

Konuşacağım, konuşmamı kesemezsiniz beyefendi dedim. Adnan Beyi onun üzerine beni dinlemeye mecbur ettim. Bunu dedikten sonra kendileri oturdukları yerden salonda bulunmamı istemiyorsanız salondan dışarı çıkarım, dediler. Ben de sol

elimle kapıyı göstererek siz bilirsiniz, dedim. Bu şekilde çatışmadan sonra söyleyeceklerime devam ettim. Ertesi sene 1958'in Kasım ayında grup idare heyeti seçimleri var. Bizzat Kurbanoglu başta olmak üzere rahmetli Namık Gedik...

Başkan- Adnan Menderes, böyle oldu mu? Sol eliyle kapıyı gösterdi mi?

Adnan Menderes- Evet.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Bundan sonra Kurbanoglu başta olmak üzere bir de yanında Namık Gedik Bey olmak üzere evlere telefon açarak arkadaşlara Hamdi Bozbağ'ın grup idare heyetine seçilmemesi lazımdır, diye çalıştılar. Buna rağmen arkadaşlarımın hazırladığı mutedil listenin içinden veya bir başka listenin içinden yalnız bendeniz ve bir de Süleyman Sururi Nasuhioğlu Grup İdare Heyetine 1958 Kasım ayında girmiş olduk.

Başkan- Bunlar değil efendim, anayasaya aykırı çıktığı iddia edilen kanunlar karşısında murakabe. Yoksa 1950'den 1960'a kadar tabii ki birçok şeyler yapmışsınız ve yapacaksınız. Bunlar normal vazife.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Son kanuna geliyorum. Son kanun görüşülürken, 27 Nisan 1960 tarihinde ben ve 7 arkadaşım Fransa'nın Strazburg Şehrinde toplanmış olan Avrupa Konseyindeydik. O günün devamında, yani 28 Nisan 1960 günü hadiselerin olduğundan bir saat sonra konseydeki bültenlerden hadiselerden İstanbul ve Ankara üniversite hadiselerinin detayını okudum. Bunun üzerine orada bulunan arkadaşlar toplandık. Çok üzgündük, cuma günü idi. Ertesi günü yani cumartesi günü 30 Nisan'da toplantımız bitti. Ben, Basri Aktaş, Kasım Küfrevi trenle Zürih'e hareket ettik. Bu seyahatimiz süresince bu üç arkadaş trende ve Zürih'te kendimize göre bazı kararlar aldık ve şöyle dedik. Ankara'ya dönünce bu kamuoyunu sıkıştıran tedbirler karşısında bilhassa hükümeti...

Başkan- Gelince o kararları uygulamaya koydunuz mu?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Koyduk efendim. Ankara'ya geldik. Ankara'ya geldikten sonra iki gün kaldım.

Başkan- Kasım Küfrevi böyle bir şeyden bahsetmedi. Lüzum görmedi ki bahsetmedi. Bırakın.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Sorulabilir.

Başkan- Hayır, şahsen lüzum görmüyor ki, olayımızla ilgisi yok ki lüzum görmedi.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- 6 Mayıs günü Ankara'ya geldikten sonra ve vaziyeti inceledikten sonra İstanbul'a döndüm. 20 veya 21 akşamı Hayrettin Erkmen ailesiyle birlikte evime geldi. Kendisine Avrupa'dan toplayıp getirdiğim gazete kupürlerini verdim. Kendisinin de bu gidişattan memnun olmadığını, hatta istifayı dahi düşündüklerini söylediler. Ertesi günü yani ayın yirmi ikisinde pazar günü Dr. Ali Naci Duyduk yine beni evimde ziyaret etti. Onunla bir iki saat konuştuktan sonra, dertleştikten sonra, kendilerini bir seyahatheyken arkadaşlarla ...

Başkan- Bunlar hep dertleşme. Bunların müspet mahiyeti yok. Başka?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Ondan sonra grup idare heyetinde otururken Ali Naci Bey önergeyi getirdi. Malum şekilde aldım kaydını yaptırdım. Yanımda Konya Milletvekili Osman Bibioğlu, Muş Milletvekili Şefik Çağlayan vardı. Bu tahrir üzerine derhal harekete geçtik. Dedim ki, üçümüz bunu derhal gündeme alalım. Telefonla arkadaşları aradım, buldum. Arkadaşlar şunlardır: Kemal Demiralay, Selami Dinçer... bir arkadaş daha vardı, altı kişiydik. Bu sırada Baha Akşit geldi. Önerge Baha Akşit'e verildi ve çoğunluğumuz olduğu için toplantıyı yaptık. Toplantıda ilk sözü ben aldım. Doktor Ali Naci Duyduk Bey'in söylediğine göre, yarın Adnan Menderes Bey Eskişehir'e ve oradan da Konya'ya geçecekmiş. Bununla birlikte perşembe günü normal grup toplantımız yapılacaktı. Bu böyle olduğuna göre ben size şunu söyleyeyim ki, eğer Adnan Bey yarın Eskişehir'e gidecek olursa grup kararlıdır, kendileri o seyahatheyken dahi grup toplanıp bu önergeyi görüşecektir, dedim. Bunun üzerine diğer arkadaşlar sıra ile...

Başkan- Sonra ne oldu?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Sonra toplantıya biz bizzat karar verdik. Baha bey, o zaman yeni meclise gelmiş olan Adnan Bey'e bu haberimizi götürdü, kendisine bildirdi, grup toplantısının olacağını söyledi. Ve kendileri de kabul ettiler.

Başkan- Sonra ne oldu? Gene de hiçbir şey olmadı.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Bu benim murakabemdir.

Başkan- Orayı bırakın, orası anlaşıldı.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Ertesi günü sabahleyin saat 10'da 10'u çeyrek geçe idare heyetinde bir toplantı yaptık.

Başkan- Adnan Menderes Eskişehir'e gittikten sonra mı?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Hayır, salı günü ayın 25'inde.

Başkan- O grup toplantısı burada tafsilatı ile görüşüldü. Grup tutanakları ve ifadeler okundu. Onu bırakın.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Grup toplantısı o günkü, grup idare heyeti toplantısını söyleyeyim mi?

Başkan- Hayır, söyleme.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Ondan sonra menfaat için milletvekili olduğumuz söyleniyor, bu konuya geçiyorum ve bitiriyorum. Kendim yüksek maden mühendisiyim. 1958 senesinde mesleğimdeki aylık kazancım 1960'taki milletvekilliği maaşımın üzerindeydi.

Başkan- Peki neye milletvekili oldun?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Sebebi hemşerilerimin beni davet etmesi ve memlekete hizmet saydığım için geldim, milletvekili oldum. Yüksek Soruşturma Kurulunun 1 Nisan 1961 tarihli bana tebliğ edilen kararı ile gayri meşru servetim olmadığı meydana çıkmıştır. Hükümetten meclisi idare azalığı ve kredi istemedim. Yalnız zihinlerde pürüz kalmasın diye söyleyeyim 10 senelik milletvekilliğimin 4 senesi Avrupa Konsey azalığı ile geçmiştir. Oraya da ne Adnan Bey'in ne de başkalarının yardımı ile değil tam demokratik usul ile ve lisan bildiğim için arkadaşlarımın teveccühü ile seçildim ve gittim. Ondan sonra eğer izin verirsiniz, bunları müdafaada söyleyecek değilim, gerek 15 Avrupa devleti arasında, gerekse Demir Perde gerisinden misaller vererek arz edeyim.

Başkan- Metin meselesi, başka yerde şöyle olur, burada böyle olur?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- O kısmı da geçiyorum. 7468 sayılı kanunun anayasaya aykırılık meselesine gelince ben yurt dışındayken o kanun çıkmıştı. Yurda döndüğüm zaman metni gördüm. Gördüğüm metin anayasamıza göre aykırı değildi, kanunlaştığı için.

Başkan- O başka mesele. Sizden evvel öyle söyleyenler pek çok oldu. Çıktığı için artık anayasaya aykırılığı ileri sürülemez meselesi başka meseledir. Metin olarak?

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Metin olarak da yine arkadaşlarımdan sorup öğrendiğime göre bir noktası anayasaya aykırı bulunmuş. Sıtkı Yırcalı arkadaşlarımızın müdahalesi ile o kısımda düzeltme yapılmış ve anayasaya aykırı olmayacak bir şekle sokulmuş.

Başkan- Ama bizzat Sıtkı Yırcalı, Esat Budakoğlu, Arif Demirer anayasaya aykırı noktaları bulunduğunu söylediler. Her halde işittiniz.

Hamdi Bozbağ (Giresun)- Evet Sıtkı Yırcalı da benim şimdi söylediğim gibi söylediler.

Başkan- Anayasaya aykırı noktaları vardır. Ancak, çıktıktan sonra anayasaya aykırılığı iddia edilemez, dedi, ben o başka dedim. 103. Madde karşısındaki esası başka dedim. O da şu hâlde metin itibarıyla bazı noktalar anayasaya aykırıdır, dedi.

Hamdi Bozbağ (Giresun) – Son olarak niçin mebusluktan ayrılmadığımı da arz edeyim: 1955'teki örnek gözlerimizin önündedir. Hakikatten bir faydası olmayacaktı. İçinde kalarak mücadele etmek, seçimlerin yaklaştığı bir sırada emaneti tekrar aynen hemşerilerime, iade etmek istedim.

Başkan – Onlar da tekrar size verecek. Siz gene geleceksiniz.⁴⁸⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ 9 Haziran 1961'de toplanmış olan on yedinci, 12 Haziran 1961'de toplanmış olan on sekizinci,⁴⁹⁰ 13 Haziran 1961'de toplanmış olan on dokuzuncu ve 15 Haziran 1961'de toplanmış olan yirminci oturumda herhangi bir söz almamıştır.⁴⁹¹

16 Haziran 1961'de toplanmış olan yirmi birinci oturumunun konusu teşrii masuniyetin (yasama dokunulmazlığı) istişari reyle kaldırılması olmuştur. Bu oturumun ikinci celsesinde söz alan Baha Akşit 2 Mayıs 1960 tarihli grup toplantısında yasama dokunulmazlıklarının Anayasanın 17. Maddesinin ışığı altında tekrar gözden geçirilmesi hususunda grup heyeti umumiyesinin kararı olduğu ve bir komisyon teşkil edildiği hakkında konuşmalar yapmıştır. Başsavcı, Baha Akşit'in bu konuşmalarının grup zabıtlarına uygun olmadığını söylemiş ve 2 Mayıs tarihindeki zabıta suçlu görülen 6 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılması hakkında bir karara varılması dendiğini söylemiştir. Ardından Başsavcı, grup başkanlarının böyle bir kararından bahsederek, bir komisyon kurduklarından ve bu komisyonu faaliyete geçirebildiklerini söyledikten sonra olayı tamamıyla aydınlatmak için komisyondaki 9 kişiye ayrı ayrı sorulması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine oturumun üçüncü celsesinde söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ da kendisinin idare heyetinin bir azası

⁴⁸⁹ NASKALİ, *Anayasa Davası II*, s.1349-1357.

⁴⁹⁰ NASKALİ, *Anayasa Davası II*, s.1412-1632.

⁴⁹¹ NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.1633-1825.

olarak aydınlatma maksadıyla söz aldığını ve bu 9 kişilik komisyondan idare heyetinin haberi olmadığını belirtmiştir.⁴⁹² 19 Haziran 1961’de toplanmış olan yirmi ikinci oturumunun üçüncü celsesinde Mahkeme Başkanı Salim Başol bu 9 kişilik komisyondan haberdar olup olmadıklarını ve komisyonun ne suretle tespit edildiğini bildirmeleri için DPMG İdare Heyeti başkan ve üyelerinden tekrar izahat istemiştir. Bunun üzerine tekrar söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ ise bu komisyonun seçildiğinden burada haberdar olduğunu çünkü söylenilen tarihlerde Avrupa Konseyinde vazifeli bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁹³ Aynı gün tarihli Avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı dilekçesinde Ahmet Hamdi Bozbağ’ın İstanbul-Ankara ve Avrupa arasında seyahatlerinin resmi belgelerini sunduktan sonra savunma olarak şunlardan bahsetmiştir: *“Müvekkilim zamanın Başbakanı ile aralarındaki bir görüş farklılığını şiddetli bir ısrarla savunmuş ve başlangıçta maruz kaldığı iğnelemelere rağmen sonuçta görüş farklılığını kabul ettirmede başarılı olmuştur. Medeni cesareti ve ısrarlı görev sevgisi geçmiş hareketleriyle belli bulunan müvekkilim Türkiye’de bulunmuş olsaydı, bu kanuna oy vermeyecek olanlar arasında elbette olacaktı. Bu itibarla durumun geçmiş şerefli faaliyetlerinin de göz önüne alınmak suretiyle takdirini arz ederim.”*⁴⁹⁴

20 Haziran 1961 tarihli yirmi üçüncü oturumda yasama dokunulmazlığı kararı görüşülmeye devam etmiştir. Bu oturumda söz alan Baha Akşit, komisyon teşkil edilirken Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Avrupa’da olduğunu zannettiğini halbuki divanda kâtip olarak bulunduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine yeniden söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ Avrupa’da olduğu için grupta bulunmadığını ve bunu ispatlayan belgelerin yüksek divanda bulunduğunu mahkeme başkanına ifade etmiştir.⁴⁹⁵

Ahmet Hamdi Bozbağ 22 Haziran 1961’de toplanmış olan yirmi dördüncü, 23 Haziran 1961’de toplanmış olan yirmi beşinci ve 26 Haziran 1961’de toplanmış olan yirmi altıncı oturumlarda herhangi bir söz almamıştır.⁴⁹⁶

⁴⁹² NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.1826, 1897-1905.

⁴⁹³ NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.1995-2001.

⁴⁹⁴ CDABCA, *AYS. HMD.*, F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁴⁹⁵ NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.2022, 2033.

⁴⁹⁶ NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.2134-2349.

29 Haziran 1961 tarihli yirmi yedinci oturumunun ikinci celsesinde Avukat Hüsamettin Cindoruk tevsii tahkikat hakkında bir talepleri olmadığını belirtmiştir. Ardından Hamdi Bozbağ da bu konuda talebinin olmadığını yinelemiştir.⁴⁹⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ 1 Temmuz 1961’de toplanmış olan yirmi sekizinci ve 3 Temmuz 1961’de toplanmış olan yirmi dokuzuncu oturumlarda herhangi bir söz almamıştır.⁴⁹⁸

4 Temmuz 1961’de toplanmış olan otuzuncu oturumda sanıkların Tahkikat Komisyonu hakkındaki dilekçelerinin incelendiğini söyleyen Başsavcı Altay Ömer Egesel ardından sanıkların istekleri hakkında mütalaalarını yapmışlardır. Bu mütalaalarda Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1958 senesinde Adnan Menderes’e karşı ve 1952 senesinde de Batman Rafinerisi hakkında grupta yaptığı konuşmalarının tespitini istediğini fakat bu isteklerinin tahkikat komisyonu ile ilgili olmadığı belirtilmiştir.⁴⁹⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ 7 Temmuz 1961’deki otuz birinci, 10 Temmuz 1961’deki otuz ikinci ve 11 Temmuz 1961’deki otuz üçüncü oturumlarda herhangi bir söz almamıştır.⁵⁰⁰ 13 Temmuz 1961’de gerçekleştirilen otuz dördüncü oturumun ikinci celsesinde okunan bir listede 349 Milletvekilinin DP iktidarında on yıl süresince aldıkları toplam döviz miktarları belirtilmiştir. Bu listeye göre Ahmet Hamdi Bozbağ toplam 158 068.57 lira, 1 053.02 Dolar almıştır. Aynı oturumun üçüncü celsesinde mahkeme başkanı bu konuda sanıkların söz isteyemeyeceğini ve konuşamayacağını ancak müdafaalarında bahsedebileceklerini belirtmiştir.⁵⁰¹

Yassıada yargılamalarının 14 Temmuz 1961’de gerçekleştirilen otuz beşinci oturumunda sanıklar hakkına mütalaalarını yapan Başsavcı Altay Ömer Egesel, Ahmet Hamdi Bozbağ’ın asli fail kabul edilme gerekçelerini şöyle söylemiştir: “*Anayasayı muhtelif yönlerden tebdil (değiştirme), tağyir (bozma) ve ilga eden (kaldırma) bütün kanunlara kabul oy veren bu sanık parlamentoda denetimi imkânsız hale sokan ve bu itibarla TBMM’ni görev yapmaktan alıkoyan İçtüzüğü’nün tadilinin teklifçilerindendir. Eğer, son Tahkikat Encümeni görüşmeleri ile Salahiyet Kanunu sırasında Avrupa’da*

⁴⁹⁷ NASKALİ, *Anayasa Davası III*, s.2369.

⁴⁹⁸ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3078-3121.

⁴⁹⁹ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.2650, 2663-2687.

⁵⁰⁰ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.2696-2878.

⁵⁰¹ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.2933-2938, 2943.

bulunmasaydı, yukarıda zikredilen kanunlarda olduğu gibi burada da kabul oy kullanacağı hiç şüphesizdi. Nitekim sorgusu sırasında, Tahkikat Encümeninin kurulması ile ona salahiyyet veren kanunu Anayasaya aykırı bulmaması bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Menderes'e şahsen bağlı bulunan ve bütün tatbikatıyla onun verdiği direktiflere göre hareket ettiği anlaşılan Grup İdare Heyetinde bulunuşu ve yukarıda zikredilen kanunlara oy verdiği dolayısıyla kendisi asli fail olarak kabul edilmiştir."⁵⁰²

Bu oturumun ikinci celsesinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere kabine üyeleri, DP Genel Kurul üyeleri, DPMG İdare Heyeti üyesi olan Ahmet Hamdi Bozbağ ve diğer üyeleri, Salahiyyet Kanununu teklif eden milletvekilleri, Tahkikat Encümeni üyelerinin de aralarında bulunduğu toplam 107 kişi vatana ihanet suçlamasında asli fail gösterilmiş Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 maddesi gereğince idam cezası istenmiştir.⁵⁰³ Bu sayı Yüksek Adalet Divanı tarafından önce 15'e daha sonra MBK tarafından da 4'e indirilmiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamı onaylamış, ancak son aşamada Celal Bayar'ın infaz kararı uygulanmamıştır.⁵⁰⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ Yassıada yargılamalarının otuz altıncı oturumundan kırk sekizinci oturumuna kadar herhangi bir söz almamıştır.⁵⁰⁵

2.2.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Yassıada Mahkemesindeki Savunması

Yassıada yargılamalarının 5 Ağustos 1961'de başlayan kırk sekizinci oturumunun üçüncü celsesinde Ahmet Hamdi Bozbağ ve avukatı savunmaya çağırılmıştır. Söz alan Avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı üç sayfalık yazılı müdafaasını ve eklerini Mahkeme Başkanlığına vermiş ve sözü Ahmet Hamdi Bozbağ'a bırakmıştır.⁵⁰⁶ Avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı'nın yazılı müdafaası şöyledir:

"Tahkikat Komisyonu kurulması hakkındaki Grup ve Meclis müzakerelerinde ve kararında bulunmamış, keza salahiyyet kanunun müzakere ve kabulünde de bulunmamış ve oy kullanmamış olan müvekkilim hakkında Kararnameye aykırı ve

⁵⁰² NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.2998.

⁵⁰³ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3037-3038.

⁵⁰⁴ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.XXI.

⁵⁰⁵ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3049-3255.

⁵⁰⁶ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3271.

diğer mebuslardan farklı olarak 146/1 ile tatbikat talebinde bulunulmasının sebebi, müvekkilimin mebus sıfatıyla birlikte taşıdığı başka bir sıfattan gelmektedir.

İddia makamı için cezanın kanuniliği gibi, şahsiliği prensibi diye de bir mefhum (kavram) yoktur. O, sıfatlara göre biçtiği cezaları, aynı sıfatı taşıyanlara bir üniforma gibi giydirmek istemektedir. 146/1 işaretli üniformayı da müvekkilime, Parti Grubu İdare Meclisi azası olması dolayısıyla münasip görmüştür.

Oysaki müvekkilimin şahsi durumu ve 10 senelik teşrii hayatındaki tutumu, Başsavcının kategorik ceza tevzii zihniyetiyle bağdaşmayacak bir manzara arz eder ve giydirilmek istenen üniforma ona hiç de yaraşmaz.

Hamdi Bozbağ öteden beri DP grubu içinde “Yaylacı” olarak tanınan mutedillerden biridir. 1958 senesi kasımında yapılan Parti Grubu Başkan vekilleri ve İdare Meclisi seçimleri, (Mehmet Hüsrev Ünal’ın –Diyarbakır- müdafaasında anlattığı gibi) heyecanlı bir maç misali muhalif, muvafık (tarafı), tarafsız bütün vatandaşları ilgilendirmiş bulunuyordu. Çünkü bu seçimlere ayrı bir aday listesiyle katılmış olan DP grubu içinde itidalleriyle tanınmış Yaylacıların seçimi kazanıp Parti Grubunun idaresini tamamıyla ellerine almaları umumi efskarın arzusu idi. Seçimi takip eden günün bütün gazeteleri bu hadiseden bahsediyor ve Başkan Vekilliklerini Yaylacıların pek az bir farkla kaybetmiş olduklarına teessüf ederken İdare Meclisine giren üç Yaylacı: müvekkilim Hamdi Bozbağ, Kemal Demiralay ve Hüseyin Bayrı’nın bu başarılarını övüyordu. (14 Kasım 1958 tarihli bu husustaki havadisi muhtevi Cumhuriyet gazetesini ekli olarak sunuyorum.)

Esas hakkındaki mütalaada, müvekkilimin 146/1 ile tecziyesi (cezalandırılması) talebinin bütün esprisi, yukarıda arz ettiğim şekilde bir seçim sonucunda Parti İdare Heyetinde bulunmasında toplanmış olmasına rağmen, kendisine sureti bazı vaki, gayri vaki fiillerde isnat edilmiştir.

Ezcümle: Anayasayı muhtelif yönlerden tebdil, tağyir ve ilga eden bütün kanunlara müspet rey verdiği ve Parlamentoda murakabeyi imkânsız hale sokan ve bu itibarla TBMM’yi vazife yapmaktan alıkoyan İç Tüzük’ün tadilinin teklifçilerinden olduğu ileri sürülmüştür. Umumi müdafaa dermeyen olunan bütün sebeplerle, kanun teklifinin ve oylamasının hiçbir zaman, hiçbir surette suç teşkil edemeyeceği muhakkaktır. Bu bakımdan umumi müdafaaaya eklenebilecek hiçbir yeni hukuki unsur mevzubahis olamaz ise de hüsnü zait kabilinden de olsa şunu hatırlamak yerinde olur

ki, Sebati Ataman'ın müdafaasında tarafımdan ve bizzat Sebati Ataman tarafından etraflıca izah edildiği üzere, İç Tüzükte yapılan tadiller meclisin vazifesini yapamamasını değil, bilakis vazife ifa edebilmesini sağlayan yeni hükümler getirmiş ve tek parti meclisine göre yapılmış olan İç Tüzük'ün, çok partili meclis hayatında ortaya çıkan boşluk ve aksaklıklarını ortadan kaldırmıştır. Hadiselere mutlaka karanlık bir mana izafe etmek zihniyetine sahip olmayan her aklı başında insanın, Tüzük tadilini teklif eden ve bunu tahakkuk ettirenlere, değil ceza vermek, ancak teşekkür etmesi icap eder.

Bir an için Başsavcının nevi şahsına bağlı ölçülerıyla (Anayasayı tebdil, tağyir ve ilga eden) diye vasıflandırdığı kanunlar ve bu meyanda İç Tüzük'ün tadiline rey vermek hakikaten objektif bir görüşle de suç olsaydı, üzerine Parti Grubu İdare Heyeti azalığı sıfatı bulunmamak şartıyla müvekkilime 146/3'den başka bir tatbikat talebinde bulunmayacaktı. Demek ki hayatla ölüm arasındaki çizgi, Başsavcıya göre, bütün Memleket umumi efskarının (kamuoyunun) arzu ettiği bir Grup İdare Heyeti seçimini kazanmış olmakla ortadan kalkıvermekte ve herhangi başka bir tasarruf ve fiile lüzum kalmaksızın iktisap olunan sıfat ölümü icap ettirmektedir.

Esas hakkındaki mütalaada: (Eğer son Tahkikat Encümeni müzakereleri ile salahiyet kanunu sırasında Avrupa'da bulunmasaydı, yukarıda zikredilen kanunlara olduğu gibi, bunlara da kabul oy kullanacağı muhakkak idi.) denilmektedir. Yani suçu işlememiş olması hazır bulunmayışındandır, demek ve bunu da müvekkilim hakkındaki ittihamlar meyanında zikretmek suretiyle Başsavcı yalnız işlenmiş değil, işlenebilmesi mümkün bulunmuş olan fiilleri de suçluluğa delil saymaktadır. Hatta müvekkilimin işleyebileceğini tasavvur ettiği suçuna: (Nitekim sorgusu sırasında Tahkikat Encümeni kurulmasıyla ona salahiyet veren kanunu Anayasaya aykırı bulmaması bu kanaatimizi teyit etmektedir.) demek suretiyle işlenmemiş suçun, suçlusu olabileceğimize delil dahi irat etmektedir.

Şurası muhakkaktır ki Başsavcı ya bilmediğinden yahut da kasten demokratik rejimin cari olduğu memleketlerde antidemokratik kanunlar bulunabileceğini kabul etmemekte ve bu neviden kanunları diktaya delil saymaktadır.

Bu düşünüş tarzına İsmet İnönü'nün 8 Mayıs 1950'de Taksim meydanında söylediği seçim nutkunu hatırlatmakta ve o nutuktaki bir cümlesini tekrarla cevap vereceğim. 9 Mayıs 1950 tarihli bütün gazetelerde aynen yer alan bu nutkunda İnönü:

Bir memlekette antidemokratik kanunlar bulunabilir, bu rejimin demokrasiden başka bir şey olduğu manasına gelmez, demiştir.

Dünyanın her yerinde her kanun bir mahalli içtihatır. Öyle olduğu içindir ki, Anayasa mahkemeleri veya muadil müesseselerle kanunların Anayasaya uygunlukları kontrol altına alınmıştır. Milletin olan, bila kaydı şart hâkimiyetin, fiilen istismalini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne vermiş olan 1924 Anayasası, meclisin üstünde bir otoriteye yer vermiş olmamak için, Anayasa veya muadili bir müesseseyi kurmamış ve bu baptaki takdiri yine mecliste bırakmışsa, hiçbir mebusu sübjektif ölçülerle Anayasaya aykırılığı iddia edilecek bir kanuna oy vermiş olmakla suçlamaya imkân tasavvur edilemez.

2- Müvekkilim Hamdi Bozbağ, Amerika'da tahsil etmiş Yüksek Maden Mühendisidir. Teşrii çalışmaları daha ziyade kendi mevzuuna giren teknik hususlarda olmuştur. Petrol Kanunu, Maden Kanunu, onun ihtisasının memlekete kazandırdığı hakikaten kıymetli teşrii eserleridir.

Mebus sıfatıyla murakabe vazifesini de keza teknik mevzular üzerinde yapmıştır. Mesela:

- a) 1952 yılında Raman'da kurulacak petrol rafinerisi için yapılan ihale mevzuundaki tenkitleri,*
- b) 19 Mayıs 1961 günü takdim etmiş olduğu layihanın 4 nolu bendinde zikrettiğim findık mevzuundaki tenkitleri gibi. Bilhassa bu ikinci misalde, Başbakanla aralarında geçmiş olan bir tartışma, müvekkilimin körü körüne itaat zihniyetinden çok uzak bir insan olduğunun delilidir.*

3- Müvekkilim Türkiye'yi beş seneden beri Parlamentolar Birliği, Avrupa Konseyi İstişari Meclisi, Uluslararası Mülteciler komisyonu gibi uluslararası teşekküller nezdinde şerefle ve başarı ile temsil etmek fırsatını, muhalefete mensup mebusların da kendisini desteklemesi ile bulmuş bir insandır. Bu hal sadece ehliyetinin değil, mutedil tutumunun bir delili olmak bakımından bilhassa davamız için kıymetlidir.

Hamdi Bozbağ gibi, medeni hüviyeti, ihtisası, ölçülü ve itidalli şahsiyeti ile değil Türkiye'de dünyanın en ileri bir memleketinde dahi vücudu o memlekete iftihar kaynağı olabilecek bir insanın, bilhassa memleketimizde bol keseden harcanması isteğine elbette ki Yüksek Divan ayak uydurmayacaktır. Zaten bunu bilmek ve buna

*emin olmaktır ki, bugün vatanını seven ve adi parti kaprislerinin, parti intikamlarının üzerinde kalabilen aydınların yese düşmesini önlemektedir.”*⁵⁰⁷

Avukatı Saffet Nezihi Bölükbaşı’nın ardından söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ 13 sayfalık savunmasını ve eklerini Mahkeme Başkanlığına vermiş ve içindekileri okumak suretiyle tekrar etmiştir.⁵⁰⁸ Ahmet Hamdi Bozbağ’ın savunması şu şekildedir:

“Muhterem Başkan, Muhterem Hakimler,

Müdafaam bakımından önemli gördüğüm bazı noktaları arz ediyorum.

Her şeyden evvel belirtmek mecburiyetindeyim ki ta 1919’dan itibaren büyük Atatürk’ün önderliği altında adım adım ilerleyerek, 14 Mayıs 1950 de tahakkuk ettirebildiği halk idaresinden milletimizin fedakârlık edebileceğine veya anayasa ile müsellen haklarını gaspa teşebbüs edecek gafilleri müsamaha ile karşılayacağına asla inanmadım. Ve bu itibarlardır ki diktatörlük heveslilerinin Türkiye’de barınması şöyle dursun bu heveslerini izhar etmelerine imkân bulunmadığına dair Sayın Başsavcının kanaatine tamamen iştirak ediyorum.

Muhal bir faraziye olmak üzere, Adnan Menderes’in böyle bir cürette bulunduğu veya Türk Milletinin idealine zıt, gizli arzularını tahakkuk ettirmek yolunda bir darbeye hazırlandığı kabul edilse bile yanında değil fakat karşısında bulacağı ilk mebus ben deniz olurum.

Bendeniz, tahsilimi demokrasinin en iyi şekilde tatbik edildiği ve demokratik ideallerin halk tabakalarına en mükemmel şekilde mal edildiği şüphesiz bulunan Fransa ve Birleşik Amerika’da yapmış bir halk çocuğuyum.

1950 yılında Giresunlu hemşerilerimin arzuları üzerine seçime katılarak parlamentoya girdim.

On senelik mebusluğum sırasında bütün davranışlarımın doğru, haklı ve yerinde olduğu iddiasında asla değilim. Politikada hatalarım, kusurlarım olmuştur.

Mebusluğumun son beş senesini Avrupa Konseyi İstişari Meclisi ve NATO Parlamento grubu azası olarak en ileri demokratik milletlerin seçkin parlamenterleriyle birlikte arkadaşlık ve mesai halinde geçirdim.

Bu hüviyetimle bendenizin hür iradem, sıfatı ve şöhreti ne olursa olsun, herhangi bir şahsın iradesine ram edeceğim ve içinden yetiştiğim Türk halk

⁵⁰⁷ CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁵⁰⁸ NASKALİ, Anayasa Davası IV, s.3271.

tabakalarının ideallerine ve dolayısıyla sevgili vatanıma ihanet edebileceğim nasıl düşünülebilir?

Nitekim, Sayın Savcı, iddiasının bu noktasındaki malûliyetini de bildiği içindir ki aleyhimde hiçbir delil öne sürememiş ve boynuma geçirmeğe pek hevesli olduğu ilmiğin ucunu yalnız ve yalnızca DP Meclis Grubu idare heyeti azalığı sıfatıma bağlamıştır.

Eğer Sayın Başsavcı grup içinde yaptığım murakabeyi bilseydi, bu şekilde asli fail olduğumu ileri sürmez, fakat beraatımı talep ederdi.

Filhakika ben bir müddet de Grup idare heyeti azalığı yaptım. Ancak, bu sıfatı grup içinde bir mücadele sonunda elde etmiş bulunuyorum.

1) 1958 senesinde, Grup İdare Heyetini ve Meclis Riyaset Divanı'nı elde etmek için Yaylacılar namı altında giriştiğimiz grup içi mücadelede kazandığım Grup İdare Heyeti azalığının bir gün gelip de beni TCK'nin 146. Maddesi ile karşı karşıya bırakacağını doğrusu düşünmemiştim. O tarihlerdeki gazeteler mücadelemizin dışarıya sızan safhalarını az çok belirtmişlerdir. Birkaç örnek olmak üzere 14 Kasım 1958 tarihli Dünya ve Vatan gazetelerinden aldığım kupürleri eklice takdim ediyorum. Tetkikinden görüleceği vehicle bir mukavemetçiler (karşı duruş) hareketi olan listemizden kazanan birkaç kişiden biri de bendenizim.

2) Grup idare heyeti azası olamama rağmen gruba sualler sormaktan ve icabında Menderes'le açıkça ve katiyetle çatışmaktan geri kalmadım. Bir takas yolsuzluğu mevzuunda Gruba verdiğim bir takriri kürsüde nasıl müdafaa ve Menderesle nasıl münakaşa ettiğim DP Grup zaptının 8.5.1958 tarihli, 117 ile 139. sayfalarında görülebilir. Bu konuşmamda sözlerimi kesen hükümet reisine karşı kürsüden şöyle söyledim: 'İnandığım şeyi söylemeye mecburum. Beni dinlemeye mecbursunuz.' dedim. Eğer iddia edildiği gibi bizde bir dikta rejimi olsaydı, benim gibi bir mebusun DP'de barınmasına imkân olmazdı.

3) Yine, 1958 senesi Nisan ayında, Grup İdare Heyeti azaları olarak efkari umumiyenin tutmadığı vekillerin kabineden uzaklaştırılmaları ve haklarında yolsuzluk iddiaları bulunan bazı müsteşar ve umum müdürlerin vazifelerinden alınmaları hakkında Menderes'e tekliflerimizi bildirmiştik. Aynı mevzuda bendenizi ve Grup İdare Heyetindeki bazı arkadaşlarımı, Başbakan namına, Atıf Benderlioğlu, Tevfik İleri ve Muzaffer Kurbanoglu dinlemiş ve not almışlardı. Bu teşebbüsümüz neticesinde

iki vekil kabineden istifa etmiş ve üç umum müdür de vazifelerinden alınmışlardı. (4.8.1961 tarihli Yeni İstanbul gazetesinde Ethem Menderes'in hatıraları)

4) 1959 senesinde, Meclis Başkanı seçiminden evvel, Grup İdare Heyeti azaları, Grubun tabii başkanı olan Menderes'e giderek, kendisinden Koraltan'ın bu yıl meclis başkanlığına adaylığını koymamasını istedik. O zaman Menderes bize, grup içinde Koraltan'ı tutanların da mevcut olduğunu söyledi. Bunun üzerine ben ve birçok arkadaşım, 1958 senesinde olduğu gibi bu seçimde de meclis başkanını düşürmeye çalışsak da muvaffak olamadık.

5) Bir maden mühendisi olarak, Batman Petrol Rafinerisi tesislerinin İhalesi sırsındaki yolsuzluklar hakkında ayrı ayrı üç grup toplantısında yaptığım ağır tenkitler karakterim hakkında sizlere bir fikir vereceği için bunların incelenmesini istirham ediyor ve bu konuşmalarımın tarihlerini takdim ediyorum:

- I- 27 Ocak 1953, D.P. grup zaptı, sayfa, 64 ile 78.
- II- 10 Şubat 1953, D.P. grup zaptı, sayfa, 59 ile 95.
- III- 7 Nisan 1953, D.P. grup zaptı, sayfa, 4-18-24-72-96.

6) 12 Nisan 1960 tarihinde yapılmış olan Grup İdare Heyeti toplantısında bendeniz de bulundum. İdare kurulumuz bu toplantıda Grup Genel Heyetinin verdiği karara uyarak, Tahkikat Komisyonu için 15 azanın isimlerini tespit edecekti. Bendeniz, Grup İdare Heyeti azalarından hiçbirinin bu komisyonda görev almamaları teklifinde bulundum. Grup İdare Heyeti azası arkadaşlarımdan Hilmi Dura ve Kemal Biberoğlu'nun beni hararetle desteklemeleri üzerine teklifim kabul edilmişti. Bu prensip meselesini hallettikten sonra bendeniz o gün Grup İdare Heyetindeki arkadaşlarıma tedbir almanın lüzumsuz olduğunu söyledikten sonra toplantıdan ayrıldım. Seyahatte olduğum için bu fikrimi arkadaşlarıma daha önce söyleyememiştim. Bilahare şunu öğrendim ki birçok grup azaları Grup İdare Heyeti odasına gelerek idare heyetindeki hukukçu azaların da Tahkikat Komisyonunda vazife almalarını ısrarla istemişler. İşte bu şekilde, Hilmi Dura ve Kemal Biberoğlu'nun Tahkikat Komisyonuna girdiklerini açıklamayı vicdani bir borç bildim.

7) 24 Mayıs 1960 tarihinde 90'lık takriri Dr. Ali Naci Duyduk'tan aldıktan sonra, Grup Başkanvekili Baha Akşit'i ve Grup İdare Heyeti azası arkadaşlarımı bularak takririn derhal gündeme alınması ve Grubun içtima fikrini desteklemek ve

grubun 25 Mayıs 1960 toplantısını temin etmekteki büyük gayretim dahi kayda değer bir faaliyetimdir.

8) 25 Mayıs 1960 sabahı grup içtimasından önce Grup İdare Heyetine gelen Menderes'e Cumhuriyet Halk Partisi hakkında açılan tahkikatın derhal durdurulması ve efkârı umumiye tarafından tutulmayan vekillerin hemen istifa etmeleri yolunda kesin tekliflerim oldu. Grup ve Grup İdare Heyeti içinde bütün davranışlarım aynı istikamette olmuştur. DP Meclis Grubunun iç tüzüğü mevcut olmadığı için Grup İdare Heyeti azaları Meclis İç Tüzüğü'nün 205. Maddesi ile DP Tüzüğü'nün 70, 72, 75. Maddelerine göre görevlerini yürütürlerdi.

Meclis İç Tüzüğü'nden:

Madde:205- Meclis Divan Katiplerinin görevleri şöyledir:

- 1- Müzakerelerin zaptına nezaret etmek, zabıt hülasası tashih etmek ve bunları imzalamak;
- 2- Heyeti umumiyede evrak okumak;
- 3- İnikattan önce söz isteyenleri kaydetmek;
- 4- Yoklama yapmak;
- 5- Reyleri saymak ve sıralamak;
- 6- Gizli celselerde zabıt tutmak (bu işi gruplarda yeminli stenolar⁵⁰⁹ yaparlar)

Burada Sayın Başsavcının ithamına delil olarak ileri sürdüğü diğer bir hususu da tavzih mecburiyetindeyim Meclis iç tüzüğü'nde 1957'de yapılan tadillerin heyeti umumiye teklifinde imzamin bulunması, savcılık tarafından cürmi kastımın delili olarak ileri sürülmektedir. Halbuki grup kararları meclise yapılacak bir teklifi amir iseler bu tekliflerin grup başkanları tarafından imzalanması müteameldir.

Bu teamül, DP tüzüğü'nün 70. Maddesindeki "Grup Başkan ve Başkanvekilleri grubu temsil ederler" hükmünden çıkmaktadır.

Nitekim, buna mümasil (temsilci) hükümler CHP tüzüğü'nde de vardır. Ve tatbikat tek parti devrinden beri her iki partide de maruz şekilde olmaktadır. Dünya Parlamentolarında da usul böyledir.

İç tüzüğün değiştirilmesi grupta müzakere ve kabul edildikten sonra bir teklif halinde meclise sunulacağı sırada, kabineye girdiği için Grup başkanlığından ayrılan

⁵⁰⁹ Bkz. MECLİS HABER, "Meclis'in Kara Kutuları: Stenograflar", 25 Ocak 2007, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=39599

Hayrettin Erkmen'in yerine henüz seçim yapılmamış olması dolayısıyla teklifi bütün idare heyeti azaları imzaladık.

Bu konuda bir grup kararı da bulunduğu için grubun icra organı olarak harekete ve teklife mecliste rey vermeye mecburdum.

Şimdi, bir nizam icabı vaki hareketimin T.C. anayasasını cebren tebdil, tağyir ve iptale matuf bir kastı cürminin başlıca delili olarak ileri sürülmesine doğrusu derinden mütehayyir (hayret) ve müteessirim.

Çok Muhterem Hakimler,

Gerek kararnamede ve gerekse esas hakkındaki mütalaada tenkit konusu yapılarak diktaya gidişin basamakları sayılan kanunlara verdiğim reylerin kısaca izahını yapmak istiyorum.

Sayın başsavcı bu reyleri cürmi kastım bulunduğu dair delil olarak o derecede mübalağalı ve mükerreren mevzu bahsetmiştir ki bu hususu izaha mecburum.

Mevzunun 1924 anayasasının 17. Maddesi ile olan ilgisi avukatlar tarafından en geniş şekilde arz ve ifade edildi. Bütün müdafaalarından dolayı muhterem müdafilere teşekkür ederim.

Benim arzım demokratik bir sistemde milletvekilinin parlamento faaliyetlerinden dolayı gayri mesul bulunduğu hukuki bedahetini (aşıkârlığını) tekrardan ziyade meselenin politik tarafına ilişkin olacaktır.

Büyük Amerikan demokrasisinin şimdiki Cumhurbaşkanı Mr. John F. Kennedy'nin "Profiles in Courage" adlı eseri "Fazilet Mücadelesi" adıyla dilimize çevrilmiştir.

Bu kitabın "Cesaret ve Politika" başlıklı birinci bölümü konumuza ışık tutması bakımından pek önemli fikirler taşımaktadır.

Hakkımda hükümde bulunulurken bu kitabın kısa olan birinci bölümünün tetkikini hassaten rica ederim.

Orada görülecektir ki bir mebus söz alırken veya rey verirken başkalarının asla nüfuz edemeyeceği ve hatta bazı defa suiniyete makrûn (yakın) sanılacak pek çok konuların tesiri altındadır.

Ben mesela CHP malları kanununa, mesela seçim kanunu tadiline ve diğerlerine rey kullanırken T.C. anayasasına aykırı bir durum ortaya çıkarmak veya demokrasiden dönmek gibi kötü bir gaye taşımış değilim.

Her kanunun müzakeresi zamanındaki kanaatlerime ve hatta bazen kanaatlerime zıt olmasına rağmen alınmış bulunan grup kararlarına uyarak oy kullandım.

Bu oylarımın, bir gün gelip de beni itham vesilesi sayılacağını ve insanların 20. yüzyıl ortasında kanaatlerinden dolayı cezalandırılacağını düşünmemiş olmakla mazurum.

Sayın Başsavcı bu bahiste o derece ileri gitmiştir ki, Salahiyet Kanununun kabulü sırasında vazife ile yurt dışında bulunuşumun sabit olmasına rağmen “Eğer mecliste olsaydı buna da müspet oy verecekti.” gibi acayip bir mantıkla maalesef beni huzurunuzda asli fail olarak sevk etmiş bulunuyor.

Mecliste veya grupta aleyhimde sayılabilecek tek bir konuşmam veya takririm bulunmadığı içindir ki Sayın Başsavcı delil yokluğu içinde varsayımlar yürütmektedir.

Muhterem Başkanım,

Parlamentolarda çeşitli mesleklerden insanlar bulunur ve her mebus tercihen daha çok kendi eğitimi dâhilinde ki konularla ilgilenir.

Bir mebus kürsüde arkadaşlarına ve efkârı umumiyeye karşı gülünç olmamaya itina etmek mecburiyetindedir.

Eğer ben mesaimi, mesela iç tüzük mevzundan daha ziyade, Petrol Kanunu’na, Maden Kanunu’na ve Batman Petrol Rafinerisi mevzuuna teksif etmiş isem hakkımdaki kararın bu konulardaki başarı veya başarısızlığıma göre verilmesi gerekir.

Gerçekten ve meclis grup zabıtlarından da görüleceği üzere Petrol ve Maden Kanunları ve Batman’daki muhteşem eser az çok benim de aralarında bulunduğum alanında uzman kişilerin ortak gayretlerimizin ürünüdür.

Pek Muhterem Hâkimler,

Tekrar ediyorum, diktayı, şeflik sistemini, parti tahakkümünü desteklemek veya müsamaha ile karşılamak şöyle dursun tasavvur dahi değilim.

Maddi menfaatle hiçbir alakam olmadığı için bu bahse girmeyeceğim. Avrupa Konseyi Azası olarak Meclisin resmen verdiği ve Sayın Başsavcının huzurunuzda döviz diye okuduğu paranın %60 kadarı uçak bilet ücretine ve kalanı da masraf karşılığı ödenmiş olan harcırah dövizine aittir.

Bu rakamlar aynen mal beyannamemde de yazılı olup Yüksek Heyetinizin tasdikinden geçmiş bulunmaktadır. Buna rağmen, Sayın Savcının, bu rakamları gayri meşruymuş gibi huzurunuzda okumasını üzüntüyle karşıladım.

Mebusluğumun hiçbir devresinde hiç kimseye alet olmadım. Her zaman, her yerde şerefimle yaşadım. Hüsnüniyetle ve dürüst hareket ettim.

Ahdime vefa, yeminime sadakat gösterdim. Demokrasiye inandım, anayasaya bağlı kaldım.

Sizden ricam, başımı değil hakkım olan hürriyetimin tek saatini, Sayın Başsavcının mücerret sözlerine feda etmemenizden ibarettir. Hürmetlerimle.”⁵¹⁰

7 Ağustos 1961’de başlayan kırk dokuzuncu oturumunun ikinci celsesinde son kez söz alan Ahmet Hamdi Bozbağ müdafaasında bahsetmiş olduğu bir belgeye açıklık getiren bir dilekçeyi ekleri ile Mahkeme Başkanlığına sunmuştur.⁵¹¹ Dilekçe şu şekildedir

“Muhterem Başkan, Muhterem Hakimler,

5 Ağustos 1961 Cumartesi günü, yüksek huzurlarınızda okuduğum ve yazılı olarak takdim ettiğim müdafaamın 4’ncü sayfasındaki 3 numaralı bölümde, 1958 senesi Nisan ayında, Grup İdare Heyeti azaları olarak yaptığımız murakabeye ait bir vesikayı takdim ederken, bu murakabemizin iç yüzünü olduğu gibi izaha çalışacağım.

5 Nisan 1958 Cumartesi günü, sabah saat 10’da DP Grup Başkanı Haluk Şaman’ın başkanlığında Grup İdare Heyeti toplantısı yaptık. Bu toplantıda bulunanların isimlerini aşağıya yazıyorum:

Grup başkanvekillerinden Himmet Ölçmen ve Baha Akşit;

İdare Heyeti Azalarından: Hamdi Bozbağ, Ali Harputlu, Kemal Biberoğlu, Hilmi Dura, Kemal Demiralay, Hicri Sezen, Şefik Çağlayan, Hamdi Sancar, Selami Dinçer, Avni Yurdabayrak.

Bu idare heyeti toplantısında meseleleri ileri sürenlerin isimleri aşağıdadır: Hamdi Bozbağ, Ali Harputlu, Kemal Demiralay, Kemal Biberoğlu, Himmet Ölçmen, Hicri Sezen, Hilmi Dura, Avni Yurdabayrak.

⁵¹⁰ **CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.**

⁵¹¹ **NASKALİ, Anayasa Davası IV, s.3286.**

Mevzuumuz: Efkarı Umumiyece tutulmayan veya dirayetsiz olan vekillerin kabineden uzaklaştırılmaları ve haklarındaki yolsuzluk isnatları bulunan müsteşar ve umum müdürlerinin vazifelerinden alınmaları ve iktisadi durumun tenkidi.

Grup İdare Heyetimizin bu toplantısında, ittifakla, şu kararları aldık:

Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu, N. Gedik, H. Polatkan, F. Uçaner'in kabineden uzaklaştırılmaları ve Ahmet Salih Korur, Baha Tekant (Şeker Şirketi Um. Md.), Zeki Davutoğlu (Fiskobirlik Um. Md.), Cahit Akyar (P.T.T. Um. Md), Safa Yalçuk (D.D.Y.), Mithat Dülge (Z. Ban. Um. Md.)'nün vazifelerinden alınmaları Başvekiliden istenecek.

Bunları yaptıramadığımız takdirde de idare heyetimiz toptan istifa edecek. Ayrıca, bu mühim murakabemizde muvaffak olmak maksadı ile, Haluk Şaman'da dahil, Menderes'in en tesirli silahı olan vekillik teklifini kabul etmemek için toplantıda bulunan bütün arkadaşlar, birbirimize şeref ve namus sözü verdik ve yukarıda arz ettiğim isteklerimizi anlatmak üzere, Grup Reisimiz Haluk Şaman'ı 5 Nisan 1958 günü, öğleye doğru Başvekil'e gönderdik. Biz de bütün idare heyeti azaları toplantı halinde Haluk Şaman'ın dönüşünü bekledik.

Ethem Menderes'in hatıra defterinin 6 Nisan 1958 tarihli sahifasında, İdare heyetinden sözcü olarak Başvekil'e gönderdiğimiz Grup Başkanı Haluk Şaman'ın Başvekili ziyareti ve Menderes'in ilk reaksiyonu açıkça görülmektedir.

Yeni İstanbul Gazetesi 6 Nisan 1958

Ethem Menderes'in Hatıra Defteri (köşe yazısı)

"İktisadi durum tenkit ediliyor": Dün Haluk Şaman amcaya gelmiş; Grupta iktisadi durum tenkit ediliyor. İstihsal ve istihlak ayarlanamadı diyorlar. Kalafat, Namık, Polatkan ve Uçaner'in değiştirilmesini istiyorlar deyince çok hiddetlenmiş, bağırmış, çağırmış, etrafını yumruklamış (eşyayı) fırlatmış odadan çıkmış, Kemal'i yanına alarak dert yanmış, baş almaya alıştılar artık, kendileri vekil olmak için bu fesadı çıkarıyorlar. Fakat bu ihtardan endişe ediyor ve korkuyormuş.

Netice: Vekillerden Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu; Umum müdürlerden Baha Tekant (Şeker Ş. Um. Md.), Cahit Akyar (P.T.T. Um. Md.), Zeki Davutoğlu (Fiskobirlik Um. Md.), Safa Yalçuk (D.D.Y. Um. Md.) istifa ettirildiler.

Not: Safa Yalçuk bilahare işine iade edildi.

Yukarıda görüldüğü şekilde, istediklerimizin bir kısmı, Başbakan tarafından yerine getirildi. Grup Başkanımız Haluk Şaman'ın mücadelemizin ortasında vekillik kabul etmesi ile maalesef isteklerimizin tamamını Başbakan'a yaptıramadık.

İşte, Sayın Başsavcının Diktatör diye tavsif ettiği Menderes'in hali 1958 senesinde bu idi.

Çok Muhterem Hakimlerim

Yukarıda arz ve izah ettiğim tesirli murakabeyi biz ancak Grup Umumi Heyetinin havasının en müsait olduğu bir zamanı seçmek suretiyle yapabildik.

Politikada böyle atmosferi yaratmadan yapılan teşebbüsler umumiyetle başarısızlıkla sona erer. Eğer 27 Mayıs 1960 ihtilalinin tarihi bir ay kadar gecikmiş olsaydı, Grup Menderes Hükümetini muhakkak devirecekti.

*Bu, bendenizin en samimi kanaatimdir. Hürmetlerimle.*⁵¹²

Ahmet Hamdi Bozbağ bu savunmalarının ardından devam eden Yassıada Mahkemelerinin kırkinci oturumundan 14 Ağustos 1961 tarihinde yapılan elli dördüncü oturum da dahil olmak üzere herhangi bir söz almamıştır.⁵¹³ Elli dördüncü oturumun ikinci celsesinde ise Yüksek Adalet Divanı duruşmaların bittiğini belirtmiştir. Ardından Yüksek Adalet Divanı dava dosyalarının incelenerek kararın hazırlanması ve bildirilmesi için duruşmayı 15 Eylül 1961'e bırakmıştır.⁵¹⁴

15 Eylül 1961 günü yapılan elli beşinci ve son oturumda Yüksek Adalet Divanı'nın açıkladığı kararlara göre:⁵¹⁵ Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes'inde içinde bulunduğu 15 kişi idam cezasına, 30 kişi ömür boyu hapis, 1 kişi 20 yıl ceza, 3 kişi 15 yıl ağır hapis, 17 kişi 10 yıl ağır hapis, 2 kişi 8 yıl ağır hapis, 6 kişi 7 yıl ağır hapis, 15 kişi 6 yıl ağır hapis, 117 kişi 5 yıl ağır hapis, 143 kişi 4 yıl 2 ay ağır hapis, cezalarına çarptırılmıştır. 47 kişi ise beraat etmiştir.⁵¹⁶ Yüksek Adalet Divanı'nın 15 kişi olarak açıkladığı idam kararlarının MBK tarafından 4'e indirildiğini

⁵¹² CDABCA, AYS. HMD., F.N.10.900, K.N.46, G.N.135, S.N.6.

⁵¹³ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3122-3416.

⁵¹⁴ NASKALİ, *Anayasa Davası IV*, s.3416.

⁵¹⁵ *Anayasayı İhlal Davası ve Yüksek Adalet Divanı Kararları*, I-III.

⁵¹⁶ Tekin ERER, *Yassıada ve Sonrası, C.II*, İstanbul, 1965, s.616; Hamle, "Dün Tarihi Duruşmaların Kararı verildi- Netice: 15 Ölüm, 31 Müebbet, 418 Muhtelif Hapis Cezası, 123 Beraat", 16 Eylül 1961, Yıl:8, Sayı:3179, s.1; Cumhuriyet Gazetesi, "Yüksek Adalet Divanı Dün Kararını Verdi", 16 Eylül 1961, Yıl:38 Sayı:13332, s.1.

araştırmamızın bir önceki bölümünde belirmiştik. İdamı onaylananlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961 günü, Adnan Menderes ise ertesi gün 17 Eylül 1961’de idam edilmişlerdir. Celal Bayar’ın infaz kararı ise son aşamada uygulanmamıştır.⁵¹⁷

Yüksek Adalet Divanı bu oturumda sanıkların hukuki ve şahsi durumlarını tek tek bildirmiştir. 187 nolu sanık olan Ahmet Hamdi Bozbağ hakkında ise Yüksek Adalet Divanı’nın bildirdiği karar şöyledir: *“1950’den beri milletvekilidir. Halk Partisi malları hakkındaki kanuna, Kırşehir kanununa, 39. Maddenin değiştirilmesine, seçim kanununun her iki değiştirilmesine, basın kanununa ve iç tüzük tadiline oy vermiştir. Gerçi parti meclis grubu idare heyetinde ise de bu gruba, bir taraftan mecliste “yaylacılar” adı ile anılan ve daha ziyade mutedil tanınan grup ve bir taraftan da parti grubu kendisini aday göstermiş ve sanığın yaylacılar adına bu gruba girdiği anlaşılmıştır. İddianamede geçtiği gibi Menderes’e bağlılığı hakkında, bu suretle meclis grubunda bulunmasından başka hiçbir delil ve karene mevcut değildir. Aksine Adnan Menderes; sanık Refik Koraltan’ın meclis başkanlığında bulunmasını son defadaki seçilişine kadar istemiş olduğu halde, sanık Hamdi Bozbağ ise, Refik Koraltan’ı meclis başkanlığından uzaklaştırma hareketine katıldığı ve Refik Koraltan’ın uzaklaştırılmasına muvaffakiyet hasıl olduğu takdirde seçilecek adaylar arasında gösterilmiştir. 146/1’in tatbikine esas olacak bir faaliyeti görülmemekle beraber bu işaret edilen haller sorumluluğunu da tamamen ortadan kaldıracak mahiyet ve derecede değildir.”*⁵¹⁸

Bu kararın ardından Ahmet Hamdi Bozbağ hakkında *“Anayasayı ihlal suçundan 146/3, 59 ve 173. maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapsine ve kamu hizmetlerinden müebbeden memnuniyetine, 1 sene 4 ay 20 gün müddetle Zonguldak’ta Genel Emniyet nezareti altında bulundurulmasına, 152 lira belirlenen harcın alınmasına oy birliği ile”*, karar verilmiştir.⁵¹⁹

⁵¹⁷ NASKALİ, *Anayasa Davası I*, s.XXI; Karadeniz, “Adnan Menderes Dün İdam Edildi”, 18 Eylül 1961, Yıl:9, Sayı:1332, s.1.

⁵¹⁸ *Anayasayı İhlal Davası ve Yüksek Adalet Divanı Kararları*, I, s.314

⁵¹⁹ *Anayasayı İhlal Davası ve Yüksek Adalet Divanı Kararları*, I, s.31(500); Karadeniz, “Eski Giresun Mebuslarına Verilen Cezalar”, 18 Eylül 1961, Yıl:9, Sayı:1332, s.2.

2.2.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Kayseri Cezaevi Günleri

Yassıada kararlarının açıklanmasından dört gün sonra Yassıada'dan sivil cezaevlerine nakiller başlamıştır. Cezaevlerine nakillerde Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerine mensup subay ve erler ortak görevlendirilmişlerdir. Mahkûmlar Yassıada'dan liman savunma ve avcı botları ile alınıp Yeşilyurt'taki askeri iskeleye çıkarılmışlardır. Oradan otobüslerle Yeşilköy askeri hava alanına getirilmişler ve oradan askeri nakliye uçaklarıyla Kayseri'ye nakledilmişlerdir.⁵²⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ, Yassıada Mahkemelerinde aldığı hapis cezasının ardından 19 Eylül 1961 tarihinde diğer mahkûmlarla birlikte Kayseri Bölge Cezaevi'ne nakledilmiştir.⁵²¹ Kayseri Cezaevi'ne Ahmet Hamdi Bozbağ ile birlikte Eski Giresun Milletvekillerinden Tahsin İnanç, Doğan Köymen ve Mustafa Hemiş de nakledilmişlerdir.⁵²² Cezaevinin üç kısmı Yassıada mahkûmlarına ayrılmıştır. Kayseri cezaevine geldiklerinde bahçesi bakımsız, kaloriferi bozuk, elektrikleri arızalı, su tesisatı bozuk ve bürosu düzensiz bir ortamla karşılaşan mahkûm eski milletvekillerinden hukukçu olanlar büroyu, ziraat mühendisi olanlar bahçeyi diğer mühendislerde ihtisaslarına göre elektrikleri, kaloriferleri vesaire tamir edip kendilerine daha iyi bir ortam sağlamışlardır.⁵²³ Mahkûmların Kayseri Cezaevi'ne nakillerinden bir müddet sonra yakınları tarafından ziyaretlerine de izin verilmiştir.⁵²⁴ Ancak Ahmet Hamdi Bozbağ ile ilgili herhangi bir ziyaret bilgisine ulaşılamamıştır.

Gökyüzünü görebilmek için şapka düşecek kadar başın arkaya eğilmesinin gerektiği oldukça yüksek duvarlarla çevrili olan Kayseri Cezaevi⁵²⁵ penceresinden karşıdaki dağın eteklerine bakan Ahmet Hamdi Bozbağ, burada karbondioksit olabilir diye düşünmüştür.⁵²⁶

⁵²⁰ ERER, *Yassıada ve Sonrası*, II, s.632-633; *Karadeniz*, “Yassıada'da Verilen Hapis Cezaları İnfaza Başlıyor”, 18 Eylül 1961, Yıl:9, Sayı:1332, s.1.

⁵²¹ *CDABCA*, 78 SYL., F.N.10.900, K.N.421, G.N.1263, S.N.2.

⁵²² *Gündüz*, “Yassıada Mahkûmları Dün Tahliye Edildiler”, 19 Ekim 1962, s.1.

⁵²³ Zehra ASLAN, *Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Selahaddin Karayavuz'un Üç Devre Işık Tutan Anıları*, Ankara 2020, s.156-157.

⁵²⁴ ERER, *Yassıada ve Sonrası*, II, s.636.

⁵²⁵ ASLAN, *Demokrat Parti Trabzon Milletvekili...*, s.156.

⁵²⁶ ULUSAN, “Röportaj: Kızı F. Handan Bozbağ'ın Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013.

Ahmet Hamdi Bozbağ Kayseri Cezaevinde iken Bolu Cezaevine naklini talep etmiştir. Bolu Cezaevi iş esası üzerine bir cezaevi olup bu tür cezaevlerinde mahkûmlar halı dokuma, Marangoz, sıvacı, duvarcı, mobilyacı, terzi, kunduracı, balıkçı, ziraatçı, kömür, maden ve matbuatçılık gibi işlerde ihtisaslarına göre çalıştırılmıştır. Bu talep üzerine Kayseri Bölge Ceza Evi Komisyonu tarafından 27 Haziran 1962 tarihinde yapılan tetkik ve tahkik neticesinde Yeni Ceza Evi Seçim Şartlarını gösterir Talimatname ile buna bağlı cetvelde yazılı olan şartları taşıdığı ve iyi ahlaka sahip olduğu anlaşıldığından Ahmet Hamdi Bozbağ'ın nakli komisyonun ittifakıyla uygun bulunmuştur. Fakat Ahmet Hamdi Bozbağ'ın gideceği iş esası üzerine kurulu ceza evinde çalışmasına vücudunun tahammül edip etmeyeceğinin muayenesi ve neticesinin cezaevi tabipliğinden istenmesi üzerine Kayseri Bölge Cezaevi Tabipliğinde Asabiye Uzmanı Dr. Kâmil Akkaya ve Bölge Cezaevi Tabibi Dâhiliye Uzmanı Dr. İhsan Şakir Gözübüyük tarafından 27 Haziran 1962 tarihinde muayenesi yapılmıştır. Muayene sonucu hazırlanan raporda Ahmet Hamdi Bozbağ'ın “Varis ve Romatizma” hastalıkları sebebi ile iş esası üzerine kurulan ceza evlerinde çalışmasına bedeni kabiliyetinin bulunmadığı anlaşıncı Bolu Cezaevine nakli gerçekleşmemiştir.⁵²⁷

2.2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Beraatı

12 Ekim 1962 tarihinde Meclis'te kabul edilmiş olan kısmi af kanunu tasarısı bütün siyasi mahkûmların cezalarında 4 yıl indirim yapılmasını; Yassıada yargılamalarında 4 yıl 2 ay ve 5 yıla kadar mahkûm olanların hemen, 7 yıla kadar mahkûm olanların ise şartlı salıverilmesini öngörmüştür. 16 Ekim'de Cumhuriyet Senatosundan da geçen 78 nolu “Kısmi Af Yasası” ile 282 Yassıada mahkûmu, kararın 11235 sayılı resmî gazetede yayımlandığı 18 Ekim 1962 günü serbest bırakılmıştır. Yasaya göre affedilenlerin meslek ve sanatlarını icra edebilmeleri de serbest bırakılmıştır.⁵²⁸

⁵²⁷ CDABCA, 78 SYL., F.N.10.900, K.N.421, G.N.1263, S.N.2.

⁵²⁸ Yasemin DOĞANER, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Ankara 2013, s.331-332; Firdevs TEMİZGÜNEY, “27 Mayıs Darbesi Sonrasında Eski Demokrat Partililerin Demokrasi Arayışlarına Bir Örnek: Bizim Ev Kulübü”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/33, (Bahar 2021), s.294. Yassıada mahkûmlarının durumu ve af tartışmaları için bkz. Tekin ÖNAL, “27 Mayıs İhtilali'nin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin

Ahmet Hamdi Bozbağ ile birlikte Eski Giresun Milletvekillerinden Tahsin İnanç, Doğan Köymen ve Mustafa Hemiş cezalarının 2.5 yılını çektikten sonra 18 Ekim 1962 günü saat 9.30'da cezaevinden çıkarak Ankara'ya hareket etmişlerdir.⁵²⁹

Ahmet Hamdi Bozbağ tahliyesinin ardından bir anısını şöyle anlatmıştır: *“Kayseri Cezaevi'nden tahliye olduktan sonra eşim ile Giresun'a gelişimde hemşerilerimin beni candan kucaklamalarını ve Giresun'a her gelişimde samimi sevgi gösterilerini yaşadığım müddetçe mutlu bir şekilde hatırlayacağım.”*⁵³⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ 2002 yılında verdiği başka bir röportajında beraatı ve sonraki yaşamı hakkında şunları söylemiştir: *“Mahkemelerin kurulduğu Yassıada'da ve Kayseri Cezaevi'nde kaldığım 2.5 yıldan sonra çok sevdiğim eşime ve çocuklarıma, özgürlüğüme ve mesleğime kavuşmaktan büyük mutluluk duydum. Yaşadığım bütün sıkıntılara rağmen hayatımın en verimli çağında 10 yılımı çok sevdiğim memleketime hizmet yolunda harcadığım için de ayrıca kendimi çok mutlu hissediyorum. Yüce Allah'ıma daima şükrediyorum ki, yaşadığım bütün büyük sıkıntılardan sonra en büyük desteğim olan eşim ile kurmuş olduğum Barit Maden Türk Limited Şirketi'mizi daha sonra üç kızımızın da bizlere katılmaları ile birlikte Barit Maden Türk Anonim Şirketi'ne dönüştürmüş olduk. İlerlemiş yaşıma rağmen Yüce Allah'ımın verdiği güç ile hala memleketime kendi çapımda yeni yatırımlar yapmaya kendimi borçlu hissediyorum.”*⁵³¹

2.2.5. 1960 Darbesi'nin Ardından Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Siyasi Duruşu

Araştırmalarımızın neticesi Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 1960 darbesinin ardından siyasete girmediği yönündedir. Bu tarihten sonra hayatını çok sevdiği madencilik mesleğine adanarak memleketine ve ülkesine bu şekilde hizmet etmiştir. Sonraki bölümde Ahmet Hamdi Bozbağ'ın madencilik faaliyetlerine değinilecektir.

1986 yılına ait bir röportajında, siyasete beş yüz bine yakın Giresunlunun yaşadığı İstanbul'dan hemşerilerimizin desteğiyle neden devam etmediği kendisine

Önemli İç Siyasi Gelişmeleri (1961-1965)”, Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, I/1, (Aralık 2017), s.12.

⁵²⁹ **Gündüz**, “Yassıada Mahkumları Dün Tahliye Edildiler”, 19 Ekim 1962, Yıl:15, Sayı:3041, s.1.

⁵³⁰ MAMAŞOĞLU, “**Taş Üstüne Taş Koyanlar...**”, s.6.

⁵³¹ YMGV, “**Bozbağ'ı Sonsuzluğa Uğurladık...**”, s.42.

sorulan Ahmet Hamdi Bozbağ şöyle söylemiştir: *“Siyasi haklarımız tekrar verildiği zaman eğer parlamentoya girmeyi düşünseydim İstanbul’dan değil yine Giresun’dan girerdim. Ancak gurbetteki yüzbinlerce hemşerimize de siyasi haklarını kullanmalarını partilere kayıt olmalarını, partilerde görev almalarını, içlerinden parlamentoya temsilci göndermelerini tavsiye ederim.”*⁵³²

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın yine bir röportajında o tarihlerde yürütülen politikalar hakkındaki görüşleri şöyledir: *“Bugün parti liderleri diktatörlüğü altında politika yapılmaktadır. Parti Genel Başkanı kimi milletvekili yapmak istiyor ise o milletvekili adayını seçime katıldığı bölgede partisinin listesinden seçilebilecek başköşelerine yerleştiriyor. Bu şekilde milletvekili olan şahıs da maalesef kayıtsız şartsız liderinin emrinde oluyor. Bu seçim sisteminin muhakkak surette değişmezi lazımdır. Seçim Kanununun Fransa, İngiltere ve diğer birçok Avrupa memleketlerinde olduğu gibi iki dereceli seçim sisteminde yapılması memleketimizin çok hayrına olacaktır. Bu günkü Türkiye’imiz 1950’li yıllara nazaran çok daha iyi yetişmiş, bilgili, kültürlü iş adamlarımız, gençlerimiz mevcuttur. Eğer seçim kanunu iki dereceli seçim sistemine göre düzenlenirse, her seçim bölgesindeki partililer seçimi kazanmak için kasabasında, şehrinde kötü şöhreti olmayan, kaliteli, bilgili, tecrübeli adayları bulup listelerine koyacaktır. İşte bu şekilde listeye giren yetenekli, dürüst, tecrübeli insanlar TBMM’ye milletvekili olarak gireceklerdir. İşte bu şekilde seçilen milletvekilleri geçici bir devre için kendi işlerini bırakıp sadece memleketin işlerini takip edeceklerdir.”*⁵³³

Bu röportajın devamında emeklilik yaşının 60 değil 55 olmasının bünyemize daha uygun olduğunu belirten Ahmet Hamdi Bozbağ af konusuna gelince kendisinin af taraftarı olduğunu fakat af edilecek mahkumların son derece dikkatli ve adil bir şekilde ayrılması gerektiğini belirtmiş ve ardından Türk gençlerinden Atamızın çok güç şartlarda kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni iyi tanımalarını ve en iyi şekilde muhafaza edip 2000’li yıllarda da bu vizyonu geliştirerek yaşatmalarını istemiştir.⁵³⁴

⁵³² MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.6.

⁵³³ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, “Siyasetin Duayeni Konuştu”, s.3.

⁵³⁴ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, “Siyasetin Duayeni Konuştu”, s.3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN İŞ HAYATI VE SON YILLARI

1. AHMET HAMDİ BOZBAĞ'IN İŞ ADAMLIĞI YÖNÜ

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın MTA'dan istifa ettikten sonra milletvekili oluncaya kadar İstanbul'da kendi mühendislik bürosu açtığını; 1950'de Giresun milletvekili seçilmesinin ardından mesleğine 12 yıl ara verdiğini ve milletvekilliği süresince ihtisas alanına giren konularda gerekli siyasi mücadeleleri verdiğini daha önceki bölümlerde belirtmiştik. 18 Ekim 1962 günü itibarıyla hürriyetine kavuşmasının ardından madencilik mesleğine devam etmiş ve vefatına kadar bu sektöründe başarılarla dolu, örnek bir Türk madencisi ve iş adamı olmuştur. Bu bölümde Ahmet Hamdi Bozbağ'ın vefatına kadar geçen süre içerisinde iş hayatı, kişiliği, başarılarına ve yardımseverliğine değinilecektir.

Ahmet Hamdi Bozbağ iş hayatındaki başarılarını şu faktörlere dayandırmıştır: *“İş hayatımdaki başarımda bir numaralı faktör, evde huzurlu bir aile hayatının oluşudur. Meslek hayatıma 12 yıl gibi uzun bir aradan sonra başlamama rağmen eşim her zaman evde ve işimde bana destek olmuştur. İkinci faktör, mesleğimde zevkle, sistemli ve çok çalışmam. İş hayatımdaki krizler karşısında soğukkanlılığımı muhafaza edebilmem, ihraç ettiğimiz ürünlerin daima taahhüt edilen kalitesinin altına düşmemesine özen göstermem de önemli faktörlerdir. Ayrıca iki yabancı dil bilmemin de başarımda büyük rolü olmuştur.”*⁵³⁵

1.1. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Ekonomik ve Ticari Düşünceleri

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın ortaokul yıllarında şekillenen mesleki yönelimi ekonomik ve ticari düşüncelerini de etkilemiştir. Bu düşünceleri de daha çok mesleki alanında belirginleşmiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ madenlerimizin ham olarak satılmasından çok ülkemizde işlenerek ekonomik değeri yükseltilerek ihracatının yapılmasını öncelemiştir. Bu konuya ilerleyen başlıklarda değinilecektir.

Ticari alanda rekabet kaçınılmazdır fakat Ahmet Hamdi Bozbağ ülkemizin madencilik alanında yetişmiş insan ve özel girişimci ihtiyacı ile ülke menfaatini

⁵³⁵ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.6.

öngörerek her zaman yeni girişimcilere ve bu alana ilgi duyanlara yardımcı olmaya gayret göstermiş, onlarla tecrübelerini paylaşmıştır. Nitekim Ahmet Hamdi Bozbağ Türk madenciliğinin geliştirilmesi ve yurttaşların özendirilmesi amacıyla topluma sunduğu çalışmaları şöyle anlatmıştır: *“Mesleğimin ilk yıllarında MTA’da arazi çalışmaları yaparken fark ettim ki, böylesine geniş bir ülkenin prospeksiyonunu yapabilmek o zamanki personel ve maddi imkânlar ile imkânsızdı. Üstesinden gelmek için gittiğim köylerde maden aramaya meraklı gençlere her zaman numuneler götürürdüm. Malumunuz ne aradığını bilmeyen ne bulduğunu da bilemez. Değerli olsun veya olmasın içlerinden maden numunesi getirenlerini muhakkak mükâfatlandırırdım. Ayrıca bizden sonra işe giren girişimcilere bilgi ve tecrübelerimi esirgmeden yardımcı olup desteklerdim.”*⁵³⁶

Ahmet Hamdi Bozbağ ticari ilişkilerinde güvene çok önem vermiş ve işlerinde çok hassas hareket etmiştir. Buna örnek bir durum da şöyle gerçekleşmiştir: 1974 yılında hükümet tarafında ham barit ihracatı yasaklanmıştır. Bu yasak gerçekleşmeden önce düşük tenörlü barit cevherlerinin zenginleştirilmesi için kuracağı tesis için bir yabancı firmadan, 3 yıl içinde satacağı 75 000 ton ham barit ile ilgili aldığı prefinansman bedelini, hükümetin çok kısa bir süre içinde istemesi üzerine, Ahmet Hamdi Bozbağ kendi öz kaynaklarını zorlayarak yabancı firmaya taahhüdünü yerine getirmiştir.⁵³⁷

2. MADENCİLİK SEKTÖRÜ İÇERİSİNDE AHMET HAMDİ BOZBAĞ

2.1. Ana Hatlarıyla 1960’lı Yıllara Kadar Türkiye’de Madencilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan 19. yüzyılın ortalarına kadar, madencilik alanında “seri hükümler” uygulanmıştır. Bu hükümlerde madenlerin işletilmesi bulundukları araziye göre değişiklik göstermiştir. Buna göre bir maden hâli arazide ise devlet, vakıf arazisinde ise vakıf idaresi, tapulu bir arazide ise mal sahibi tarafından

⁵³⁶ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41-42.

⁵³⁷ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, “A. Hamdi Bozbağ”, s.4

işletilmiştir.⁵³⁸ 1858 tarihli Arazi Kanunu sadece madenlerin mülkiyeti hakkında düzenlemeler getirmiştir. Zonguldak Kömür havzasında yapılan çalışmalar ve dünya sanayiindeki gelişmeler sonucu Osmanlı Devleti 1862 tarihinde yürürlüğe koyduğu Fransız Maden Kanunu'ndan alınan Maadin Nizamnamesi'ni 1886 ve 1905 tarihli Maadin Nizamnameleriyle değiştirilmiştir. Yapılan bu değişikliklerle yabancı şirketlerin maden işletmeciliğinde bulunabilmelerine izin verilmiş ardından Fransız Ereğli Şirketi ve diğer yabancı sermayeli şirketler Zonguldak Kömür Havzasına girmiş ve birçok madene kolayca sahip olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransızlar sermayesini korumak için Zonguldak Havzası'nı Ereğli'ye kadar işgal etmiş⁵³⁹ hatta bu Havza Almanların rahatça hareket ettiği bir bölge haline gelmiş ve birçok şirketin faaliyetleri Alman sermaye sahiplerinin eline geçmiştir.⁵⁴⁰

Fransızlar ve diğer yabancı sermaye sahipleri Millî Mücadele sonucu bu bölgeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Zonguldak Havzasında yabancı sermaye tarafından sömürülen işçilerin durumlarının iyileştirilmesi amacıyla Celal Bayar Zonguldak'a gönderilmiş ve yapılan incelemeler neticesinde 10 Eylül 1921'de "Havza-i Fahmiye Amele Kanunu" yürürlüğe konmuştur. Bu kanunla işçilerin yararına önemli değişiklikler olmuştur. 23 Mart 1922 tarihinde de "Madenlerin Aranması ve İşletilmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede madenlerle ilgili Zonguldak Kömür Havzası'nda yaşanan olumsuzluklar gündeme getirilmiş ve tartışılmıştır.⁵⁴¹ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlık yaptığı bu kongreye katılanlar oybirliği ile 12 maddelik Misak-ı İktisadi Esasları'nı kabul etmiştir. Bu esasların 5. maddesine göre; *"Türkiye halkı, madenlerini kendi milli istihsalı (üretimi) için işletir*

⁵³⁸ TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (ETKB), TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB), "Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu 2020", Ankara 2020, s.56.

⁵³⁹ TC KALKINMA BAKANLIĞI, "On birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Madencilik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara 2018, s.128.

⁵⁴⁰ Mehmet TOPKAYA, Aydın BİRCAN, "Türkiye Madencilik Tarihçesi", Bilimsel Madencilik Dergisi, VII/3, (Ağustos 1968), s.173-174.

⁵⁴¹ TC KALKINMA BAKANLIĞI, "Madencilik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu...", s.128.

ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır.” ifadesi ile madencilğin milli karakteri açık bir şekilde vurgulanmıştır.⁵⁴²

Cumhuriyetin ilanından sonra madencilik alanında ayrıcalıklı yabancı sermayeye karşı çıkmış yalnız anonim ortaklıklarla sektörde yabancı sermayeye izin verilmiştir. Özel girişimcilerin finansmanını karşılamak üzere Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulsa da ülkenin savaştan yeni çıkmış olması, özel kesimin yeterli sermayeye sahip olmayışı ve 1929 dünya ekonomik krizi sonucu diğer alanlarda olduğu gibi madencilik alanında da devletin etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle madencilik yatırımları Sümerbank tarafından finanse edilmiş daha sonra 22 Haziran 1935’de MTA Enstitüsü ve Eti Bank kurulmuştur.⁵⁴³

MTA ve Etibank’ın iş birliği ile dağınık ve ilkel yöntemlerle işletilen maden yataklarında merkezi denetim sağlanabilmiştir. Bu iş birliği sayesinde yeni maden yatakları bulunmuş, bilinen maden rezervleri artmış, üretimde de çeşitlenme ve artış başlamıştır. 1940-1945 yılları arası İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ülkemizde savaş ekonomisi uygulanmış, bu dönemde devlet üretim tesislerine el koymuş, vergiler artmış, fiyat, üretim ve tüketim kontrolleri hakkında sıkı tedbirler alınmıştır. Bu sebeple bu dönemde kömür harici diğer madenlerin işletilmesinde gerilemeler yaşanmıştır. Savaş sonunda Türkiye’ye başta ABD olmak üzere yakın ilişkiler içerisinde bulunduğu devletler kendi ekonomik çıkarlarına uygun yeni madencilik politikaları uygulanması için baskılar yapmıştır. 1947 Kalkınma Planı’nda yapılacak faaliyetler için dış krediye ihtiyaç duyulmuş ve Marshall Planı etkisiyle daha çok dış kaynağa bağlı bir kalkınma stratejisi ortaya çıkmaya başlamıştır. 1950’de iktidara gelen DP programında özel teşebbüs ve sermayeye ağırlık verilmiş ve madencilik alanında da devlet girişimlerini azaltmıştır. 15 Mayıs 1951 tarihli Barker raporuna göre Türkiye’nin tarım, hafif sanayi, inşaat malzemesi, deri ve tahta işleri, hafif kimya, çömlekçilik, hafif el sanatları gibi alanlara ağırlık vermesi öngörülmüştür. Madencilik alanında da özel teşebbüsün kolaylaştırılması önerilmiştir. DP de daha önce belirttiğimiz ekonomi politikaları gereği o zamana kadar sadece kamu kuruluşları

⁵⁴² Mehmet KAYIRAN, Selami SAYGIN, “İzmir İktisat Kongresi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi, II/5, (Şubat 2019), s.46.

⁵⁴³ TC ETKB, TOBB, **Türkiye Madencilik Sektörü...**, s.53.

tarafından işletilebilen madenleri özel girişimlerin de arama ve işletmesine açmış aynı zamanda özel girişim ve kamu girişimlerine eşit davranılmasını ilke olarak benimsemiştir. Bu doğrultu da 1951’de 5821 sayılı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve 1954’te 6309 sayılı Maden Kanunu çıkarılmıştır. Maden Kanunu’nun 13 ve 62. maddelerinde sadece kamu girişimi esası terkedilmiş, özel ve kamu girişimleri eşit haklara sahip olmuştur. DP dönemi özel girişimlerin artırılması çabalarına rağmen iç nakliyatın pahalılığı, yatırımlar için gerekli döviz yetersizliği, projelere yön verecek esaslı jeolojik bilgi yetersizliği gibi nedenlerle madencilik sanayii gerekli gelişmeyi gösterememiş ve madencilik alanında devlet kurumları egemen durumda olmuştur.⁵⁴⁴ 1960’tan günümüze kadar madencilik alanında yeni yasal düzenlemeler yapılmış ve yeni kurum ve kuruluşlar kurulmuştur.⁵⁴⁵

2.2. Barit Maden Türk Anonim Şirketi ve Ahmet Hamdi Bozbağ

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın milletvekili seçilince kanuni bir engel olmamasına rağmen mesleğine ara verdiğini ve milletvekilliği dönemlerinde ihtisas alanı olan madencilikle ilgili yasal konularda da yoğun çalışmaları olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmiştir.

2.2.1. Barit Maden Türk Anonim Şirketi’nin Kuruluşu

Ahmet Hamdi Bozbağ 1954 yılında Kahramanmaraş’ta Türkiye’nin ilk barit (Baryum Sülfat, BaSO₄) rezervini bulmuş ve aynı yıl eşi Nevin Bozbağ ile birlikte Türkiye’de ilk defa barit üretimini gerçekleştirmek üzere o zamanki adıyla Barit Maden Limited Şirketini 8 Şubat 1956’da kurmuştur.⁵⁴⁶ Kendisi bu tarihlerde milletvekili olduğu için siyasi hayatı sona erinceye kadar şirketi geliştirememiş, şirket

⁵⁴⁴ Ahmet KARTALKANAT, “Cumhuriyet Döneminde Madencilüğimizin Gelişimi ve Türkiye Madencilik Politikası”, Jeoloji Mühendisleri Dergisi, S.38, (1991), s.54-56.

⁵⁴⁵ Bkz. Ahmet KARTALKANAT, “Türkiye Madencilik Politikası...”, s.51-67; TC ETKB, TOBB, “Türkiye Madencilik Sektörü...”.

⁵⁴⁶ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.43; BARİT MADEN TÜRK AŞ, “Tarihimiz”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

faaliyetlerini eşi Nevin Bozbağ, Hasan Güvenç⁵⁴⁷ ve Mustafa Tütüncü⁵⁴⁸ ile birlikte yürütmüştür.⁵⁴⁹ Arşiv kayıtlarından edinilen bilgilere göre 27 Mayıs 1960 darbesine kadar şirket herhangi bir kar girişiminde bulunmamıştır.⁵⁵⁰ Ahmet Hamdi Bozbağ 18 Ekim 1962’de hürriyetine kavuşmasının ardından Kayseri’den Ankara’ya dönmüş ve 1963 yılında özel mühendislik bürosunu açarak kendisi ve eşi Nevin Bozbağ ile birlikte serbest mühendislik faaliyetlerine başlamıştır.⁵⁵¹ Ahmet Hamdi Bozbağ Barit ve Selestit madenlerini Türkiye’den ilk defa dünya pazarlarına tanıtmış ve ihraç etmiştir.⁵⁵² 1971 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Barit Maden Limited Şirketi’nin unvanında “Türk” kelimesinin kullanılmasına izin verilmesi kararlaştırılmış ve şirket adı “Barit Maden Türk Limited Şirketi” olmuştur.⁵⁵³ 1973 yılında Ahmet Hamdi Bozbağ işe üç kızını da dahil ederek şirketi bir aile şirketine dönüştürmüştür. Böylelikle Barit Maden Türk Limited Şirketi’nin varlığı Barit Maden Türk AŞ’ye devredilmiş ve şirketin yeni tüzel kişiliği Ticaret Sicilinde tescil edilmiştir.⁵⁵⁴ Ahmet Hamdi Bozbağ 2 Ocak 1973 tarihinden itibaren Barit Maden Türk AŞ’de Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev almıştır.⁵⁵⁵ Ahmet Hamdi Bozbağ iş hayatı boyunca çalışanlarına rahat bir çalışma ortamı sağlamıştır. Hatta şirket çalışanları kendisine bu sebeple şükranlarını bildiren bir plaket takdim etmişlerdir.⁵⁵⁶ Barit Maden Türk AŞ yönetimi çalışanları ile birlikte, ülkemizin yeraltı zenginliği olan madenlerinin ve bunlarında bir parçası olan barit madenciliğinde lider olmayı hedeflemiştir.⁵⁵⁷

⁵⁴⁷ Hasan Güvenç, Nevin Bozbağ Hanım’ın kardeşidir. İktisatçıdır.

⁵⁴⁸ Mustafa Tütüncü, Barit Maden Limited Şirketi’nin ilk çalışanlarından. Giresun, Alucralı’dır.

⁵⁴⁹ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.43.

⁵⁵⁰ CDABCA, GM. HMD., F.N.10.900, K.N.237, G.N.730, S.N.1.

⁵⁵¹ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento Tarihi...*, VII, s.414; MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.3; YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

⁵⁵² YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41.

⁵⁵³ TMD, “Aramızdan Ayrılanlar”, s.70.

⁵⁵⁴ TMD, “Aramızdan Ayrılanlar”, s.69; BARİT MADEN TÜRK AŞ, “*Tarihimiz*”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

⁵⁵⁵ ESA, AHB. ESD., D.N.18-741-35.

⁵⁵⁶ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, Teşekkür Plaketi.

⁵⁵⁷ Şirket politikası, insan kaynakları, şirket misyonu ve vizyonu hakkında bkz. BARİT MADEN TÜRK AŞ, “*Hakkımızda*”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <https://baritmaden.com/hakkimizda/>

2.3. Barit Maden Türk Anonim Şirketi'nin Ekonomik Faaliyetleri

İlk adıyla Barit Maden Limited Şirketi'nin ilk ticari faaliyeti, Kahramanmaraş Şekeroba'dan⁵⁵⁸ çıkardığı bariti 1960 yılında şirketin ilk müşterisi olan TAEK'e (Türkiye Atom Enerjisi Kurumu) satışı olmuştur. Sevkiyat sürecini Ahmet Hamdi Bozbağ Yassıada'da bulunduğu için eşi Nevin Bozbağ, abisi Azmi Bozbağ, Hasan Güvenç ve Mustafa Tütüncü gerçekleştirmiştir. Bu süreci iletişimin zor olduğu Yassıada'da bulunan Ahmet Hamdi Bozbağ ile mektuplaşma yoluyla yürütmüşlerdir. TAEK satın aldığı bariti radyasyon geçirimsiz bir mineral olmasından dolayı İstanbul Küçükçekmece'deki Nükleer Araştırma Merkezi tesisindeki nükleer reaktörün inşaatında kullanmıştır. Şirket, Ahmet Hamdi Bozbağ öncülüğünde 1964 yılında Türkiye'nin ilk barit ihracatını gerçekleştirmiştir.⁵⁵⁹ Hatta Kahramanmaraş yöresinde üretim yapan Barit Maden Limited Şirketi 1970'li yıllarda yılda 20 bin ton civarında üretim yaparak Türkiye'nin en önde gelen şirketi olmuştur.⁵⁶⁰ Ahmet Hamdi Bozbağ 1972 yılında Sivas'ta Selestite (SrSO₄, Stronsiyum tuzu) rezervleri keşfetmesinin ardından Türkiye'nin ilk Selestite madenini açmıştır. Bu madenden çıkarılan selestitin 1974 yılında şirket tarafından ihraç edilmesiyle Türkiye'nin ilk Selestite ihracatı gerçekleştirilmiş ve ihracatı Avrupa, Japonya ve Güney Kore'ye yaygınlaştırılmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ Türkiye'de çıkarılan madenlerin Türkiye'de işlenip katma değerinin ülkemiz tarafından artırılmasını öncelediğini belirtmiştir. Nitekim 1976'da Barit Maden Türk AŞ tarafından barit ürününe katma değer yaratmak amacıyla Osmaniye ilinin Bahçe ilçesinde Türkiye'nin ilk barit konsantre ve öğütme tesisini inşa etmeye başlamıştır.⁵⁶¹

Ahmet Hamdi Bozbağ 1950'de milletvekilli seçilmesi sebebiyle yerleştiği Ankara'dan 1970 yılında İstanbul'a dönmüştür.⁵⁶² Bundan 8 yıl sonra şirket merkezi 1978'de Ankara'dan İstanbul'a taşınmıştır. Barit Maden Türk AŞ Osmaniye'nin

⁵⁵⁸ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.43.

⁵⁵⁹ BARİT MADEN TÜRK AŞ, “Tarihimiz”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

⁵⁶⁰ BARİT ARAŞTIRMA GRUBU, Türkiye Madencilğinde Gelişen Bir Dal Barit, Bilimsel Madencilik Dergisi, XV/1, (Ocak 1976): s.5.

⁵⁶¹ BARİT MADEN TÜRK AŞ, “Tarihimiz”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

⁵⁶² MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.3.

Bahçe ilçesinde ürettiği öğütülmüş bariti 1979’da ihraç etmiş ve Türkiye’nin öğütülmüş barit ihraç eden ilk şirketi olmuştur. Şirketin uluslararası standartlardaki ürünü küresel Petrol Sahaları Hizmet Sağlayıcı şirketlerde rağbet görmüştür. Şirket tarafından Selestit madenine katma değer yaratmak adına Sivas’ta bulunan Selestit maden ocaklarının yakınına 1980’de çekimsel zenginleştirme teknikleri kullanan ilk selestit konsantre tesisi kurulmuştur. 1981’de Irak ve Suriye’ye ihraç edilen barit nakliyelerinin müşterilerine daha kaliteli ve zamanında teslim edilebilmesi için Barsel Taşımacılık ve Pazarlama Şirketi kurulmuştur. 1986’da Bahçe tesisi yapılan ilavelerle Türkiye’nin en büyük barit öğütme tesisi olarak faaliyete geçmiştir. 1989’da şirket dünyanın en büyük selestit madeni üreticisi ve ihracatçısı haline gelmiştir. 1987’de başlanan metalik cevher aramaları sonucu 1991’de Gümüşhane Karamustafa’da çinko zenginleştirme tesisi faaliyete geçmiş ve çinko ihracatı başlamıştır. Şirket 1992’de Osmaniye Bahçe’de baritin boya sanayiinde dolgu malzemesi olarak kullanımına yönelik olarak dünyanın en büyük kapasiteli mikronize barit tesisiyle üretimine başlamıştır.⁵⁶³

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Kayseri Cezaevi günlerinde cezaevi penceresinden karşıdaki dağın eteklerine bakarken burada karbondioksit olabileceğini düşündüğü daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Bu düşüncesinin ardından giden Ahmet Hamdi Bozbağ 1997 yılında Kayseri’de volkanik kaynaklı, doğal ve en yüksek saflıkta karbondioksit rezervi keşfetmiş ve kısa bir süre sonra bu rezerv kuyularının oldukça yakınında bir “doğal karbondioksit sıvılaştırma tesisi” kurmuştur. Bu durum Ahmet Hamdi Bozbağ’ın maden ve jeoloji alanında ne kadar yetkin ve ileri görüşlü olduğunun göstergesidir. Kayseri’de üretilmeye başlanan sıvı karbondioksit, Barit Maden Türk AŞ’yi başta gıda olmak üzere bu tarihe kadar olanlardan daha farklı sektörlerle tanışmasını sağlamıştır. Kayseri Karbondioksit Sıvılaştırma Tesisi “Bozkar” markası altında kendi tanker filosu ile gazlı içecek şirketlerine sıvı karbondioksit sevkiyatına başlamıştır. Şirket tarafından 1998 yılı itibariyle Sivas’ta kurulan alçı fabrikası, Sivas’ta yıllardır selestit madenciliğinin gereği olarak üretilip stoklanmakta olan alçının da artık modern Türk inşaat sektörünün gelişen ihtiyaçlarını karşılamak üzere muhtelif ürünler haline getirilerek pazara sunulmuştur. Kayseri Karbondioksit

⁵⁶³ BARİT MADEN TÜRK AŞ, “**Tarihimiz**”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

Sıvılaştırma Tesisi 2000 yılında ISO 9001 kalite, 2002 yılında da ISO 22000 gıda güvenliği ve 2004 yılında ISO 18001 iş sağlığı ve güvenliği sertifikalarını almıştır.⁵⁶⁴

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 2000'li yıllarda gerçekleştirmeyi en çok arzuladığı projelerinden bir tanesi stronsiyum sülfat cevherinden stronsiyum karbonat üretmek olmuştur.⁵⁶⁵ Bu konuda yıllarca yurtiçi/yurtdışı pazar/proses araştırmaları yapmıştır. Son safhaya gelen bu çalışmaların Türkiye'ye özgün bir proses ve ilk stronsiyum karbonat tesisi ile sonuçlanması beklenmiştir.⁵⁶⁶ Fakat araştırmalarımızdan edindiğimiz bilgilere göre günümüzde Türkiye'de stronsiyum karbonat üretim tesisi bulunmamaktadır. Stronsiyum karbonat günümüzde Türkiye'ye yurtdışından ithal edilmektedir.⁵⁶⁷

Barit Maden Türk AŞ 2005'te ASCO kurubuz makinaları imalat firması ile iş birliği yaparak "kurubuz" imalatına başlamıştır. Kayseri'de kurulan Karbondioksit Sıvılaştırma Tesisi'nin ardından Ege ve Marmara bölgelerinde lojistik kolaylıklar sağlaması amacıyla şirket 2007'de Bursa ilinin Mustafakemalpaşa ilçesinde ayrı bir karbondioksit sıvılaştırma tesisi kurmuştur. Şirket 2009'da Sondaj çamurunun barit haricindeki bileşenlerinin temini ve satışına başlamıştır. Kayseri Karbondioksit Sıvılaştırma Tesisine 2010'da Türkiye'nin ilk eşzamanlı analiz ünitesi yerleştirilmiştir. Şirketin Osmaniye, Bahçe'deki Konsantre ve Öğütme Tesisi ise ISO 9001 kalite, 14001 çevre ve 18001 iş sağlığı ve güvenliği sertifikalarını almıştır.⁵⁶⁸

Kuruluşundan itibaren Ahmet Hamdi Bozbağ'ın başkanlığında Barit Maden Türk AŞ'nin gerçekleştirdiği yatırımlar şöyle sıralanabilir: Barit, Selestit, Kurşun Çinko, Karbondioksit, Alçı, Kurubuz, Mikronize Barit ve Kalsit, Granit ve Mermer üretimi olarak sıralanabilir.⁵⁶⁹ Madenlerin ihraç edildiği bazı ülke ve müşteriler ise

⁵⁶⁴ YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.42-43; TMD, "Aramızdan Ayrılanlar", s.70; BARİT MADEN TÜRK AŞ, "Tarihimiz", (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

⁵⁶⁵ Stronsiyum karbonat üretim yöntemleri için bkz. Yavuz ÇUBUK, **Stronsiyum**, Sivas 1991, s.50.

⁵⁶⁶ YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.43.

⁵⁶⁷ Ayşegül BİLEN, **Yerli Selestit Konsantresinden Hidrometalurjik Süreçler Yardımıyla Stronsiyum Karbonat Üretimi**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2017, s.XIX.

⁵⁶⁸ BARİT MADEN TÜRK AŞ, "Tarihimiz", (Erişim tarihi 18 Şubat 2023), <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

⁵⁶⁹ TMD, "Aramızdan Ayrılanlar", s.70.

şöyle sıralanabilir; Stronsiyum için Almanya’da Solvay, Güney Kore’de Daehan, Japonya’da Mitsubishi, Fransa’da Rhone-Poulinc firmalarını; Çinko için Belçika’da Union-Miniere, İtalya’da Enirisorse firmalarını; Barit için ise Rusya’da Razneprom, Suriye’de Al-Furat, Irak’ta Inoc ve Mısır’da M-I Drilling firmaları.⁵⁷⁰

Barit Maden Türk AŞ günümüzde de İstanbul merkezli madencilik faaliyetlerine devam etmektedir. Şirket endüstriyel minerallerden olan selestit ve barit üretimi yapmaktadır. Baritin sondaj bariti, dolgu bariti, boya bariti ve barit agrerası olmak üzere dört çeşit üretimini yapmaktadır. Şirket endüstriyel gazlardan olan sıvı karbondioksit ve kurubuz üretimi de yapmaktadır. Şirketin bu ürünlerin üretimi için günümüzde faaliyet gösteren tesisleri şunlardır: Osmaniye Konsantre ve Mikronize Tesisi, Sivas Selestit Konsantre Tesisi, Kayseri Bozkar Doğal Karbondioksit Sıvılaştırma Tesisi ve Bursa Mustafa Kemal Paşa Bozkar Karbondioksit Sıvılaştırma Tesisi.⁵⁷¹

2.3.1. Barit Mineralinin Ekonomideki Yeri

Türkiye’de Ahmet Hamdi Bozbağ ile yaygınlaşan barit, Yunanca "barus" (ağır) kelimesinden türetilmiştir⁵⁷² ayrıca en iyi bilinen ve en yaygın olan baryum mineralidir. Beyaz, opak veya yarı saydam görünüştedir. İçerdiği demirden dolayı kırmızı ve kahverengi, karbonlu maddelerden dolayı siyah, sarı, kırmızı ve mavi renklerle görülebilir. Rengi ısıtılınca veya güneşte solabilir. Ametaller arasında en ağır olanıdır. Ortalama özgül ağırlığı 4.5’tir. Sertliği 2.5-3.5 arasında değişir. Barit alevi yeşilimsi renge boyar. Öğütülmüş toz barit derişik sülfat asidinde çözünür ve bu eriyik de su ile çökelti yapar. Barit, su ve asitlerde erimez. Ancak, 18⁰ C ısıda bir ölçek barit 400 000 ölçek suda erir. Karbon asidi, alkali karbonatlar ve klor iyonu erimeyi kolaylaştırır. Barit rombik kristalli ve masif olarak oluşmuştur. İçerdiği maddelere göre şeffaf, opak olabileceği gibi, beyaz ve renkli görünümde de olabilir. Yağımsı

⁵⁷⁰ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.42.

⁵⁷¹ Daha fazla bilgi için bkz. BARİT MADEN TÜRK AŞ, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023) <https://baritmaden.com/>

⁵⁷² ULUSAL MİNERAL BİLGİ MERKEZİ, “Barit İstatistikleri ve Bilgileri”, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2022), <https://www.usgs.gov/centers/national-minerals-information-center/barite-statistics-and-information>

parlaklıktadır. Çakı ile kolayca çizilebilir. Yoğun olup, yuvarlak, böbreğimsi, yaprağımsı, ışınsal veya yelpaze görünümlüdür.⁵⁷³

Barit madenciliği 19. yüzyılda başlamıştır. İlk üretim ABD’de 1845 yılında gerçekleşmiş, bundan sonra yavaş yavaş yeni Barit yatakları bulunarak işletilmeye geçirmiştir. Barit üretimi ile ilgili ilk rapor da 1945 yılında yayınlanmıştır.⁵⁷⁴ Baritin dünyada bulunduğu ülkeler ise rezerv payına göre sırasıyla Kazakistan, Hindistan, Çin, Türkiye, Pakistan, İran, Rusya, ABD, Meksika, Fas ve diğer ülkelerdir. Türkiye dünya barit rezervlerinin %11.67’sine sahiptir. Dünya üretim payları açısından da Türkiye 2010-2018 dünya üretim paylarına göre ilk on ülkeden sekizinci sırada olmuştur.⁵⁷⁵

Ülkemizde ise Ahmet Hamdi Bozbağ ile başladığını belirttiğimiz Barit madenciliği 1964 yılından sonra gelişme göstermiştir. 1965 yılında Kahramanmaraş çevresinde bulunan yataklardan 13 374 ton Barit çıkarılmıştır. 1966 yılında İzmir’de kurulan boya fabrikalarında Balıkesir, Kütahya ve Antalya illerinden sağlanan Barit kullanılmıştır. Fabrikanın yıllık barit üretimi zamanla 30 000 tona yükselmiştir. Ayrıca Elâzığ’da da bir barit öğütme fabrikası kurulmuştur. Kolayca ihraç edilebildiğinden son yıllarda barit madenciliği canlanmıştır.⁵⁷⁶

2.3.2. Barit Mineralinin Türkiye’de Bulunduğu Yerler

Barit, Türkiye’nin birçok yerinde bulunmuştur. Yatakların bir bölümü özel kuruluşlarca işletilmiştir. Türkiye barit yatakları şöyledir: Çanakkale (Lâpseki, Bayramiç, Biga), Sivas (Zara), Balıkesir (Bigadiç), Kütahya, Erzincan, İzmir (Bergama), Nevşehir (Gülşehir), Muş, Isparta (Yalvaç), Konya (Akşehir, Bozkır), Kayseri (Yahyalı), Kahramanmaraş (Şekeroba), Karaman (Kızılkaya), Antalya (Gazipaşa).⁵⁷⁷

⁵⁷³ Halit ERSOY, **Dünyada ve Türkiye’de Metal ve Mineral Kaynaklarının Potansiyeli, Ticareti, Beklenen Gelişmeleri, VII, Barit**, Ankara 1979, s.3; M. KAYHAN, M. KOCAEFE, **Türkiye Barit Envanteri**, Ankara 1976, s.2.

⁵⁷⁴ ERSOY, **Barit...**, 1; KAYHAN, KOCAEFE, **Türkiye Barit Envanteri**, s.1.

⁵⁷⁵ Hakan AK, Mehmet AKSOY, Adnan KONUK, “**Dünya Barit Madenciliğinin Durumu ve Piyasalarda Rekabet Düzeyinin Gelişimi**”, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, XXIX/2, (Ağustos 2021): s.214-221.

⁵⁷⁶ ERSOY, **Barit...**, 1; KAYHAN, KOCAEFE, **Türkiye Barit Envanteri**, s.1.

⁵⁷⁷ MTA Enstitüsü, **Türkiye Barit ve Flüorit Yatakları**, Ankara 1965, s.3-9; Türkiye Barit yatakları haritası için bkz. MTA, “**Barit Yatakları**”, (Erişim tarihi 04 Mart 2023)

2.3.3. Barit Mineralinin Türkiye’deki Kullanım Alanları

Barit endüstriyel bir mineral olması sebebiyle ham haliyle ya da işleminden geçirilerek oluşturulan bileşenleri şeklinde petrol, doğalgaz, boya, cam, inşaat, otomotiv endüstrisi ve daha birçok alanlarda kullanılmaktadır. Sanayide sert ve kolay kırılmayan barit ile yumuşak barit kullanılır. Sert barit kimya sanayiinde öğütülmüş veya parçalı olarak kullanılır. Yumuşak barit öğütülerek kullanılır, daha ucuzdur ve öğütme verimi yüksektir. Baritin kullanım alanları genel olarak şöyledir:

Barit, en çok petrol sondajlarında istenilen özellikte sondaj çamuru elde etmede kullanılır. Barit, öğütülerek cam yapımında kullanılır. Oksitleyici ve renk alıcıdır. Barit katkısı ile cam daha iyi işlenebilir duruma gelir ve parlaklığı artar. Kimya endüstrisinde kullanılır. Barit beyaz boya maddesi üretiminde kullanılır. Boya, kauçuk, mürekkep yapımında ve doğal baritten daha çok ağırlık aranan diğer maddelerin üretiminde beyaz dolgu maddesi olarak kullanılır; parlak karton, duvar kâğıdı ve sulu boya yapımında kullanılır. Çanak, çömlek yapımında parlaklık vermesi nedeniyle cam yapımında ve şekerin damıtılmasında kullanılır. Seramiklerin cilalanmasında ve emaye işlerinde, gözenekliliği azaltma ve renkleri sabit tutma özelliklerinden dolayı tuğlacılıkta, ortası kalın dairesel kırılmaz cam yapımında kullanılır. Metalürjide fırınların ömrünü uzatmak için kullanılır ayrıca seramik işlerinde, makine yağlarında ve baryum sakkarat yöntemi ile melastan şeker elde etmede kullanılır. İş yerinde bir yeşil işaret ışığı elde edilmesinde, magnezyum metalinin elde edilmesinde, yüzey sertleşmesinde kolaylık sağlaması bakımından dericilikte, dokumacılıkta, tuğla yapımında ve suların temizlenmesinde kullanılır. Vakum tüpü yapımında, elektron yayılma hızının yüksek oluşundan dolayı buji alaşımlarında ve elektronik endüstrisinde kullanılır. Oksijenli su elde edilmesinde, tedavi çalışmalarında ve renkli vernik üretiminde, hava fişekçiliğinde yeşil renk verici olarak, havadan oksijen elde etmede kullanılır. Barit X ışınlarını zararsızlaştırma özelliği dolayısıyla atom reaktörlerinde, nükleer çalışmalarda, hastanelerdeki röntgen ile ilgili yerlerde kullanılır. İnce ufalanmış barit yapay kauçuk tozu ile karıştırılıp asfalta katılarak yol, havaalanları ve park yeri gibi yerlerin yapımında kullanılır. Çatlamaları önler ve esnek bir yüzey oluşmasını sağlar. İnce ufalanmış barit

bataklıkların kurutulması işlerinde ve beton içine katılarak çelik kulelerin temel inşaatlarında kullanılır.⁵⁷⁸

2.3.4. Barit Mineralinin İthalat ve İhracat Durumu

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tüketim ürünleri arasında barit önemli bir yer tutmaktadır. Dünya genelinde bu ülkelerin kendi üretimleri, gereksinimlerini karşılayamamaktadır.⁵⁷⁹

Türkiye, dünya barit üreticisi ülkeleri arasında yer almakta ve üretiminin büyük bir bölümünü dışarıya satmaktadır.⁵⁸⁰ Türkiye'nin ilk barit ihracatı 1964 yılında Ahmet Hamdi Bozbağ tarafından Amerika'ya gerçekleştirilmiştir.⁵⁸¹ 1975 yılından başlamak üzere öğütülmüş barit satış anlaşmaları yapılmıştır. Bu anlaşmalar uyarınca yılda 20 000 ton Irak'a ve 12 000 ton da Romanya'ya satış yapılması kararlaştırılmıştır. Öğütülmüş barit fiyatı 70 dolar/ton olarak saptanmıştır.⁵⁸² Bu fiyat günümüzde ülkelere göre değişiklik göstermektedir. 2010-2019 yılları arasında Türkiye dünya barit ihracatından yıllık ortalama %4 pay almıştır. 2018-2019 yıllarında ise Türkiye'nin dünya barit ihracatındaki payı %5'leri geçmiştir. Türkiye barit dış ticaretinde ihracatçı bir ülke olmasının yanında 2010 yılından günümüze ihtiyaca göre ithalat gerçekleştirdiği görülmüştür.⁵⁸³ En son elde edilen 2021 yılı verilerine göre Barit dış ticaret verileri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 8: Barit Dış Ticareti (2021)⁵⁸⁴

Maden	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Değer (USD)	Miktar (Ton)	Değer (USD)
Barit	181 723	32 636 336	24 015	4 363 483

⁵⁷⁸ ERSOY, **Barit...**, s.1-5; Baritin geçirdiği işlemler ve bileşenleri için bkz. Aynı yer: KAYHAN, KOCAEFE, **Türkiye Barit Envanteri**, s.1.

⁵⁷⁹ ERSOY, **Barit...**, s.7.

⁵⁸⁰ ERSOY, **Barit...**, s.21; KAYHAN, KOCAEFE, **Türkiye Barit Envanteri**, s.20.

⁵⁸¹ YMGV, **"Yaşayan Bir Tarih..."**, s.42.

⁵⁸² ERSOY, **Barit...**, s.21.

⁵⁸³ AK, AKSOY, KONUK, **"Dünya Barit Madenciliğinin Durumu..."**, s.217, 221.

⁵⁸⁴ Betül GENÇBAY, İbrahim DİNLEN, **Madencilik Sektörüne Ait Temel Ekonomik Göstergeler 2021**, Ankara 2022, s.57.

2.3.5. Selestit Mineralinin Ekonomideki Yeri

Türkiye’de ilk Ahmet Hamdi Bozbağ’ın keşfettiği stronsiyum bileşiği olan selestitin (stronsiyum sülfat) doğada serbest olarak bulunmayan gümüş beyazı bir metaldir. Ticari yönden en önemli minerali Selestit’tir. Dünya’da stronsiyum tüketimi stronsiyumun kimyasal bileşikleri şeklinde olmaktadır.⁵⁸⁵ Stronsiyum bileşikleri ise şöyledir: Asetat, Bromür, karbonat, klorür, kromat, florür, hidroksit, iyodür, laktat, nitrat, okzalit, oksit, perklorat, peroksit, salisilat, stannat, stearat, sülfat(selestit), sülfür, titanat ve zirkonat’tır.⁵⁸⁶ Dünya’daki başlıca selestit rezervleri ABD, İran, İspanya, Meksika ve Türkiye’de bulunmaktadır.⁵⁸⁷

Adair Crawford uzun zaman baryum minerali olarak düşünülen stronsiyanitin yeni bir elementin bileşiği olduğunu 1790 yılında bulmuştur. Stronsiyum minerallerinin ticari üretimi ise 1875 yılında İngiltere’de başlamış ve I. Dünya Savaşına kadar Almanya’ya sevk edilmiştir. Almanya selestiti piroteknik amaçlarla kullanmak üzere nitratlaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD’nin başlattığı az miktardaki selestit ve stronsiyanit üretimi zaman zaman aksamış ve 1947’de tamamen durmuştur.⁵⁸⁸ İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar dünya stronsiyum mineralleri ihtiyacının %90’dan fazlası İngiltere ve çevresinden karşılanmıştır. İngiltere 1969 yılına kadar dünya üretiminin %60 civarını karşılamıştır. İspanya’nın 1968 yılında üretime geçmiş ve bu tarihe kadar selestit üretiminde İngiltere’yi Meksika takip etmiştir.⁵⁸⁹

Türkiye’de ise; stronsiyum bileşikleri uzun yıllar dışalım ile karşılanıp tüketilmiştir. Ancak tüketim miktarı çok sınırlı olmuştur. Ahmet Hamdi Bozbağ’ın 1972 yılında Sivas’ın 25 km güneyinde Sivas-Kangal yolu üzerinde Neojen formasyonlarındaki jipsler içinde Türkiye’nin ilk selestit yatağını bulması üzerine 1973 yılında Barit Maden Türk AŞ bu yatağı işletmeye başlamış ve bu sayede Türkiye birkaç yıl içinde dünyanın selestit üretiminde büyük bir pay almıştır. Barit Maden Türk

⁵⁸⁵ Güler CAN, **Dünya’da ve Türkiye’de Stronsiyum**, Ankara 1993, s.1.

⁵⁸⁶ ÇUBUK, **Stronsiyum**, s.47; Mert ZORAĞA, “**SrSO₄ (Selestit)’in Karbonatlı Çözeltide Çözündürülmesi**”, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.11.

⁵⁸⁷ ZORAĞA, “**SrSO₄...**”, s.6.

⁵⁸⁸ CAN, **Türkiye’de Stronsiyum...**, s.1.

⁵⁸⁹ ZORAĞA, “**SrSO₄...**”, s.6-7; CAN, **Türkiye’de Stronsiyum...**, s.11.

AŞ açık maden işletmeciliği ile ürettiği cevhere öğütme ve zenginleştirme uygulamıştır. Bu bölgede 2 000 000 tonluk yüksek tenörlü iyi kalitede bir cevher rezervinin bulunduğu bildirilmiştir.⁵⁹⁰ Barit Maden AŞ faaliyete geçirdiği bu maden sayesinde Türkiye'nin önemli bir selestit üretici şirketi olmuştur. Günümüzde Türkiye, yılda yaklaşık 50 000 ton selestit üretimiyle Meksika ve İspanya'nın ardından üçüncü sıradadır.⁵⁹¹

2.3.6. Selestit Mineralinin Türkiye'de Bulunduğu Yerler

Selestit mineralinin Türkiye'de bulunduğu yerler sınırlıdır. Türkiye'de işletilebilen ve ticari değeri yüksek olan en önemli yatak Ahmet Hamdi Bozbağ'ın keşfettiği Sivas-Kangal yolu üzerinde bulunan Akkaya yatağıdır. Sivas'ın Merkez ve Hafik ilçesinde de Stronsiyum yatakları bulunmuştur. Ayrıca Aydın'ın Bozdoğan ve Yenipazar ilçelerinde de stronsiyanit oluşumlara rastlanmış ise de yapılan yatak analizi neticesinde tenörünün düşük olduğu görülmüş ve burada rezerv tespit çalışmalarına devam edilmemiştir.⁵⁹²

2.3.7. Selestit Mineralinin Türkiye'deki Kullanım Alanları

Stronsiyum mineralinin kullanım alanı sınırlıdır. Bu nedenle dünyada üretilen stronsiyumun neredeyse tamamı önce stronsiyum karbonata çevrilmiştir. Stronsiyum karbonattan da diğer stronsiyum bileşikleri elde edilmiştir. X ışınlarının nötralize edilmesinde, çinko üretiminde, izleme mühimmatlarında, donanma fişeklerinde ve sinyal ışıklarında, haberleşme araçları, bilgisayar, radyo ve televizyon alıcılarında kullanılan mıknatısların üretimi gibi alanlarda kullanılan stronsiyum ve bileşikleri genel olarak ilaç endüstrisi, TV tüpleri, piroteknik, elektronik endüstrisi, lazer ışınları, şeker üretimi, renk ağartma ve fişek yapımı, yağ endüstrisi, seramik endüstrisi gibi alanlarda kullanılmıştır.⁵⁹³

⁵⁹⁰ ÇUBUK, **Stronsiyum**, s.22, 80, 82.

⁵⁹¹ ZORAĞA, "SrSO₄...", s.6-7; CAN, **Türkiye'de Stronsiyum...**, s.11.

⁵⁹² CAN, **Türkiye'de Stronsiyum...**, s.18.

⁵⁹³ ZORAĞA, "SrSO₄...", s.9-11.

2.3.8. Selestit Mineralinin İhracat Durumu

Barit Maden Türk AŞ tarafından Sivas'ta yapılan selestit üretimi 1977 yılına kadar dış pazarlara satılmış, 1978 yılından başlayarak Türkiye içinde de satılmaya başlanmıştır. Barit Maden Türk AŞ'nin verdiği bilgiye göre 1973 yılında Japonya'ya 100 ton selestit satılmıştır.⁵⁹⁴

Türkiye'de elektrolitik çinko üretiminde 1976 yılının sonlarında başladıktan sonra özel yüksek tenörlü külçe çinko üretilmesi için stronsiyum karbonat kullanılması gerekmiştir. Çinkur şirketi 1978 yılına kadar stronsiyum karbonatı dışalım ile sağlamış, 1978'den başlayarak Barit Maden Türk AŞ'den satın aldığı selestiti kendi tesislerinde stronsiyum karbonata çevirerek kullanmaya başlamıştır. Türkiye'de çok az miktarda da olsa bazı stronsiyum bileşikleri ithal edilerek havai fişek yapımında ve diğer bazı alanlarda tüketilmektedir. 1978 yılında Türkiye'de 600 ton selestit üretilmiştir.⁵⁹⁵ Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Ahmet Hamdi Bozbağ yaptığı madencilik faaliyetleriyle Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmada önemli rol üstlenmiştir.

Türkiye'de üretilen selestitin en önemli pazarı Almanya'dır. Fransa ve Japonya'ya gerçekleşen selestit ihracatı 1990 yılından itibaren Güney Kore'ye yönelmiş, ardından Kuzey Kore'ye de ihracat yapılmıştır. Yurdumuzda selestit ihracatçılarının başında Barit Maden Türk AŞ ve Polbar şirketleri gelmektedir. Barit Maden Türk AŞ'nin en önemli müşterisi Almanya'daki Solvay Barium Strontium GmH şirketi olmuştur. Almanya'ya gerçekleşen ihracat 1992'de bir önceki yıla nazaran düşük olmuştur.⁵⁹⁶

En son elde edilen 2021 yılı verilerine göre selestit dış ticaret verileri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 9: Selestit (Stronsiyum Sülfat) Dış Ticareti (2021)⁵⁹⁷

Maden	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Değer (USD)	Miktar (Ton)	Değer (USD)
Selestit (Stronsiyum Sülfat)	54 157	8 227 248	0.045	418

⁵⁹⁴ ÇUBUK, *Stronsiyum*, s.22, 80, 82.

⁵⁹⁵ ÇUBUK, *Stronsiyum*, s.80, 83; CAN, *Türkiye'de Stronsiyum...*, s.19.

⁵⁹⁶ CAN, *Türkiye'de Stronsiyum*, s.18-19.

⁵⁹⁷ GENÇBAY, DİNLEN, *Madencilik Sektörüne Ait Temel Ekonomik Göstergeler 2021*, s.57.

2.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit ve Selestite Minarelerini Bulma Hikayesi

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın gerek baritle gerekse selestitin (stronsiyum sülfat) araştırma, bulma, ortaya çıkarma, işletme ve ihraç etme safhaları çok uzun, meşakkatli süreçleri, içermiştir. Jeolojik, hukuki, politik, maddi bütün sorunlar uzun bir zaman diliminde parça parça çözüme kavuşmuştur. Bariti bulma hikâyesiyle başlayacak olursak daha 1940'ların başında Amerika'da öğrenciliği sırasında ve çalıştığı petrol arama şirketinde ilgi duyup bilgi topladığı bariti MTA Enstitüsü'nde zorunlu görevini yaptığı sırada iyice araştırmış ve yerini tespit etmiştir. Politikaya davet edilmeden önce kurmuş olduğu şirketi kanuni açıdan bir engel olmamasına rağmen, politik hizmeti nedeniyle geçici olarak kapatmıştır. 1956 yılında eşi Nevin Bozbağ ile tekrar kurduğu limitet şirketini, parlamentodaki görevine tekrar seçilip devam etmesi nedeniyle geliştirememiştir. Kayseri hapishanesinde tutuklu bulunduğu iki yıl süresince aklı hep yine baritte olmuş ve hep gelecekle ilgili projeler üretmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi ilk barit satışını Kahramanmaraş Şekerba'dan Küçükçekmece Nükleer Araştırma Merkezine eşi Nevin Bozbağ, abisi Azmi Bozbağ, Hasan Güvenç ve Mustafa Tütüncü gerçekleştirmiştir. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra da kendini tamamen işine vermiş ve Türkiye'nin ilk barit ihracatını 1964 yılında yapmıştır. Stronsiyum'un hikâyesi ise 1968-69 yıllarında barit ihracı için Almanya'ya gittiği bir seyahatinde Alman bir profesör tarafından kendisine selestit numunesi gösterilmiştir. O andan itibaren uzun bir araştırma dönemi başlamıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ için iki yılı aşkın bir süre jeolojik etütler ve prospeksiyon çalışmalarıyla geçmiştir. Bir gün kendisine barit diye getirdikleri stronsiyum numunesini hemen tanımış ve 1972 yılında stronsiyum madeni ruhsatı alma çalışmalarına başlamıştır. İlk karşılaştığı zorluk bulduğu madenin barit değil stronsiyum olduğunu ispat etmeye çalışmak olmuştur. İkinci zorluk dünyada örneği olmadığı için zenginleştirme tesisinin, metodunun yoktan var edilme çalışmaları olmuş ve bu ilk çalışmalar İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi'nde yapılmıştır. Pazar araştırmaları, tesis kurma bilgileri, analizler tamamlandıktan sonra dünyadaki selestit üreticileri ile temas kurmuş, onları Türkiye'ye davet ederek bilgi alışverişinde bulunmuştur.⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.42.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın 2002 yılında bir röportajından madencilik ile ilgili daha önce bahsetmediğimiz bazı noktalar şöyledir:

Hazırlanışında Ahmet Hamdi Bozbağ'ın büyük katkısının olduğu 6309 sayılı maden kanununun hazırlanmasından bugüne önemli bir mesafe kaydedilip kaydedilmediği kendisine sorulduğunda cevap olarak şöyle söylemiştir: *“Kanunların yenilenmesini mesafe kaydetme değil de çağın gereklerine ayak uydurma olarak görürüm. Örneğin artık gelişmiş özel teşebbüslere sahip Türkiye’de yeni maden kanununun bu unsuru göz önüne alarak teşvik edici olması doğrudur. Ama 6309 sayılı kanun hazırlanırken Türkiye’nin öncelikleri farklıydı.”* Ahmet Hamdi Bozbağ bu röportajında üniversitelerimizin yeraltı zenginliklerimizin işletilmesi konusunda yeterli proje geliştirdikleri kanaatinde olmadığını belirtmiştir. Yine kendisine 21. yüzyılda dünyada hangi madenler önem kazanacağı ve bu madenlerin yurdumuzdaki rezerv durumu sorulduğunda cevap olarak şöyle söylemiştir: *“Teknolojik gelişme görülmemiş biçimde, giderek hızlanıyor ve aynı hızda değişen maden ihtiyaçları doğuyor. Eskiden olduğu gibi aynı hammaddelerin yüzyıllar boyunca kullanılmayacağı anlaşıyor. On yıl sonraki teknolojik gelişmeleri görmekte dahi zorlanırken yüzyıla damgasını vuracak maden isimlerini zikretmek falcılık olur. Ben arama şevkimizi kaybetmemek için, yurdumuzda varlığı henüz bilinmeyen nice yeraltı zenginlikleri olduğuna inanmak zorundayız diye düşünürüm.”* Kendisine yeraltı zenginliklerimizin ekonomiye kazandırılmasının önünde yabancı ülkelere gelen dış baskı veya engellemeler olup olmadığı sorulmuş ve cevap olarak *“Ülkelerden ziyade tekel konumundaki firmaların engellemeleri her zaman söz konusu olur. Bu davranış yerli tekeller için de geçerlidir. Bir yılda sondaj izni alınamayan bir ülkede iç engellerin daha vahim olduğunu düşünüyorum.”* demiştir. Son olarak genç madencilere önerileri sorulmuş kendisi de gençlere endüstriyel minerallere yönelmelerini önermiş, meslek hayatı boyunca endüstriyel minerallerin ihmal edildiğini gördürdüğü söylemiş oysa bunların madenciliği hem hacim hem de değer olarak metalik minerallerin çok üzerinde ve dolayısıyla fırsatların da daha fazla olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁹ YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.41-42.

3. YAŞAMININ SON DÖNEMLERİNDE AHMET HAMDİ BOZBAĞ

3.1.Bir Gençlik Hayalinin Gerçekleşmesi Bağlamında Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi

En büyük temennisi Türkiye'nin ilerlemesi ve Türk insanının her alanda en iyi eğitimi alarak başarılı olması olan Ahmet Hamdi Bozbağ bu doğrultuda eşi Nevin Bozbağ ile birlikte çeşitli üniversitelerdeki öğrencilere burs olanağı sağlamış, ayrıca birçok okul ve üniversitelere çeşitli yardımlar gerçekleştirmiştir.⁶⁰⁰

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın liseye başladığında en büyük üzüntüsünün, başarılı birçok arkadaşının maddi olanaksızlıklar nedeniyle Trabzon'a gidemeyip öğrenimlerini yarıda bırakmış olduklarını ve bu üzüntüsü üniversite yıllarında da devam edince kendine *"Mesleğimde başarılı olup Giresun'a yabancı lisan eğitimi de veren bir lise yaptıracam."* diye söz verdiğini daha önce belirtmiştik.⁶⁰¹

1984 yılında lise öğreniminde yeni arayışlar sonucunda Millî Eğitim Bakanlığı Anadolu Liselerinin yaygınlaştırılması için çaba göstermiştir ancak bunların ekonomik şartlar gereği devlet-millet iş birliğinde gerçekleştirilmesi de arzu edilmiştir.⁶⁰² Bu nedenle "Kendi okulunu kendin yap" kampanyası düzenlenmiştir.⁶⁰³ Artık başarılı bir iş adamı olan Ahmet Hamdi Bozbağ bu kampanya vesilesiyle lise yıllarındaki hayalini gerçekleştirme fırsatını bulmuştur. Ardından Ahmet Hamdi Bozbağ maddi imkanlarını zorlayarak Giresun'a Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu'nu yaptırmış Millî Eğitim Bakanlığı'na bağışlamıştır.⁶⁰⁴

Dönemin Giresun Valisi Behçet Güler okulun kuruluş öyküsünü şöyle anlatmıştır: *"Giresun'a vali olarak atandıktan sonra ilin 3 ayrı eğitim kuruluşuna ihtiyacı olduğunu tespit ettim. İlki yabancı dille öğretim yapan bir lise, ikincisi Anadolu Ticaret Lisesi, üçüncüsü ise Özürlüler Okulu idi. O günlerde Millî Eğitim Bakanlığı Anadolu Liselerinin yaygınlaştırılması için çaba gösteriyordu, ancak bunların devlet-millet iş birliğinde gerçekleştirilmesini de arzu ediyordu. Bir Anadolu*

⁶⁰⁰ YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.43.

⁶⁰¹ Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi, "A. Hamdi Bozbağ", s.3.

⁶⁰² YILMAZ, "Giresun'da Eğitim Öğretim...", s.382.

⁶⁰³ Nahit BİLGİN, "Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi'nin Açılışından İzlenimler", Gurbetçi Giresun Dergisi, S.17, (Ekim-Kasım 1987), s.3.

⁶⁰⁴ Ahmet Ş. ŞEVKETOĞLU, "Fikir Meydanı: Giresun'a Hizmet", Yeşil Giresun, 13 Ekim 1987, s.2.

lisesinin masrafını karşılamak öyle kolay değildi. Buna rağmen biz her türlü masrafı karşılayacağımızı taahhüt ederek Bakanlığa başvurduk. Müracaatımızı yaparken hiçbir şeyimiz mevcut değildi ama Giresunlulara güveniyordum. Hemen bir müteşebbis heyet kurup, yardım kampanyası açtım. Kampanyayı açtığımızda 1984'ün Eylül aylarıydı. Heyetle birlikte bizzat ilçeleri dolaştım, kapı kapı yadım istedim. Hatta ilginçtir ki "Devletin valisi para topluyor." diyerek bizi bakanlığa kadar şikâyet edenler oldu. Moramız bozulmadı. Kısa sürede 20 milyon lira yardım topladık. Bu arada Giresun'a Anadolu Lisesi açılması için gerekli izin de verildi. Hemen liseyi açabileceğimiz bir yer aramaya koyulduk. Önce Ticaret Lisesi'nin eski binasını, Taşkılla'yı düşündük, ancak bu geçici bir tedbir oluyordu. Daha kalıcı bir yer gerekiyordu. O sıralar İl Garnizon Komutanı olan Sayın İsmet Yediyıldız'a bir gün, "Ya bulunduğumuz Tarım Meslek Lisesi'ni ya da bir bölümü Hakkari'ye taşınan Komando Birliği'nin Güre deresi içindeki binaları bize bırakın da Giresun'a Anadolu Lisesi kazandıralım." şeklinde yarı şaka bir teklif götürdüm. Uygun gördüler. Komando Birliği'nin bulunduğu yer ve binaları birkaçı hariç bize devrettiler. Geçici de olsa bir yer bulmuştuk. Ancak uzun vadede bu yerler de ihtiyacımızı görmeyecekti. Bu yere güzel ve kalıcı bir okul yapılması gerekiyordu. Yardım kampanyamızın başlangıcında Giresun'daki tüccarlara da birer mektup yazmıştık. Bunlardan biri de Sayın Mehmet Bozbağ idi. Sayın Hamdi Bozbağ konuyu (yeğeni) Mehmet Bey'den öğrenmiş. Bir gün valiliğe geldi, kendisine konuyu açtım. Kampanyadan istediğimiz geliri elde edemediğimizi, sıkıntılarımız olduğundan bahsettim. Kendisi de bu tür hizmetlerin çok yararlı olduğunu, Giresun'da lise olmadığı için Trabzon'da okuduğunu ve çok sıkıntı çektiğini, aslında buna benzer bir hayır yapmayı düşündüğünü söyledi. Tam fırsattıydı, kendisine teklifte bulundum. "Siz projeleri hazırlatıp maliyeti çıkarın, ben ilgilenmeye çalışacağım." dedi. Bilahare de okul bölümünün yapım işini üstlendi. İlişkilerimiz sürdü. Giresun'a ikinci gelişlerinde bölgenin yağışlı olduğunu, okulun bir de spor salonuna ihtiyacı olduğundan bahsettim kendisine. "Bari yapılmışken tam olsun" deyip yaptırmayı kabul etti.

Okulun temel ve çevre hafriyatını mahalli imkanlar ile süratle yaptırdık. Okulun temeli 10 Ağustos 1985 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sudi Türel tarafından atıldı. Bu anlattığım olayların tümü bir yıl içinde oldu. O öğretim yılında da mevcut eskiden kalma baraka binalarda Giresun Anadolu Lisesi 25'i yatılı 108

öğrenci ile öğrenime başladı. Okul açıldıktan sonra spor salonundan ziyade pansiyonun, yani yurt binasının daha acil bir ihtiyaç olduğunu gördük. Spor salonunun inşaatı ise henüz başlamamıştı. Sayın Bozbağ ile dostluğumuz devam etti. Yine bir gün Ankara’da yemekte birlikteydik. Tabii konumuz yine Anadolu Lisesi idi. Söz arasında öğrenci yurdunun aciliyetinden söz ettim. Hayır programında bir değişiklik yaparak, spor salonu yerine yurt binası yaptırıp yaptıramayacağını kendisine sordum. Ancak salon 100 milyon liralık bir harcamayı gerektiriyorsa, yurt 300 milyon liralık harcamayı gerektiriyordu. “Madem ki önemli bir ihtiyaç, öyleyse spor salonundan vazgeçip yurt binasını yaptırırız.” deyip teklifimi bir çarpıda kabul etti. Böylece koca bir tesis, bir hayırseverimizin sayesinde Giresunlulara kazandırılmış oldu.

Sayın Hamdi Bozbağ’ın 4’er katlı blok halinde okul ve yurt binası olarak yaptırdığı hayır yatırımı şu anda Türkiye’deki en büyük hayır yatırımlarından biridir. Bugün yapılmaya kalksa iki binanın değeri 1 milyar liraya yakındır.

Bu hayırlı yatırımları yapan ve ilimize büyük eser kazandıran Sayın Hamdi Bozbağ’a ilin valisi olarak gerçekten müteşekkirim. Kendisini çok mütevazı bir insan olarak gördüm. Bu büyük yatırımın yanında “Sağlığım elverdiği sürece Giresun’a yardıma devam edeceğim.” şeklinde konuşması bizleri son derece mütehasıs ediyor. Anadolu Lisesi ile birlikte Hamdi Bozbağ adını ebedileştirmek istiyoruz. Okula “Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi” pansiyon bölümüne ise “Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu” ismini vermeyi kararlaştırdık. Ancak son karar kendisine aittir. Biz teklif edeceğiz.

Okulumuz öğretime açıldıktan sonra faaliyete başlayan Giresun Anadolu Lisesi’ni Yaptırma ve Yaşatma Derneği yöneticileri de okulun eksiklerinin giderilmesi için büyük gayret gösterdiler. Şu anda 65’i yatılı 180 öğrencinin öğretim yaptığı okulun tüm ihtiyaçları derneğin gayreti, halktan ve velilerden toplanan paralarla yapılmıştır. Bu tür harcamalarımız 40 milyon lirayı bulmuştur. Okulumuz milletin elbirliği yapmasının bir sonucudur. Bu açıdan değerli hayırsever Sayın Hamdi Bozbağ’a ilaveten katkılarından dolayı dernek yöneticilerini, öğrenci velilerini ve Giresunluları ayrıca kutluyorum, teşekkürlerimi sunuyorum.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ Behçet GÜLER, “Giresun Anadolu Lisesi’nin Kuruluş Öyküsü”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s.7.

Ahmet Hamdi Bozbağ ise okul yapmaya nasıl karar verdiğini şöyle anlatmıştır:

“Bugün Türkiye’imizde ister iş hayatında ister bürokrat olarak başarılı olmak bir veya birkaç yabancı dil bilmeye bağlıdır. İnşallah yakında eşimle birlikte inşaatını tamamlayacağımız Giresun Anadolu Lisesi ve yanındaki talebe yurdu, fakiri zengini ile tüm Giresunlu hemşerilerimizin hizmetine girecek ve bundan sonra en az bir yabancı dil konuşarak mezun olacak gençlerimizin yurt içinde ve yurt dışındaki üniversitelerde üstün başarılarını görmekten hep birlikte mutlu olacağız.

Giresun’daki Anadolu Lisesi’nin yapımı için karar vermem şöyle oldu:

Üç yıl beraber okuduğum fevkalade zeki sıra ve sınıf arkadaşlarımın imkansızlıkları sebebiyle lise ve yüksek tahsile devam edememelerini içimde bugün bile büyük bir üzüntü ile hatırlarım. Tahsil hayatımdaki bu hatıraların tesiriyle yalnız içimden, bazen de eşimle konuşurken, iş hayatımızda yeterli maddi imkana kavuştuğumuz zaman doğduğum ve çok sevdiğim güzel Giresun’umuza yabancı dil öğreten bir lise yaptırmayı Allah bize nasip etsin derdim. Nihayet geçen sene yeğenim Mehmet Bozbağ Giresun’dan bana telefon açarak, Sayın Valimizin başkanlığında Giresun’da bir Anadolu Lisesi yaptırmak için bütün Giresun tüccarları ile toplantı yapıldığını ve toplantı sonunda benden bu mevzuda fikrimi öğrenmesini istediklerini bildirdi. O anda telefonda yeğenimden Sayın Valimiz Behçet Güler’den Anadolu Lisesi’nin bütün hesapları ile birlikte projenin bir suretini alarak hemen bana göndermesini istedim. Telefon konuşmamız üzerine Mehmet Bozbağ bu isteğimi Sayın Valimiz Behçet Güler Beyefendi’ye söylüyor. Valimiz de istediğim projeyi o günlerde İstanbul’a hareket edecek olan Belediye Reisi kardeşimiz Sayın Mehmet Larçin’e vererek bana gönderdi. Mehmet Larçin’den projeyi aldıktan bir gün sonra Anadolu Lisesi’ni tek başıma yaptırabileceğimi telefonda hem Sayın Valimize hem de büromda yanımda bulunan Sayın Belediye Başkanımıza bildirdim. İşte bu şekilde Anadolu Lisesi’nin inşaatına karar vermiş oldum.”⁶⁰⁶

Açıldığı yıllarda Giresun Anadolu Lisesinin özellikleri şöyledir: Giresun Anadolu Lisesi 1985-86 öğretim yılında öğrenime açılmıştır. Giresun’un Güre mevkiinde 13 dönümlük bir saha üzerine kurulmuştur. Bu sahanın 9 dönümü ve halen yemekhane, yatakhane, idarehane olarak kullanılan 3 katlı beton bina ile dersane olarak kullanılan 4 adet prefabrik bina Jandarma Genel Komutanlığı’ndan Millî Eğitim

⁶⁰⁶ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.5-6.

Bakanlığı'na devredilmiştir. Okul sahasının büyütülmesi amacıyla istimlak edilen 4 dönüm arsanın bedeli olan 12 milyon lira halktan toplanan yardımlardan ödenmiştir. Okulda 1986 yılında 62'si yatılı olmak üzere 180 öğrenci öğrenim görmüştür. Okulun dersane, idarehane, yatakhane, yemekhane, ulaşım ihtiyaçlarının tamamı Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından karşılanmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ tarafından yapımı devam eden okul binası 4 katlı 21 derslikli olup, okulun 300 kişilik salonu, 1 dil, 2 fen laboratuvarı vardır. Yaklaşık maliyeti 400 milyon lira civarında olmuştur. Yine Ahmet Hamdi Bozbağ'ın bağışları ile yaptırılan Öğrenci Yurdu ise 4 katlı olup 350 öğrenci kapasiteli olup yurt binası yemekhane, yatakhane, çamaşırhane, okuma salonu, yemek salonu bölümlerinden oluşmuş ve yatak odaları dörder kişilik olarak planlanmıştır. Yaklaşık maliyeti 300 milyon lira tutmuştur Okulun mart ayında, yurt binasının ise bir sonraki öğretim yılında hizmete girmesi beklenilmiştir. Okul hizmete girdikten sonra prefabrik dershaneler devre dışı kalması, şu andaki mevcut pansiyon kızlara, yeni yapılan yurt binası ise erkeklere tahsis edilmesi planlanmıştır. Prefabrik dershanelerin yerine spor salonu ile spor sahalarının yapılması tasarlanmıştır. Okul tam kapasiteye ulaştığında 36 kişilik sınıflarda 656 öğrenci öğrenim yapabilmesi, yurtlarda 400 öğrenci yatılı kalabilmesi planlanmıştır.⁶⁰⁷

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın yapımını üstlendiği “Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu” açılış töreni 1987-88 eğitim ve öğretim dönemi başlangıcının ilk günü olan 21 Eylül 1987 tarihinde yapılmıştır.⁶⁰⁸ Saat 09.00'da Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi bahçesinde yapılan açılış törenine dönemin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu, Vali Vekili Celal Kalezade, Ordu Valisi Necati Çetinkaya, Belediye Başkanı Mehmet Larçın, Garnizon Komutanı Yalçın Göksel, Beden Terbiyesi Genel Müdürü Kamil Kamiloğlu, eski bakanlardan Hayrettin Erkmen ve vatandaşlar katılmışlardır. Tören sırasında Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü Ahmet Uçum, Giresun'da bulunan okul, öğrenci, öğretmen miktarları ve diğer eğitim kuruluşları ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Vali vekili Celal Kalezade ise yaptığı konuşmada Anadolu Lisesi'nin vatana millete hayırlı insanlar

⁶⁰⁷ MAMAŞOĞLU, “Taş Üstüne Taş Koyanlar...”, s.5.

⁶⁰⁸ C. Sezgin KARAKAYA, “Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu Hizmete Açıldı”, Yeni Giresun, 22 Eylül 1987, Yıl:28, Sayı:8297, s.1; BİLGİN, “Hamdi Bozbağ Anadolu...”, s.3.

yetiştirmesini niyaz ettiğini belirterek, “*Eğitim bir milletin kalkınmasında temel unsurdur.*” dedikten sonra Giresun’da çok sayıda eğitim tesisinin olduğunu söylemiş ve bunların yeterli olmadığını ifade ederek, “*bütün vatandaşlarımızı böyle eserler yapmaya davet ediyorum*” demiştir. Bundan sonra konuşan Ahmet Hamdi Bozbağ da özgeçmişini anlatarak kendisinin ve kuşağının yabancı dil öğrenmek için çektiği sıkıntılara yeni yetişen kuşakların katlanmamaları için uzun yıllardan beri Giresun’a yabancı dil öğreten bir okul yapıp armağan etmenin hayali içinde yaşadığını vurgulamış ve bu düşüncesini gerçekleştirebildiği için çok mutlu olduğunu söylemiştir. Devamla “*Bu Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören öğrenciler, inşallah İngilizceyi iyi öğrenerek, üniversiteye girerler ve girdikleri yerlerde de başarı sağlarlar.*” demiştir. Ahmet Hamdi Bozbağ daha sonra Milli Eğitim Bakanı’ndan bir ricada bulunarak, okula 4-5 tane İngiliz öğretmen verilmesini istemiştir. Hayrettin Erkmen de öğretmen ve öğrencilere öğütlerde bulunmuş ve okulun modern olduğunu söyleyerek “*benim yetişme şartlarımdan çok daha rahat.*” demiştir. Törende son olarak konuşan Milli Eğitim Bakanı Metin Emiroğlu Ahmet Hamdi Bozbağ’ın armağanının önemini “*Bu ne hayırseverliktir? Bu ne vatanseverliktir?*” sözleri ile dile getirmiştir. Devamla “*Bugün 1987-88 Eğitim ve Öğretim dönemini, bu güzel havada, bu güzel eserin önünde, sizlerle birlikte açmanın mutluluğunu duymaktayım.*” dedikten sonra Türkiye’de huzur ve güvenin olduğunu ifade etmiş, Türkiye’deki okuma yazma oranının önceki yıllara göre %20’lerden %85’in üzerine çıktığını, bunun yakın bir gelecekte ülkede okuma-yazma bilmeyenlerin kalmayacağı anlamına geldiğini anlatmıştır. Babasının bu büyük özverisine yürekten katılan Nazan Bozbağ, okulun konferans salonunda öğrencilerle diyalog tarzındaki bir konuşma yapmış ve konuşması sırasında sözleri sık sık alkışlarla kesilmiştir. Tören bittikten sonra Ahmet Hamdi Bozbağ ve eşi Nevin Bozbağ’ın okuldan ayrılmaları sırasında, izleyici sandalyelerinde oturan Giresunlular, onları alkışlamış, ayağa kalkarak teker teker sarılarak tebrik ve teşekkürlerini iletmişlerdir. Törene büyük bir coşku ve sevinç hâkim olmuştur. Bunun nedeni Giresun’a uzun yıllardan beri böyle bir bağış yapılmaması olarak görülmüştür.⁶⁰⁹ Ahmet Hamdi Bozbağ’ın bu yatırımı için duygularını ifade edenler şunları söylemiştir:

⁶⁰⁹ KARAKAYA, “Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi...”, s.1; BİLGİN, “Hamdi Bozbağ Anadolu...”, s.2-3.

Prof. Rıfık Salim Burçak Ahmet Hamdi Bozbağ'ı bu değerli eseri için bir mektup ile tebrik etmiştir. Mektubunda Ahmet Hamdi Bozbağ'ı televizyonda sevinçle ve iftiharla seyrettiğinden, okul yaptırmanın hizmetin en güzel şekli olduğundan ve bundan daha büyük feragat ve daha güzel eser olamayacağından bahseden Prof. Rıfık Salim Burçak sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Meselenin, bizim Demokrat camiamız bakımından arz ettiği çok önemli bir yönü daha var: ‘Şahsi ve süfli menfaatleri uğruna bu ülkede bir dikta idaresinin kurulmasına göz yummuş, boyun eğmiş olma’ ithamına maruz kalmış olan insanlardan biri tarafından bu emsalsiz feragat örneği ortaya konuyor. Bu derece adi bir iftiranın bundan daha şahane tekzibi olabilir miydi.”* Bu sözlerinin ardından Prof. Rıfık Salim Burçak, kendisi ve eşi Dilşaat Hanım adına Ahmet Hamdi Bozbağ ve eşi Nevin Bozbağ'a selam, sevgi ve tebriklerini iletmişlerdir.⁶¹⁰

Mehmet Larçın (1984-1989 Giresun Belediye Başkanı): *“Sayın Hamdi Bozbağ yaptıkları ile davranışları ile daima simgemiz olmuş bir ağabeyimizdir. Son yaptığı bu hayra hayranlık duymamak, O’nu takdir etmemek elde değildir. Hali vakti yerinde olan her Giresunlu Hamdi Bozbağ gibi hareket etmelidir. Bu okul Giresun’un çehresini değiştirecek, yeni Hamdi Bozbağ’ların yetişmesine imkân verecektir. Belediye olarak okula giden caddeye Hamdi Bozbağ adını vermeyi düşünüyoruz.”* (Bu caddenin adı günümüzde 159. Caddedir.)

Ahmet Yamak (Giresun Anadolu Lisesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği Başkanı): *“Eğer büyük hayırsever hemşerimiz Sayın Hamdi Bozbağ ağabeyimiz çıkıp okulun yapımı işini üstlenmeseydi, bizim kendi imkanlarımızla böylesine bir eseri yapmamız imkansızdı. Giresun’a tarifi imkânsız faydalar sağlayacak böylesine bir eseri kazandıran Hamdi Bey’e Giresun minnet borçludur. Okulun açılmasında ise Sayın Valimiz Behçet Güler’in gayretleri de her türlü takdirin üzerindedir. Hamdi Bozbağ adı bu eserle birlikte yüzyıllarca yaşayacaktır.”*

Çetin Aydın (Öğrenci Velisi): *“Allah Hamdi Bey’den razı olsun. Hayırların en büyüğünü ve faydalısını yaptı. Örnek hareketini kutluyorum. Kendisi ile övünüyoruz.”*

Ünal Malkoç (Öğrenci Velisi): *“Giresun’da ve Giresunluda ender göreceğimiz örnek bir hareket. Zengin fakir, yetkili yetkisiz her Giresunlunun örnek alması gereken*

⁶¹⁰ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**; “Prof. Rıfık Salim Burçak tarafından 23 Eylül 1987 tarihli Ahmet Hamdi Bozbağ’a gönderilen mektup.”

bir tutum. Gurur duyuyoruz. Başka meselelerimizde de yeni Hamdi Bozbağ'lar görmek bizi sevindirecektir."

Bülent Bektaşoğlu (Eczacı): *"Bizim için bir övünç kaynağıdır. Takdirle karşılıyorum. Değeri milyara varan bir hayır yatırımını tek başına üstlenen hemşerimiz Sayın Hamdi Bozbağ'ı kutluyor, hareketinin Giresun'a örnek olmasını diliyorum."*⁶¹¹

Şenel Ahmetoğlu (Giresunlu bir vatandaş): *"Teşekkürler Sayın Hamdi Bozbağ, binlerce teşekkürler. Giresun için böylesine kıymetli bir eseri yaratan saygıdeğer kişiyi bizzat yanına gelerek kutlamak gerekirdi... bugün normal liseyi bitirenlerin iyi bir fakülteye girmelerinin çok azaldığı bir zamanda, Giresun'un tarihinde ilk defa böylesine büyük bir eseri Giresunluların hizmetine sunan kişiye teşekkür etmemek, şükranla anmamak biz Giresunlular için nankörlük olur."*

Anadolu Lisesi yaptırma derneğini kuran Sayın Valimiz Behçet Güler'i de candan kutlarım. Sayın Valimiz, Anadolu Lisesine Hamdi Bozbağ'ın, öğrenci yurduna da Sayın eşlerinin ismini, vereceğinizi söylüyorsunuz. Bu çok yerinde bir karar. Yalnız biz Giresunlular okulun bahçesine Hamdi Bozbağ'ın heykelini dikerek bu muhterem ismi ebedileştirmeliyiz. Bu eseri Giresun'a bağışlayan Sayın Hamdi Bozbağ'ın davranışının mali durumu iyi olan diğer hemşerilerimize örnek olmasını dilerim."⁶¹²

1992 yılında ilk mezunlarını veren Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi öğrencilerine hitaben Ahmet Hamdi Bozbağ yazmış olduğu mektupta duygu, düşünce ve dileklerini şöyle belirtmiştir:

"Sevgili çocuklarım,

Yılların ne denli hızlı geçtiğini, okulumuzun bu ilk mezuniyet yılında sizler hissettirdiniz bana bu mutluluğu bana verdiğiniz için her birinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Sizleri bu günlere hazırlayan değerli öğretmenlerimize de bu kutsal görevlerinde daha nice başarılı, mutlu yıllar diliyorum. Okulumuzun açılış günü, pırıl pırıl bakışlarınız, ortak heyecanımız daha dün gibi aklımda. Geride bıraktığımız 1991-1992 öğretim yılı, umarım hepiniz için başarılı, sevgi ve kardeşlik dolu geçmiştir. Dilerim, sizleri hayata hazırlayan bu yuvada geçen günlerinizi neşeyle hatırlarsınız

⁶¹¹ MAMAŞOĞLU, "Taş Üstüne Taş Koyanlar...", s.8

⁶¹² Şenel AHMETOĞLU, "Hamdi Bozbağ'a Açık Mektup", Gurbetçi Giresun Dergisi, S.6, (Kasım 1986), s.31.

ilk mezunlarımız olarak sizler, yıllar öncesinin Giresun'una götürdünüz beni. Ortaokulu bitirdiğim zaman, Giresun'umuzda lise yoktu, ben ve birkaç arkadaşım tahsilimize devam edebilmek için Trabzon'a gittik. Bazı arkadaşlarım ki hepsi de benim gibi başarılı çocuklardı, okul olmadığı için maddi güçlükler nedeniyle liseye devam edemediler. Bu durum beni çok üzmüştü. Giresun'a bir okul yaptırma düşüncem işte o yıllara dayanıyor. Bu nedenle mezuniyetiniz benim için pek çok yönden mutluluk verici. Dileğim, okulumuzun, ülkemize sisin gibi nice değerli evlatlar yetiştirmesidir. Hepinizin bildiği gibi "Eğitim" bir ülkenin en önemli konusudur. Yaşamım boyunca iyi bir eğitim almış olmanın sonsuz yararlarını gördüm. Üniversite tahsilim için İstanbul'a gittiğimde devletin açtığı burs imtihanını kazanarak, önce Fransa'ya sonra Amerika'ya gittim. Colorado eyaletinin Denver şehrinde Maden Yüksek Mühendisliği ve yazları da okuyarak Jeoloji Mühendisliği diplomalarımı, master derecem aldım. Mutlu bir tesadüf eseri olarak bu sene benim de mezuniyetimin 50. Senesi. Colorado School of Mines'tan gelen davet üzerine tekrar sizler gibi ben de 14 Mayıs 1992 Perşembe günü 50. yıl diplomamı alacağım. Eski arkadaşlarımı göreceğim. Yıllar sonra okulumu ziyaret edeceğim için çok sevinçliyim. Dileğim, ileride sizin de benzer duyguları yaşamanız, azimle çalışmaktan ayrılmadan, güzel ülkemize hizmetten zevk almanız. Hepinizle gurur duyuyorum. Okul yaşamımız boyunca başarılı, sevinçli günlerinizin yanı sıra eminim sıkıntılı anlar da yaşadınız. Ama bilin ki insan olarak unutmamamız gereken bir gerçek var. Üzüntüsüz yaşam, hatasız insan yoktur. Bizi kendi doğrularımıza götüren yaşadığımız ve farkına varmadığımız yanlışlardır. Hatalarımızı, doğru olmayan davranışlarımızı, kötü olayları saklamaya çalışmak, onlardan kurtulacağız demek değildir. Her zaman yanlışlarınızın bilincinde olup düzeltmeye çalışın. Özgür iradenizi kullanıp, yeteneklerinizle bu yaşamda güzel bir melodi yaratacaksınız. Öz benliğinizi sorgulayın, düşünün çocuklar, kim olduğunuzu, amaçlarınızı bilin. Yaşam melodinizin ilk notalarını özgür iradenizle siz koyun. Kıymetli aileleriniz, okulunuz, öğretmenleriniz ve diğer büyükleriniz ancak belli bir noktaya kadar sizinledir. Sonunda hepimiz kendi benliğimizle baş başa kalırız. Her birinizde pek çok yetenek olduğuna inanıyorum. Sizdeki bu güçleri keşfedin. Onlarla yaratıcı olun, düşüncelerinizi gerçekleştirin ve verdiğiniz sözü daima tutun. Çok çalışın, dürüst olun, yapıcı olun. İlgili, heyecan dolu, meraklı olursanız çalışkanlık ve bilgi kendiliğinden

bir vasıf gibi gelir yerleşir ruhunuza, çehrenize. Ve kim olursanız olun, ileride önce “insan” olun çocuklarım. Doğup büyüdüğünüz ve feyiz aldığınız bu güzel memlekete daima borçlu olduğunuzu unutmayın.

Bu vesileyle değerli öğretmen ve yöneticileri, tüm öğrencileri, hepimizi kutlar, bundan sonraki tahsil hayatınızda da üstün başarılar diler, gözlerinizden öperim sevgili çocuklarım...’’⁶¹³

Yine Ahmet Hamdi Bozbağ 1995 yılı Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi mezunlarına yazmış olduğu mektupta düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Sevgili gençler,

Her sene olduğu gibi bu yıl da sizin başarılarınız doğrultusunda büyüyüp gelişen mutluluğumu bir kez daha vurgulamak istiyorum Bundan sonraki yaşamınızda belirlediğiniz yapıcı hedeflerinize inançla yürümenizi istiyorum.

Yüce Atatürk de kalıplaşmış teorilerin değil, ulusal duygu ve düşüncelerimizin merkezi idi. Türk halkını bu çerçevede bir araya toplayıp anonim bir güçle haklı savaşını kazandı. O’nun izinde vatanımıza hizmet etmeniz en büyük dileğim.

Sevginiz, bilginiz, gücünüz ve ışığınız bol olsun.

Mezuniyetinizi en derin hislerimle kutluyor, her birinizin gözlerinden öperek sizi geleceğe uğurluyorum. ’’⁶¹⁴

Gümümüzde de aynı binasında eğitim-öğretime devam edilen Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi kurulduğu günden bu yana Giresun eğitim öğretim hayatında birçok başarılarla imza atmış ve başarılı öğrencilerin yetişmesine öncülük etmiştir. Hatta okul mezunları arasında üniversite eğitimlerini tamamladıktan sonra Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi’nde görev yapan öğretmenler de bulunmaktadır.

Okul yapımında görüldüğü gibi Ahmet Hamdi Bozbağ memleketi Giresun’a karşı hassasiyetini her yerde göstermiştir. Nitekim Ahmet Hamdi Bozbağ Gurbetçi Giresun Dergisi tarafından 28 Kasım 1987 Cumartesi günü İstanbul’da düzenlenen Giresun Gecesine katılmıştır. Geceye katılanlar arasında Dışişleri Eski Bakanı Hayrettin Erkmen, Dönemin İstanbul Milletvekili Temel Gündoğdu, Gurbetçi Giresun

⁶¹³ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, “Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi 1992 İlk Mezunlarına Hitaben Yazdığı Mektup”.

⁶¹⁴ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, “Ahmet Hamdi Bozbağ’ın Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi 1995 Mezunlarına Hitaben Yazdığı Mektup”.

Dergisi kurucusu Av. Murat Toker ve Türkiye'nin birçok yerinden gelen Giresunlu siyasi, bürokrat ve iş insanı bulunmuştur. Dergi Ahmet Hamdi Bozbağ'ın geceye teşrifini şöyle bildirmiştir: *"...Giresun eski parlamenterleri ve 1 milyar liraya Giresun Anadolu Lisesi'ni bizlere bağışlayan ve ismini ebedileştiren ağabeyimiz Hamdi Bozbağ'a davetliler büyük sevgi gösterisinde bulundular."*

Giresunluların yoğun ilgi gösterdiği geceye katılan Ahmet Hamdi Bozbağ da Hayrettin Erkmen ile beraber oynanan horonlara eşlik etmiştir. Bu gecede konuşma yapan Ahmet Hamdi Bozbağ konuşmasında şunları söylemiştir: *"Bu güzide Giresunlu hemşerilerimizi bir araya topladıkları için, bu geceyi tertipleyenlere teşekkür ediyorum. İstanbul'dan milletvekili seçilen Temel Bey arkadaşımızı tebrik ediyor, başarılar diliyorum. Bu topluluğumuzun da her sene, daha da artarak devam etmesini diliyorum."*

Hayrettin Erkmen de şunları söylemiştir: *"Kimimiz memur, kimimiz tüccar, kimimiz esnaf... Ama hepimiz Giresunluyuz. Gençler, başaramayacak gibi görünen işleri başarıveriyorlar. Gecemiz çok parlak, çok canlı ve çok samimi. Nerede olursak olalım bir gayede birleşmeliyiz. Birbirimize yakın olursak, memleketimize daha çok hizmet ederiz."*⁶¹⁵

3.2. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Kişiliği

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın misyonu özgün karakterinde şekillenmiştir. Öncü, var edileni en iyiye ulaştırmaya çalışan, bilinmeyeni keşfetme ve sonsuz inatçı bir araştırmacılığın yanında her detaya önem vererek, konuyla ilgili her kişiyle bizzat kendisi görüşerek, önemli önemsiz her bilgiyi not ederek, sabırla takip ederek, her zaman istediğine ulaşmak istemiştir. Amacı, vizyonu her işinde önceden kesin hedeflerle belli olmuştur. Barit ve Selestit madenlerini Türkiye'de ilk defa kendisinin bulması, işletmesi ve ihracatlarını gerçekleştirmesiyle Türk ekonomisine ve sosyal gelişmesine olan katkısı büyük olmuştur. Kendisinden sonra baritle ilgilenen maden şirketlerine her türlü yardım ve bilgiyi sunması da paylaşımcı ve teşvik edici özelliklerinden biri olmuştur.⁶¹⁶

⁶¹⁵ "Giresun Geceleri", Gurbetçi Giresun Dergisi, S.18, (Aralık-Ocak 1987), s.40-41.

⁶¹⁶ YMGV, "Yaşayan Bir Tarih...", s.43.

Ahmet Hamdi Bozbağ siyasi hayatında ise demokrasiyi yürekten benimsemiş ılımlı ve olgun bir parlamenter olmuştur. Nitekim kendi partisinden dahi olsa yanlış gördüğü durumlarda eleştirilerini çekinmeden yapmış aynı zamanda konuşurken karşı partililere de her zaman saygılı olmuştur. Hizmetlerinde parti ayrımı gözetmemiştir. Giresun’da farklı görüşten insanlar bir işi olduğunda özellikle Ahmet Hamdi Bozbağ’a müracaat etmişlerdir.⁶¹⁷

Kızı F. Handan Bozbağ ile 16 Ağustos 2013’te yaptığımız görüşmede Ahmet Hamdi Bozbağ’ı bize şöyle anlatmıştır:

“Hepimize örnek bir insan. Gerçek bir Atatürkçü. İnançlarına bağlı. Bilgi ve kültür olarak batılılaşmayı kendine ilke edinmekle birlikte batı ve doğuyu kişiliğinde bir etmiş bir insan. Sakin bir yapısı vardı, yavaş konuşur fakat seri kararlar verirdi. Azimli ve çok karizmatik bir insandı, bu özelliğini mütevaziliğiyle süslerdi. Tüm ekip arkadaşlarımız kendisine çok saygı duyduklarını, çok etkileyici bir kişiliğinin olduğunu söyler ve örnek alırlardı. Çalışmak onun için ibadetti. Demokratik bir kişiliğe sahip olduğu için her konuda fikir alışverişi yapardı. İş hayatında rakipleriyle paylaşımcı bir şekilde çalışırdı. Yardım ettiği insanlarla bizzat yakından ilgilenirdi. Annemizi, misafirlerini ve bizleri dahi kapılara kadar uğurlardı. Bekletmekten ve beklemekten hoşlanmazdı. Programlı ve hızlı çalıştığı için anında iş sonuçlandırmaya çalışırdı. Şikâyetten hiç hoşlanmazdı ve kendisi de hiç şikâyet etmezdi. Madenin insana ulaşana kadar geçirdiği bütün süreçte çok titiz davranırdı. Bizlere bir madenin oluşumunun milyarlarca yıl aldığını belirterek en ufak zerresinin dahi kıymetli olduğunu ve değerlendirilmesi gerektiğini söylerdi. İnsan emeği onun için çok kıymetliydi. Çocuklara da çok önem verirdi, çocukla çocuk olmasını bilirdi. Okumayı çok severdi. Okurken önemli bulduğu yerlerin altını çizirdi, notlar alırdı. İleri yaşına rağmen en gencimiz gibi düşünür bütün yenilikleri ve teknolojik gelişmeleri takip ederdi. Şirketin kurucusu ve Yönetim Kurulu Başkanı olmasıyla birlikte tüm ekibe aile babası gibi davranırdı. Hiçbir zaman hayata küsmemiştir, hatta 60 olaylarında hep bizi teselli ederdi.

Hatırladığım birkaç anı şöyle: Kışa denk gelen çok soğuk bir Ramazan günü iftarı bekliyoruz. İş seyahatinden gelecekti. Geldiğinde gördük ki arabanın camları yok. Kaza geçirmelerine rağmen arkadaşlarıyla yola devam edip gelmişlerdi.

⁶¹⁷ ERSÖZ, “Örnek Bir Giresunlu”, s.3.

Ben üniversitedeyken şirketimizin tüvenan (ham) barit ihracatının yasaklandığını bana hiç belli etmedi. İstersem üniversiteye devam edebileceğimi ya da kısa vadeli bir eğitim alıp yanında çalışabileceğimi söyledi. Ben de yönetim sekreterliği alanında kendimi geliştirip hemen yanında çalışmayı tercih ettim.

Babam Kayseri hapishanesinin penceresinden karşıdaki dağın eteklerine bakarken burada karbondioksit olabilir diye düşünmüş. Yıllar sonra da yapmış olduğu incelemeler sonucu Barit Maden Türk A.Ş. tarafından 1997 yılında Kayseri’de Türkiye’nin ilk doğal karbondioksit tesisi olan Bozkar Karbondioksit tesisi kuruldu.

Bizden sonraki nesillere de hep birlikte bu güzellikleri aktarabilirsek ne mutlu bizlere.

Tevazuuyla yaşanmış dolu hayatına ışık tutan, böyle bir araştırma konusu düşünüp, bu kadar kapsamlı bir çalışmayı gerçekleştiren kıymetli Mehmet Ulusan ve değerli hocalarına, A. Hamdi Bozbağ ailesi, kurucusu olduğu şirket ailesi ve hayatına dokunduğu herkes adına teşekkürlerimizi sunarız.”⁶¹⁸

Ahmet Hamdi Bozbağ’ın torunu A. Serra Sarp Hanım çok sevdiğini belirttiği dedesinin kendinde bıraktığı duygu ve düşüncelerini söyle aktarmaktadır:

“Eğitim, eşitlik, şefkat, azim, dürüstlük, hak/hukuk, çalışkanlık, Atatürk, katma değer, Türkiye Cumhuriyeti; A. Hamdi Bozbağ’ın bende çağrıştırdığı anahtar kelimeler. Ofisteki odasından, evindeki küçük çalışma odasına (duvarları, rafları, kütüphanesi irili ufaklı yaklaşık 20’yi aşkın Atatürk fotoğrafı ile donatılmış) bir yolculuktan her iş günü. İşinden uzak kaldığında hasta olurdu, dolayısıyla bir haftadan uzun tatile çıkmazdı, çıkamazdı. Ömrünü, evladı olduğu Atatürk’e, Türkiye Cumhuriyeti’ne vefa borcunu ödemeye adanmıştı. Katma değer, sanayinin, nihai ürünün ve bunları mümkün kılacak eğitilmiş Türk mühendislerinin Türkiye için önemini vurgulardı her fırsatta. Son nefesine kadar vefalı bir Atatürk genci olarak Türkiye için çalıştı. Onunla geçirdiğim 33 yılın kıymeti büyük. Kendisini tanımış olmak bir onur, “Dede” demiş olmak büyük bir hediye benim için. Hamdi ve Nevin Bozbağ’ın “Aydın Türk Kadını” yetiştirmek için her türlü imkânı sundukları aileleri olarak bayrağı bir sonraki neslimize, Türk Gençliğine taşıyabilmek en büyük emelim.”⁶¹⁹

⁶¹⁸ ULUSAN, “Röportaj: Kızı F. Handan Bozbağ’ın Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, 16.08.2013.

⁶¹⁹ Bu bilgiler A. Serra Sarp Hanım tarafından 17.08.2023 tarihinde tarafımıza iletilmiştir.

Barit Maden Türk AŞ yöneticilerinden olan Talat Şenkal ile 16 Ağustos 2013'te yaptığımız görüşmede Ahmet Hamdi Bozbağ'ı bize şöyle anlatmıştır:

"...Çok şey öğrendik kendisinden; insanlığı, insanlara nasıl muamele edilmesi gerektiğini, çalışmayı, hatta kravat takmasını bile bana o öğretti. Çok prensip sahibi bir insandı, randevusuna çok önem verir, programlı çalışırdı. Okumayı okutmayı çok severdi. Çok öğrenciye burs vermiştir fakat bunları hep gizli tutmuştur. Çok iyi bir işverendi. Yatırımı çok severdi, ilkleri çok severdi, bir şeyi ilk o bulsun isterdi..."

Osmaniye/Bahçe de şöyle bir anımız vardı: Sel olayı olmuş ve selin artacağı anonsu yapılmıştı. Hamdi Bey yatmıştı. Ben: "Efendim, sel anonsu yapıldı. Dikkat edelim." dediğimde pencereden baktı ve "Bu su en fazla 50cm artar." dedi ve yattı. Orada soğukkanlılığını ve mühendislik bilgisini kullanarak suyun patlayacağı yerden çok patlasa oradan 50cm geleceğini hesaplamıştı.

*"Şirkette diğer aile üyeleri kendini nasıl hissediyorsa bende kendimi öyle hissediyordum ve Hamdi Bey benim patronum olması yanında babam, abim gibiydi."*⁶²⁰

Barit Maden Türk AŞ Maden Mühendisi Gökhan Kotel ile 16 Ağustos 2023'te yaptığımız görüşmede kendisinin İstanbul Teknik Üniversitesi mezunu olduğunu aynı zamanda özel bursiyeri olduğunu belirttiği Ahmet Hamdi Bozbağ'ı şöyle anlatmıştır: *"Kendisiyle şahsen tanışmadım fakat günümüzde sahaya çıktığımızda maden ocaklarında çalışanlar olsun, köylüler olsun Ahmet Hamdi Bozbağ adını duyduklarında gözleri dolmaktadır. Hamdi Bey çok kişiye istihdam yaratmıştır. Günümüzde sahaya çıktığımızda hala Hamdi Bey'in elle çizimlerinden yararlanmaktayız, hatta çizimleri bazı dijital çizimlerden dahi iyi okunabilmektedir. Hamdi Bey bizim için bir idol olmuştur. Her anlamda çevresinde bıraktığı güzel enerjiyi ve yaptığı işleri gördükçe kendisine hayranlığım katlanmaktadır. Allah ondan razı olsun."*⁶²¹

⁶²⁰ ULUSAN, "Röportaj: Talat Şenkal Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ", İstanbul, 16.08.2013.

⁶²¹ Bu bilgiler Gökhan Kotel Bey ile 16.08.2023 tarihli görüşmemizde edinilmiştir.

3.3. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Aldığı Ödüller

Ahmet Hamdi Bozbağ'a madencilik sektörüne yaptığı girişimci ve yenilikçi hizmetlerinden ötürü pek çok ödül verilmiştir. Barit Maden Türk AŞ bünyesinde tüm yeni yatırımları, projeleri bizzat kendisi planlayıp yürüttüğünden atılımcı karakterini vurgulamada, bütün bu ödüllerin muhakkak ki ayrı bir önemi olmuştur.⁶²² Ahmet Hamdi Bozbağ'a ve Barit Maden Türk AŞ adına verilen tespit ettiğimiz teşekkür, ödül ve şiltler şöyledir:

- Ahmet Hamdi Bozbağ'a barit mineralini ilk defa dış piyasalarda tanıtımada ve ihracatının artırılmasında gösterdiği başarı dolayısıyla Ticaret Bakanlığı, Maden İhracatçılar Birliği, İstanbul Ticaret Odası tarafından “Başarılı İhracatçılar”, “Başarı” ve “Yüksek Düzeyde Vergi Ödeme” altın, gümüş ve bronz madalya ödülleri verilmiştir.
- Barit öğütme tesislerinin bulunduğu Osmaniye'nin Bahçe ilçesinde yaptığı hizmetlerden ötürü Bahçe Belediyesi tarafından adına bir teşekkür şilti verilmiştir.
- 1967 yılında Barit Maden Limited Şirketi firması bariti ilk defa dış piyasalarda tanıtımada ve ihracatının artırılmasında gösterdiği başarı dolayısıyla seçilmiş ve söz konusu hizmetleri karşılığında TC Ticaret Bakanlığı tarafından “Takdirname” ile ödüllendirilmiştir.
- 4 Aralık 1982 tarihinde TMMOB Maden Mühendisleri Odası tarafından Ahmet Hamdi Bozbağ'a “Meslekte 40 Yıl Hizmet Armağanı” verilmiştir.
- 1993 yılında Barit Maden Türk AŞ'ye Hüseyin Ökten Madencilik Ödülü “1993 Özel Girişimcilik Ödülü” verilmiştir.
- 24-26 Eylül 1996 tarihinde düzenlenen 6. Uluslararası Cevher Haritalama Sempozyumuna sağladığı üstün desteklerinden dolayı Barit Maden Türk AŞ'ye sempozyum yürütme kurulu tarafından bir teşekkür plaketi takdim edilmiştir.
- Ahmet Hamdi Bozbağ İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı çeşitli fakültelerdeki öğrencilere yükseköğrenim bursları vermiştir, 1998 Mayıs ayında açılışı gerçekleşen Maden Fakültesi kütüphane yapımı ve

⁶²² YMGV, “Yaşayan Bir Tarih...”, s.43.

dekorasyonuna yardımları olmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi okuma salonuna da Hamdi Bozbağ Salonu adı verilmiştir.

- Ahmet Hamdi Bozbağ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Maden Mühendisliği Bölüm Kütüphanesi'ne kitap bağışında bulunmuş ve Ocak 1999'da Maden Müh. Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Demirci tarafından kendisine bir teşekkür plaketi verilmiştir. Aynı zamanda Maden Mühendisliği Bölüm Kütüphanesi'ne Ahmet Hamdi Bozbağ Kütüphanesi adı verilmiştir.
- Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi Müdürlüğü tarafından Ahmet Hamdi Bozbağ'a okul pansiyonunun yapımı ve yaşatılmasında üstlendiği katkılarından dolayı bir teşekkür plaketi taktim edilmiştir.
- İstanbul Gazi Osman Paşa İlköğretim Okulu Okul Aile Birliği Başkanı Mualla Özen tarafından Ahmet Hamdi Bozbağ'a okulun eğitim öğretim hizmetlerine göstermiş olduğu ilgi ve katkılarından dolayı bir teşekkür plaketi taktim edilmiştir.⁶²³

3.4. Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Son Günleri ve Vefatı

Ahmet Hamdi Bozbağ 27 Eylül 1986 tarihinde (18-741-35) sicil numarası ile emekli olmuştur. Emeklilik günlerini kurucusu olduğu Barit Maden Türk Anonim Şirketine memleketine hizmet aşkıyla Yönetim Kurulu Başkanı olarak geçirmiştir.⁶²⁴

Araştırmalarımızda tespit ettiğimize göre Ahmet Hamdi Bozbağ Galatasaray SK Divan Kurulu üyeliğinde de bulunmuştur. Kulübün 5406 nolu üyesi olarak 11 Ocak 2012 Çarşamba günü yapılan Divan Kurulu toplantısına iştirak etmiştir.⁶²⁵

⁶²³ **Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi**, Ödüller ve Teşekkür Plaketleri; TMD, “**Aramızdan Ayrılanlar**”, s.70; SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, “**Maden Mühendisliği**”, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2023) <https://muhendislik.cumhuriyet.edu.tr/bolumler/33300112-maden-muhendisligi>; İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, “**Hamdi Bozbağ Okuma Salonu**”, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2023), <https://mines.itu.edu.tr/hakkimizda/fakulte/hamdi-bozbag-salonu>; YMGV, “**Yaşayan Bir Tarih...**”, s.41-43.

⁶²⁴ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.414; MTAEA, AHB. ÖD., D.N.203; MAMAŞOĞLU, “**Taş Üstüne Taş Koyanlar...**”, s.6.

⁶²⁵ Galatasaray Spor Kulübü Divan Kurulu, “**Kulüp Divanı Toplantı Tutanağı**”, 11 Ocak 2012. (Erişim Tarihi 09 Nisan 2023), <https://gsdivan.com/wp-content/uploads/2020/07/11-Ocak-2012-Divan-Toplant%C4%B1-Tutana%C4%9F%C4%B1.pdf>

Edindiğimiz bilgilerden kendisinin Fenerbahçeli olduğunu öğrendiğimiz Ahmet Hamdi Bozbağ eşi Nevin Bozbağ'ın Galatasaraylı olması sebebiyle Galatasaray SK yönetimine katılmıştır.⁶²⁶

Okumayı çok sevdiğini bildiğimiz Ahmet Hamdi Bozbağ, Emine Gürsoy Naskali'den edindiğimiz bilgilere göre hayatının son günlerinde Naskali'nin İstanbul-Ankara Olayları kitabını okumuş ve Naskali'nin kendi arşivlerinden paylaştığı belgeleri incelemiştir.

Türk Madenciliğine yaptığı sayısız hizmetlerini, Yurt Madenciliği Geliştirme Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi,⁶²⁷ Türkiye Madenciler Derneği Üyesi olarak sürdüren ve Türk madenciliğinin duayeni olarak anılan Ahmet Hamdi Bozbağ, 22 Şubat 2012'de 94 yaşında vefat etmiş,⁶²⁸ cenazesi İstanbul Aşiyen Mezarlığı'nda eşi Nevin Bozbağ'ın kabrinin yanına defnedilmiştir.⁶²⁹

⁶²⁶ Bu bilgiler Talat Şenkal Bey ve F. Handan Bozbağ Hanım ile 16.08.2023 tarihli görüşmemizde edinilmiştir.

⁶²⁷ YMGV, “**Bozbağ'ı Sonsuzluğa Uğurladık...**”, s.42-43.

⁶²⁸ TMD, “**Aramızdan Ayrılanlar**”, s.70.

⁶²⁹ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento Tarihi...**, VII, s.414.

SONUÇ

Ahmet Hamdi Bozbağ 1918-2012 yılları arasında yaşamıştır. Eğitim hayatında çeşitli zorluklarla karşılaşsa da azmi ve çalışkanlığı sayesinde bu zorlukların üstesinden gelebilmeyi başarmıştır. Okul ve öğretmen eksikliği ile eğitimde birçok imkansızlıkların bulunduğu dönemlerde ilk ve ortaokulunu Giresun'da tamamlamıştır. Mesleği madencilğe olan merakı ortaokul yıllarında başlamıştır. Giresun'da lise bulunmaması nedeni ile lise eğitimini Trabzon'da tamamlamıştır. Bu konu ile ilgili yerel düzeyde eğitim tarihi çalışmaları genel olarak araştırmamıza kolaylıklar sağlamakla birlikte belge ve kaynak bulmaktaki zorluk araştırmamızı sınırlamıştır.

Ahmet Hamdi Bozbağ yüksek öğrenimine İstanbul'da başladığı sırada girdiği yurtdışı öğrenim sınavını kazanınca MTA Enstitüsü bursu ile önce Fransa'ya gitmiştir. Atatürk'ün yurtdışına gönderdiği ikinci kuşak öğrencilerdendir. II. Dünya Savaşı nedeniyle eğitimini yarıda bırakıp Fransa'dan Türkiye'ye dönmüştür. Daha sonra MTA Enstitüsü kendisini eğitimini tamamlaması için Amerika'ya Colorado School of Mines'a göndermiştir. Buradaki eğitimini başarıyla tamamlayarak çift anadal ve master yapmıştır. Maden ve jeoloji lisans ile jeoloji master diplomalarını almıştır. Derslerdeki başarıları ve çalışkanlığıyla hocalarının övgüsünü almıştır. Atatürk'ün yurt dışına gönderdiği öğrenciler ve eğitim tarihi alanındaki kaynaklar 1946'da Ankara'da dönemin Maarif Vekâletinin büyük bir yangın sonucu hasar görmesi ve bu sırada arşivinin de neredeyse yok olması sonucu Millî Eğitim Bakanlığı'nın elinde konuyla ilgili bilgi ve belge kalmamıştır. Çalışmamızda Ahmet Hamdi Bozbağ'ın MTA Enstitüsü bursu ile yurt dışında okuduğu bilindiğinden kurum arşivinde bilgi ve belge olabileceği düşüncesiyle kuruma başvurduğumuzda kendisinin özlük dosyasına ulaşma imkânı bulunmuştur. Burada birçok belge olmakla birlikte Bozbağ'ın yurt dışında okuduğu dönemlerde kurum ile ilgili yazışmaları ve zorunlu hizmeti ile ilgili bilgilere rastlanılmıştır. Araştırmamızda bu bilgiler Kişisel Verileri Koruma Kanunu'na uygun olarak kullanılmıştır. Bu konuda arşiv kaydı ve çalışmaların azlığı araştırmamızı sınırlamış olsa da kurum arşivindeki bilgi ve belgeler çalışmamıza ışık olmuştur. Konu ile ilgili benzer araştırma yapacak olan araştırmacılar da yurt dışında öğrenim gören öğrencilerin yurt dışından döndüklerinde çalıştıkları kurumların arşivlerinden yararlanabilirler.

Ahmet Hamdi Bozbağ eğitimin ne denli önemli olduğunu yaşadığı tecrübelerle içselleştirmiş bir şahsiyettir. Dil bilmenin faydalarını hayatı boyunca gördüğü için yabancı dil eğitimine de ayrı bir önem vermiştir. Nitekim azimli ve daha çalışkan olduğunu belirttiği birçok arkadaşının maddi imkansızlıklar nedeni ile liseye gidememesi kendisini çok etkilemiştir ki mesleğinde başarılı olup maddi gücünü artırdığında Giresun'a yabancı dil eğitimi de verilen bir Anadolu Lisesi yaptırmıştır. Hatta birçok öğrenciye burslar vermiştir, birçok eğitim kurumuna desteklerde bulunmakla birlikte bunların duyurulmamasını isteyecek kadar da mütevazı bir kişiliktir.

Ahmet Hamdi Bozbağ, MTA Enstitüsü'nde zorunlu hizmetini yaparken bedelini karşılayarak kurumdan ayrılmış ve kendi mühendislik bürosunu açmıştır. Bu sıralar da yaklaşan 1950 seçimleri öncesinde Giresunlu hemşerilerinin de teveccühleriyle hiç düşünmediği politikaya atılmıştır. Bozbağ bu adımıyla gerek Türk siyasi yaşamında gerekse Giresun'un siyasi yaşamında önemli bir yer edinmiştir. 1950, 1954 ve 1957 milletvekilliği seçimlerinde DP Giresun milletvekili seçilerek TBMM 9, 10 ve 11. dönemlerde görev yapmıştır. Milletvekilliği süresince DP Grup İdare Heyeti, birçok yurt dışı temsilciliği ve birçok komisyonlar da görev almıştır. DP döneminde Giresun'a yapılan birçok yatırım ve hizmete öncülük etmiştir. Sık sık Giresun'a ve yurt dışına TBMM adına görevli olarak ziyaretlerde bulunmuştur. Giresun Limanı'nın yer tespiti ile yapımında ve Dereli yolunun yapımında yoğun çalışmalar yürütmüştür. Giresunlu fındık çiftçisinin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, fındık fiyatlarının iyileştirilmesi ve fındık tarımı ile ilgili sorunlarda yoğun mesai harcamıştır. Milletvekilliği süresince DP milletvekili olsa da hizmetlerinde parti gözetmemiştir, nitekim bu özelliği farklı görüşten vatandaşlar tarafından da takdirle karşılanmıştır. Meclis faaliyetlerinde çoğunlukla mesleği olan madencilik ile ilgili konularda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Nitekim 6309 sayılı Maden Kanunu'nun çıkarılmasında büyük katkıları olmuştur. Ülkenin yararına olan meselelerde TBMM'de oldukça kararlı duruş sergilemiştir. Örneğin, Batman Petrol Rafinerisi yapımı aşamasında fark ettiği yanlışların üzerine kararlılıkla giderek rafinerinin daha ehil uzmanlarca, daha erken ve ülkeye daha az maliyetli bir şekilde inşa edilerek faaliyete geçmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu konularda TBMM Zabıt

Cerideleri, DP Grup Tutanakları ve yerel basından gazeteler araştırmamızı kolaylaştırmıştır.

Ahmet Hamdi Bozbağ 27 Mayıs 1960 Darbesi ile birlikte Yassıada'da yargılanmıştır. Avukatlığını Saffet Nezihi Bölükbaşı yapmıştır. Yassıada yargılamaları sonucunda 4 sene 2 ay hapse mahkûm edilmiştir. Kararın açıklanmasının ardından cezasının kalanını 19 Eylül 1961 tarihinden 18 Ekim 1962'de beraatına kadar Kayseri Cezaevi'nde tamamlamıştır.

Ahmet Hamdi Bozbağ beraatının ardından bir daha siyasete girmemiştir. Çok sevdiği mesleğine dönerek madencilik alanında başarılarla dolu bir iş hayatı olmuştur. Eşi Nevin Hanım ile 1956'da kurduğu fakat siyasi görevi sebebiyle geliştiremediği Barit Maden Limited Şirketi'ni geliştirerek Türkiye'nin birçok yerinde tesisler kurmuş ve birçok kişiye istihdam olanakları sağlamıştır. Mesleği süresince Barit ve Selestit madenlerini Türkiye'den ilk defa dünya pazarlarına tanıtmış ve ihraç etmiştir. Türk madenciliğinin de dünya pazarında isminin duyulması adına şirket ismine 1971'de Bakanlar Kurulu izni ve kararıyla "Türk" ismini ekletmiştir. Böylece şirket sonraları dünya pazarında "Barit Maden Türk" adı ile anılmıştır. Ahmet Hamdi Bozbağ tecrübelerini yeni yetişen madencilerle ve yeni firmalarla da paylaşarak Türk madenciliğinin gelişmesi adına önemli işler yapmıştır. Hayatı boyunca yaptığı ekonomik faaliyetler ile gerek Türkiye ekonomisine gerekse Giresun ekonomisine önemli katkıları olmuştur.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın hayatında Türklük bilincinin de yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim öğrencilik dönemlerinde karşılaştığı sorunların üzerine giderken Türklüğe vurgu yapması, iş hayatındaki ihracat faaliyetlerinde "Barit Maden Türk" adı ile Türk madenciliğini dünya pazarında tanınır hale getirmek istemesi de bunun açık göstergesidir.

Ahmet Hamdi Bozbağ hayatının son dönemlerini sevdiği madencilik mesleğine devam ederek şirketin Yönetim Kurulu Başkanı olarak sürdürmüştür. Ahmet Hamdi Bozbağ, 22 Şubat 2012'de 94 yaşında hayata veda etmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

A) Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi,

A. Hamdi Bozbağ, s.1-6.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi 1992 İlk Mezunlarına Hitaben Yazdığı Mektup.

Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi 1995 Mezunlarına Hitaben Yazdığı Mektup.

Giresun Dergisi Röportajı: "Siyasetin Duayeni Konuştu", s.1-3.

Prof. Rıfkı Salim Burçak tarafından 23 Eylül 1987 tarihli Ahmet Hamdi Bozbağ'a gönderilen mektup.

Teşekkür Plaketleri ve Ödüller.

B) Emekli Sandığı Arşivi,

Ahmet Hamdi Bozbağ Emeklilik Sicil Dosyası, No: 18-741-35.

C) Milli Kütüphane

Giresun Yerel Gazeteleri (1950-1963)

D) Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Arşivi,

Ahmet Hamdi Bozbağ Özlük Dosyası, No:203.

E) TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı,

Milletvekilliği Mazbataları.

F) TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Anayasa İhlal Davası: Sanık İfadeleri, Fon No: 10.900, Kutu No: 1, Gömlek No: 4, Sıra No: 1.

Anayasayı İhlal Davası: Hamdi Bozbağ'ın Savunması, Fon No: 10.900, Kutu No: 46, Gömlek No: 135, Sıra No: 6.

Gayrimeşru Servet İktisabı Davası: Hamdi Bozbağ'a Ait Dava Dosyası, Fon No: 10.900, Kutu No: 237, Gömlek No: 730, Sıra No: 1.

Haksız Mal İktisabı Olmadığı Anlaşılan Kişilerin, Malları Üzerine Konulan Tedbir ve Haczin Kaldırılmasına Dair Yüksek Adalet Divanı Kararları, Fon No: 10.900, Kutu No: 386, Gömlek No: 1176, Sıra No: 5.

78 Sayılı Af Kanunu Gereğince Tahliye Edilenlere Ait İnfaz Dosyası, Fon No: 10.900,
Kutu No: 421, Gömlek No: 1263, Sıra No: 2.

YAYIMLANMIŞ RESMÎ BELGELER

Anayasayı İhlal Davası ve Yüksek Adalet Divanı Kararları, C.I-III, TBMM
Kütüphanesi, 1985, 4520, Yassıada 1960-1961.

Demokrat Parti Grup Tutanakları, 27 Ocak 1953, 10 Şubat 1953, 7 Nisan 1953,
Demokrat Parti Meclis Grubu İdare Kurulu.

Resmî Gazete, 13/02/1960, No: Sayı:10431.

Resmî Gazete, 16/3/1954, No:8659.

TBMM Albümü (1920-2010), C.II, Ankara, 2010.

TBMM Zabıt Cerideleri, 9, 10 ve 11. Dönemler.

Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Ankara, 2012.

SÜRELİ YAYINLAR

I-GAZETELER

Cumhuriyet

Çağlayan

Demokrat Şebinkarahisar

Demokrat Tirebolu

Dünya

Gündüz

Hamle

Işık

İleri

Kale

Karadeniz

Keşap

Ulus

Vatan

Yeni Giresun

Yeşil Giresun

II-DERGİLER

Atatürk Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Bilge Strateji

Bilimsel Madencilik Dergisi

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi

Gurbetçi Giresun Dergisi

Jeoloji Mühendisleri Dergisi

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi

Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi

Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Researcher: Social Science Studies

Sektör Maden Dergisi

Sektörden Haberler Bülteni

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi

Yakın Tarih Dergisi

Yalova Sosyal Bilimler Dergisi

Yönetim Bilimleri Dergisi

SÖZLÜKLER

DEMİR, Ömer, ACAR, Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara, 2005.

ETİ MADEN, Maden Terimleri Sözlüğü, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2023)

<https://www.etimaden.gov.tr/maden-terimleri-sozlugu>

HATIRALAR

AĞAOĞLU, Samet, Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri, (Hazırlayan: Gülay Sarıçoban), İstanbul, 2013.

AĞAOĞLU, Samet, Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler, İstanbul, 2011.

AĞAOĞLU, Samet, Marmara’da Bir Ada, İstanbul, 2011.

ASLAN, Zehra, Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Selahaddin Karayavuz’un Üç Devre Işık Tutan Anıları, Ankara, 2020.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

AHMAD, Feroz, AHMAD, Bedia Turgay, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971, İstanbul, 2020.

AHMAD, Feroz, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul, 2010.

AHMAD, Feroz, Modern Türkiye’nin Oluşumu, İstanbul, 2012.

AKALIN, Güneri, Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politik Tarihinin Liberal Yorumu, Ankara, 2010.

AKKUŞ, Ezgi Fulya. “Türk Anayasa Hukuku Açısından Belediye Seçimleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014.

AKŞİN, Sina, Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi 1789-1980, Ankara 2012.

ALBAYRAK, Mustafa, “Demokrat Parti Döneminde Türk Dış Politikası (1950-1960)”, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın, 2012, s.585-611.

ARSLAN, Zühtü, Türk Parlamento Tarihi, (TBMM XI. Dönem 1957-1960), C.III. Ankara, 2013.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, Ankara, 2010.

BİLEN, Ayşegül, Yerli Selestit Konsantresinden Hidrometalurjik Süreçler Yardımıyla Stronsiyum Karbonat Üretimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2017.

BİNARK, İsmet, Türk Parlamento Tarihi, (TBMM X. Dönem 14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957), C.IV, Ankara 2010.

BURÇAK, Rıfkı Salim, Yassıada ve Öncesi, Ankara, 1973.

CAN, Güler, Dünya’da ve Türkiye’de Stronsiyum, Ankara, 1993.

- ÇAVDAR, Tevfik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, Ankara, 2008.
- ÇUBUK, Yavuz, Stronsiyum, Sivas, 1991.
- DEMİR, Şerif, Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930–1960), İstanbul, 2010.
- DEMİREL, Ahmet, Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup, İstanbul, 1995.
- DOĞANER, Yasemin, Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi, Ankara, 2013.
- ERER, Tekin, Yassıada ve Sonrası, C.II, İstanbul, 1965.
- EROĞUL, Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara, 2003.
- ERSOY, Halit, Dünyada ve Türkiye'de Metal ve Mineral Kaynaklarının Potansiyeli, Ticareti, Beklenen Gelişmeleri, VII, Barit, Ankara, 1979.
- EŞLİ, Filiz, “Türk Demokrasisinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2010.
- FATSA, Mehmet, Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi), (Editör: Oktay Karaman), İstanbul, 2021.
- GENÇBAY, Betül, DİNLEN, İbrahim, Madencilik Sektörüne Ait Temel Ekonomik Göstergeler 2021, Ankara, 2022.
- GİRESUN TİCARET BORSASI, Fındık, “Artık Kaliteli Fındık Üretmek Zorundayız”, Giresun, Ocak 2019.
- GÜLŞEN, Aydın, “Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945–1960)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2014.
- KAPDAN, Melike Ayşe, “Türkiye'de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.
- KARABULUT, Kerem, “Menderes Dönemi Türkiye'nin Ekonomi-Politiği, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın, 2012, s.343-366.
- KAYA, Yalçın, Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri Antigone'den Mızraklı İlmihal'e. İstanbul, 2001.
- KAYHAN, M., KOCAEFE, M., Türkiye Barit Envanteri, Ankara, 1976.
- KİRMAN, Emin, “Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006.

- KOÇAK, Cemil, “Siyasi Tarih 1923-1950”, Türkiye Tarihi, IV, Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Editör: Sina AKŞİN), s.85-187, İstanbul, 1992.
- KOÇAK, Cemil, Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C.II, İstanbul, 2010.
- MTA Enstitüsü, Türkiye Barit ve Flüorit Yatakları, Ankara, 1965.
- NASKALİ, Emine Gürsoy, Yassıada Zabıtları-V, Anayasa Davası I-IV, I, İstanbul, 2011.
- ÖZDEMİR, Bülent, GÜNER, Deniz, “1950’lerin Wikileaks Belgeleri: İngiliz İstihbarat Raporlarında Adnan Menderes ve Arkadaşları”, Türk Tarihinde Adnan Menderes I, (Editörler: Dilşen İnce ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN, Gülay GÜNDEAY), Aydın, 2012, s.149-174.
- ÖZTÜRK KARAKUŞLU, Ebru Firdevs. “Giresun’da Demokrat Parti Dönemi Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1960)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun, 2020.
- ÖZTÜRK, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, (TBMM IX. Dönem 1950-1954), VI, Ankara, 1998.
- ÖZTÜRK, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, (TBMM IX. Dönem 1950-1954), VII, Ankara, 1998.
- ÖZTÜRK, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, (TBMM X. Dönem 1954-1957), II, Ankara, 2000.
- SANAL, Türker, Menderes Hükümetleri, Ankara, 2003.
- ŞARMAN, Kansu, Türk Promethe’ler, İstanbul, 2011.
- ŞAVKILI, Cengiz, “Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ, “Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu 2020”, Ankara, 2020.
- TC KALKINMA BAKANLIĞI, “On birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Madencilik Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2018.
- TAKIM, Abdullah, Demokrat Parti Ekonomisi, Ankara, 2011.
- TANÖR, Bülent, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, İstanbul, 2013.
- TEMÜR, Haydar, Demokrat Parti’de Parti İçi Muhalefet (1946-1960), İstanbul, 2022.

- TOPALLI, Osman Fikret, Giresun Günlükleri I, (Hazırlayan Cemil Koçak), İstanbul, 2017.
- TOPALLI, Osman Fikret. Giresun Günlükleri II, (Hazırlayan Cemil Koçak), İstanbul, 2017.
- TUNCER, Erol, 1950 Seçimleri, Ankara, 2010.
- TUNCER, Tekin, “Atatürk’ün Ölümü ve Sonrasında Türkiye (1938- 1960)”, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, (Editör: Sezai ÖZTAŞ), s.188-207, Kırklareli, 2013.
- TÜRKİYE SANAYİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ, Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Ana Rapor II, İstanbul, 2001.
- YEŞİL, Ahmet, Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Ankara, 2002.
- YEŞİL, Ahmet, Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş, Ankara, 2001.
- YILMAZ, Ali, “Geçmişten Günümüze Giresun’da Eğitim Öğretim”, Geçmişten Günümüze Giresun, (Editörler: Ünsal BEKDEMİR, Mehmet FATSA), s.372-390. İstanbul, 2015.
- YILMAZ, Ali. “Dr. Ali Naci Duyduk Hayatı ve Faaliyetleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun, 2019.
- YILMAZ, Zeliha, “Siyasi Açından I. ve II. Menderes Hükümetleri 1950 – 1954”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- YÜKSEL, Ayhan, YEŞİLOT, Okan, Giresun’da İz Bırakanlar, İstanbul, 2012.
- YÜKSEL, Ayhan, Giresun Tarihinden Sayfalar, Giresun, 2009.
- ZORAĞA, Mert, “SrSO₄ ‘(Selestit)’in Karbonatlı Çözeltide Çözündürülmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

BİLDİRİLER VE MAKALELER

- AHMETOĞLU, Şenel, “Hamdi Bozbağ’a Açık Mektup”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.6, (Kasım 1986), s.31.
- AK, Hakan, AKSOY, Mehmet, KONUK, Adnan, “Dünya Barit Madenciliğinin Durumu ve Piyasalarda Rekabet Düzeyinin Gelişimi”, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, XXIX/2, (Ağustos 2021), s.210-223.

- BARİT ARAŞTIRMA GRUBU, Türkiye Madencilğinde Gelişen Bir Dal Barit, Bilimsel Madencilik Dergisi, XV/1, (Ocak 1976), s.1-7.
- BAŞKAYA, Muzaffer, “Atatürk’lü Yıllarda Trabzon’da Eğitim Faaliyetleri”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, IX/9, (Ekim 2010), s.125-140.
- BAŞKAYA, Muzaffer. “Milli Şef Döneminde Trabzon’da Eğitim (1939-1950)”, Researcher: Social Science Studies, VI/4, (Ocak 2018), s.219-232.
- BAYTAL, Yaşar, “Demokrat Parti Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, III/40, (Kasım 2007), s.545-567.
- BİLGİN, Nahit, “Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi’nin açılışından izlenimler”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.17, (Ekim-Kasım 1987), s.3.
- ÇELEBİ, Onur, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, Journal of Turkish Studies, X/1, (Kış 2015), s.251-272.
- DAĞ, Mustafa, “Hamdi Bozbağ’ın Büyük Eseri Eğitimimizin Hizmetinde”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.17, (Ekim-Kasım 1987), s.2-3.
- DUMAN, Önder, “CHP Teftiş Raporlarına Göre Giresun’un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumu”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), s.124-131, Ankara, 2009.
- EMİROĞLU, Atiye, KOÇYİĞİT, Nezahat, KESİCİ, Senem, “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar”, Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, IV/8, (Ekim 2012), s.73-92.
- ERTEM, Barış, “Siyasi Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, I/2 (Haziran 2010), s.71-92.
- GÜLER, Behçet, “Giresun Anadolu Lisesi’nin Kuruluş Öyküsü”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s7.
- KANCA, Osman Cenk, “1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, IX/19, (Kasım 2013), s.47-63.

- KARADENİZ, Yeşim, “Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VIII/16 (Güz 2018), s.637-648.
- KARAIBRAHİMOĞLU, Sacit, “Anılarımdaki Hayrettin Erkmen”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.2, (Temmuz 1986), s.4-5.
- KARTALKANAT, Ahmet, “Cumhuriyet Döneminde Madencilüğimizin Gelişimi ve Türkiye Madencilik Politikası”, Jeoloji Mühendisleri Dergisi, S.38, (1991), s.51-67.
- KAYIRAN, Mehmet, METİNTAŞ, Mustafa Yahya, “1945 Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, X/19, (Sonbahar 2018), s.647-666.
- KAYIRAN, Mehmet, SAYGIN, Selami, “İzmir İktisat Kongresi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi, II/5, (Şubat 2019), s.27-70.
- KEREMPELİ ERSÖZ, Şaban, “Örnek Bir Giresunlu Hamdi Bozbağ”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s.3.
- KÜÇÜKUĞURLU, Murat, SAYLAN, Gürkan Fırat, “Şimendiferin Erzurum Yolculuğu”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, XV/38, (Eylül 2008), s.313-342.
- MAMAŞOĞLU, Remzi, “Giresun’da Taş Üstüne Taş Koyanlar”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.4-5, (Eylül-Ekim 1986), s.2-6.
- OKTAR, Suat, VARLI, Arzu, “Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, XXVII/1, (2010), s.1-22.
- ÖNAL, Tekin, “27 Mayıs İhtilali’nin Geride Bıraktıkları ve İnönü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasi Gelişmeleri (1961-1965)”, Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, I/1, (Aralık 2017), s.10-25.
- ÖZKAYA DUMAN, Olcay, BİRSEL, Haktan, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, I/1, (Mart 2016), s.299-318.

- PAMUK, M. Naci, “Dünyaca Tanınan Büyüğümüz: Dr. Hayrettin Erkmen”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.2, (Temmuz 1986), s.3.
- SANCAKTAR, Caner, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, Bilge Strateji, IV/7, (Güz 2012), s.38-74.
- SENEMOĞLU, Olkan, “Türkiye’nin Demokrasiye Geçişte İkinci Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)”, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, IV/2, (Aralık 2016), s.44-66.
- ŞENER, Sefer, “Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları”, Yönetim Bilimleri Dergisi, III/1, (Mart 2005), s.141-148.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, “Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, IV/14, (Nisan 1994), s.255-265.
- TEMİZGÜNEY, Firdevs, “27 Mayıs Darbesi Sonrasında Eski Demokrat Partililerin Demokrasi Arayışlarına Bir Örnek: Bizim Ev Kulübü”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/33, (Bahar 2021), s.389-316.
- TOPKAYA, Mehmet, BİRCAN, Aydın, “Türkiye Madencilikinin Tarihçesi”, Bilimsel Madencilik Dergisi, VII/3, (Ağustos 1968), s.170-174.
- TÜRK, Hatem, “Sürelî Yayınların Yeniden Gündeme Gelmesi ve Aksu Dergisi”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, II/3, (Eylül 2010), s.43-58.
- TÜRKİYE MADENCİLER DERNEĞİ, “Aramızdan Ayrılanlar”, Sektörden Haberler Bülteni, S.41, İstanbul, (Mart 2012), s.69-70.
- UYAR, Hakkı, “1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, 22-24 Ekim 2008, (Editörler: Bayram KODAMAN, Süleyman SEYDİ, Hayri ÇAPRAZ, Turgut ERMUMCU, Murat KILIÇ), s.1-19, Isparta, 2008.
- ÜNAL, Suzan, “Türkiye’de 1923- 1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, V/10, (Mart 2016), s.100-156.
- ÜZEN, İsmet, “Giresun Vilayetinin İhtiyaçları İçin Valiler ve Vatandaşlar Tarafından Merkeze Yapılan Müracaatlar”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), s.132-149, Ankara, 2009.

YURT MADENCİLİĞİ GELİŞTİRME VAKFI, “Ahmet Hamdi Bozbağ’ı Sonsuzluğa Uğurladık”, Sektörmaden Dergisi, S.42, İstanbul, (Mart 2012), s.42-43.

YURT MADENCİLİĞİ GELİŞTİRME VAKFI, “Yaşayan Bir Tarih, Renkli Bir Kişilik: Hamdi Bozbağ”, Sektörmaden Dergisi, S.22, İstanbul, (Ekim 2002), s.41-43.

YALÇINKAYA, Alaaddin, “Trabzon’daki Son İngiliz Konsolosu Vorley Harris’in Raporlarına Göre 1952 Yılında Giresun”, Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, 9-11 Ekim 2008, Bildiriler II, (Editör: Gazanfer İLTAR), s.111-123, Ankara, 2009.

..., “Giresun Geceleri”, Gurbetçi Giresun Dergisi, S.18, (Aralık-Ocak 1987), s.40-41.

RÖPORTAJLAR

ULUSAN, Mehmet. “Röportaj: Kızı F. Handan Bozbağ’ın Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013.

ULUSAN, Mehmet. “Röportaj: Talat Şenkal Gözünden Ahmet Hamdi Bozbağ”, İstanbul, 16.08.2013.

GENEL AĞ KAYNAKLARI

ARSLAN, Zehra, “Yüksek Adalet Divanı 14 Haziran 1960- 25 Nisan 1962”, Atatürk Ansiklopedisi, s.1-7, (Erişim tarihi 4 Mart 2023) <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yuksek-adalet-divani-14-haziran-1960-25-nisan-1962/>

BARİT MADEN TÜRK AŞ, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023) <https://baritmaden.com/>

BARİT MADEN TÜRK AŞ, “Hakkımızda”. (Erişim tarihi 18 Şubat 2023) <https://baritmaden.com/hakkimizda/>

BARİT MADEN TÜRK AŞ, “Tarihimiz”, (Erişim tarihi 18 Şubat 2023) <http://baritmaden.com/hakkimizda/tarihimiz/>

Galatasaray Spor Kulübü Divan Kurulu, “Kulüp Divanı Toplantı Tutanağı” 11 Ocak 2012, (Erişim Tarihi 09 Nisan 2023), <https://gsdivan.com/wp-content/uploads/2020/07/11-Ocak-2012-Divan-Toplant%C4%B1-Tutana%C4%9F%C4%B1.pdf>

- GİRESUN TİCARET BORSASI, “Eski Yönetim Meclis Üyelerimiz”, (Erişim Tarihi 09 Ocak 2023), <https://www.giresuntb.org.tr/EskiYonetimMeclisUyelerimiz>
- GİRESUN TİCARET VE SANAYİ ODASI, “Meclis Başkanlarımız”, (Erişim Tarihi 09 Ocak 2023) <https://giresuntso.org.tr/gtso-hakkinda/hakkimizda/meclis-baskanlarimiz/>
- İNAN, Asım, “Kumyalı ve Şafakspor (1)”, Yeşilgiresun, 7 Eylül 2018. (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), <https://www.yesilgiresun.com.tr/makale/4981463/asim-inan/kumyalı-ve-safakspor-1>
- İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, “Hamdi Bozbağ Okuma Salonu”, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2023), <https://mines.itu.edu.tr/hakkimizda/fakulte/hamdi-bozbag-salonu>
- MECLİS HABER, “Meclis’in Kara Kutuları: Stenograflar”, 25 Ocak 2007, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=39599
- MADEN VE PETROL İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Maden İstatistikleri”, (Erişim Tarihi 09 Aralık 2022), <https://www.mapeg.gov.tr/Custom/Madenistatistik>
- MTA, “Barit Yatakları”, (Erişim tarihi 04 Mart 2023) https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/turkiyede-madencilik/images/maden_yataklari/b_h/barit.jpg
- SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ, “Maden Mühendisliği”, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2023), <https://muhendislik.cumhuriyet.edu.tr/bolumler/33300112-maden-muhendisligi>
- SONDAKİKA, “Giresunspor Eski Kulüp Başkanı Mustafa Temel Bozbağ İddialara Cevap Verdi”, 12 Aralık 2019, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), <https://www.sondakika.com/spor/haber-giresunspor-eski-kulup-baskani-mustafa-temel-12711483/>
- TBMM, “Siyasi Partiler”, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2023), https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html
- ULUSAL MİNERAL BİLGİ MERKEZİ, “Barit İstatistikleri ve Bilgileri”, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2022), <https://www.usgs.gov/centers/national-minerals-information-center/barite-statistics-and-information>

EKLER*

Ek-1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Lise Diploması.....	204
Ek-2: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Maden Mühendisliği Lisans Diploması.....	205
Ek-3: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Mühendisliği Lisans Diploması.....	206
Ek-4: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Mühendisliği Master Diploması.....	207
Ek-5: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 9. Devre Milletvekilliği Mazbatası.....	208
Ek-6: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 10. Devre Milletvekilliği Mazbatası.....	209
Ek-7: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 11. Devre Milletvekilliği Mazbatası.....	210

* Ekler kısmındaki belgelerde Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gereği imza bölümleri gizlenmiştir.

Ahmet Bozbağ - 3

203

Adı ve Soyadı : Ahmet Hamdi
 Babasının adı : Mustafa
 Doğduğu yer : Giresun
 Doğduğu yıl : 1334
 Diploma veren okul : Trabzon Er.Lisesi
 Talebenin okul No: : 6

50 Krş.lık damga pulu üzerine tarih 18-8-936
 Resmî mühür

Kültür
Bakani

Orta Öğretim
Genel Direktörü

Kültür
Direktörü

Lise
Direktörü

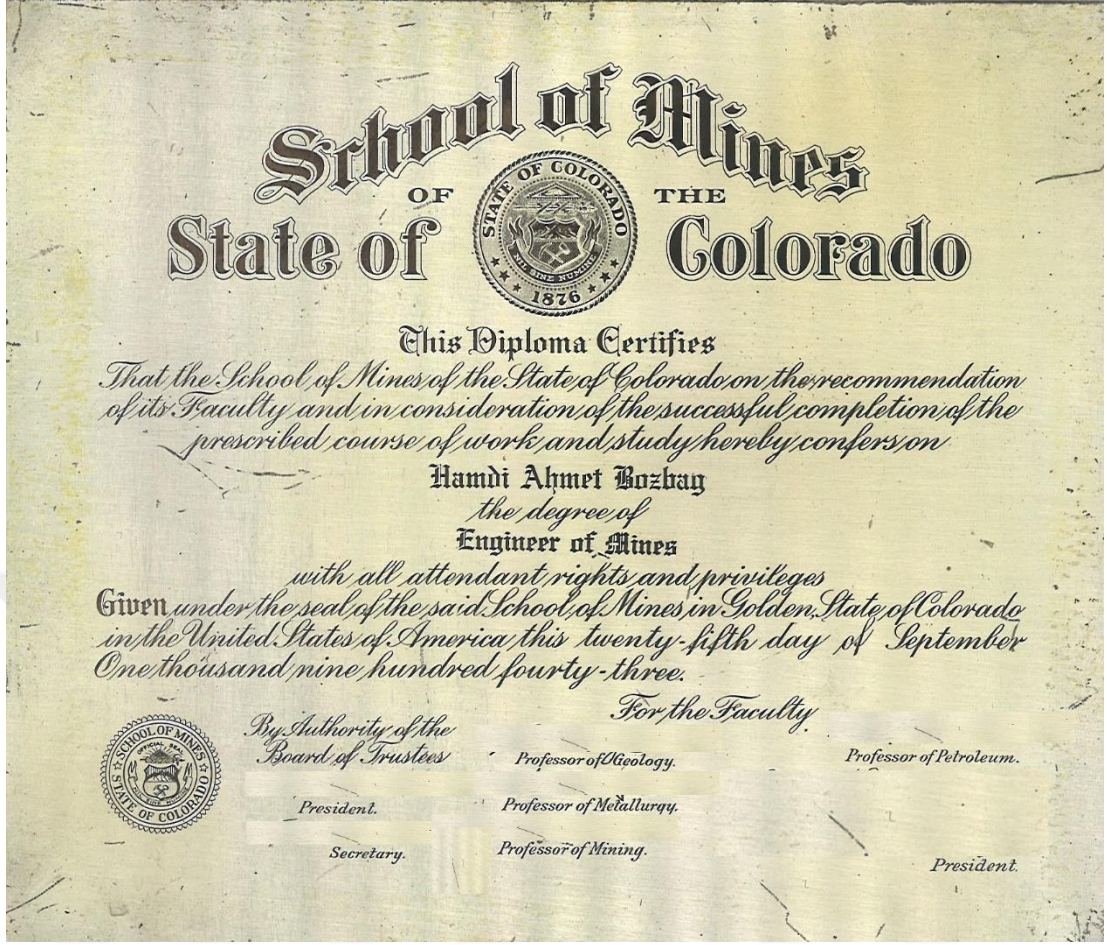
İmza (okunamamıştır) İmza (okunamamıştır) İmza (okunamamıştır)

Aslına uygundur.
 Denizciler Cad.Çakır Ap.No: 10
 Ankara: 2/2/1940.

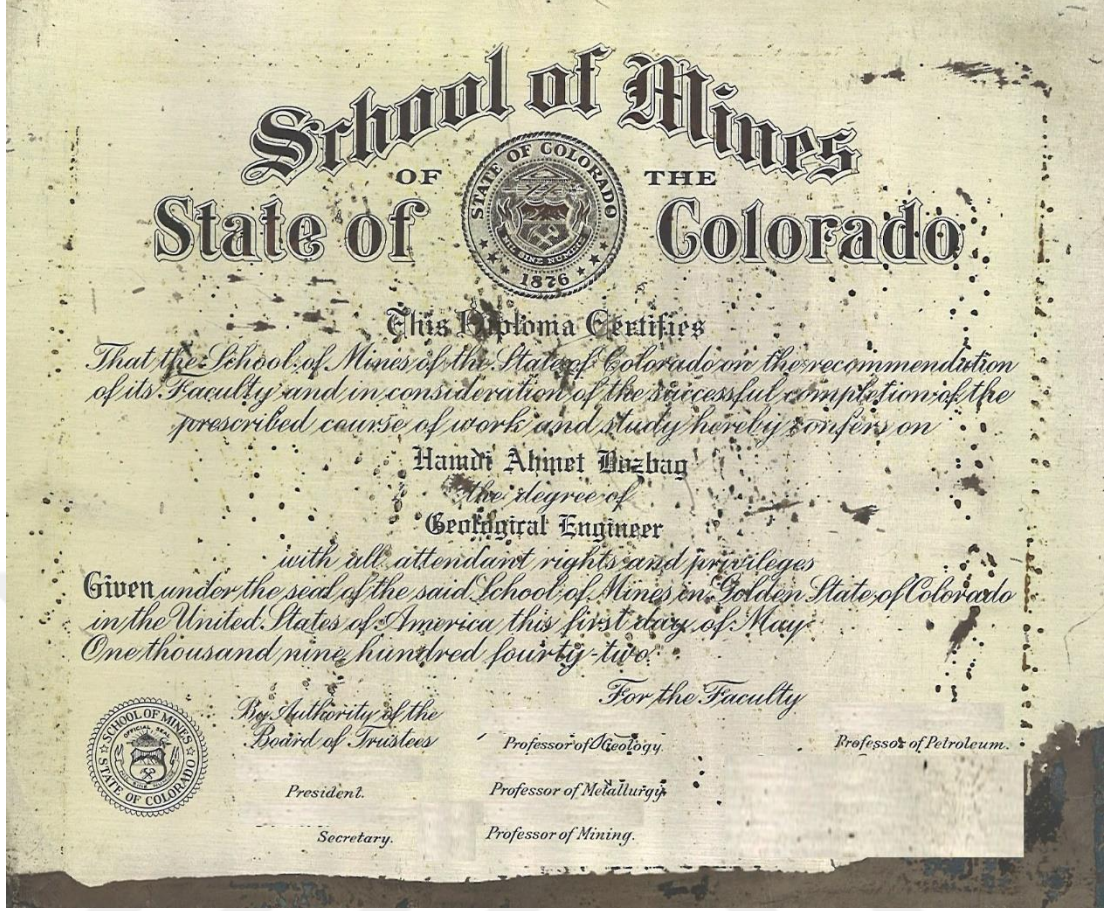
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Liseyi Bitirme Diploması
Diploma genel numarası: 216
Mustafa oğlu Ahmet Hamdi Lisede
Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Psikoloji, Felsefe-
İktisadiyat, Fizik, Kimya, Tabii İlimler,
(Hayvanî ve Nebatî Tetrin ve Fizyoloji, Jeoloji)
Riyazi ilimler (Cebir, Hendese, Kozmografya,
Mekanik, Müsellesat, Nazarî Hesap), Yabancı
Dil (Fransızca), Askerlik ve Cimmastik Ders-
lerinden sınavlar geçirerek Lisenin Fen Kolundan
İyi derecede 'Liseyi Bitirme Diploması' almağa
hak kazanmıştır. 18/8/1936

Ek-1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Lise Diploması

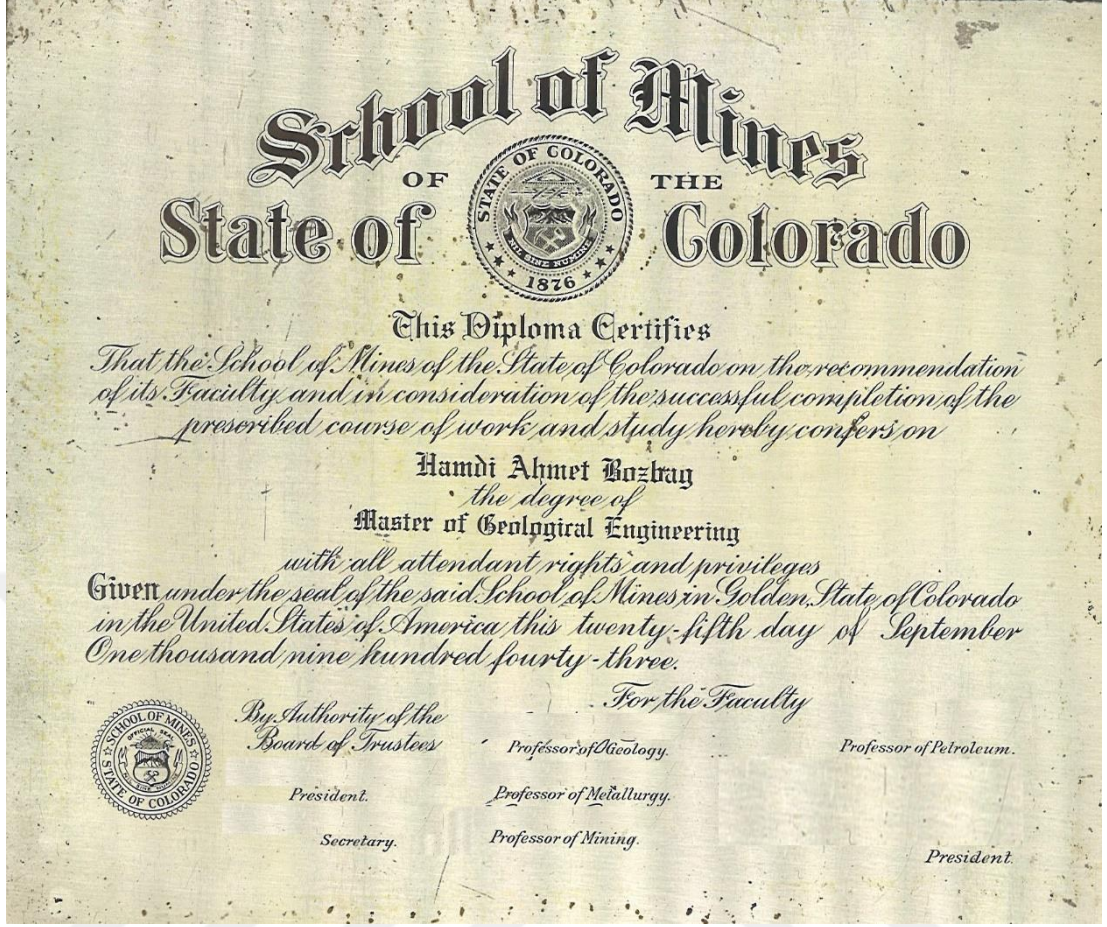
(Kaynak: MTA Enstitüsü Arşivi)

Ek-2: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Maden Mühendisliği Lisans Diploması
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Ek-3: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Mühendisliği Lisans Diploması
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Ek-4: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Jeoloji Mühendisliği Master Diploması
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Giresun III		Milletvekilli Seçilmiş Olanlara Ait TUTANAK				Örnek No: 1 VI Mad. 66-8 117/son. FK		
Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananla- rın sayısı	Seçimi hakkında ittiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Hamdi Bozbağ	Giresun İzmir	Yüksek Maden Mühendisi	63364	Altmış üçbin üçyüz altmış dört	121541	104604	Yoktur	

Milletvekilli seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda (63364) oy ile Hamdi Bozbağ
İlimiz Milletvekilliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak kurulumuz tarafından kendisine verildi. 17/5/95

Başkan Üye Üye Üye Üye Üye
Zairettin Akçit Ahmet Dayazitoğlu Ahmet Paizoglu Cavit Alacalıoğlu Hamza Aydoğan Hüsnü Tarım

Üye Üye Üye Üye Üye
İbrahim Batuş İzzet Gökdemir Mehmet Salim İnanc Muri Ahmet Çiğlit Ziya Aktan

NOT: Başkan ve üyelerin imza ve vekilleri yerlerin başlıca ayrı ayrı
adlarıyla soyadları yazılacaktır.

Kaymakam 2-VI/1990 tarihli altınca birleştirmede emredilmiştir.

Doğru Mafazası - Ankara

Ek-5: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 9. Devre Milletvekilliği Mazbatasını
(Kaynak: TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı)

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAK

Örnek No : VI
Mod. 65 - 3 117/son. FK

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oyların kullanılması sayısı	Seçim hakkında itiraz ve itiraz olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Hamdi Bozbağ	Genç 1334	İsmail Deme İsmail Deme	73388	yetmiş üç bin üç yüz otuz sekiz	140325	120414	göster	

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimide yapılan seçim sonunda 73388 oy ile Hamdi Bozbağ ilimide Milletvekilliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak kurulumuz tarafından kendisine verilir.

5 / 5 / 1954

Başkan Hasanettin Cemil Üye Abdullah Dervişoğlu Üye Rahmet Bilgin Üye Hasan Taşkın Üye Muris Çirmit Üye Ali Şakir Yanıkbaşı

Üye Salih Şenyuva Üye Rauf Akbay Üye Muris Dervişoğlu Üye İskender Özkay Üye Şakir Turgut Karabayraktar

NOT : Başkan ve üyelerin imza edecekleri yerlerin üstüne aynı gün adlarıyla soyadları yazılacaktır .

Ek-6: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 10. Devre Milletvekilliği Mazbatası
(Kaynak: TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı)

Giresun III

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAKÖrnek No. : VI
Mad. 66 - 8 117/son. FK

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya san'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Hamdi Bozbağ	Giresun 1334	Giresun Devre Giresun mekusu ve yüksek Maden Mühendisi	55689	Fil bozbağ altıyüsekse dokuş	167110	128324	Yoktur	

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda 55689 oy ile Hamdi Bozbağ ilimiz Milletvekilliğine seçilmiş

olduğunu gösterir bu tutanak kurulumuz tarafından kendilerine verilir.

Fahrettin Demirel

Başkan

Fahri Köse

Üye

Halit Yılmaz

Üye

Salim Toksoğlu

Üye

Abdurrahman Erken

Üye

Mehmet Ökan

Üye

Sermet Karıncıoğlu

Üye

Majmufar Yusufpaşazade

Üye

İsmail Hakkı Karıncıoğlu

Üye

Feyzi Ertürk

Üye

Kâzım Aksoy

Üye

NOT : Başkan ve üyelerin imza edecekleri yerlerin üstüne aynı
adlarıyla soyadları yazılacaktır .Ek-7: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın TBMM 11. Devre Milletvekilliği Mazbatası
(Kaynak: TBMM Kütüphane ve Arşiv Dairesi Başkanlığı)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf-1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Babası Yusuf Ağa Zade Mustafa Efendi.....	213
Fotoğraf-2: Süleyman Bozbağ, Ahmet Hamdi Bozbağ, Semiha Bozbağ, Azmi Bozbağ, Anneleri Fatma Bozbağ ve Şükrü Bozbağ (1937).....	213
Fotoğraf-3: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Üniversite Lisans Mezuniyetinden (1942)...	214
Fotoğraf-4: Ahmet Hamdi Bozbağ, Denver, Colorado, Amerika (1942).....	214
Fotoğraf-5: Soldan Sağa: Suat Seyhun, A. Hamdi Bozbağ, M. Bedrettin Sarp Lisans Mezuniyetinden (Colorado, 1942).....	215
Fotoğraf-6: Colorado School of Mines, 50. Mezuniyet Anısı Ön Sıra Soldan Sağa: Ahmet Kafadar, A.Hamdi Bozbağ, M. Bedrettin Sarp ve Suat Seyhun (1992) Arka Sıra Soldan Sağa Eşleri: Nevin Bozbağ, Suzan Sarp ve Neriman Seyhun.....	215
Fotoğraf-7: Ahmet Hamdi Bozbağ, Üniversite Saha Çalışmaları, Amerika.....	216
Fotoğraf-8: DP Giresun Milletvekili Ahmet Hamdi Bozbağ, (Giresun, Bir 23 Nisan Günü).....	217
Fotoğraf-9: DP Giresun Milletvekili Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM Kürsüsünde...	218
Fotoğraf-10: Ahmet Hamdi Bozbağ, Giresun Talebe Cemiyeti Başkanı Olarak Ankara Palas'ta Düzenlenen Giresun Gecesi'nde, Milletvekili Adnan Tüfekçioğlu ve Hemşerileri ile Birlikte.....	218
Fotoğraf-11: Başbakan Adnan Menderes, Ahmet Hamdi Bozbağ, Nadir Nadi, (Amerika Ziyareti, 1959).....	219
Fotoğraf-12: Başbakan Adnan Menderes ve Ahmet Hamdi Bozbağ, Amerika'da Yaşayan Türkler ile Birlikte.....	219
Fotoğraf-13: Ahmet Hamdi Bozbağ (Sivas, Stronsiyum Sülfat Üretim Tesisi).....	220
Fotoğraf-14: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit Maden Türk AŞ Çalışma Ofisindeki Ödülleri ve Bazı Kişisel Eşyaları.....	221
Fotoğraf-15: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit Maden Türk AŞ Çalışma Ofisindeki Maden Numuneleri.....	221
Fotoğraf-16: Ahmet Hamdi Bozbağ (Maden Sahası).....	222
Fotoğraf-17: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Maden Sahalarında Kullandığı Eldivenleri ve Çantası.....	222

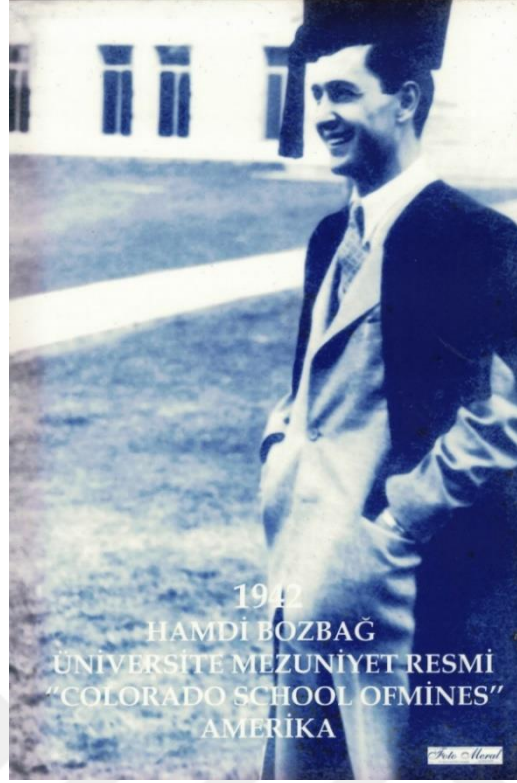
Fotoğraf-18: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ, Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu Açılışında (1987).....	223
Fotoğraf-19: Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu Açılışı (1987).....	223
Fotoğraf-20: İTÜ Maden Fakültesi Hamdi Bozbağ Kütüphanesi Açılışı, İTÜ Rektörü Gülsün Sağlamer, Ahmet Hamdi Bozbağ ve Torunu A. Serra Sarp (1998).....	224
Fotoğraf-21: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ.....	224
Fotoğraf-22: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ'ın İstanbul Aşçıyan Mezarlığındaki Kabirleri.....	225
Fotoğraf-23: Handan Bozbağ Hanım ve Talat Şenkal Bey ile Görüşmemizden.....	225

Fofograf-1: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Babası Yusuf Ağa Zade Mustafa Efendi
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fofograf-2: (Ayaktakiler Soldan Sağa) Süleyman Bozbağ, Ahmet Hamdi Bozbağ, Semiha Bozbağ (Azmi Bey'in Eşi), Azmi Bozbağ, (Ortada Oturan) Anneleri Fatma Bozbağ, (Sağda Oturan) Şükrü Bozbağ, (Fransa'ya Üniversiteye Gitmeden, 1937)
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-3: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Üniversite Lisans Mezuniyetinden (1942)
(Kaynak: Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi Şeref Köşesi)

Fotoğraf-4: Ahmet Hamdi Bozbağ, Denver, Colorado, Amerika (1942)
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-5: Soldan Sağa: Suat Seyhun, Ahmet Hamdi Bozbağ, M. Bedrettin Sarp
Lisans Mezuniyetinden (Colorado, 1942)
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-6: Colorado School of Mines, 50. Mezuniyet Anısı Ön Sıra Soldan Sağa:
Ahmet Kafadar, Ahmet Hamdi Bozbağ, M. Bedrettin Sarp ve Suat Seyhun (1992)
Arka Sıra Soldan Sağa Eşleri: Nevin Bozbağ, Suzan Sarp ve Neriman Seyhun
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-7: Ahmet Hamdi Bozbağ, Üniversite Saha Çalışmaları, Amerika
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-8: DP Giresun Milletvekili Ahmet Hamdi Bozbağ,
(Giresun, Bir 23 Nisan Günü) (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-9: DP Giresun Milletvekili Ahmet Hamdi Bozbağ TBMM Kürsüsünde
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

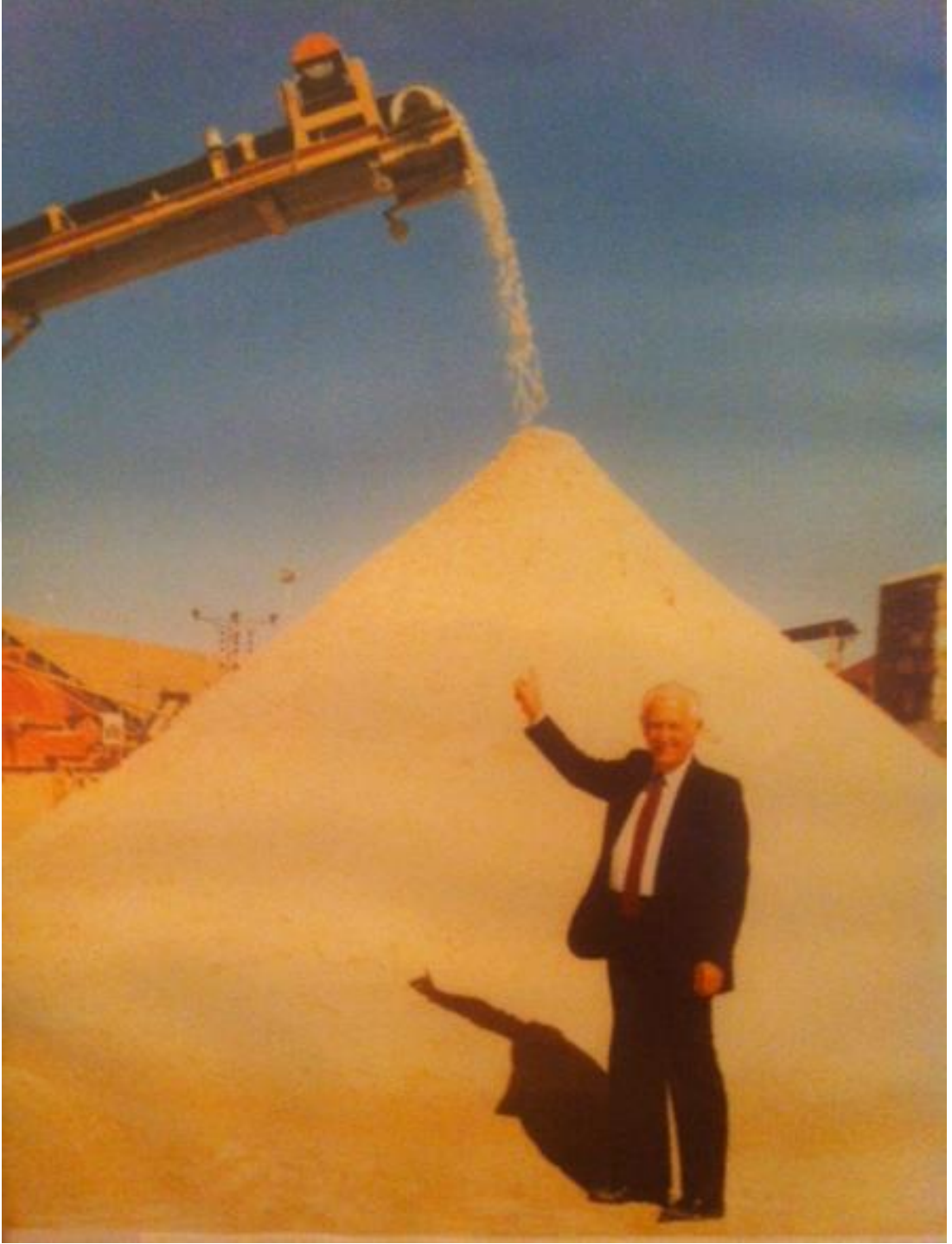
Fotoğraf-10: Ahmet Hamdi Bozbağ (1) Giresun Talebe Cemiyeti Başkanı Olarak Ankara Palas'ta Düzenlenen Giresun Gecesi'nde, Milletvekili Adnan Tüfekçioğlu (2) ve Hemşerileri ile Birlikte (1953) (Kaynak: Gurbetçi Giresun Dergisi)

Fotoğraf-11: Başbakan Adnan Menderes (1), Ahmet Hamdi Bozbağ (2), Avrupa Konseyi Bağımsız Türk Delegesi Nadir Nadi (Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı) (3), (Amerika Ziyareti, 1959) (Kaynak: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/karartma-gunleri-2-1738456>)

Fotoğraf-12: Başbakan Adnan Menderes ve Ahmet Hamdi Bozbağ, Amerika'da Yaşayan Türkler ile Birlikte
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-13: Ahmet Hamdi Bozbağ, Selestit (Stronsiyum Sülfat) Üretim Tesisi
(Sivas)

(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fofograf-14: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit Maden Türk AŞ Çalışma Ofisindeki Ödülleri ve Bazı Kişisel Eşyaları (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fofograf-15: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Barit Maden Türk AŞ Çalışma Ofisindeki Maden Numuneleri (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fofograf-16: Ahmet Hamdi Bozbağ (Maden Sahası)
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fofograf-17: Ahmet Hamdi Bozbağ'ın Öğrencilik Yıllarında Maden Sahalarında Kullandığı Eldivenleri ve Çantası (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-18: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ, Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu Açılışında (1987)
(Kaynak: Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi Şeref Köşesi)

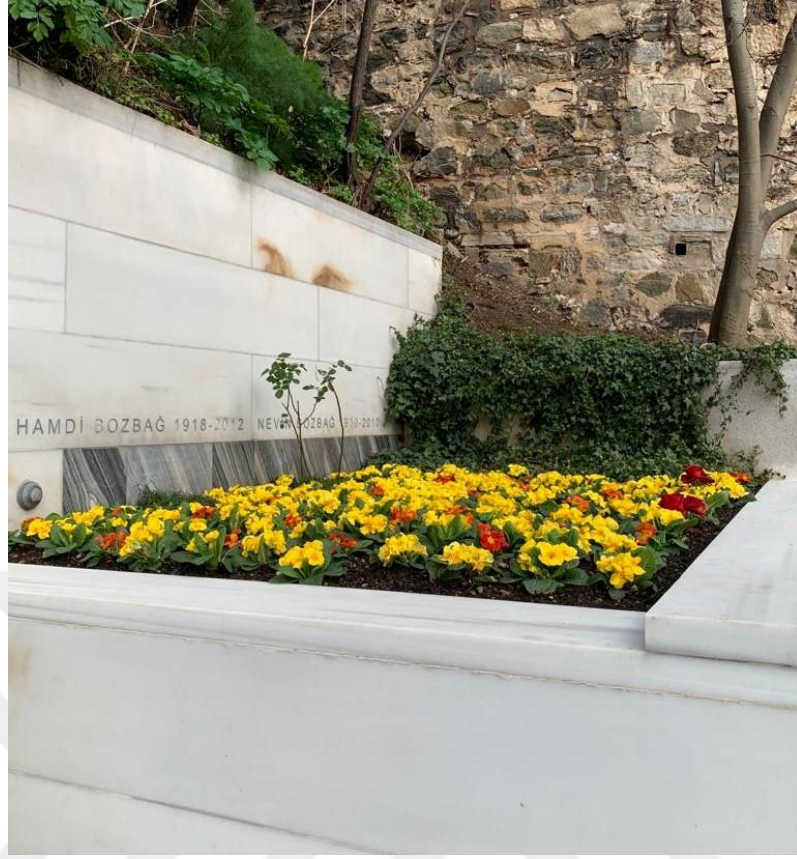
Fotoğraf-19: Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi ve Nevin Bozbağ Öğrenci Yurdu Açılışı (1987) (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-20: İTÜ Maden Fakültesi Hamdi Bozbağ Kütüphanesi Açılışı, İTÜ Rektörü Gülsün Sağlamer, Ahmet Hamdi Bozbağ ve Torunu A. Serra Sarp, (1998) (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-21: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ
(Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-22: Ahmet Hamdi Bozbağ ve Eşi Nevin Bozbağ'ın İstanbul Aşşyan Mezarlığındaki Kabirleri (Kaynak: Ahmet Hamdi Bozbağ Özel Arşivi)

Fotoğraf-23: Handan Bozbağ Hanım ve Talat Şenkal Bey ile Görüşmemizden (Barit Maden Türk AŞ, İstanbul, 15 Ağustos 2023)